

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA

ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ

Danışman

Doç. Dr. Neylan Ziyalar

YAŞLILIKTA İSTİSMAR, İHMAL VE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

DENİZ İŞİKER BEDİR

İSTANBUL, 2019

Istanbul, 20 Haziran 2019

**İ.Ü.ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA**

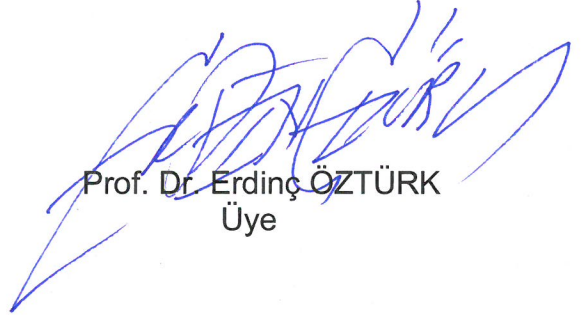
Lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin 50.maddesi uyarınca Enstitünüz Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nın doktora öğrencisi Deniz IŞIKER BEDİR'in,

“Türkiye’de Yaşlı İstismarı ve İhmalı: İstismar Biçimleri ve İstismar İle Başa Çıkma Stratejileri ”

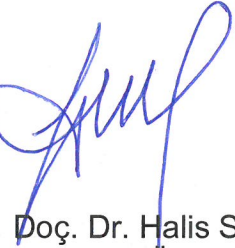
Adlı tezi jürimizce tetkik edilmiş ve kendisine tez savunması yaptırılmıştır.

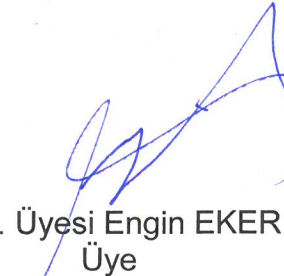
Yukarıda adı geçen tez başlığının **“Yaşlılıkta İstismar, İhmal ve Başa Çıkma Stratejileri”** şeklinde değiştirilerek tezin ve tez savunmasının kabul edilmesine oy birliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. Ümit Naci GÜNDOĞMUŞ
Jüri Başkanı

Prof. Dr. Erdinç ÖZTÜRK
Üye

Doç. Dr. Neylan ZİYALAR
Danışmanı

Doç. Dr. Halis SAKIZ
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Engin EKER
Üye

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA

ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ

Danışman

Doç. Dr. Neylan Ziyalar

YAŞLILIKTA İSTİSMAR, İHMAL VE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

DENİZ İŞİKER BEDİR

İSTANBUL, 2019

ÖNSÖZ

Bu tez şüphesiz birçok kişinin emeği sonucu ortaya çıktı. Yaşlılık alanında çalışmaya karar vermemde etkisi olan babaannem Fatma Işiker teşekkürü ilk hak eden kişidir.

Doktoraya başladığım ilk andan itibaren öğrencilerine olan ilgisi, duyarlılığı, yol göstericiliği ve sevgisiyle öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyduğum ve kendime örnek aldığım tez danışmanım, kıymetli hocam Doç. Dr. Neylan Ziyalar'a minnettarım.

Mütevaziliği ile hep takdir ettiğim hocam Prof. Dr. Erdinç Öztürk'e, yaptığı önemli çalışmalarla adli bilimler alanına ve bu teze olan katkısı için şükranlarımı sunarım. Tez izleme komitesinde yer alarak bana yol gösteren ve bu tezin şekillenmesine katkı sunan Doç. Dr. Halis Sakız'a teşekkür ederim.

Teze başladığım ilk andan itibaren her soruma cevap veren, beni destekleyen, teze dair yorum ve eleştirileriyle bu tezin daha iyi hale gelmesinde yardımını esirgemeyen, çalışma arkadaşlığının ötesinde sundukları dostluktan ötürü Ferdi Kıracı, Güldest Baş ve M. Cevat Acar'a, tezin görsel kısmına ve düzeltilmesine destek veren kardeşim Figen Işiker'e, her türlü maddi ve manevi destekleri için arkadaşlarım Huri Küçük, Emine Dalıcı, Ayşe Acar ve Evindar Yeşilbaş'a müteşekkirim.

Mardin'deki katılımcılarla irtibat kurmamı sağlayan Suat Çengelli Durmuş'a; Gaziantep'teki katılımcılara ulaşmamı sağlayan Kübra Çetin Çinkılıç'a, Samsun'daki katılımcılarla iletişim kurmamı sağlayan Selçuk Kahveci ve Kübra Kahveci'ye yardımları için çok teşekkür ederim.

Bunun yanı sıra meslek hayatımda her konuda danışabildiğim ve benden desteğini esirgemeyen Dr. Mehmet Dinç'e çok teşekkür ederim. Tezin son okumalarını bıkmadan yaparak editörlüğü ve dostluğuyla yanımda olan Enes Ateş'e şükran borçluyum.

Hem yüksek lisans hem de doktora eğitimimde bana burs sağlayarak eğitimime katkı sunan TÜBİTAK'a çok teşekkür ederim.

Tezde katılımcı olarak ifade edilse de anlattıklarıyla bu tezin kaynağını oluşturan kıymetli büyüklerimin her biri, yaşlılık ve hayatla ilgili deneyimleriyle fikir dünyamda birçok dönüşüme aracı oldular. Benimle hayatlarındaki önemli anları, fikirlerini ve sarsıcı deneyimlerini paylaşarak açık yüreklilikle sorularıma cevap veren kıymetli büyüklerimin hepsine minnettarım.

Ailem her konuda hep yanımda olarak ve işlerimi kolaylaştırarak bu tezin yazılmasına çok katkı sağladı. Ailemin eğitimim konusundaki desteği olmasaydı bugünlere gelemezdim. Onların varlığı her daim şükür sebebidir. Babam Mehmet Işıker, annem Nevin Işıker ve kardeşlerim Fatma, Filiz, Figen, Murat ve Nurullah Işıker hepimize ayrı ayrı çok teşekkür ederim. Dedem Hasip Ayanoglu ve anneannem Zühre Ayanoglu da duaları ve teşvikleri ile hep arkamda olduklarını hissettirdiler, onlara da müteşekkirim.

Eşim ve yol arkadaşım Ali Bedir'e hep yanımda olduğu için şükran borçluyum.

Bu tezin süre olarak uzamasına neden olan ama bana hayatımdaki en muhteşem deneyimi yaşatan canım kızım Zeynep Rana, tez yazarken seninle yeterince ilgilenmediğim her an için senden özür dilerim ve bana yaşattığın bütün güzel duygular için çok teşekkür ederim.

Burada ismini unutup sonradan mahcup olacağım, bende emeği ve hakkı olan herkesten şimdiden af diliyorum.

En önemlisi bu tezi yazma aklı, kuvveti ve sağlığı verdiği için Allah'a şükrediyorum.

Deniz Işıker Bedir

Mardin-İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
1 GİRİŞ VE AMAÇ	1
2 GENEL BİLGİLER	6
2.1 Yaşlılık	6
2.1.1 Yaşlılığın Tanımı	6
2.1.2 Yaşlıların Fiziksel ve Psiko-Sosyal Özellikleri	8
2.1.3 Yaşlılıkla İlgili Kuramlar	11
2.1.4 Yaşlılıkla İlgili Algılar ve Yaşlılıkta Yaşanan Sorunlar	14
2.2 Yaşlı İstismarı ve İhmali	16
2.2.1 Yaşlı İstismarının Tanımı	19
2.2.2 Yaşlı İstismarının Türleri	20
2.2.2.1 Fiziksel istismar	22
2.2.2.2 Duygusal/Psikolojik istismar	23
2.2.2.3 Ekonomik istismar	24
2.2.2.4 Cinsel istismar	25
2.2.3 İhmal, Kendi Kendini İhmal ve Terk	26
2.2.4 İstismarı ve İhmali Etkileyen Faktörler	27
2.3 Türkiye’de ve Dünya’da Yaşlı İstismarının Görülme Sıklığı	30
2.4 Yaşlı İstismarı ile İlgili Kuramlar	35
2.5 İstismarın Değerlendirilmesi, Yasal Olarak Tespiti ve İlgili TCK maddeleri ..	37
2.6 Yaşlı İstismar ve İhmalinin Saptanmasına İlişkin Sorunlar	39
2.7 Başa Çıkma	41
2.8 İstismarla Başa Çıkma	45

3	GEREÇ VE YÖNTEM	47
3.1	Gömülü Teori (Grounded Theory)	48
3.2	Veri Toplama Araçları	49
3.3	Katılımcılar	51
3.4	Veri Toplama Süreci	56
3.5	Verilerin Çözümlemesi	57
3.6	Geçerlik ve Güvenirlik	60
4	BULGULAR	62
4.1	Yaşlanma/Yaşlılık Algıları	67
4.1.1	Doğal süreç- kabul	68
4.1.2	Olumsuz duygular	69
4.1.3	Yetersizlik- Muhtaçlık	69
4.1.4	Hastalık	70
4.1.5	Otorite kaybı	70
4.2	Kendini Anlatmak- Benlik Algısı	71
4.2.1	Olumlu tanımlamalar	72
4.2.1.1	Aktif – olumlu benlik	72
4.2.1.2	Olumlu ilişki	73
4.2.1.3	Dinginlik-Duyarlılık	73
4.2.1.4	Akıl- ahlak odaklı	73
4.2.2	Olumsuz tanımlamalar	74
4.2.2.1	İzole olmuş	74
4.2.2.2	Kaygılı-Depresif	74
4.3	Başkasının Aynasında Benlik	75
4.3.1	Olumlu tanımlamalar	76
4.3.1.1	Değerli benlik	76
4.3.1.2	Olumlu iletişim becerisi	77
4.3.1.3	Diğerkâm	77
4.3.1.4	Dinginlik- Duyarlılık	77

4.3.2	Olumsuz tanımlamalar	78
4.3.2.1	Olumsuz benlik	78
4.4	Hayattan Beklentiler	78
4.4.1	Kendi odaklı beklentiler.....	80
4.4.1.1	Otorite odaklı beklentiler	80
4.4.1.2	Sağlık odaklı beklentiler.....	80
4.4.1.3	Duygu odaklı beklentiler.....	81
4.4.1.4	Din odaklı beklentiler.....	81
4.4.1.5	Ölüm odaklı beklentiler- beklenti yokluğu (beklentsizlik)	81
4.4.1.6	Somut beklentiler	82
4.4.2	Diğerleri odaklı beklentiler	82
4.4.2.1	Aile odaklı beklentiler.....	83
4.4.2.2	İlişki odaklı beklentiler.....	83
4.5	Huzurevine Gelme Sebebi	84
4.5.1	Eş kaybı.....	84
4.5.2	Maddi yetersizlik	85
4.5.3	Gelecek kaygısı.....	85
4.5.4	Ailesiyle görüşmeme	86
4.6	Huzurevine Kimin Kararıyla Geldiği.....	86
4.6.1	Kendi kararı	87
4.6.2	Üçüncü kişilerin tavsiyesi.....	87
4.6.3	Ailesi tarafından getirilme	88
4.7	İstismar Türleri	89
4.7.1	Fiziksel istismar	91
4.7.2	Duygusal/psikolojik istismar	93
4.7.2.1	Mahrum bırakılma.....	93
4.7.2.2	Hakaret- Aşağılama.....	93
4.7.2.3	Korkutma- Tedirgin etme.....	95
4.7.2.4	Mecbur bırakılma	96

4.7.2.5	Suçlama.....	97
4.7.2.6	Otoritesini hiçe sayma- yok sayılma.....	97
4.7.3	Ekonomik istismar.....	98
4.7.4	Cinsel istismar.....	99
4.7.5	İhmal.....	100
4.7.6	Kendi kendini ihmal.....	101
4.7.7	Terk.....	101
4.8	İstismarcının Özellikleri.....	102
4.8.1	Psikiyatrik bozukluğu olma.....	102
4.8.2	Alkol bağımlısı.....	103
4.8.3	Kanser hastası.....	104
4.8.4	Madde bağımlısı.....	104
4.8.5	İşsiz/Maddi sorunlar yaşayan.....	105
4.9	İstismar ve Olumsuz Durumlarla Başa Çıkma Stratejileri.....	105
4.9.1	Bireysel aktivite.....	107
4.9.2	Sosyal aktivite.....	108
4.9.3	Sanal aktivite.....	108
4.9.4	Aktif ve pasif karşı koyma.....	109
4.9.5	Dini başa çıkma.....	110
4.9.6	Sosyal destek alma.....	110
4.9.7	Kabullenme-Kişisel çabalar.....	111
4.9.8	İçe çekilme.....	112
4.10	İstismarcının Yakınlık Derecesi.....	113
4.10.1	Birinci derece yakını.....	113
4.10.2	Evlilik ilişkisinden doğan akrabalıklar.....	114
4.10.3	Akrabalık ilişkisi bulunmayanlar.....	114
4.11	İstismar Sonrası Yardım Alma Durumu.....	114
4.11.1	Yasal yardım almış.....	115
4.11.2	Yasal yardım almamış.....	115

4.12	İstismardan Sonra Hissedilenler	116
4.12.1	Agresif duygular	117
4.12.2	Depresif duygular.....	117
4.12.3	Diğer duygular	118
5	TARTIŞMA.....	119
5.1	Yaşlanma/Yaşlılık Algıları	120
5.2	Kendini Anlatmak- Benlik Algıları	124
5.3	Başkasının Aynasında Benlik.....	127
5.4	Hayattan Beklentiler	129
5.5	Huzurevine Gelme Sebebi	133
5.6	Huzurevine Kimin Kararıyla Geldiği.....	135
5.7	İstismar Türleri	136
5.8	İstismarcının Özellikleri	144
5.9	İstismar ve Olumsuz Durumlarla Başa Çıkma Stratejileri.....	146
5.10	İstismarcının Yakınlık Derecesi.....	154
5.11	İstismardan Sonra Yardım Alma Durumu.....	156
5.12	İstismardan Sonra Hissedilenler.....	157
6	SONUÇ ve ÖNERİLER	159
6.1	Sonuç	159
6.2	Sınırlılıklar ve Öneriler	162
7	KAYNAKLAR.....	164
EK 1. Tablo 2.	KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ.....	190
EK 2. Tablo 3.	İSTİSMAR VE İHMAL TÜRLERİ	193
EK 3. Tablo 4.	KATEGORİ-TEMA-ALT TEMALAR	198
EK 4.	GÖRÜŞME SORULARI.....	202
EK 5.	BİLGİLENDİRME VE ONAM FORMU	206
EK 6.	GÖRÜŞME ÖRNEĞİ.....	207
EK 7.	ETİK KURUL İZİNİ.....	217
ÖZGEÇMİŞ	218

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. İstismarla başa çıkma modeli.....	66
Şekil 2. Yaşlanma/yaşlılık algıları	67
Şekil 3. Kendini anlatmak/benlik algısı	71
Şekil 4. Başkasının aynasında benlik.....	75
Şekil 5. Hayattan beklentiler.....	79
Şekil 6. Huzurevine gelme sebebi.....	84
Şekil 7. Huzurevine kimin kararıyla geldiği	87
Şekil 8. İstismar türleri.....	90
Şekil 9. İstismarcının özellikleri	102
Şekil 10. İstismarla ve olumsuz durumlarla başa çıkma.....	106
Şekil 11. İstismarcının yakınlık derecesi	113
Şekil 12. İstismar sonrası yardım alma durumu.....	115
Şekil 13. İstismardan sonra hissedilenler.....	116

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ	55
Tablo 2. KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ	190
Tablo 3. İSTİSMAR VE İHMAL TÜRLERİ	193
Tablo 4. KATEGORİ-TEMA-ALT TEMALAR.....	198

KISALTMALAR

Akt. : Aktaran

AoA : Administration on Aging

Ark. : Arkadaşları

ASPB : Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Bkz. : Bakınız

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü

INPEA : International Network for the Prevention of Elder Abuse

MMT : Mini Mental Test

NCEA : National Center on Elder Abuse

NCPEA : National Committee for the Prevetion of Elder Abuse

OHRC : Ontario Human Rights Commission

TCK : Türk Ceza Kanunu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UN : United Nations

Vb. : Ve benzeri

WHO : World Health Organization

ÖZET

Yaşlılık olgusu, yaşlanma ile karıştırılan önemli bir fenomendir. Yaşlı istismarı, yaşlılık alanında az çalışılan ancak yaşlılık döneminde yaşanan en önemli problemlerden biri olarak araştırılması büyük önem arz eden bir konudur. Bu çalışma yalnızca yaşlı istismarını değil, yaşlılık olgusunu da konu edinmektedir. Çalışmanın amacı yaşlıların hangi istismar ve ihmal türlerine maruz kaldıklarının, istismarla ve diğer olumsuz yaşam deneyimleriyle başa çıkmak için hangi stratejileri kullandıklarının belirlenmesidir. Bu doğrultuda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden gömülü teori deseni kullanılmıştır. Araştırmada amaçlı örneklem belirleme yöntemi ile 60 yaş ve üstü yaşlılarla evlerinde, ev dışı mekanlarda ve özel bir huzurevinde görüşmeler yapılmıştır. Değerlendirmeye alınan kişi sayısı 50'dir. Araştırmacı yarı yapılandırılmış görüşme formu ile katılımcılara yaşlılıkla ilgili algıları, kendilerini nasıl tanımladıkları ve çevrelerinin onları nasıl tanımladığına dair algıları, istismara maruz kalma durumları ve kullandıkları başa çıkma stratejileri ile ilgili sorular yönelmiştir. Çalışmada gömülü teori veri çözümleme aşamaları takip edilmiştir. Veriler önce açık, eksen ve seçici kodlamaya göre kategorilere ayrılmış sonrasında ise tema ve alt temalara ulaşılmıştır. Bu araştırma sonucunda katılımcıların istismar türleri fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismar; ihmal, kendi kendini ihmal ve terk de katılımcıların yaşadıkları ihmal türleri olarak belirlenmiştir. Katılımcıların istismarla ve olumsuz yaşam deneyimleriyle başa çıkma stratejileri bireysel, sosyal ve sanal aktivite, aktif ve pasif karşı koyma, dini başa çıkma, sosyal destek alma, kabullenme ve içe çekilme gibi temalar çerçevesinde açıklanmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların farklı istismar türlerine maruz kaldığı, başa çıkma stratejilerinin ise istismar türüne, katılımcıların cinsiyetine, yaşlılık algılarına, hayattan beklentilerine, istismar sonrası hissettiklerine ve kendilerine yönelik algılarına göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yaşlılık, Yaşlı istismarı, İstismar türleri, İhmal türleri, Başa çıkma stratejileri

ABSTRACT

The phenomenon of elderliness is an important phenomenon confused with aging. Although there are not too many studies about it, it is of great importance to investigate the abuse of the elderly as one of the most important problems in old ages. This study focuses not only on the abuse of the elderly but also on the phenomenon of elderliness itself. The aim of the study is to determine the abuse and neglect types the elderly are exposed to and the strategies the elderly use to cope with abuse and other negative life experiences. In accordance with this aim, the Grounded theory as a qualitative research method was used in this study. In the research, through the purposive sampling method, the interviews were conducted with elderly people aged 60 at their homes, in places apart from home and in a private nursing home. The number of interviewees evaluated in the research is 50. The researcher asked questions to the elderly about how they describe themselves, and their perception about how the people around them describe them, the situation in which they are exposed to abuse and their coping strategies. In the study stages of embedded theory data analysis are followed. The data were first categorized according to the open, axis and selective coding, and then themes and sub-themes were reached. As a result of this study, the types of abuse of the participants were determined as physical, emotional, sexual and economic abuse. In addition, neglect, self-neglect and abandonment were determined as the types of negligence experienced by the participants. The coping strategies of the participants against abuse and negative life experiences are explained within the framework of individual, social and virtual activities, active and passive resistance, religious coping, social support, adoption, and withdrawal. It is concluded that female and male participants are exposed to different types of abuse and neglect, and the coping strategies differ from each other according to the type of abuse, gender of the participants, their perception about elderliness, what they expect from life, how they feel after abuse and their perception about themselves.

Keywords: Elderly, Elder abuse, Types of abuse, Types of neglect, Coping strategies

1 GİRİŞ VE AMAÇ

Yaşlanma, doğuştan itibaren her bireyin bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemini de kapsayan ve yaşam süresi boyunca devam eden bir süreçtir. Yaşlanma ve yaşlılık, birbirine yerine kullanılan ve genelde aynı anlamda olduğu düşünülen kavramlar olsa da birbirlerinden farklı iki kavramdır. Yaşlılık diğer yaşam dönemleri gibi bir dönemdir ancak yaşlanma doğuştan itibaren devam eden bir süreçtir. Yaşlılık diğer yaşam dönemlerine göre üzerinde daha az durulan bir dönemdir.

Dünyada refah düzeyinin ve buna bağlı olarak sağlık hizmetlerinin artmasıyla birlikte yaşam süresi artmıştır. Yaşam süresinin artması, sağlıklı ve aktif yaşlanma kavramlarının ortaya çıkmasıyla beraber gündemimizde daha çok yer almaya başlamıştır. Türkiye’de halihazırda %8,8 olan yaşlı nüfusun, nüfus projeksiyonlarına göre 2023 yılında %10.2, 2040 yılında %16.3, 2080 yılında ise %25,6’ye yükseleceği tahmin edilmektedir (TÜİK, 2018). Bu tezin konusu olan ‘yaşlılık’, bu demografik değişikliklere de bağlı olarak artık daha çok gündemde olması gereken, daha çok çalışılması gereken bir konu haline gelmiştir (Mcalpin, 2008).

Üzerinde yeterli araştırma yapılmamış olduğu tespit edilen ve toplumsal bağlamda yeterli düzeyde tartışılmayan yaşlı istismarı konusu, yaşlıların gözünden istismara yol açan etkenlerin neler olabileceği ve istismara uğrayan yaşlıların ne tür başa çıkma stratejileri kullandığı gibi konular, bu araştırmanın önerilen konularıdır. Kamuoyunda çocuk ve kadın istismarı daha dikkat çekici ve öncelikli olmasına rağmen aslında yaşamın her döneminde istismarın varlığından söz edilebilir. Yaşlı istismarı sosyal bir problem olmasının yanı sıra son yıllarda suç olarak da kabul edilen bir olgudur (Karadeniz ve ark., 2009).

Aslında çocukların ve kadınların uğradığı şiddet ve kötü muamele de 20-30 yıl öncesinde yadsınan bir durum olmasına rağmen, sivil toplumun bu konudaki girişimleri ve yapılan bilimsel araştırmalar hükümetlerin bu konuda yaptırıma gitmelerini sağlamıştır. 17 Kasım

2002’de Dünya Sağlık Örgütü tarafından Toronto’da yayımlanan Toronto Bildirgesi de (The Toronto Declaration on the Global Prevention of Elder Abuse) yaşlı istismarını konu edinen ve yaşlılara kötü muamele ile ilgili önemli bir adımdır (WHO, 2002).

Türkiye’de yaşlı istismarları ile ilgili yapılmış çok az çalışma vardır (Lök, 2015; Yeşil ve ark., 2016). Türkiye’de ilki Taner Artan tarafından 1996 yılında yapılmış “Aile içi fiziksel yaşlı istismarı” başlıklı tez ile beraber 2018 yılı itibariyle 5 tıpta uzmanlık, 1 doktora, 4 yüksek lisans olmak üzere başlığında “yaşlı istismarı” ifadesi bulunan toplamda 10 tez çalışması vardır. Bunun yanında içeriğinde yaşlı istismarı ve ihmali ile ilgili bölümler olan kitaplar olmasına rağmen başlığında “yaşlı istismarı” veya “yaşlı şiddeti” olan bir kitap tespit edilmemiştir. Yaşlı istismarı ve ihmali ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalar genellikle istismarın nedenlerini ve yaygınlığını ele almaktadır. Bu durum da istismarın farklı yönlerinin çalışılması gerekliliğini göstermektedir.

Dünya Sağlık Örgütü ve Disiplinlerarası Gerontoloji Merkezi (Center for Interdisciplinary Gerontology-CIG) yaşlı istismarını “güven beklentisi olan herhangi bir ilişkide ortaya çıkan, yaşlıya zarar veren veya yaşlıyı strese sokan tek ya da tekrarlayan davranışlar ya da uygun davranışın olmayışı” olarak tanımlamaktadır (WHO, 2016, s.3). Yaşlı istismarının türleri konusunda farklı sınıflamalar mevcutsa da genel olarak; fiziksel istismar, cinsel istismar, sözel, duygusal ya da psikolojik istismar, ihmal ve terk etme, ekonomik ya da maddi istismar ve kendini ihmal olarak sınıflandırma yapılabilir (Brandl ve ark. 2007; Tapia, 2011). Amerika’daki Ulusal Yaşlı İstismarı Merkezine (NCEA) göre, yaşlı istismarı binlerce yaşlıyı etkilemesine rağmen, aileden dışarı çıkmamakta ve bildirilmemektedir. Yapılan çalışmalara göre 14 yaşlı istismarı olayından yalnızca birinin adli makamlara bildirildiği tahmin edilmektedir (Wolf, 2000; AoA, 2016; NCPEA, 2017). İrlanda’da yapılan yaygınlık çalışmalarına göre, yaşlıların %2.2’sinin istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Güçlü sosyal desteği olan yaşlıların istismarı bildirme sıklığı, zayıf toplumsal desteği olan yaşlılara göre üç kat daha fazladır.

Birleşik Krallık'da yapılan yaygınlık çalışmalarında evinde yaşayan 66 yaş üstü yaşlıların %2.6'sının istismara uğradığı görülmektedir (Sandmoe ve Hauge, 2014). Türkiye'de, 2005-2009 yılları arasında gerçekleştirilen 1. Türkiye Gerontoloji Araştırması'na göre 7,3 milyon yaşlıdan yaklaşık 200.000 yaşlının istismar ve ihmale maruz kaldığı öngörülmektedir (Tufan, 2011). Amerika'da yapılmış bir çalışmada en çok bildirilen istismar çeşidinin fiziksel istismar olduğu tespit edilmiştir (Madden, 1995). Yaşlı istismar ve ihmali yaygın olmasına rağmen genelde ortaya çıkmaz. Ortaya çıkmamasındaki en önemli neden, ya problemin farkında olunmaması ya da saptanmasındaki engeller ve zorluklardır (Gülen ve ark., 2013).

Ülkemizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, diğer bakanlıklar, belediyeler, dernek ve vakıflar, özel kuruluşlar ve azınlıklar huzurevi işletmektedirler. 2013 verilerine göre huzurevi sayısı 297 iken 2017 itibariyle bu rakam 368'e yükselmiştir. Bu huzurevlerinin kapasitesi 2013 yılı itibariyle 24.194 iken, 2017'de 30.489'a çıkmıştır (ASPB, 2016a). Huzurevlerinin sayısının artması da yaşlıların temel sorunları ile ilgili konularının çalışılması gerektiğini göstermektedir. Huzurevine yerleşme kararını etkilediği varsayılan 'yaşlı istismarı' konusu da bu çerçevede bir kez daha önem kazanmaktadır.

2013-2014 yılları içinde ASPB'ye bağlı 54 ildeki huzurevlerine yerleşen yaşlı sayısı 4892'dir. Huzurevlerine yerleşme nedenleri içinde istismar %5,8, ihmal %10 oranındadır. İstismar nedeniyle 2013 ve 2014 yıllarında huzurevlerine yerleşenlerin sayısı 286, ihmal nedeniyle yerleşenlerin sayısı da 487'dir (ASPB, 2016b). Huzurevine istismar nedeni ile yerleşen yaşlıların başvuru şekline bakıldığında; 2013 yılında istismar nedeni ile yerleşen kadınların %23,8'inin kendi başvurusu ile yerleştiği, erkeklerin ise %29,2'sinin kendi başvurusu ile yerleştiği gözlenmektedir. İhbar başvurusu ile yerleşen kadınların oranı %76,2, erkeklerin oranı %70,8'dir. 2014 yılında ise, kadınlarda kendi başvurusu ile yerleşme oranı %18,9, ihbar başvurusu ile yerleşme oranı %81,1'dir. Erkeklerde kendi başvurusu ile yerleşme oranı %37,5,

ihbar başvuru ile yerleşme oranı ise %62,5'dir. Yaşlıların kendi isteğiyle yerleşme oranlarının bu kadar düşük olması da istismar ve ihmalin saklandığını, yaşlının birçok nedenden ötürü istismarcıyı ihbar edemediğini ve istismar döngüsünden çıkamadığını göstermektedir.

Bu tez, yaşlı bireylerin yaşadıkları istismarla nasıl başa çıktıklarını incelemektedir. *Başa çıkma*, kişinin sahip olduğu kaynakların çok üstünde olan veya bunları aşmış içsel ya da dışsal talepleri yönetmeye çalışırken, sürekli bir değişim halinde olan bilişsel ve davranışsal bir çabadır (Lazarus ve Folkman, 1984). Başka bir deyişle *başa çıkma* kavramı, duygulanım sürecinin en önemli özelliklerinden biridir. Lazarus'un önerdiği etkileşimsel yaklaşım modeli ile, başa çıkma süreklilik gösteren bir kişilik stilinden çok spesifik stres durumlarına tepki olarak gösterilen biliş ve davranışlar olarak ele alınmaktadır. Başa çıkma eyleminin, aynı zamanda bireyin içinde bulunduğu durumu değerlendirme biçimini de etkilediği de görülmektedir. Bunun yanı sıra başa çıkmayı sağlayan kaynaklara bakıldığında, kişiye bağlı olanlarda sağlık ve enerji (fiziksel kaynak), pozitif inançlar (psikolojik kaynak) ve problem çözme ile sosyal yetenekler (yetkinlikler); diğer kategorilerde de daha çok çevresel, sosyal ve maddi kaynaklar olduğundan söz edilebilir (Lazarus ve Folkman, 1984). Bu teoride, bireylerde problem odaklı başa çıkma ile duygu odaklı başa çıkma olmak üzere iki tür başa çıkma boyutu olduğundan bahsedilir. Genellikle zarar verici, tehdit edici ve zorlayıcı çevre koşullarının değiştirilemeyeceği yönünde bir değerlendirme yapıldığında, duygu odaklı başa çıkmanın oluşması daha muhtemel olur. Bunun yanı sıra yukarıda bahsedilen koşulların değişiminin mümkün olduğu değerlendirildiğinde, problem odaklı başa çıkmanın oluştuğu görülmektedir (Lazarus, 2006).

Başa çıkma ve depresif semptomlar ile ilgili yaşlı bireylerle yapılmış çalışmalar, başa çıkma konusunda özyeterliliği yüksek olan yaşlıların problem odaklı başa çıkmayı duygu odaklı başa çıkmadan daha fazla kullandıklarını göstermektedir (Sandmoe ve Hauge, 2014). Başka bir çalışmada, başa çıkma stratejileri cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde, erkeklerin

kadınlara nazaran daha çok problem odaklı başa çıkmayı kullandıkları görülmüştür (Aysan ve Özben, 2004). Bu çalışmada da yaşlıların özellikle istismara uğradıktan sonra hangi başa çıkma stratejilerinin ortaya çıktığı araştırılacaktır. Örneğin yaşlı birey, bu istismardan kurtulmak için huzurevine gitmeyi tercih etme, birilerinden yardım isteme ya da dini ritüellerini rahatlamak için kullanma gibi başa çıkma stratejileri kullanmış olabilir.

Üstte bahsedilen önem ve araştırma açığı göz önüne alındığında yaşlı istismarı konusunun araştırılmasının bir gereklilik olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda yaşlı istismarı konusunun incelenmesi aşağıda yer alan iki ana soru çerçevesinde gerçekleştirilecektir:

- 1) Yaşlılar hangi istismar veya ihmal türüne maruz kalmaktadır?
- 2) İstismara uğrayan yaşlılar istismarla ve yaşadıkları olumsuz yaşam deneyimleriyle başa çıkmak için ne tür stratejiler kullanmaktadır?

2 GENEL BİLGİLER

2.1 Yaşlılık

2.1.1 Yaşlılığın Tanımı

Yaşlılık çok yönlü değerlendirilmesi gereken bir yaşam dönemidir. Yaşlılık insan yaşamının son evresi (Kurt ve ark., 2010; Kalıncara, 2016) gibi kısa tanımlamalarla beraber, bireyin kontrolü dışında meydana gelen ve çevresel değişkenlere uyumda bazı zorluk veya sınırlılıkların yaşandığı bir gelişim dönemi olarak daha geniş bir biçimde de tanımlanabilir (WHO, 2015). Yalnızca biyolojik olarak değil, sosyal olarak da ele alınması gereken bir olgudur. Yaşlılık, bazı kaynaklarda (Acierno ve ark. 2010; UN, 2017; Tufan, 2018) 60, bazı kaynaklarda 65 yaşında başladığı (Kalkan, 2008; Saygılı, 2015; Özden, 2018; Şentürk, 2018) kabul edilen, fiziksel olarak bazı yaşam fonksiyonlarının azalması olarak tanımlanabilir. Toplumsal olarak bakıldığında ise yaşlılık, genel nüfus içindeki yaşlı nüfusun oranının artmasıdır (Tuna ve Tenlik, 2017).

Yaşlılık ve yaşlanma genelde kavram olarak birbiriyle karıştırılmaktadır. Ancak yaşlılığın bir yaşam dönemi, yaşlanmanın ise ana rahminde başlayan ve son anımıza kadar devam eden bir süreç olduğunu, 5 yaşındaki bir çocuğun da 95 yaşındaki bir yaşlının da yaşlandığını söylemek mümkündür. Yaşlanma esasen kayıp ve kazançların da olduğu dinamik bir süreçtir (Tufan, 2018). Dolayısıyla yaşlılığın göreceli bir kavram, yaşlanmanın ise yaşlanmanın evrensel bir süreç olduğu söylenebilir (Kurt ve ark., 2010).

Yaşlanma süreci çok yönlüdür. Kronolojik, biyolojik, fizyolojik, sosyal ve psikolojik boyutları ile kaçınılmaz bir büyüme ve gelişim süreci olarak tanımlanabilir (Saygılı, 2015). Her bireyin döllemeyle başlayıp ölümlle sonuçlanan bir yaşam çizgisi vardır. Vücudumuzdaki yaşlanma süreci homojen olarak gerçekleşmez. Yaşlanma sürecinde her organımız farklı zamanlarda ve farklı süreler sonunda bozulup işlevini yitirmeye başlayabilir (Akçay, 2011). “Türkiye’de

Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı Raporu”nda yaşlıların bakıma muhtaç, yalnızlık çeken, muhtaç ve fiziksel yetileri zayıflamış olan kişiler olarak algılanmaması gerektiği vurgulanmış, bilgelik, tecrübe ve sağlıklı yaşlanma gibi olumlu özelliklerin göz ardı edilmesiyle yaşlıların hayatının olumsuz etkilendiğine dikkat çekilmiştir (ASPB, 2012).

Sayısal olarak belli yaş sınırlarıyla tanımlanan yaşlılık, bireyin emekliye ayrılması, toplumsal alanda, sağlık alanında ve sosyal alanlarda hizmet alması gibi kriterlerle de tanımlanmaktadır (Onur, 2011). Yaşlanma sınıflandırmaları çeşitli kaynaklarda birkaç şekilde tanımlanmaktadır: Biyolojik yaşlanma, fiziksel olarak hareket etme yetisinin azalması ve bazı hastalık risklerinin artması olarak tanımlanabilir (Tuna ve Tenlik, 2017). Ancak biyolojik yaş takvimsel yaş demek değildir. Takvim yaşı, doğum tarihimizde başlar, yaşadığımız güne kadar devam eder ve okula başlama, askerlik, emeklilik gibi durumlarda önemlidir ancak yaşlı olup olmadığımızı belirlemez (Tufan, 2016).

Psikolojik yaşlanma, yaşlılıkta yaşanan sorunlara karşı başarılı bir uyum süreci olarak tanımlanabilir . Bireyin kendisini hangi yaşta hissettiği “psikolojik yaş” kavramını anlatırken önem kazanır (Akçay, 2011). Sosyal yaş ise, toplumsal hayatta sahip olunan rollere uygun davranış sergilenmesi ile kronolojik yaşı uygunluğunu ifade eder (Terzi, 2013). Başka bir tanımla toplumsal olarak yaşlanma bir tanımıyla rol beklentilerinin değişmesidir. Nüfusun yaşlanmasıyla birçok toplumsal sistemde değişiklikler olur. Örneğin yaşlı sayısının artması ve çekirdek ailenin yaygınlaşmasıyla yaşlılar hayatlarını sürdürmek için yeni mekan ihtiyacı hissedebilirler (Varışlı, 2017).

Yaşlılıkla ilgilenen birçok bilim dalının şemsiye kavramı *gerontoloji*dir. Gerontoloji, ekonomik, sosyal, psikolojik ve biyolojik olarak yaşlıların sorunlarıyla uğraşan bilim dalıdır. Bir başka tanımlamayla gerontoloji sadece tıbbi bir alan olarak görülmekten çıkmıştır: “Zamanın ilerlemesine bağlı olarak ortaya çıkan ve yetişkinlik sonrası yaş dönemlerine özgü

koşulları ve değişimleri inceleyen bilim dalıdır” (Akçay, 2011, 9). Bu bilim dalının amacı yaşlanma nedenlerinin ve koşullarının araştırılmasıyla beraber yaşla birlikte meydana gelen davranış değişimlerinin gösterilmesidir (Koç, 2002).

Yaşlılık, toplumun yaşlılığı nasıl tanımladığına göre değişen bir kavramdır. Günümüzde modern toplumların farklı yaşlılık tanımları olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra yaşlıların homojen bir grup olmadığı, yaşlılığın birey için dezavantajlı bir dönem olduğu ve bu dezavantajların zaman zaman yaşlının toplumsal hayata katılımını kısıtladığı söylenebilir (Tufan, 2018). Sonuç olarak yaşlılık herkesin yaşaması beklenen doğal bir süreçtir. Ancak bu dönemde fiziksel ve zihinsel kapasitenin azalması, sağlık sorunlarının artması, eş kaybı, iş yaşamından uzaklaşma, yoksulluk ve bakıma muhtaç olma gibi durumlar yaşlıyı derinden etkilemektedir (Kalaycı, 2017).

2.1.2 Yaşlıların Fiziksel ve Psiko-Sosyal Özellikleri

Erikson, insan gelişimini sekiz evrede tanımlamıştır. Her bir evre için, o evreyi tanımlayan iki karşıt özellikle gelişimin gerçekleştiğini söyler. Bu teoriye göre birey her evrede o evreye özgü bunalımı çözer ve bir üst evreye geçer (Eryılmaz, 2013).

Erikson’a göre 60 yaş ve üzeri olan yaşlılık dönemi “bütünlüğe karşı umutsuzluk” dönemidir. Bu, psikososyal gelişim evrelerinden sekizincisidir ve kişi fiziksel anlamda yavaş yavaş edindiği kazanımları kaybetmeye başlar ve bu durumda çaresizlik ve karmaşa duyguları yaşar. Bu evrede kişiler hayatları boyunca yaptıklarıyla yaşamak zorundadırlar ve ideal durumda bütünlüğe erişirler. Umutsuzlukta ise kişi hayatında yaptıkları ve yapamadıklarından pişmanlık duymaktadır (Miller, 2008).

Yaşlılıkta birçok alanda önemli değişimler yaşanır. Fiziksel değişim de bunlardan biridir. Bu değişimler yaşlıların psikolojisini, davranışlarını ve öğrenme yeteneğini etkilemektedir. Etkilenmeyi arttıran faktörlerden biri *etiketlenmedir*. Toplumda etiketlenmeye neden olan

yaşlılık ve yaşlı bireyler ile ilgili yargılar, bu konuda bir alt kültür oluşumuna sebep olmaktadır. Alt kültür oluşumunun bir ayağı bireylerin büyük gruplardan ayrı tutulma ve etkileşimden dışlanmalarıdır. Bu yüzden yaşlılar oluşan algılar ve etiketlenme ile toplumdaki diğer gruplardan soyutlanabilmektedirler (Akçay, 2011).

Yaşlılıkta en sık görülen değişimlerden biri de mental kapasitede olan gerilemedir. Mental kapasitedeki değişimler ve fiziksel olarak gerilemeye rağmen her zaman öğrenme ile ilgili olumsuz bir süreç gerçekleşmez. Kişide yaşlanma ile birlikte kendini gerçekleştirme hissi ve dinginlik varsa, öğrenme süreci olumlu etkilenmektedir (Akçay, 2011). Ancak bazen yaşlılıkta mental kapasiteyi doğrudan etkileyen demans gibi bozukluklar yaşının sadece öğrenme kapasitesini değil, hayat kalitesini de olumsuz etkilemektedir. Dünya çapında 60 yaş ve üzeri yaklaşık 50 milyon insanın demans hastası olduğu ve buna her yıl yaklaşık 10 milyon yeni vaka eklendiği, 2050 yılına kadar da bu sayının 152 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (WHO, 2019).

Yaşlı popülasyonların, doğası gereği, kısıtlı hareket kabiliyetleri ve yaşlılıkta karşılaşılan sorunlar nedeniyle gençlere göre daha savunmasız oldukları düşünülür (Farzaneh, 2013). Yaşlılıkta yardıma muhtaç olunması, başkasına bağımlı kalma durumu ve hastalıklar yaşının hayatında bir krize yol açar. Yaşlı intiharlarının en önemli nedenlerinden biri bu krizi oluşturan yalnızlıktır. Ancak burada sosyal ilişki yokluğundan çok yalnızlık hissinin yoğunluğu intiharın nedenidir (Tufan, 2016). 75 yaş üstü bireylerin intihar oranı yaklaşık %7'dir. Kadınlar erkeklere oranla daha fazla intihar etmişlerdir (TÜİK, 2016). Aslında yaygın bir sorun olarak ifade edebileceğimiz depresyonun yalnızlıkla yüksek düzeyde bir ilişkisi vardır (Kapıkıran ve Kapıkıran 2016b; Ağırman ve Ark., 2017). Depresyon ileri yaşlarda sık görülen bir sorundur ve bunun da intiharla doğrudan bir ilişkisi söz konusudur. (Duru ve Özdemir, 2009; Aslan ve Hocaoğlu, 2014). Yaşlılarda en sık karşılaşılan psikiyatrik bozukluklardan depresif bozukluğun

tedavisi ve yaşlılıkta sosyal izolasyonun azaltılması intihar riskinin ortadan kalkmasına yardımcı olur (Turan, 2008).

Türkiye geneline bakıldığında yaşlıların yalnız yaşama oranı yaklaşık %16'dır. Yalnız yaşayanların %78'ini kadınlar, %22'sini erkekler oluşturmaktadır (TÜİK, 2015). Yalnız yaşama oranının düşüklüğü Türkiye toplumunun aile yapısının durumu ile ilişkilendirilebilir, ama bunun yanında sosyoekonomik koşullar da bu birlikteliği bazen mecburiyete dönüştürebilmektedir (Tufan, Seeber ve Şahin, 2017). Bununla bağlantılı olarak Türkiye'de yapılan "Aile Yapısı Araştırması"na bakıldığında bireylerin %37.6'sı yaşlandıklarında çocuklarının yanında kalmak istediklerini, %29.4'ü evde bakım hizmeti almak istediklerini, %11 i ise huzurevine gitmek istediklerini ifade etmişlerdir (TÜİK, 2016).

Yaşlıların, yaşlılık döneminde karşı karşıya kaldıkları bir diğer sorun da yoksulluktur. Bu yoksulluk hem sosyal hem psikolojik alanda yaşlıları etkilemektedir. Yaşlının emeklilik güvencesi olmaması, yaşlıya bakan kişinin ölmesi, yaşlının işgücüne katılımının daha zor olması gibi sebeplerle yaşlı yoksulluğu artmaktadır. Örneğin yaşı 75'in üzerinde olan dul kadınların % 67'sinin hiçbir geliri yoktur. Bu kadınlar ekonomik olarak çocuklarından, akrabalarından ve komşularından destek görmektedirler (Kurt ve ark., 2010).

Yaşlılıkla ilgili genellikle daha olumsuz özellikler zikredilirken başarılı yaşlanma gibi konular göz ardı edilebilmektedir. Başarılı yaşlanmanın temel özellikleri biyolojik ve zihinsel olarak sağlıklı olmak, bilişsel yeterlilik, üretken olma ve sosyal yeterlilik, hayattan zevk alma ve kişisel kontrol olarak sayılabilir. Ancak başarılı yaşlanmayı yalnızca bireyin kişisel özellikleriyle açıklamak eksik olacaktır. Bu yüzden yaşlının aldığı sağlık, bakım, psikosoyal ve ekonomik destek de başarılı yaşlanmada önemli rol oynamaktadır (Çamur-Duyan, 2008).

2.1.3 Yaşlılıkla İlgili Kuramlar

Yaşlılıkla ilgili birçok farklı sınıflama ve kuram vardır. Bunlar yaşlılığa toplumsal, biyolojik, ekonomik yönlerden bakarak yaşlanmayı açıklamaya çalışır. Yaşlanmayı açıklamak için ileri sürülen kuram ve varsayımların sayısı 130'un üzerindedir (Kaygusuz, 2008). Ancak bu kuramlardan en bilineni ve ilki olarak zikredilebilecek olanı Erik Erikson'un "İnsan'ın Sekiz Çağı" adlı kuramıdır. Erikson'dan (1950) sonra Birren (1960), Cumming ve Henry (1961), Neugarten (1968) ve Thome (1970) gibi kuramcılar yaşlanmanın farklı yönleriyle ilgili kuramlar ortaya koymuşlardır. Bunlar klasik teoriler olarak adlandırılır. Sonrasında Levinson (1978), Baltes ve arkadaşları (1980, 1987,1992), Salthouse (1985,1988,1991), Pedersen (1996) gibi kuramcılar modern kuramlar olarak adlandırılabilir yaklaşımlarla ilgili eserler vermişlerdir (Schroots, 1996). Çağdaş gerontolojide ise yaşlanmaya eleştirel bir bakış, yaşlanmanın politik ekonomisi, feminist yaklaşım ve hümanist gerontolojiyi de içine alan yaklaşımlar söz konusudur (Akçay, 2011). Durak (2013) psikososyal kuram olarak kopma kuramı, etkinlik kuramı ve süreklilik kuramı olmak üzere üç kuramdan bahsedebileceğimizi söyler.

Yaşlılığı açıklayan ve başarılı yaşlanmanın da gündeme gelmesiyle birçok çalışmada adı sıkça zikredilen *aktivite/etkinlik kuramına* göre, başarılı yaşlanmanın gerçekleşebilmesi için yalnızca sağlık açısından değil psikolojik ve sosyal açıdan da tam bir iyilik halinin olması gerekir (Havighurst, 2009). Bu kuram, ilişki kesme kuramının iddiası olan 'yaşlıların kendilerinden daha küçük yaştaakilere oranla bazı yaşamsal etkinliklerden uzak durduğu' fikrine katılır ama bunun yanında bu geri çekilme durumunun yaşlı bireylerin doğal bir isteği ve ihtiyacı olduğu iddiasına itiraz eder (Kaygusuz, 2008). Yaşlılıktaki memnuniyetin ancak aktif kalınması durumunda gerçekleşeceğine (Tufan, 2016b) ve yaşlının yaşamındaki sosyal etkinliklerin ne kadar önemli olduğuna değinir (Durak, 2013). Aslında yaşlının sosyal etkinlikte bulunmasını sosyoekonomik düzeyi ve sağlık durumu etkilemektedir. Toplumsal olarak yaşlı bireyin

etkinliği azalmakta, bundan dolayı da toplumla yaşı bireyin etkileşimi düşmektedir. Ancak kuram toplumda aktif olan yaşlıların, aktif olmayanlara göre yaşam tatmininin daha yüksek olduğunu iddia eder. (Kalınkara, 2016a). Bu bağlamda aktivite kuramının temel fikrinin insanları ayıran asıl şeyin yaş farkının değil yaptıkları etkinlik ve yararlılıkları olduğu söylenebilir. Ancak bu kurama getirilen temel eleştiri de yaşlı insanları sürekli aktif olan ya da olması gereken bireyler olarak yansıtmamasıdır. Bu durum da pratikle çok örtüşmemektedir (Tufan, 2016b). Aktivite kuramı yaşlı bireylerin yaşadıkları rol ve işlev kayıplarının etkisiyle bir kimlik krizi yaşadıklarını söyler. Hayatında emeklilik, çocukların evden ayrılmasıyla aile yapısının değişmesi gibi köklü değişimler yaşayan yaşlının bu kimlik krizini yaşaması bütün kayıp durumlarında olduğu gibi beklenen bir süreçtir (Tufan, Zengin ve Köse, 2017). Bu kuram yaşlıların bu kayıplarla ve değişimlerle nasıl başa çıktığını da açıklamaya çalışır (Kalınkara, 2016a).

İlişki kesme/geri çekilme/kopma kuramı sosyolojideki fonksiyonalist görüşten etkilenmiştir. Bu kurama göre yaşlılık bir olgudur ve bireyin fiziksel, psikolojik ve toplumsal açıdan sosyal çevresinden ve toplumdan adım adım geri çekilmenin olduğu bir dönemdir. Bu kuramdaki temel düşünce yaşlıların sosyal çevreden izole oldukları ve sosyal çevreyle ilgilenmedikleri yönündedir. Yaşlının etken pozisyondan edilgen pozisyona evrildiğini ve yaşlının kendi içine dönmeye başladığı öne sürülür (Durak, 2013). Bu kuram, yaşlı bireyin yaşlılık döneminin nasıl mutlu ve huzurlu geçirebileceğine ilişkin cevaplar arar (Tufan, 2016b).

Aktivite kuramına tepki olarak doğan “yaşamdan geri çekilme” kuramı, yaşlılık döneminde sosyal etkileşim ve moral konularına işlevsel bir bakış açısı sunmaktadır (Kalınkara, 2016a). Kurama yöneltilen en önemli eleştiri ise yaşlanma sürecinde toplumsal izolasyonu neredeyse kaçınılmaz olarak değerlendirmesine yöneliktir (Kaygusuz, 2008). Kuramın etik açıdan sorunlu olduğunu iddia edenler bu kuramın yaşlı bireyi kendi içine çekilmeye, yaşlı bireyin ölümü

beklemesinin normal olduğuna ve hatta bireyi buna teşvik ettiğine yönelik eleştirilerde bulunmaktadır (Durak, 2013).

Yaşlılık ile ilgili bir diğer kuram olan *süreklilik kuramı*, yaşam doyumunun temeline başarılı yaşlanmayı koyar. Bu kurama göre aktivitelerdeki süreklilik yaşlanmanın etkilerini en aza indirmede önemli bir rol oynar. Bu kuramın temelinde kişinin yaşadığı şeylere karşı kendi bulduğu çözümler ve davranış stratejileri vardır. Bu stratejilerin ileri yaşlara kadar kullanılması yaşam memnuniyetinin yaşlılıkta da devam etmesini sağlar (Tufan, 2016). Kişi yetişkinlikte taşıdığı özelliklerini yaşlılık döneminde de sürdürmektedir. Mesela içedönüklük-dışadönüklük gibi kişilik özelliklerine sahip ya da saldırgan veya nevrotik olan kişiler, daha önceki davranışlarını ve temel kişilik özelliklerini yaşlanınca da devam ettirirler (Durak, 2013). Kuram, yaşlılık döneminde yeterliliklerini ileri yaşlara kadar koruyan yaşlıların yaşam memnuniyetlerinin de daha uzun süre korunabildiğinden bahseder (Tufan, Zengin ve Köse, 2017).

Psiko-sosyal kuram aslında bir yaşlılık kuramı olmamakla birlikte, insan hayatının bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen, bu yönüyle de yaşlılığı da içine alan ve bu konuda değerlendirmeler yapan bir kuramdır. Kuram insanların yaşamları boyu psikososyal ihtiyaçları olduğunu ve her yaşam dönemi için de bu ihtiyaçların farklılık gösterdiğini iddia eder (Kaygusuz, 2008). *Damgalama kuramı*, yaşlılığı toplum tarafından koyulan bir etiket olarak görür. Yaşlılığın insanlık tarihinde yeni bir etiket olmadığını ancak şu an yaşadığımız yüzyılda özel bir etiket olarak karşımıza çıktığını iddia eder (Tufan, 2016).

Modernleşme kuramı, yaşlıların toplumsal konumunu arka planda tutan ve geri çekilme kuramına benzeyen bir düşünceden yola çıkmaktadır ancak yaşlanmaya yaklaşım tarzı aynı değildir. Modernleşme kuramında yaşlıların modern dönemde aileleri tarafından önemsenmemeleri ve hakim olan genç kültürün ihmali söz konusudur (Şentürk, 2018). Bu kuram, toplumları karşılaştırarak yaşlı bireylerin toplum içindeki konumlarının tarihsel süreç

içerisinde nasıl değişime uğradığından bahseder (Tufan, 2016). Kuram, teknolojik gelişmeler ve ailenin küçülmesiyle yaşlının rolü ve statüsünün değiştiğini iddia eder (Kalınkara, 2016a).

Alt Kültür kuramı ise yaşlıların ortak özellikleri sebebiyle toplum içinde bir “alt kültür” meydana getirdiğini ve yaşlı bireylerin toplumdaki diğer gruplara göre daha farklı bir hayatın özlemine çektiğini iddia etmektedir (Tufan, 2016). Yaşlılık alt kültürü kavramının bir kuram olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyenlerin (Canatan,1997) yanı sıra bu kavramın sosyal gerontolojinin gelişmesine önemli bir katkı sağladığından bahsedilebilir (Kaygusuz, 2008).

Yukarıda kısaca anlatılan kuramlar yaşlılığa dair birçok farklı pencereden açıklamalar yapmaktadırlar. Her birinin eleştirilen yönleri olmakla birlikte yaşlılıkla ilgili ilk dönem teorilerden bazılarının açıklamaları (eksiklik teorisi gibi) günümüzde karşılığını yitirmiştir. Sürekli gelişen bir alan olan gerontolojide de ortaya atılan iddialar ve geliştirilen kuramlara yenileri eklenmektedir.

2.1.4 Yaşlılıkla İlgili Algılar ve Yaşlılıkta Yaşanan Sorunlar

Yaşlı bireyler, bilinçli biçimde olmasa bile çoğu kez ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler. Bazen fiziksel ve toplumsal olarak yaşlıya sunulan imkanlar dolayısıyla “gizli engelli” ya da “azınlık grup” muamelesi görebilmektedirler. Yaşlı bireyler azınlık gruplardaki gibi egemen grupları tehdit edecek güce sahip değildirler (Canatan, 1997). Ancak yaşlıların azınlık gruplar gibi küçümseyici kimi tabirlerle adlandırıldıkları söylenebilir. Yaşlı bireylerin “bunak, kocamış, moruk, eski kafa” gibi tabirlerle kategorize edilerek rencide edildiklerinden bahsedilebilir (Akçay, 2011).

Sanayi toplumunda yaşlı bireye yer verilmediği için ve çekirdek ailenin toplumsal ve psikolojik olarak destekleyici yönünün kaybolması sebebiyle yaşlı bireylerde özgüvenin azalması, yetersizlik duyguları ve yararlı olmama duygusu ortaya çıkmaktadır. Yaşlının fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarına aile içinde yanıt verilmediğinde yaşlının ihmal ve istismara maruz

kalması olasılığı artmaktadır (Karadeniz ve ark, 2009). Yaşlıyı korkutma, ona fiziksel ve psikolojik açıdan zarar verme yaşı istismarının göstergelerindedir (Kurt ve ark., 2010). Türkiye Birinci Gerontoloji Atlası (Gero-Atlas) araştırmasının bulguları, ülkemizde yaşlıların %38'inin geleceğe umutsuzlukla baktığını, şikayet ettikleri şeylerin başında yalnızlığın geldiğini, yaşlı bireylerin %55'inin çevreden soyutlanmış olduğunu ve %42'sinin de ölmek istediğini belirtmektedir (Tufan, 2006).

Toplumdaki yaşlı algısında üretime katılmayan, sağlık sorunları ile boğuşan, bakıma muhtaç, unutkanlığı olan, sosyal olarak ilişkileri azalmış, diğerlerine bağımlı, mutsuz ve yalnız bir profil akla gelmektedir. Ancak bu algıların yaşlılar tarafından da paylaşılması ve bunun sanki yaşlılığın doğal bir sonucuymuş gibi görülmesi problemin asıl üzerinde durulması gereken tarafıdır (Durak, 2013). Ancak yaşlılık döneminde yaşlı kişilerin üretime katılmadığı aslında bir kalıp yargıdır. Hastalık ve toplumsal sorunlar olmadığı takdirde yaşlıların üretime katıldıkları, yaşamda aktif rol oynadıkları söylenebilir (Onur, 2011). Bunun yanı sıra çalışan çocuklarının çocuklarına bakarak ya da ev işlerinde onları destekleyerek de üretime dolaylı olarak katkıda bulduklarını söylemek de mümkündür.

Yaşlılara yaklaşımın yardımseverlik ve acıma gibi hislerle olmasının ya da yaşlı bireylerin yeteneklerine ve farklı konulardaki kapasitelerine karşı önyargısız olunması, yaşlanma sürecini de olumlu yönde etkilemektedir. Yaşlılığın bir problem olarak görülmemesi, yaşlı bireyin yaşadığı toplumun onun rolünü nasıl belirlediğiyle ilgilidir. Bununla birlikte yaşlı bireyler toplumdaki soyutlanmadıkları halde bazen kendilerini yalnız hissedebilirler ya da tam tersi şekilde toplumdaki soyutlanmış olduğu düşünülen ve izole yaşayan yaşlı bireylerin yalnız hissetmeme durumu da olabilmektedir (Akçay, 2011). Birine bakım ilişkisinde bağımlı olan yaşlının toplumsal olarak daha izole olması beklendiği için yalnızlık duygusunun hissedilmesi daha olasıdır. Ancak yine de yalnızlık hissinin daha ziyade yaşlının kişilik özellikleri, yaşadığı kültür ve yaşam tarzı ile ilgili olduğu söylenebilir. "Ageism" olarak adlandırılan yaş ayrımcılığı

da yaşı bireylerin yaşadığı ve sırf yaşı oldukları için maruz kaldıkları bir ayrımcılık çeşididir. Bu ayrımcılık yaşlılarda yalnızlık duygusu ve strese neden olabilmektedir. İstismar da bir yaşlı ayrımcılığı çeşidi olarak adlandırılabilir (Buz, 2015). Yaşlı ayrımcılığı ve istismar başta olmak üzere bir çok sebepten ötürü yaşlı bireyler başka yaş gruplarına nazaran daha fazla stres yaşayabilmektedirler. Yaşanılan bu stres yıkıcıdır ve bu stresin yanı sıra keder de yaşlının sıklıkla hissettiği bir duygudur (Onur, 2011).

Yaşlılık ve yaşlanma, ele alınma biçimi nasıl olursa olsun çok kapsamlı ve çok yönlü bir konudur. Dolayısıyla yaşlılık ve yaşlanma konusunda çalışanlar bu konuları tek bir perspektifle açıklamak yerine kuramsal olarak birçok farklı perspektifle açıklamalıdır. Birçok farklı bileşeni olan, psikolojik, sosyal ve biyolojik olarak da bir değişim süreci olan yaşlılığı anlatmak için geniş bir bakış açısı gerekmektedir.

2.2 Yaşlı İstismarı ve İhmali

Yaşlı istismarı, içinde birçok tanımlamayı bulunduran genel bir kavramlaştırmadır. Bir aile içi şiddet çeşidi olarak da değerlendirilir. Aile içi şiddet, şiddetten etkilenen kişilerin durumuna göre eşler arası, çocuğa yönelik ve yaşlıya yönelik şiddet olmak üzere üç kategoride ele alınabilir (Erkal, 2008, Erkal ve Şahin 2015).

Ülkemizde yaşlı olarak tanımlanan 60 yaş ve üstü 10 yaşlıdan 9'u fakirdir, 100 yaşlıdan 30'u engellidir ve yine 100 yaşlıdan 10'u da kronik hastadır. Bu yaşlıların ihtiyaçlarının yeterince karşılanmadığı ama istismar edildiği de bir gerçektir. Yaşlı grubu içinde kadınların durumu daha zordur çünkü hem fakirdirler, hem de sadece ekonomik olarak değil, sosyal ve kültürel olarak da elleri kelepçeli gibidir (Tufan, 2016b).

Yaşlıya yönelik şiddet ya da yaşlı istismarı 1970'lerin sonlarında ABD'de yaşlı istismarının önlenmesine yönelik yasal bir düzenleme sonucu görünür hale gelmiştir (Kalınkara, 2016a). Türkiye'de ise yeni yeni gündeme gelen bir olgudur ve son on yılda üzerinde daha çok durulan

bir aile içi şiddet çeşididir. Aslında yaşlı istismarı toplumsal bir sorundur. Çünkü sadece aile içinde ya da genel nüfusta görülmez, sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere ait kurumlarda da yaşlıya zarar verme ve ondan faydalanma şeklinde görülebilir (Ward, 2000; Wieland, 2000). Yani istismar ve ihmal yaşlının kendi evinde olabileceği gibi, hastane, huzurevi, günlük bakım evleri gibi kurumlarda da olabilmektedir (Uysal, 2002).

Yaşlılara yönelik şiddet, özellikle maruz kalan açısından ifade etmesi zor bir konudur. Bununla beraber şiddeti uygulayan da, bir itiraf olarak genellikle “ben annemi, babamı veya kayınvalidemi dövüyorum” demez. Bunu yapan kişi, kurum ya da aileler bunu dışarıya yansıtmama ve saklama eğilimindedirler. Çünkü başlarına bir şey gelmesinden korkarlar. Tam da bundan dolayı yaşlı istismarı ve ihmali, önemli bir problem olarak konuşulması ve tartışılması gereken bir olgudur (Tufan, 2016). İstismar ailede devam eden fiziksel ya da duygusal istismar kalıplarının devamı olabilir (Garbin ve ark., 2016).

Dünya Sağlık Örgütü, mevcut oranların sadece "buzdağının görünen kısmı" olduğunu ve vakaların %80'inin rapor edilmediğini bildirmiştir (WHO, 2008). Yaşlı istismarının bir halk sağlığı sorunu da olduğu söylenebilir. 12'si düşük ve orta gelirli ülke olmak üzere, farklı bölgelerden 28 ülkede 52 çalışmanın kanıtlarına dayanan ve 2017'de yapılan bir araştırmada, 60 yaş ve üstündeki insanların % 15.7'sinin istismarın çeşitli şekillerine maruz kaldığı görülmüştür (Yon ve ark., 2017). Yon ve arkadaşlarının yaptığı bu meta-analiz çalışmasındaki veriler dünyada yaşlı istismarının ne kadar yaygın olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır. Farklı ülke ve kültürlerde farklı örneklem gruplarıyla yapılan bazı çalışmalar (Artan, 1996; Comijs ve ark. 1998; Boldy ve ark., 2002; Finberg, 2003; Anme, 2004; Anetzberger, 2005; Erlingsson ve ark., 2005; Choi ve Mayer, 2008; Acierno ve ark., 2010; Ergin ve ark, 2012; Frazao ve ark, 2014; Ghiasi, 2018) istismarın ve ihmalin toplumdan topluma göre çok büyük farklılıklar göstermediğini, her ekonomik düzeyde, etnik ve dini yapıda görülebileceğini,

medeni durum, yaş ve gelir düzeyinin istismara maruz kalmayanlarla anlamlı bir fark yaratmadığını göstermiştir.

Birleşmiş Milletler 22 Temmuz 2011’de “Yaşlı Bireylerin İnsan Hakları Bildirisi” adlı üç bölümden oluşan bir bildiri yayımlamıştır. İlk bölümde dünyadaki şu anki durum ve yaşlıların yaşadıkları zorluklar, ikinci bölümde mevcut uluslararası çerçevenin yanı sıra uluslararası insan hakları bildirelerinin yaşlılarla ilgili bölümlerinin devletleri bağlayıcılığı, üçüncü bölümde de bazı öneriler ve sorunlara yaklaşımlar çeşitli örneklerle açıklanmaktadır. Bildirinin 52. maddesinde; birçok yaşlı kadın ve erkeğin evlerinde, bakım merkezlerinde ya da toplumda şiddete uğradığı, ancak yaşlıların bu şiddeti ya bildirmek istemediğinden ya da bildirmeye gücünün yetmemesi sebebiyle çoğunun bildirilmediğinden söz edilmektedir. 52-55. maddeler şiddet ve istismarla ilgili nedenler ve yapılabilecekler ile ilgilidir. 56. ve 57. maddelerde ise ekonomik kötüye kullanımın nasıl olduğundan bahsedilmektedir (UN, 2011). Yaşlı istismarı, adalet sisteminin karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardan biridir (Payne, 2011). Açığa çıkması ya da çıkarılması diğer istismar türlerinde (çocuk istismarı vb.) de olduğu gibi bazen çok zordur. Özellikle yaşlının demans vb. gibi hastalıkları varsa yaptıklarını sözel olarak ifade etmesi zorlaşmaktadır.

Yaşlıya yönelik şiddet, genel olarak ileri yaşlılık olarak ifade edilen 75 yaş ve üstünde rastlanan bir şiddet türüdür. Yaşlılık dönemi, bireylerin bağımlılığın ve kaza riskinin arttığı, kronik hastalıklarla beraber fiziksel yeteneklerinin azaldığı bir dönemdir. Yaşlının bağımlı olması onun şiddete direnebilmesini ve tavır almasını zorlaştırmaktadır (Kalınkara, 2016a).

Genel kabulü olan etik ilkelerden “yararlı olma ve zarar vermeme” ilkeleri yaşlıya yaklaşımda daha da önem kazanır. Yaşlının yavaşlayan fonksiyonlarından dolayı, karar verme sürecinde doğal kabul edilebilecek süreçleri anormal kabul edip yaşlıyı karar dışına itmek ve onu yok sayarak kararı başkalarına bildirmek de bir istismar olarak kabul edilebilir. Kararı yaşlıya değil bir başkasına bırakmak da istismar alanının genişlemesine yol açabilmektedir. Yaşlı yavaş karar

verse dahi karar verme kapasitesi yokmuş gibi davranmak da bir istismar olabilir. Bunun yanında yaşlının değil başkasının karar vermesini istemek de yeni istismarlara kapı aralayabilir (Ertin ve Özkaya, 2016).

Yaşlı istismarı birçok tanımı içinde barındıran ve nedenleri konusunda farklı bir çok şey söyleyebileceğimiz bir olgudur ve derinlemesine incelenmeye muhtaçtır. Bu derinlemesine inceleme de yaşlı istismarının tanımının doğru yapılması ile mümkündür. Hangi davranışların istismar olduğu bilinirse, istismar konusundaki bilinç de o kadar artacaktır.

2.2.1 Yaşlı İstismarının Tanımı

Yaşlı istismarı kavramı, 1975'te İngiltere'de 'Granny Battering' terimi ile ilk kez ortaya koyulmuştur (Aravanis vd, 1993; Erlingsson ve ark., 2005). 1970'lerden 2000'li yıllara kadarki süreçte “granny battering”, “granny bashing” gibi tanımlamalar yerini “elder mistreatment” ve “elder abuse” tanımlarına bırakmıştır (Mysyuk ve ark.. 2013). Literatürde yaşlı istismarı ile ilgili birçok isimlendirmeye rastlamak mümkündür. Terminolojinin sırasıyla “granny battering, granny bashing, granny abuse, old age abuse , elder abuse, elder mistreatment , inadequate care, mis-care” şeklinde geliştiği görülmektedir (Bennett ve Kingston, 1993). Quinn ve Tomita'ya (1997) göre yaşlıya kötü muamele (elder mistreatment) şemsiye bir kavramdır ve yaşlı istismarı (elder abuse), yaşlı ihmali (elder neglect), yaşlıyı kötüye kullanma (exploitation) ile yaşlının terkedilmesi (abandonment) gibi kavramların hepsini kapsamaktadır. Bu kavramların ortaya çıkışı, İngiltere'de kendisine aile üyesi tarafından bakılan bir yaşlının fiziksel istismara uğraması sonucunda olmuştur (Kurt ve ark., 2010).

ABD'de 1978 yılında aile içi şiddet konusu olarak tartışılmaya başlanan yaşlı istismarı, 1979'da oluşturulan yaşlı istismarı yasasına zemin hazırlanmıştır. ABD'de her yıl bir milyondan fazla yaşlının istismara uğradığı ve bu rakamın yaklaşık %25'nin fiziksel istismar olduğu

belirlenmektedir (Switzer ve Michienzi, 2012). Bu rakam da yaşlı istismarı olgusunun önemini bir kez daha göstermektedir.

Uluslararası Yaşlı İstismarının Önlenmesi Kuruluşu ve DSÖ Toronto Deklarasyonu'na göre yaşlı istismarı “Güven beklentisi olan herhangi bir ilişkide yaşlıya zarar veren veya strese sokan tek ya da tekrarlayan uygunsuz davranışlarda bulunulmasıdır (WHO, 2008). Bir başka tanımlamada yaşlı istismarı, yaşlıda maddi ve manevi hasara yol açan psikolojik ve fizyolojik davranışlar olarak tanımlanmaktadır (İnce ve ark. 2007). Yaşlının yaşadığı kültürde kabul görmeyen bir davranışa maruz kalması da yaşlı istismarının tanımlarından biridir (Sözen ve Elmas, 2004). Yaşlının sağlığına ya da iyilik haline zarar veren davranışlar da bu kapsamda kabul edilebilir (Koştu, 2005). Yaşlı istismarı her zaman kasıtlı olmaz, bazen kasıtsız da olabilir. Ayrıca yaşlıya zarar verme ihtimali olan eylemler de istismar ya da ihmal olarak değerlendirilebilir. Yaşlı istismarı küresel bir halk sağlığı ve insan hakları sorunudur (Dong, 2015).

Yapılan araştırmalar istismarın yaşlının kendi evinde, çoğunlukla yetişkin çocukları ve eşleri tarafından gerçekleştirildiğini gösterir. Bundan dolayı ev içi ya da bireyler arası şiddet olarak da tanımlanabilmektedir (Kalınkara, 2016a). Yaşlı istismarı, Türkiye’de son yıllarda daha çok üzerinde durulmaya başlanmış bir aile içi şiddet çeşididir ve aynı zamanda ciddi bir toplumsal sorun olarak önem arz etmektedir.

2.2.2 Yaşlı İstismarının Türleri

Yaşlı istismarının birçok farklı sınıflandırması vardır. Bunlardan ilki yaşlı istismarının üç temel grupta incelenmesidir. Bu üç grup “ailesel istismar, kurumsal istismar ve kendi kendini ihmal” dir. Ailesel yaşlı istismarı, yaşlı bireyin kendi evinde veya bir bakıcının evinde kötü muameleye maruz kalmasıdır. Kurumsal istismar, yaşlı bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri ev dışı (huzurevi, yaşlı bakım evleri) yerlerde yaşlıya kötü muamelede bulunulması olarak tanımlanır.

Kendi kendini ihmal ise, yaşlının sağlık veya güvenliğinin tek başına yaşama ile birlikte tehdit altına girmesidir (Akdemir ve ark., 2008).

Yaşlı istismarını bireysel ve toplumsal istismar olarak da sınıflandıranlar vardır. Toplumsal istismarda en önemli etken yaşlıya yönelik hizmet ve politikaların yetersizliğidir. Başka bir tanımlamayla “yaşlının, içinde yaşadığı toplumda kendisini gerçekleştirmesini; fiziksel, duygusal ve ekonomik olarak yardım alsa da onlardan bağımsız olmasını; aile ve toplumun değerli bir üyesi olduğunu hissetmesini ve böyle yaşamasını engelleyen tüm toplumsal düşünce, kamusal politika ve kurumsal hizmet eksiklikleri” dir. Bu durum toplumun bakış açısının devlet politikalarına yansımalarını da göstermektedir. Bireysel istismar “yaşlıya kötü muamele, fiziksel acı, duygusal çöküntü ve ekonomik kayıpla sonuçlanan her hareketi” kapsar (Küçükkaraca, 2000).

Yaşlı istismarı sınıflandırmalarında en çok kullanılanlardan biri ise, fiziksel, psiko-sosyal ve maddi/ekonomik sınıflandırmasıdır (Ersanlı ve Kalkan, 2008). Yaşlı İstismarını Önleme Uluslararası Ağı (International Network for the Prevention of Elder Abuse/INPEA) ve DSÖ “Duyulmayan Sesler” raporu yaşlı istismarını, ihmal (izolasyon, terk edilme ve sosyal dışlanma dahil), insani, yasal ve tıbbi haklar bakımından ihlal; seçimler, kararlar, sosyal statüler, ekonomik ve saygıda yoksunluğunu da içeren üç geniş kavram içinde ele almaktadır. Bu raporda, yaşlı istismarı bu üç kavramın altında farklı 5 kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlar; fiziksel, sözel/duygusal/psikolojik, cinsel ve ekonomik /maddi istismardır (WHO, 2002).

Yaşlı istismarı ile ilgili yapılmış çalışmalarda kategoriler sayı olarak farklılık gösterse de, genel olarak altı ana kategoride tanımlanırlar. Bu kategoriler “fiziksel istismar, duygusal/ sözel/ psikolojik istismar, ekonomik istismar, cinsel istismar, ihmal (aktif fiziksel ihmal, duygusal ve sosyal ihmal) ve terk etme” dir (Podnieks, 1993; Brandl ve ark., 2007; Abbey, 2009; Lowenstein ve ark., 2009; Payne 2011; Gil ve ark., 2015). Yan and Tang (2001) Çin’de yaptıkları bir yaygınlık çalışmasında daha önce kullanılmamış olan “sosyal istismar” (social

abuse) kavramını da eklemişlerdir. Sosyal istismarda yaşlının eve kilitlemesi, arkadaşlarını ve yakınlarını ziyaret etmesine izin verilmemesi, huzurevine ya da bakım evine gitmeye zorlanması gibi durumlar bulunduğundan bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra bazı çalışmalarda “sistemik istismar” tanımlamasıyla diğer istismar türlerine ek olarak farklı bir istismar çeşidinden bahsedilir. Bu istismar çeşidinde sağlık hizmetleri, emekli maaşı ödeme yerleri ve diğer devlet dairelerinde insanlık dışı muameleye maruz kalınması söz konusudur (Ferreira ve Lindgren, 2008).

2.2.2.1 Fiziksel istismar

Fiziksel istismar, yaşlının zarar görmesinden kaynaklı fiziksel bir ağrı ya da yarının oluşmasıdır. Buna çürükler, kesikler, yanıklar ve yaralar eşlik edebilmektedir (Kleinschmidt, 1997; Dong, 2015). Başka bir tanımlamada, bedensel olarak yaralanma veya bedensel ağrı ile sonuçlanabilecek bir güç kullanımı olarak tanımlanmıştır (Chez, 1999).

Choi ve Mayer (2008) fiziksel istismarı görünür yara izleri, çürükler ve kemiklerin kırılmasıyla sonuçlanan nesnelere vurma ya da tokatlama eylemi olarak tanımlamıştır. Fiziksel istismar olgularında, genellikle psikolojik istismar ve ihmal öyküleri de olabilmektedir. Eğer istismarla ilgili bir raporlama yapılacaksa psikiyatri ve geriatri bölümlerinden görüş alınmalıdır (Karagöz, 2010).

Fiziksel istismar vakalarında mağdur çoğunlukla kadınlardır ancak erkekler fiziksel istismara uğradıklarında eylem daha şiddetlidir (Pillemer ve Finkelhor, 1989). Fiziksel istismarla ilgili yapılmış birçok çalışmada oranlar farklıdır (Keskinoglu ve ark. 2004; Acierno ve ark., 2010; Frazao, 2014; Gil ve ark., 2015). Keskinoglu ve arkadaşlarının (2004) yaptığı çalışmada fiziksel istismar oranı yüzde 1,5, Acierno ve arkadaşları (2010) tarafından yapılan çalışmada fiziksel istismar oranı yüzde 1,6, Frazao tarafından yapılan çalışmada fiziksel istismar oranı yüzde 86, Gil ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan çalışmada ise fiziksel istismar oranı yüzde 2,3

olarak tespit edilmiştir. Bu oranların farklılığı bazı istismar çeşitlerinin bazı ülkelerde daha sık görüldüğünün ya da istismarı şikayet etme sıklığının farklılığının bir göstergesidir.

2.2.2.2 Duygusal/Psikolojik istismar

Psikolojik istismar, ayrımcılık, incitici kelimeler, aşağılama ve sindirme gibi eylemleri içerir (Ferreira ve Lindgren, 2008). Başka bir tanımla, aşağılama, tehdit, sindirme, sözel saldırganlık yoluyla sıkıntıya yol açan istismar çeşidi duygusal istismar olarak tanımlanır (Choi ve Mayer, 2008). Bunun yanında sözlü ya da sözsüz eylemlerle ortaya çıkan sıkıntı ya da zihinsel acı olarak da tanımlanabilir. Yaşlının kısıtlanması, tecrit edilmesi de bu kapsamda değerlendirilebilir (Dong ve Simon, 2013). Olumsuz algı ve tutumlar, imalı ve iğneleyici sözler kişide üzüntü, duygusal acı ve duygusal yaralanmaya neden olabilir (Wang, 2006). Bu istismar türü, sözlü taciz, tehdit, sosyal izolasyon gibi eylemleri içerir (Garbin ve ark., 2016).

Psikolojik istismar türlerinden biri de, kişinin fiziksel ya da mental durumu gerektirmemesine rağmen huzurevine göndermekle tehdit edilmesidir (Beşer ve Kıssal, 2016b). Yaşlı istismarı konusunda yapılan birçok çalışmaya (Yan ve Tang, 2001; Anme, 2004; Wang, 2006; Ergin ve ark., 2012; Garbin ve ark., 2016) bakıldığında istismar türlerinden duygusal istismarın daha yaygın olduğu, istismar edenlerin de çoğunlukla yakın akraba ve kız çocuğu olduğu tespit edilmiştir (Bennett ve Kingston, 1993). Çin’ de yapılmış bir çalışmada da istismarcının genelde yaşlının kendi çocuğu olduğunu göstermektedir. (Yan ve ark., 2002).

Anme (2004) tarafından yaşlı istismarının risk faktörlerini ele alan ve Japonya’da yapılmış bir çalışmada duygusal istismar oranının diğer istismar türlerinden daha yüksek oranda (yüzde 9) olduğu ve bu oranın Japonya’da yapılmış önceki çalışmalara göre de daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu vakalar henüz bir resmi merciye bildirilmemiş ancak ev ziyaretlerinde ortaya çıkmıştır. Yan ve Tang (2001) istismarın yaygınlığı ve psikolojik etkileri ile ilgili Hong Kong’ta yaşayan yaşlı Çinlilerle yaptıkları çalışmada duygusal/ psikolojik istismarı sözel

istismar olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada kullanılan ve sosyal istismar olarak ele alınan davranışlar ise (yaşlının eve kilitlenmesi, arkadaşlarını ve yakınlarını ziyaret etmesine izin verilmemesi, huzurevine ya da bakım evine gitmeye zorlanması) bazı çalışmalarda (Anme, 2004; Wang, 2006) duygusal/psikolojik istismar olarak adlandırılmıştır.

2.2.2.3 Ekonomik istismar

Kişinin parasının ya da başka kaynaklarının yasal ya da uygun olmayan şekilde kullanılması ekonomik istismar olarak tanımlanabilir (Kahan ve Paris, 2003). Başka bir tanımlamada ise, hırsızlık, para ya da mülkün kötüye kullanılması (Bennett ve Kingston, 1993), yaşlı kişilerin mülklerinin ve ekonomik kaynaklarının hukuksuz bir şekilde kullanılması (Anetzberger, 2005) ya da yaşlının hileyle finansal ve maddi olarak sömürülmesi olarak ifade edilmiştir (Lecovich ve ark., 2005).

Ekonomik istismarın belirtilerine bakıldığında, yaşlının bankadan düzensiz bir şekilde para çekmesi, mal varlığında bir neden olmaksızın azalma olması, yaşlının kıymetli eşya ya da takılarının kaybolması, kredi kartından şüpheli harcamalar yapılması, harcamalarını karşılayamaması gibi durumlardan söz edilebilir (Acierno ve ark., 2010). Bu istismar çeşidi genellikle yaşlı faturalarını ödeyemediği, yiyecek ya da önemli gereksinimlerini karşılayamadığı zaman başka kişilerin durumu fark etmesi ile açığa çıkar (Kahan ve Paris, 2003).

Yukarda bahsi geçen yaşlı istismarı ile ilgili yapılan birçok araştırma (Kahan ve Paris 2003; Anetzberger, 2005) aile üyeleri tarafından yapılan ekonomik istismar konusunda bir değerlendirme yapmamıştır ancak bu en olası mağduriyet biçimidir. Ekonomik istismarla ilgili yapılan çalışmalarda (Tueth, 2000; Reed, 2005; Jackson ve ark. 2011) yaşlıların mal varlıkları bulunmasına rağmen mallarını istedikleri gibi kullanamama, mal varlığını devretme konusunda zorlanma ya da mal paylaşımında istediği gibi karar verememe durumlarıyla karşı karşıya

kaldıkları ifade edilmektedir. Son yıllarda ekonomik istismar çeşitlerine telefonla pazarlama dolandırıcılığı, internet dolandırıcılığı, kimlik hırsızlığı gibi durumlar da eklenebilir (Finberg, 2003).

2.2.2.4 Cinsel istismar

Cinsel istismar, yaşlı bir yetişkinin anlayamadığı, rıza göstermediği, tehdit ya da fiziksel zorlamayla yaşlı kişiye dokunmak, okşamak, cinsel ilişkiye girmek veya başka herhangi bir cinsel aktivitede bulunmak (Dong ve Simon, 2013) ya da yaşlı biriyle herhangi bir türden rıza dışı cinsel ilişkide bulunmak olarak tanımlanabilir (Garbin ve ark., 2016). Yaşlı muayene edilirken, genital yaralanma veya meme yaralanması varsa cinsel istismar göz önünde bulundurulmalıdır. Yaşlılar bunu kabul etmekten çekinebilirler ancak bu bir şüphe dahi olsa rapor edilmelidir (Abbey, 2009). Çocuk istismarında olduğu gibi yaşlı istismarında da failin kişinin akrabası ve tanıdığı olma ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir. Bunun nedeni mağdurların istismarcılara güven duymasındır ve istismarcı böylece mağdura daha kolay yaklaşmaktadır. Hatay'da bireye yönelik suçların değerlendirilmesini içeren bir çalışmada 130 karara bağlanmış dava dosyasından 42'sinin cinsel suçlarla ilgili olduğu ve biri hariç bütün sanıkların tanıdık bir çevreden olduğu saptanmıştır (Arslan ve ark., 2008).

Cinsel suçlarla ilgili dış görünüşün, mağdurun kıyafetinin ya da bazı davranışlarının cinsel suç zemin hazırladığıyla ilgili toplum nezdindeki yanlış inanışların, yaşlılara yönelik cinsel taciz ya da saldırı olgularıyla geçerliliğini yitirdiğini söylemek mümkündür (Karbeyaz ve Balcı, 2013). İstismarı paylaşmak genel olarak zordur ancak cinsel istismar özelinde bunun çok daha zor olduğu söylenebilir. Yaşlı bir bireyin toplumda tabu olarak kabul edilen cinsellikle ilgili yaşadığı bir durumu paylaşması nerdeyse imkansızdır.

2.2.3 İhmal, Kendi Kendini İhmal ve Terk

İhmal genel olarak yaşlının sosyal, fiziksel, duygusal ihtiyaçlarını karşılamada bilinçli veya bilinçsiz bir yetersizlik olması durumudur (Kurt ve ark., 2010). Bir diğer tanımlamada bakıcının yaşlı bir yetişkinin yiyecek, giyecek, barınak veya tıbbi bakım da dahil olmak (ancak bunlarla sınırlı olmamak) üzere hayatın gerekliliklerini yerine getirmemesidir (Dong ve Simon, 2013). İstismarda şiddeti uygulayan kişi aktif bir tutum sergilerken, ihmalde ihmal eden kişi daha çok pasif bir tutum sergiler (Erkal, 2008).

İhmalin farklı kaynaklarda (Choi ve Mayer, 2008; Abbey; 2009; Lee ve ark. 2011) farklı çeşitleri ve tanımlamaları mevcuttur. Bunlardan en yaygın olanları aktif ihmal, pasif ihmal ve kendi kendini ihmaldir. Aktif ihmal fiziksel veya akıl sağlığı için gerekli olan temel ihtiyaçların (kıyafet, yiyecek, su, ısı, tıbbi tedavi, ilaçlar ve diğer yardımlar ya da bakım) kasıtlı olarak karşılanmamasıdır. Pasif ihmalde niyet ihtiyaçları karşılamamak olmasa da bilgi eksikliği ya da yetenek eksikliği sonucu ihtiyaçlar karşılanmaz ve terk etme şeklinde de kendini gösterebilir (Callaghan, 1998). Fiziksel istismar gibi fiziksel ihmalin de yaşlının ölümüne neden olabileceği ve bu yüzden ihmalin de en az istismar kadar ciddiye alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Quinn ve Tomita, 1997).

Bir ihmal çeşidi olan kendi kendini ihmal genel tanımıyla yaşlı bireyin sağlık ve temizlik konusunda gerekli dikkat ve özeni göstermemesi olarak tanımlanabilir (Pavlou and Lachs, 2008). Kendi kendini ihmal eden yaşlıların sağlıkları, yetersiz beslenme, dehidrasyon ve tıbbi bakımın reddedilmesi nedeniyle tehlikeye girebilir (Lien ve ark., 2016). Terk etmek (abandonment) de ihmal çeşitlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Terk edilme, yaşlının bir sağlık merkezine, bir bakım evine ya da halka açık bir alana bırakılmasıdır. Yaşlı için en zor deneyimlerden biri olarak kabul edilebilir. Yaşlı bazen terk edilme korkusuyla özellikle istismarı bildirme konusunda isteksiz davranabilmektedir (Jamaluddin ve ark., 2015).

2.2.4 İstismarı ve İhmali Etkileyen Faktörler

Yaşlı istismarını açıklamak için yıllar içinde çeşitli hipotezler araştırma konusu olmuştur. Bunlar; (1) bakım verenlerin stresi (2) mağdurun özellikleri, (3) failin özellikleri, (4) nesiller arası konular, (5) sosyal değişim teorisi, ve 6) güç ve kontrol dinamikleri şeklinde sayılabilir (Brandl, 2007). Bununla birlikte, şiddetin nesiller arası aktarımı, sosyal izolasyon, mağdurun bağımlılığı gibi faktörler de bunlara eklenebilir (Bennett ve Kingston, 1993).

Ailenin geleneksel yapısı içinde kendisine hürmet edilen, yıllar boyu söz sahibi olan ve deneyimlerinden yararlanan yaşlıların, sosyal konumlarının değişmesi, aile ilişkilerine olumsuz yansımaktadır. Sosyal ve fiziksel değişimlerin ekonomik zorlukları beraberinde getirmesiyle birlikte, ev veya kurumda bakım veren kişi desteklenmezse yaşlı istismarı ve ihmali riski de artar (Koştu, 2005).

Yaşlıların kırılgan ve incinebilir gruplardan biri olması da yaşlılıkta istismar ve ihmal olgusunun görülme riskini artırır (Ertin ve Özkaya, 2016). Aynı zamanda yaşlılık ve yaşlanmaya karşı negatif tutum, yaş ayrımcılığı, etnik ve kültürel durumlar da yaşlı istismarını algılama biçimlerini etkilemektedir (Erlingsson ve ark., 2005). Düşük sosyal destek, bütün kötü muamele biçimlerinde risk arttırıcı bir unsur olmuştur (Acierno ve ark., 2010). Kişilerin yaşlılıkla ilgili olumsuz algıları ve tanımlamaları da istismarı arttıran ya da mazur gösteren nedenlerdendir (Kalaycı ve ark., 2015).

Yaşlıya karşı uygulanan bütün şiddet çeşitlerinde, yaşlının sahip olduğu bireysel özellikler de risk faktörü haline gelmektedir. Bu özelliklerden ve kategorilerden bazıları cinsiyet (kadınlar daha riskli bir grup), yaş (yaş ilerledikçe risk artar), medeni durum (dul ve ayrı yaşayanlar daha riskli bir grup), saldırgan davranışlara sahip olanlar, bilişsel hastalığa sahip olanlar (özellikle demans, Alzheimer gibi), iletişim kuramayanlar, fiziksel, ekonomik vb. yönlerden olan bağımlı olanlardır (Akdemir ve ark., 2008; Pé rez-Rojo ve ark., 2009; Yeşil ve ark., 2016). Yalnız

yaşayan düşkün yaşlıların istismar, hırsızlık, saldırı gibi eylemlere daha açık olduğu söylenebilir (Kahan ve Paris, 2003). Amerika’da yaşlı istismarı ile ilgili yapılmış bir çalışmada etnisite ve kültürün de istismarı tanımlamada önem arz ettiği belirtilmektedir. Örneğin bazı kültürlerde istismar olarak tanımlanan bir davranış başka bir kültürde normal kabul edilebilmektedir (Christianson, 2001).

Modern hayatın zorlukları yaşlıya karşı tahammülün azalmasına neden olabilmektedir. Ekonomik gelişmişlik seviyesi yüksek toplumlar yaşlı bakımı için profesyonel yardım almaktadır. Aile ilişkilerinin daha güçlü olduğu toplumlarda kültürel baskıların da etkisiyle yaşlılara bakım aile tarafından sağlanmaktadır. Gerontofobi olarak adlandırılan ve insanların yaşlılığa ve yaşlılara karşı korku duymaları (Rubin, 2015) olarak tanımlanabilecek durum da yaşlı ayrımcılığına ve neticesinde istismar ve ihmale neden olabilmektedir (Ertin ve Özkaya, 2016).

Johannesen ve LoGiudice’in (2013) yaşlı istismarının risk faktörlerini inceledikleri çalışmalarında, yaşlı kişinin özellikleri (bilişsel bozukluk, davranış sorunları, psikiyatrik hastalık veya psikolojik problemler, işlevsel bağımlılık, zayıf fiziksel sağlık veya zayıflık, düşük gelir veya zenginlik, travma veya geçmiş istismar ve etnik köken), failin özellikleri (bakım yükü veya stres ve psikiyatrik hastalık ya da psikolojik problemler), ilişki (aile uyumsuzluğu, yoksul ya da çatışma ilişkileri) ve çevre (düşük sosyal destek ve maddi istismar dışında başkalarıyla birlikte yaşamak) gibi genel kategorilere ulaşılmıştır.

Aslında yaşlı istismarını etkileyen bir çok etken vardır. Bunları sadece kişisel ilişkilere veya bireysel özelliklere indirgemek yanlış olabilir. Birtakım toplumsal olgular da istismarı tetikleyebilmektedir. Göç, hızlanan teknolojik gelişmeler, geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakması bir kriz ortamı oluşturabilmektedir. Bu kriz de yaşlıların yalnız kalmalarına, ihmal edilmesine, kendilerini yetersiz ve faydasız hissetmelerine ve istismar edilmelerine yol açmaktadır (Lecovich, 2005).

İstismar literatüründe, yaşlıyı istismar edenlerin özelliklerine ilişkin çeşitli veriler bulunmaktadır. Yapılmış çalışmalar (Madden, 1995; Erlingsson ve ark., 2005; Lowenstein ve ark. 2009) istismarcıların büyük çoğunluğunun primer bakıcılar ya da yıllardan beri yaşlıya bakan bir akrabası olduğunu söyler (Karagöz, 2010). Yaşlı istismarı konusunda yapılmış çalışmalarda istismarcının yakınlık derecesine dair farklı bulgulara rastlandığı söylenebilir. Bazı çalışmalar istismar eden gelinlerin oranının daha yüksek olduğu (Anme, 2004; Oh ve ark., 2006), bazıları eş ve çocukların oranının yüksek olduğu ve çoğunlukla mağdurla aynı evde yaşadıkları (Frazao, 2014; Lachs ve ark., 1997; Garbin ve ark., 2016; Ergin ve ark., 2012), bazı çalışmalar istismarcıların çoğunun arkadaş, komşu veya tanıdık olduğu (Podnieks, 1993), bazı çalışmalarda ise erkek kardeş, yeğen ve görümce gibi akrabaların olduğu (Gil ve ark. 2015) tespit edilmiştir.

Ülkemizde istismarla ilgili yapılan ilk çalışmada, istismarcıların çoğunluğunun gelinler olduğu, bunu erkek çocuk, damat, kardeş, kız çocuğu ve son sırada torunların takip ettiği ifade edilmiştir (Artan, 1996). Gelinlerin oranlarının yüksek olmasının en önemli nedenlerinden biri, bakım verme konusunda gelinlerin mecbur bırakılması ve bakım işini gönüllü yapmıyor olmaları olabilir. Bakıcının kişilik problemleri (benlik saygısını yitirme, düşünce ve davranışlarını kontrol edememe), madde bağımlısı olması veya kendisinin daha önceden istismara maruz kalması öğrenilmiş bir davranış olarak bakım verdiği yaşlıya istismarda bulunmasına neden olabilir (Oh ve ark., 2006). Şiddeti uygulayan kişi çoğunlukla, çaresiz ve tıkanmış hissettiğini ve büyük bir yük altında ezildiğini hissederek bu eylemde bulunabilir (Karagöz, 2010). Özellikle bakım veren çocuk, gelin ya da bakıcılar desteklenmedikleri durumlarda istismar artabilmektedir. Bundan dolayı yaşlıya bakım veren kişiler, hem fiziksel hem de psikolojik olarak desteklenmelidir.

İstismara maruz kalan yaşlıların özelliklerine bakıldığında, yaşlının bağımlı, dul/boşanmış olması, bedensel ve akli yetersizlikleri olması, ileri yaşlarda (Anme, 2004), düşük gelir ve

eğitim düzeyine sahip (Oh ve ark., 2006; Erkol, 2014) olduğu görülmüştür. Bilişsel yetersizliği olan, yakınları ile yaşayan, sosyal olarak izole ve baş etme becerileri yetersiz kişiler de daha çok risk altındadır (Kıssal ve Beşer, 2009, Gülen ve ark., 2013). Kadınlar, aile içi şiddetin ana mağdurlarıdır, bu durum yaşlı istismarında da böyledir (Garbin ve ark., 2016).

2.3 Türkiye’de ve Dünya’da Yaşlı İstismarının Görülme Sıklığı

Yaşlı istismarı, sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de gündemde olan ve tartışılan bir sorundur. Yaşlı istismarı ile ilgili yapılmış çalışmalarda ortaya çıkan yüksek oranlar, bu sorunun bireysel değil toplumsal bir sorun olduğunu kanıtlamaktadır (Ergin ve ark., 2012). Toplumsal bir sorun olan yaşlı istismarı yapılan çalışmalarla gündeme daha çok gelmekte ve varlığı kabul edilen bir sorun olmuştur. Sorunun varlığının kabulü ise hem sorunun çözümü için hem de çözüme yönelik politikaların geliştirilmesi için gereklidir.

Türkiye’de yapılmış çalışmalara baktığımızda ilk çalışmanın 1996 yılında yapıldığını görmekteyiz. Artan’ın (1996) aile içi fiziksel yaşlı istismarını belirlemek için yaptığı çalışmada, 113 yaşlının (%25.66) yaklaşık dörtte birinin fiziksel istismara maruz kaldığı bulunmuştur. Yine Artan’ın (2013) yaptığı çalışmada yaşlıların ne tür ihmal ya da istismara maruz kaldığına bakıldığında; yaşlıların en fazla psikolojik istismara maruz kaldıkları (%30.69), bunu ekonomik istismarın (%27.27) takip ettiği görülmüştür. Yaşlıların bir önceki çalışmada da belirtildiği üzere yaklaşık dörtte birinin (%23.86) fiziksel istismara maruz kaldığı ve yaklaşık beşte birinin (%18.18) evden kovuldukları tespit edilmiştir. Artan’ın 2016’da huzurevinde kalan yaşlılarla yaptığı ekonomik istismarla ilgili çalışmasında ise, yaşlıların %33’ünün ekonomik istismara uğradığı tespit edilmiştir.

Keskinoğlu ve arkadaşlarının (2004) İzmir’de bir sağlık ocağında yaptıkları çalışmada fiziksel istismar %1.5, ekonomik istismar 2.5, kesin ihmal bulgusu %3.5, olası ihmal bulgusu ise %28.9 olarak tespit edilmiştir. Keskinoğlu ve arkadaşlarının (2007) yaptığı başka bir çalışmada ise

düşük sosyoekonomik bölgede fiziksel istismar %1,5, ekonomik istismar %2,5 ve ihmal %27,4 olarak bulunurken, yüksek sosyoekonomik bölgede fiziksel istismar %2, ekonomik istismar %0,3 ve ihmal %11,2 olarak tespit edilmiştir.

İlhan'ın (2006) aile içi yaşlı istismarının belirlenmesine yönelik yaptığı çalışmada, 275 kişinin %18.2'sinde aile içi yaşlı istismarına rastlandığı, yaşlı istismarının %40.5'inin duygusal istismar, %29.7'sinin ihmal, %20.3'ünün ekonomik istismar ve %9.5'inin ise fiziksel istismar olduğu saptanmıştır. Ergöner ve arkadaşlarının (2007)'nin bir jinekoloji polikliniğine başvuran kadınlarda yaşlı istismarına uğrama durumlarına baktıkları çalışmalarında, katılımcıların %22.6'sı kendilerine yakın insanların onları yaralamaya ve zarar vermeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Cantürk ve arkadaşlarının (2009) Ankara'da yaptığı bir çalışmada da Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'nde 2 yılda toplam 3024 otopsi yapıldığı, bu otopsilerden 375 olgunun (%12,40) 65 yaş ve üzeri adli ölüm olgusu olduğu belirlenmiştir. Bu olgulardan 272 olgunun (%72.53) erkek, 103 olgunun (%27,47) kadın olduğu tespit edilmiştir. Travmatik ölümlerde olguların 37'si intihar, 31'i cinayet, 103'ünün kaza olduğu savcılık kayıtlarından anlaşılmıştır.

Yaşlı otopsi oranına bakılan çalışmalarda, yaşlı otopsilerinin son yıllarda adli nitelikli otopsilerin %8'ini oluşturduğu tespit edilmiştir. Adli yaşlı ölümünü kapsayan geniş çaplı iki çalışmada dünyada olduğu gibi Türkiye'de de doğal ölüm ve trafik kazalarının yaşlı ölümlerinin en sık görülen biçimleri olduğu, her iki çalışmada da ölümlerin yaklaşık üçte birinin doğal ölüm, %16'sının trafik kazası sonucu olduğu, yaşlılara yönelik şiddetin ve ölümlerle sonuçlanan travmaların yıllar içinde arttığı belirlenmiştir . Örneğin Adana'da yapılan bir araştırmada cinayet oranı %11 olarak bulunmuştur. (Karagöz, 2010)

Ergin ve arkadaşları (2012) tarafından Aydın'da 756 kişiyi kapsayan bir çalışmaya göre yaşlıların %14.2'si herhangi bir istismar tipine maruz kalmaktadır. % 8.1'i psikolojik istismara, %7.6'sı ihmale, %3.5'i ekonomik istismara, % 2.9'u fiziksel istismara, % 0.4'ü de cinsel istismara maruz kalmıştır. Bu çalışmada sosyal istismar ölçeği Türkiye'de ilk kez kullanılmıştır.

Eskişehir'de Karbeyaz ve Balcı (2013) tarafından yapılmış bir çalışmada 6 yıllık dönemde adli mercilere bildirilen 517 cinsel saldırı olgusunun %1.5'inin geriatrik yaş grubuna ait olduğu, olguların 6 tanesinde mağdurun saldırgandan büyük olduğu, 2 olguda saldırganın yaşça mağdurdan daha büyük olduğu, saldırganların 3'ünün akraba, 3'ünün tanıdık ve 2'sinin yabancı oldukları belirlenmiştir . Bu çalışmada iki olgunun Alzheimer hastalığı, üç olgunun da fiziksel kısıtlılığı nedeniyle kendini savunamayacak durumda olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada olguların hepsinde olayda görgü tanığı olduğu ve görgü tanıklarının olayın ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir.

Kalaycı ve arkadaşlarının (2017) Isparta'da yaptığı çalışmada Hasta ve Yaşlı Refakatçiliği kursuna kayıt yaptıran ve hastanede görev yapan yardımcı personele uygulanan bir anketle kurs öncesinde “yaşlının komşusu istismara şahit olduğunda polislere haber vermemesi gerektiği” (%93,5), “aile üyesi failin yasalarla cezalandırılmaması gerektiği” (%52,8), “yaşlı istismarının aile içinde gizli kalması gerektiği” (%64,8) ve “yaşlı bireyin istismardan korunmasının ve ihbar etme eyleminin kendisine ait bir sorumluluk olmadığını düşündüğü” (%45,4) saptanmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “Huzurevlerinde Bakım Hizmeti Alan Yaşlıların Yerleşme Nedenleri, İstismar ve İhmal Nedeni ile Yerleşme Oranları” raporuna göre, istismar nedeni ile hizmet alan yaşlıların sayısı 2013 yılında %5,3'dan %6,3'e çıkmıştır. Toplam yerleşen kadınlardan 60-70 yaş grubunda yerleşen 395 kadının %13,7'si istismar nedeni ile yerleşirken, 70 ve üstü yaş grubunda yerleşen 1709 kadının %7'si istismar nedeni ile yerleşmiştir (ASPB, 2016b).

Dünya’da yaşlı istismarının görülme sıklığı ile ilgili yapılmış çok sayıda çalışma vardır. Bu başlık altında mümkün olduğunca farklı ülkelerde yapılan çalışmaların bir kısmı aktarılmaya çalışılmıştır. Pillemer ve Finkelhor (1988) tarafından Boston’da yapılmış çalışmada fiziksel istismar oranı % 2.2 ve ihmal oranı % 4 olarak bildirilmiştir. Bu çalışma vakaların 14’ünden 1 tanesinin bildirildiği tespit edilmiştir.

Podnieks’in (1993) Kanada’da yaptığı geniş çaplı bir araştırmada genel popülasyonda istismar yaygınlık oranı %4 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise 20 kişiden 1 kişi istismarı bildirmiştir. Amerika’da 1996 Ulusal Yaşlı İstismarı yaygınlık çalışmasında, yaşlı istismar ve ihmalinin bildirilmeme oranının %60’ın üzerinde olduğu saptanmış ve 1986-1996 yılları arasında yaşlının ev içi istismara maruz kalma oranında %150’lik bir artış olduğu saptanmıştır (Vierthaler, 2008).

Hollanda’da Comijs ve arkadaşlarının (1998) yaptıkları çalışmada genel istismar prevalansı %5.6, fiziksel istismar %1.2, ekonomik istismar %1.4 ve ihmal %0.2 olarak bildirilmiştir. Oh ve arkadaşlarının (2006) Kore’de yaşlı istismarını tespit etmeye yönelik yaptıkları çalışmalarında, 15.230 katılımcıdan %1.9’unun fiziksel istismara, %4.2’sinin duygusal istismara, %4.1’inin ekonomik istismara, %3.6’sının sözel istismara ve %6.3’ünün ise ihmale maruz kaldığı belirlenmiştir. De Souza ve arkadaşlarının (2007) Brezilya’da yaşlılara karşı uygulanan şiddete ilişkin kayıtları analiz ettikleri çalışmalarında, 424 kayıta yaşlıların %66’sının terk edildiği, %38’inin umursamazlığa, %19’unun sözlü saldırıya, %16’sının ise fiziksel saldırıya maruz kaldıkları saptanmıştır.

Amerika’da yapılan bir çalışmada, yaşlı kadınların hayatı boyunca partnerleri tarafından uğradıkları şiddet prevalansının % 26,5 bulunurken % 18.4’nün cinsel ve fiziksel istismara uğradığı, %21.9’unun ise psikolojik istismara (tehdit ve davranışlarının kontrol edilmesi) maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra son bir yılda şiddete maruz kalan kadınların oranı %2.2 iken, son beş yılda şiddete maruz kalan kadınların oranı ise %3.5 olmuştur (Bonomi

ve ark., 2007). Acierno ve arkadaşları (2010) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde 60 yaş ve üstü katılımcılarla yapılan bir araştırmada, bir yıllık yaygınlık oranları ekonomik istismar için %5, duygusal istismar için % 4.6, fiziksel istismar için % 1.6 ve cinsel istismar için % 0.6 olarak saptanmıştır.

Avrupa'da yapılan bir yaygınlık çalışmasında, İsveç (% 29.7) ve Almanya da (% 27.1) yaşlılar yüksek oranda psikolojik şiddet mağduru olurken, yaşlı bireye cinsel şiddet en çok Yunanistan (%1.5) ve Portekizde (%1.3) görülmektedir. Portekiz (%7.8) ve İspanya'da (% 4.8) ise ekonomik şiddet daha sık görülmektedir (Soares ve ark., 2010, Lindert ve ark., 2013). Dong ve arkadaşlarının (2013) Chicago Sağlık ve Yaşlanma Projesi kapsamında psikolojik istismar oranı, %2.2, ekonomik istismar oranı 1.7, bakım verenin ihmali 2.4, iki veya daha fazla tip istismara maruz kalma oranı 2.5 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada istismarın ve ihmalin hastaneye yatış oranlarındaki artış ile ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Sooryanarayana ve arkadaşları'nın (2013) 1990 ile 2011 yılları arasında dünya genelinde farklı kültür ve toplumlarda yaşlı istismarı üzerine yazılan makaleleri taradıkları çalışmada, en yüksek prevalans İspanya'daki %44.6 istismar şüphesi ile birlikte gelişmiş ülkelerde görülürken, gelişmekte olan ülkelerde istismar şüphesi sıklığı %13.5 ile %28.8 arasındadır. Psikolojik istismar en düşük Amerika'da %1.1 ve en yüksek Tayland'ta %41.18 aralığında yer alarak en yaygın görülen istismar türüdür. Daha sonra %0.2 Hollanda ile % 31.1 İspanya aralığında görülen psikolojik ihmal gelmektedir. Ekonomik istismar en az %1.3 İrlanda ve en çok %20.59 Tayland aralığında görülürken, fiziksel istismar en az %10.1 İspanya ve en çok %11.7 ile İsrail aralığında görülmektedir. Cinsel istismar ise %0.6 Amerika ve %1.3 İspanya aralığında yer alarak en az görülen yaşlı istismarı türüdür. Tüm istismar türleri için geç yaşlılık döneminde olmak ve kadın olmak istismara uğrama ihtimalini arttırmaktadır. Kuzey ve Güney Amerika'da, yaşlı istismarının yaygınlığı demanslı yaşlılarda %47,3 iken bilişsel bozukluğu olmayan yaşlılarda ise %10'dur. Avrupa'ya bakıldığı zaman istismar oranının İrlanda ve Hırvatistan

arasında % 2,2 ila % 61,1 değiştiği tespit edilmiştir. Afrika'da yapılan çalışmalarda ise prevalans %30,0 ile %43,7 arasındadır (Dong, 2015).

Brezilya'da bir polis merkezinde 2008-2012 döneminde yapılmış başka bir çalışmada, 572 polis kaydı taramasına dayanarak, duygusal istismarın yaygınlığı %57 olarak tespit edilmiş, istismarın %81.3 oranında yaşlının kendi evinde ve %25.3 oranında da yaşlının çocukları tarafından yapıldığı tespit edilmiştir (Garbin ve ark., 2016). Ghiasi (2018), İran'da yaşlı istismarı ile ilgili çalışmaları analiz ettiği makalesinde fiziksel istismar için %13, psikolojik istismar için %36, ekonomik istismar için %31, ekonomik ihmal için %28, fiziksel ihmal için %36, duygusal ihmal için % 43, terk iin% 13 oranını vermiştir.

Yukarıda otuz yıllık süreçte farklı ülkelerde ve farklı örneklemlerle yapılmış çalışmaların bir zeti yapılmış ve oransal farklılıkların nedeni kısmen açıklanmıştır. Oranların farklılığının bir nedeni hem örneklemlerin farklılığı hem de çalışmaların farklı zamanlarda yapılmasıdır. Ancak bu oranların farklılığındaki diğer sebepler kültür, cinsiyet, yaş, kronik hastalıklar gibi birçok değişkenle de açıklanabilir. Bu oranların farklılığının işaret ettiği en önemli şey ise, yaşlı istismarının bütün dünyada yaygın bir sorun olduğudur.

2.4 Yaşlı İstismarı ile İlgili Kuramlar

Yaşlı istismarının açıklanması ile ilgili birçok farklı kuramsal yaklaşım ortaya konmuştur. Bazı teorisyenler yaşlı istismarı ile ilgili kuramları durumsal (bakım verenin stresi) kuram (aşırı yüklenmiş bakıcı), sosyal değişim (bağımlılık) teorisi (bağımlı yaşlı veya fail), psikopatoloji kuramı (failin zihinsel / duygusal bozukluğa sahip olması), sosyal öğrenme teorisi (ocuklukta ihmal ve istismar), feminist teori (ilişkilerdeki güç dengesizliği) ve politik-ekonomik teori (yaşlıların toplum içinde marjinalleşmesi) olarak tanımlamışlardır (Kimbell, 2003). Buna ek olarak ekolojik model, aile sistemleri kuramı ve sembolik etkileşimcilik gibi kuramlar da bazı kaynaklarda adı geçen kuramlardandır (Payne, 2011).

Sembolik etkileşimcilik teorisine göre, kültürel değerler ve beklentiler hangi davranışın taciz olup olmadığını etkilemektedirler (Momtaz ve ark., 2013). Ekolojik modele göre ise, şiddet bireysel, kişilerarası ve toplumsal faktörlerin neticesidir. Bu model yaşlı istismarının gerisinde yatan nedenleri, daha kapsamlı ve sosyal sorunlarla bağlantılı olarak değerlendirdiği için önemlidir (Çamur Duyan, 2008).

Durumsal kuram, aşırı yüklenmiş bakım vericilerin durumlarıyla ilgili açıklamaları yapan popüler bir kuramdır. Bakım verici uzun süreli bakımdan dolayı strese girer ve savunmasız olan yaşlıyı istismar edebilir. Bu, bakım vericinin tükenmişliği ile de doğru orantılıdır (Okamoto ve Harasawa, 2009). Ancak durumsal model yaşlıyı bir stres kaynağı olarak görmesi ve aynı strese sahip olan ancak yaşlıyı istismar etmeyen bakım verenlerin durumunu açıklayamadığı için eleştirilmektedir. Bakıcının psikopatolojisi teorisine göre, yaşlıyı istismar eden kişi zihinsel ve duygusal psikopatolojilere sahiptir. Bunun yanı sıra madde bağımlısı olması da bu teoriye göre risk faktörüdür (Anetzberger, 2005).

Feminist teoriye göre, yaşlı istismarı ataerkil bir aile yapısının sonucudur ve ailenin içindeki güç dengesizlikleri kadınlara karşı uygulanan şiddete katkıda bulunur (Payne, 2011). Politik-ekonomik teoriye göre yaşlıların değişen rolü onları iş gücünden uzaklaştırır ve bu da bağımsızlıklarının azalmasına neden olur. Ekonomik güçsüzlük de yaşlıların istismarına yol açabilir (Momtaz ve ark., 2013). Sosyal öğrenme teorisine göre şiddet, nesilden nesile geçebilen öğrenilmiş bir davranıştır ve birey istismarı aileden öğrenmektedir (Wolf, 2000). Bağımlılık (sosyal değişim) teorisi, hem bakıcının hem bakılan kişinin bağımlı olduğu durumları ifade eder. Ancak maddi olarak ebeveynine bağımlı bir yetişkin bir çocuğun kaynak elde etmek veya ebeveyninin ölümünü hızlandırmak için kötü muameleye tabi tuttuğu durumları açıklamamaktadır (Quinn ve Tomita, 1997). Bennett ve Kingston (1993) yaşlı istismarı teorilerini anlatırken, sosyal izolasyon, stres, bağımlılık, şiddetin nesiller arası aktarımı, bireyin içsel dinamikleri gibi faktörlerin yaşlı istismarını etkilediğinden bahseder.

Kuramlar yaşlı istismarını açıklamaları, uygulayıcılara müdahale konusunda ve istismarın yol açtığı yaraların tedavisinde yol gösterici bir rol oynadıkları için önemlidirler (Ersanlı ve Kalkan, 2008).

2.5 İstismarın Değerlendirilmesi, Yasal Olarak Tespiti ve İlgili TCK maddeleri

Yaşlılar genellikle istismara maruz kaldıklarını bildirmezler. Bunu söyledikleri takdirde, tekrar şiddete maruz kalmaktan, aile bireyleri ile bağlarının kopacağından ve yakınmanın neden olduğu suçluluk duygusuyla baş edemeyeceklerinden çekinirler. Bunun yanı sıra ailelerinden ayrılıp sosyal bir kuruma gitme ya da polisin anlattıklarını yeterince önemsemeyeceğinden korkarlar (Kalınkara, 2016a).

Yaşlı bireyin istismar açısından değerlendirilmesi, öncelikle yaşlı ile görüşme ve öykü alma (hem yaşlı hem de bakım veren kişi) ile başlar. Görüşme sırasında yaşlı isteksiz davranıyorsa ya da utanıyorsa, görüşme bakım verenden ayrı yapılmalıdır. Yaşlının demans ya da mental bir hastalığı olması durumunda istismarcı davranışları ifade edecek yeterli olgunluğa sahip olmadığından, bu durumda aileden, komşulardan ya da yaşlı bireyin arkadaşlarından istismara yönelik bilgi alınması önem arzeder (Yeşil ve ark., 2016).

İstismarı bildirme konusunda sadece yaşlı birey değil bazen sağlık çalışanları da yetersiz ve isteksiz olabilir. Sağlık çalışanları bu konuyu değerlendirme ve bildirme konusunda inisiyatif almaktan çekinebilirler. Bunun yanı sıra doktor, hemşire, sosyal çalışmacı gibi sağlık personellerinin yaşlı istismarını ortaya çıkaracak soruları bilmemesi ya da konu hakkında yeterli bilgisinin olmaması da istismarın yasal olarak tespit edilmesini zorlaştıran etkenlerdendir (Kıssal ve Beşer, 2009).

Yaşlıya başkalarını görme ve onlarla konuşma imkanı tanınmıyorsa, yaşlı fiziksel bir yetersizlik durumunda suçlanıyor ya da alay ediliyorsa, yaşlıya bakım veren kişinin eski istismar öyküleri varsa istismar şüphesi ile durum değerlendirilmesi yapılmalıdır (Kalınkara, 2016a). Kalaycı ve

arkadaşlarının (2016) yaşlıların istismar algısı ile ilgili yaptığı bir çalışmada, katılımcıların bazılarının ‘aile üyeleri kötü muamele eylemleri nedeniyle cezalandırılmamalıdır’ düşüncesine sahip olduğu, bazılarının da ‘aile içinde yaşlı istismarının ortaya çıkmaması gerektiği’ni düşündükleri ve yaşlıların fail aileden biri ise, istismarı bildirmekten kaçındıkları tespit edilmiştir.

Şişli ve arkadaşlarının (2016) yaşlıların ihmal ve istismar konusunda hukuksal farkındalıklarının ele alındığı çalışmalarında, katılımcıların fiziksel ve psikolojik ihmal ve istismar olabileceği düşünülen davranışların suç olduğunun çoğunlukla farkında oldukları ancak bu davranışların kasıtlı yapılmadığında da suç teşkil ettikleri konusunda yeterli bir farkındalığa sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Aslında istismar ve ihmalin yaşlıya yapıldığında ceza arttırıcı bir unsur olduğunun bilincinde oldukları halde, çoğunluğun bu tür davranışlarla karşı karşıya geldiklerinde yasal yollara başvurmadıkları görülmüştür. Adli Tıp birimleri yaşlı istismarında önemli bir rol oynar. Pozitif ve negatif tüm bulguların yazılması ve lezyonların yorumlanması büyük önem arz eder. Hekimlerin muayenesi ve inceleme sonrası hazırlayacağı rapor adli süreçte en önemli delillerden birisi olacaktır (Sözen ve Elmas, 2004).

Türkiye’deki hukuk sisteminde yaşlı istismarı ve yaşlılara yönelik şiddetle ilgili özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Yaşlılara yönelik şiddet eylemleri Türk Ceza Kanunu (TCK)’nın madde 86 (Kasten yaralama), madde 88 (Kasten yaralamanın ihmali davranışla işlenmesi), madde 89 (Taksirle yaralama), madde 94 (İşkence), madde 95 (Neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış işkence), madde 96 (Eziyet), madde 97 (Terk), madde 98 (Yardım veya bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi) ilgili maddelerinde vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar kapsamında değerlendirilir. Hem vücut dokunulmazlığının ihlali çerçevesindeki kasten ya da taksirli yaralama, hem de cinsel dokunulmazlığın ihlali (madde 102) ile ilgili suçlar açısından, mağdurun beden veya ruh sağlığı açısından kendini koruyabilecek durumda olmaması, suçluya verilecek cezayı ağırlaştıran bir durumdur. Ruh sağlığı açısından kişinin

kendini koruyup koruyamayacağı konusunda çok sorun olmamasına rağmen, kişinin beden sağlığı açısından değerlendirilmesindeki ölçütler net değildir (Ümran ve Ünsal, 2003).

Aile içi şiddete maruz kalma açısından 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un mağduriyet riski olan yaşlılar için de uygulanabilirliği vardır. Ancak kanunda yaşlılara özel bir ibare bulunmamaktadır. Sadece 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda istismara maruz kalan korunmaya muhtaç yaşlıların desteklenmesi veya kurum bakımına alınması görevi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na verilmiştir (<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/kanunlar>).

Anayasanın 61. Maddesinde Sosyal güvenlik bakımından özel korunması gereken grupta çocuk, engelli, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler ile birlikte yaşlılar da zikredilerek, bu gruplar için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca bu maddede “Yaşlılar, devletçe korunur, Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.” ibaresi yer almaktadır (<https://eyh.aile.gov.tr/anayasa>).

İstismar ve ihmalin rapor edilmesi zorunludur. Bu nedenle istismar ve ihmali yaşayan bireylerin, istismara şahit olan kişilerin, doktorların, hemşirelerin ya da sosyal hizmet uzmanlarının bu durumu bildirmeleri yasal zorunluluk ve sorumluluklarındandır (Yeşil, 2016; Sayan ve Durat, 2004). Ancak Türkiye'de yasal sistemde istismar ve ihmale ilişkin cezalarla ilgili bir boşluk vardır. Yaşlının istismar ve ihmali içeren özel bir yasa bulunmadığı için öncelikle bu konuda yasalar çıkarılmalı, yaşlı haklarının bağımsız bir şekilde zikredildiği yeni yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

2.6 Yaşlı İstismar ve İhmalinin Saptanmasına İlişkin Sorunlar

Yaşlı istismarı, toplumsal, ekonomik, etnik ve dinsel yapı fark etmeksizin herhangi bir toplumda görülebilmektedir. İstismarın anlamlandırılması bazen bireylere, ailelere ve

kültürlere göre değiştiği için yaşlı istismarı her zaman fark edilmeyebilir (Kalaycı ve ark., 2016). Yaşlı istismarında en önemli konu problemin tespit edilmemesi ve farkında olunmaması durumudur. Ancak Türkiye’de yaşlı istismarı ve ihmali hem araştırmacıların hem de polislerin dikkatini çekecek boyutlara ulaşmıştır (Kıssal ve Beşer, 2009).

İstismar çoğu zaman ev içindedir. Yaşlı bireyler ev dışına çıkmada zorluk yaşadıkları için, iletişim kurdukları insanlar genelde aile bireyleridir. Bu da istismarın açığa çıkmasını zorlaştırmaktadır. Zaten istismar vakalarının tespiti genellikle başka bir aile üyesinin fark etmesiyle mümkün olabilmektedir (Quinn ve Tomita, 1997). Bunun yanı sıra yaşlı bireyler istismarı kendileri de saklayabilmektedirler. Bunun nedeni istismar konusunda kendisini suçlaması, istismarı hak ettiğini düşünmesi, şikayet durumunda ev dışında bir kuruma gönderilme korkusu ya da istismarı söylemekten utanma olabilir.

Karbeyaz ve Balcı’nın (2013) cinsel suç olgularının adli tahkikat dosyalarını inceledikleri çalışmalarında cinsel saldırı bir görgü tanığın veya başka birinin olayı anlatmasıyla beraber ortaya çıktığı belirlenmiş ve bu durum özellikle geriatrik yaş grubundaki bireylerin cinsel saldırıyı saklama eğiliminde olduğunu düşündürmüştür. Bazen yaşlılara yönelik algılar da istismarın açığa çıkmasını engeller. Yaşlılar zihinsel ve fiziksel yetisi zayıflamış olma ihtimali olan bireylerdir dolayısıyla şiddete uğrama ihtimalleri de artar. Toplumda çoğu insan bu özellikteki yaşlıları korkutucu veya rahatsız edici kişiler olarak algılayabilmektedir (Quinn ve Tomita, 1997).

Bazen sağlık personeli (doktor, hemşire, sosyal çalışmacı) yaşlı istismarını ortaya çıkaracak soruları bilmeyebilir, konu ile ilgili yeterince bilgiye sahip olmayabilir ya da problemi bildirme ve kaydetme konusunda yetersiz ve isteksiz olabilir (Gülen ve ark., 2013). Yapılan çalışmalarda sağlık personeli ya da sağlık alanlarında okuyan öğrencilerin yaşlı istismarı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir (Krug vd, 2002). Ontario İnsan Hakları Komitesi tarafından 2001’de yayımlanan “Eylem Zamanı: Ontario Yaşlıları için Gelişmiş İnsan Hakları

Bildirisi” adlı çalışmanın “Yaşlı istismarı ve ihmali” bölümünde, yaşlının sosyal damgalanma, bakım veren kişiyi veya sevdiği bir aile üyesini ihbar etme durumunun sonuçlarından dolayı istismar bildirim oranlarının düşüklüğünden bahsedilmektedir (OHRC, 2001).

2.7 Başa Çıkma

İnsanın anlam arayışı hayatı boyunca devam eder, bizatihi insanın hayata tutunmasını sağlayan şey de anlamdır. Bu anlamın kaybı ya da zarar görmesi insanı belirsizliğe sürükler. Başa çıkma süreci kişinin ruh ve akıl sağlığını korumak, hayatındaki anlamı kaybetmemek veya tadil etmek içindir. Başa çıkma, bilinçli veya bilinçdışı bir şekilde ilerleyen kompleks bir süreçtir. İnsanlar doğdukları andan itibaren başa çıkma stratejilerini kullanırlar, ancak yaş ilerledikçe bu stratejiler daha çok gelişir ve kullanım alanları yaygınlaşır. Lazarus ve Folkman (1984) başa çıkmayı, kişiyi zorlayan veya kişinin kaynaklarını aşan, belirli dışsal veya içsel talepleri yönetmek için kullanılan ve sürekli bir değişim içinde olan bilişsel ve davranışsal çabalar olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla baş etmenin, bilişsel bir değerlendirme ile başladığı söylenebilir.

Baş çıkma bir başka tanımda, insanların sosyal deneyimlerinde yaşadıkları sorunların psikolojik olarak yarattığı zararlardan korunmak için gerçekleştirilen davranışlardır (Aközer ve ark., 2011). Baş çıkma kişinin yaşamındaki memnuniyetini başka bir tabirle yaşam doyumunu en üst seviyede tutmayı sağlamak için yapılması gerekenlerin bir temsilidir. Bu nedenle de baş çıkma çeşitli düşünceleri, duyguları ve eylemleri de içinde barındıran bir kavramdır (Synder, 2001). Baş çıkmayı anlamak ve değerlendirmek için, kişinin neyle baş çıktığını bilmemiz gerekir. Bağlam ne kadar dar tanımlanırsa, belirli bir baş çıkma düşüncesiyle bağlantı kurmak veya bağlamsal bir talebe göre hareket etmek o kadar kolay olur (Folkman, 1986).

Baş çıkma süreci üç aşamadan oluşur: İlk aşamada (primary appraisal) gözlemler ve değerlendirme, kişinin aslında ne düşündüğü veya yaptığıyla ilgilidir. Kişi stresi

değerlendirmeyi dener. İkinci aşamada (secondary appraisal) kişi stresli durumla nasıl baş edeceğini ve ne yapacağını düşünmeye başlar ve kendisine “Ne yapabilirim?” sorusunu sorar. Bu sorunun cevabı ise kişinin gerçekten ne yapacağını temel belirleyicisidir. Üçüncü aşamada (tertiary appraisal-reappraisal) kişi başa çıkma stratejisini eyleme geçirir. Başa çıkma düşünceleri ve eylemleri her zaman belirli koşullara yöneliktir (Lazarus ve Folkman, 1984).

Baş etme türleri hakkında literatürde farklı birçok tanımlama mevcuttur. En sık vurgulanan baş etme türleri problem odaklı baş etme ve duygu odaklı baş etmedir. Lazarus ve Folkman’a göre (1984) problem odaklı başa çıkmada (problem-focused coping) eylem önemlidir. Stres yaratan soruna ve durumu değiştirmek için ne yapılabileceğine odaklanılır. Diğer bir deyişle bir stres etkeni veya problemin nedenini azaltmaya ya da kaldırmaya yöneliktir. Duygu odaklı başa çıkma (emotion-focused coping), sorunla karşılaşıldığında duyguları düzenleme ile ilgilidir. Duygular değerlendirilir ve duygusal stres azaltılmaya çalışılır. Bunun içinde sosyal destek aramak veya rahatlama teknikleri kullanmak gibi duygular yönetilmeye çalışılır. Hewitt ve Flett (1996), problem odaklı başa çıkmanın genelde stresörün kontrol edilebilir, duygusal odaklı başa çıkmanın ise stresörün kontrol edilemez ya da değiştirilemez olarak algılandığı durumlarda kullanıldığını ifade etmiştir.

Yaşlı ve yetişkin bireylerin karşılaştırıldığı bir araştırmada, yaşlı bireylerde problem odaklı baş etme stratejilerinin daha çok kullanıldığı tespit edilmiştir (Coolidge ve ark., 2000). Stres yaşama durumunda kullanılan başa çıkma stratejilerinin bireyin yaşına, cinsiyetine, yaşadığı kültüre ve hastalık durumuna göre değişebildiği gözlemlenmiştir (Folkman ve ark, 1986).

Carver ve arkadaşları (1989) “çok boyutlu başa çıkma envanteri” adıyla, başa çıkmayı farklı yönleriyle değerlendiren bir ölçek geliştirmişlerdir. Bu boyutlardan ilki problem odaklı başa çıkmanın (aktif başa çıkma, planlama, kısıtlayıcı başa çıkma, sosyal destek arayışı ve aktiviteleri bastırma ve geri durma) farklı yönlerini, ikincisi duygusal odaklı başa çıkma olarak algılanabilecek (duygusal sosyal destek arayışı, olumlu yorumlama, kabul, inkar, dini başa

çıkma ve mizah kullanarak başa çıkma) özelliklerini, üçüncüsü de işlevsel olmayan başa çıkma yöntemlerini (duygulara odaklanmak ve onları belli etmek, davranışsal geri çekilme, zihinsel geri çekilme) ölçen alt ölçeklerden oluşturulmuştur.

Amirkhan (1990)'ın geliştirdiği “Başa Çıkma Stratejileri Ölçeği”nde (Coping Strategy Indicator) üç farklı başa çıkma stratejisi tanımlamıştır. Bunlar sosyal destek arama, problem çözme ve kaçınmadır. Sosyal destek arama yakın çevreden destek alınması anlamına gelir. Sosyal destek alan kişiler almayanlara göre daha az fiziksel ve ruhsal sorun yaşarlar. Problem çözme stratejisi kısaca stres yapıcılarının yönlendirilmesidir. Kaçınma ise duygu odaklı başa çıkmaya benzerdir ve geri çekilmenin bazı formlarını içerir.

Kişinin başa çıkma süreçlerinde birçok faktör etkilidir. Aldwin (1994) başa çıkmanın gelişimsel yönüne odaklanır. Din ve maneviyatın yaşlılıkta sağlıkla yakın bir ilişkisi olduğunu belirtir. Pargament (1997) kültürün önemine vurgu yapar ve başa çıkma sürecini kültürün bir parçası olarak görür. Başa çıkmada en önemli desteklerden biri de dini inançlar ve değerlerdir. Kişiyi hayata bağlayan yaşadığı zorluklara tahammül etmesine yardımcı olan ve hayatı daha yaşanılır kılan anlamın korunması için dini değerler ve inancın çok önemli bir rolü vardır. Bu inanç ve değerlerin üzüntü ve acıyı ortadan kaldıran değil, onlara anlamlar yükleyen ve o acıları katlanılabilir hale getiren bir işlevleri vardır (Ayten, 2012).

Yaşlılık döneminde ortaya çıkan bazı sorunların üstesinden gelmede en etkin kullanılan başa çıkma stratejilerinden biri “dini başa çıkma” kavramıdır. Pargament'in kavramsallaştırdığı dini başa çıkma, kişinin stresle ya da yaşadığı bir sorunla karşılaştığında inancını kullanma yoludur. Dini başa çıkma elbette insanların hayatı boyunca kullandıkları tek başa çıkma biçimi değildir ancak din, dini olmayan başa çıkma tutumlarını da harekete geçirmeyi sağlayabilmektedir. (Pargament ve ark., 1998).

Koenig ve arkadaşlarının (1993) yaşlılar ile ilgili yaptıkları çalışmalarında, yaşlılık döneminde yaşanan sıkıntılarla başa çıkmada dini yönelimin en çok kullanılan strateji olduğunu tespit etmişlerdir. Pargament (1998) ise yaşlıların olumlu dini başa çıkma tarzları ile ruh sağlığının iyilik hali arasında pozitif bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Yalnızlık, anlam arayışı, sevgi ve ilgi beklentisi, eş kaybı, rollerin değişmesi gibi yaşlılık dönemi sorunlarında ibadetlerin ve verilen manevi hizmetlerin önemi büyüktür. Pargament (2005), pozitif dini başa çıkmayı tanımlarken olumsuz durumların olumlu bir bakış açısıyla değerlendirilmesini, Tanrı'dan manevi destek arayışını, din adamı veya bulunduğu cemaat üyelerinden destek arayışını, başkalarına dini yardım ve dini affetmeyi içerdiğinden bahsetmektedir.

Türkiye'de dini başa çıkma ile ilgili yapılmış çalışmalardan bazıları deprem sonrası dini başa çıkmayı (Küçükcan ve Köse, 2000; Kula, 2002) konu almaktadır. Bunun yanında Ekşi'nin (2001) doktora tezi başa çıkma, dini başa çıkma ve ruh sağlığı arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmadır. Dindarlık, dini başa çıkma ve depresyon ilişkisine bakılan ve Suriyeli sığınmacıları konu alan bir çalışma da Sağır ve Ayten (2014) tarafından yapılmıştır. Yaşlılarda dini başa çıkma ile ilgili Şentepe (2015)'nin "Yaşlılık döneminde dini başa çıkma" adlı bir çalışması vardır.

Yaşlılıkta baş etme stratejileri, yaşlının gündelik yaşantısında yaptıkları, sosyal yaşantıları, aile ilişkileri ve toplumsal yaşama katılımını içeren yaşam düzenlemeleri stratejisi ile yaşlının boş zaman etkinlikleri, aile ve arkadaş ilişkileri, toplumsal yaşama katılımı da içeren sosyal etkinlik stratejisi tanımlamalarıyla geniş bir yelpazede değerlendirilebilir (Aközer ve ark., 2011). Yaşlının baş etme becerisinin olması, yaşlılıkta yaşanan değişimlere uyum için önemli bir role sahiptir (Coolidge, 2000).

2.8 İstismarla Başa Çıkma

Baş a çıkma, istismarın anlamlandırılması için kullanılan bir stratejidir. Yaş lı istismar mağdurları genellikle güçsüzlük, yabancılaşma, suçluluk, utanç, korku, endiş e, inkar, travma sonrası bozukluk ve depresyon deneyimleri ve daha büyük ölüm riski hissederler (Garbin, 2016). İstismara maruz kalan kiş i büyük bir stres kaynağı olan istismarla baş a çıkmada bu hislerin üstesinden gelebilecek stratejiler kullanır.

Huzurevinde kalan ve daha önce ş iddet deneyimi yaşıyan kadınların baş a çıkma stillerinin incelendiğı bir çalışmada, mağdurların genellikle ş iddet karşısında sessiz kaldıkları, sabrettikleri, Allah'a sığındıkları, ancak uzun vadede ş iddetten psikolojik olarak etkilendikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra yaş lı kadınlar ş iddet deneyimini kimseyle paylaşmamış, ş iddete karşı hiçbir şey yapmamışlardır. Bazı katılımcılar bu sessizliğı ve sabrı, dine ve dini pratiklerine bağlamışlardır (Demir, 2017).

Baş a çıkma, yaşanılan çevreyi kontrol altında tutmak olarak düşünülmemelidir. Birçok stres kaynağı yönetilemeyebilir ancak etkin baş a çıkma kiş iye yönetilemez olanı tolere etme, en aza indirme, kabul etme ya da görmezden gelme imkanı sunar (Lazarus ve Folkman, 1984). Fiziksel engelli kadınların istismar ile baş a çıkma stratejilerinin incelendiğı bir çalışmada baş a çıkma stratejileri sempati alışverişı, engelli kadınları entegre etme ve istismardan sonra duygusal dengesizliklerin üstesinden gelmek için gerekli olan güven geliştirmelerini sağlama olarak adlandırılmıştır (Kassah ve ark., 2014).

İsveç'te yaş lı istismarı ile ilgili yapılmış bir çalışmada, istismarla baş a çıkmanın aile, arkadaş ve dışsal destek sistemlerinin kullanılmasıyla gerçekteş tiğ inden bahsedilmektedir. Yaş lı istismarı ile baş a çıkma teması, bireysel stratejileri, toplumdaki ıslahı ve mağdur desteğ ini içermektedir. Bireysel stratejiler, yaş lıların korunmalarını , mağdur olduklarında kendi baş larına hastaneye gitme sorumluluğ unu almayı ve büyük miktarlarda nakit taşımamak gibi

yapılması gerekenleri içermektedir (Erlingsson ve ark, 2005). Kötü muameleye maruz kalan yaşlılarda sosyal destek ve başa çıkmanın etkilerine bakılan bir çalışmada ise, kötü muameleye maruz kalan mağdurların başa çıkma tarzının, kötü muameleye maruz kalmayanlara göre daha kaçınmacı ve pasif olduğu görülmüştür (Comijs ve ark., 1999).

İstismar mağdur açısından hem anlatması hem de üstesinden gelmesi zor bir konudur. Bu bağlamda istismarın ve yaşanan travmaların üstesinden gelmek için kullanılan başa çıkma stilleri kültüre, dini inanca, kişilik yapılanmalarına, bulunulan sosyal çevreye, kişilerin hayatı anlamlandırmalarına ve aldıkları sosyal desteğe göre değişmekte ve çeşitlenmektedir.

3 GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın örnekleminin nasıl seçildiğine, katılımcıların özelliklerine, kullanılan yöntem ve materyaller ile bulguların analiz yöntemine değinilecektir. Bu araştırmanın evreni Türkiye’de yaşayan 60 yaş ve üstü yaşlılardır. Örneklem, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş 55 kişiden oluşmuştur. Katılımcılara araştırmacı tarafından hazırlanan demografik form ve literatür taranarak hazırlanan mülakat formundaki sorular sorulmuş ve veriler toplanmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılara genelde görüşmeye başlamadan önce Mini Mental Test uygulanarak, katılımcıların araştırmaya katılım için uygun olup olmadıkları belirlenmiştir. Demans gibi hafızayı etkileyen hastalıklara sahip ve Mini Mental Test uygulanmasını kabul etmeyen katılımcılar araştırmaya dahil edilmemiştir. 55 katılımcıdan 5 tanesi Mini Mental Test yapmayı kabul etmedikleri ya da Mini Mental Test’te normal sınır olarak kabul edilen 24 skorunun altında kaldıkları için değerlendirmeye alınmamıştır. Katılımcıların 26’sı kadın ve 24’ü erkektir (Katılımcıların demografik özellikleri EK1 kısmında ayrıntılı verilmiştir). Araştırma dört farklı ilde gerçekleştirilmiştir. Mardin’de ve Gaziantep’te yaşlıların evlerine gidilerek, Samsun’da özel bir huzurevindeki yaşlılarla görüşülerek, Sakarya’da ise yaşlıların sıklıkla tercih ettiği bir kaplıca merkezinde park, cami önü, kafeterya vb. mekanlarda görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışma nitel bir çalışmadır. Özellikle alanyazında bu konuda derinlikli çalışmanın az olması dolayısıyla nitel yöntem tercih edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Veriler, gömülü teori¹ yöntemiyle analiz edilmiştir. Veriler önce kodlanmış, sonrasında temalara ve alt temalara ayrılmış, kategoriler oluşturulmuş ve sonuç olarak da birbiriyle

¹ İngilizcede “Grounded theory” olarak adlandırılan bu yöntem, Türkçe’de “gömülü teori”, “temellendirilmiş kuram”, “kuram oluşturma” olarak da adlandırılmaktadır. Türkçe’de en yaygın kullanımının “gömülü teori” olduğu tespit edildiği için bu çalışmada bu çeviri kullanılacaktır.

bağlantılı iki ana kategori belirlenerek başa çıkma stratejileri ile ilgili bir model oluşturulmuştur. Bu çalışma, içerik itibariyle yaşlıların yaşlılık ile ilgili düşüncelerini, hayattan beklentilerini, istismara uğrama ve ihmal durumlarını, istismarı yapan kişilerle yakınlıklarını ve istismarcının özelliklerini, yaşadıkları olumsuz durumlarla ve istismarla nasıl başa çıktıklarını anlamaya odaklanmış bir çalışmadır. Bu veriler ışığında yaşlılık, istismar ve başa çıkma ile ilgili çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

3.1 Gömülü Teori (Grounded Theory)

Strauss ve Glaser (1967) gömülü teorinin kurucuları olarak kabul edilirler. Strauss ve Glaser'in çalışmaları yine Strauss ve Corbin (1998) ve Charmaz (2002) tarafından genişletilerek farklı boyutlar kazanmıştır. Gömülü teori kendi başına bir teori değil, verileri “temellendirerek” gelişen bir yöntem olarak kabul edilebilir. Bu yaklaşımın amacı, “kavramsal kategoriler arasındaki ilişkiyi göstermek ve bunların hangi kuramsal ilişkiler bağlamında oluştuğunu, değiştiğini ve sürdürüldüğünü ayrıntılarıyla ortaya koymaktır” (Charmaz, 2002, 675).

Nitel yöntemin pozitivist yaklaşımların aksine araştırmacının bir aktör rolü ile araştırma sürecinde yer aldığı, araştırma sürecine tamamen dahil olduğu ve belirli kurallar koymasına rağmen araştırmacıya esneklik sağlayan bir yöntem olduğu söylenebilir. Bu yöntemin amacı genellemeler yapmaktan ziyade, yaşanmış deneyimleri anlamlandırmaktır. Bu bağlamda nitel araştırmacılar rastgele seçimi anlamlı hale getirecek büyük gruplarla çalışmayı ve genellemeler yapmayı amaçlamazlar. Gömülü teorinin de bir yöntem olarak dahil olduğu nitel araştırmanın güçlü yönlerinden belki de en önemlisi karmaşık durumları açıklamaktan çok, onların altında yatanları ortaya çıkarmaya yardımcı olmasıdır (Glesne, 2015).

Bu tezin konusunu oluşturan istismar da, anlatılarının içinde derin anlamlar içermesi muhtemel olan bir konudur. Yaşlılarla görüşme yaparken istismardan ya da yaşlılıktan bahsederken anlattıkları bireysel hikayelerin altında aslında çok farklı yaşantılar olduğunu, aynı istismar

türüne maruz kalsalar bile yaşadıklarının ve süreçlerinin aynı olmadığını söylemek mümkündür. Bu noktada istismarın ve yaşanan olumsuz deneyimlerle başa çıkmanın çeşitliliğini ve farklı yönlerini ancak nitel bir araştırma yöntemi kullanarak görebileceğimizi söylemek yanlış olmaz. Gömülü teori, araştırılan sosyal süreçleri ve bağlamlarını inşa ederek, bir kuramın test edilmesi yerine, özellikle doktora tez çalışmalarında kullanılmak üzere önemli bir altyapı oluşturarak geleneksel sayılabilecek birçok sosyal bilimler alanını ve eğitim bilimlerini farklı bir alana taşımıştır (Patton, 2002).

Gömülü teoride süreçlere ve eylemlere odaklanmak önceliklidir. Zira araştırılacak olgunun katılımcılar tarafından nasıl deneyimlendiğini açıklayarak ham veriler soyutlanır ve kategoriler oluşturulur (Creswell, 2016). Gömülü teorinin sekiz özelliği bir çerçeve çizmeye yardımcı olur. Bu sekiz özellik, süreç yaklaşımı, kuramsal duyarlılık, kuramsal örnekleme, sürekli karşılaştırmalı analiz, çekirdek kategori, memo (kuramsal not yazımı), literatür incelemesi, ve teori üretimi olarak adlandırılmıştır (Çelik ve Ekşi, 2015). Sonuç olarak en genel tanımıyla gömülü teori; araştırma süreci, araştırma sorusuna karar verilmesi, araştırma sorusunun çerçevelenmesi, veri toplama, veri kodlama, verileri analiz etme ve teori geliştirme gibi farklı evreleri kapsamaktadır (Çelik ve Ekşi, 2015). Bu çalışma da bu evrelerin hepsini kapsamak amacındadır.

3.2 Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada 3 veri toplama aracı kullanılmıştır:

1. Demografik Form: Demografik form araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu formda katılımcıların yaşı, cinsiyeti, sosyoekonomik durumları, kaç çocuklarının olduğu, medeni durumları vb. sorular sorulmuştur.

2. Mini Mental Test: Testin bu çalışmada kullanılma amacı, çalışmaya dahil edilecek katılımcıların demans vb. hafızayı doğrudan etkileyen nörolojik bir problemlerinin olup

olmadığının saptanmasıdır. Mini Mental Test (MMT) ilk kez Folstein ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Test, global olarak bilişsel düzeyin saptanmasında kullanılan, kısa, kullanışlı ve standardize bir yöntemdir. Mini Mental Test'in Türkçe standardizasyonu Güngen ve arkadaşları (2002) tarafından yapılmıştır. Test toplamada 30 puandır. 24-30 puan "normal", 18-23 puan "hafif demans", 17 altı ise "ciddi demans" olarak adlandırılır. Bu çalışmada sadece normal sınırın üzerinde kalan yaşlılar değerlendirmeye alınmıştır. Mini Mental Test'te bazı maddelerde sorun olduğu tespit edildiği için Uçku ve arkadaşları (2008) tarafından testin bazı maddeleri yeniden düzenlenmiş ve geçerlilik güvenirlik çalışması yapılmıştır.

3. Görüşme formu: Bu görüşme formundaki sorular, literatürde yer alan çeşitli ölçeklerden faydalanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Bunların arasında yaşlıların istismar ve ihmal konusundaki bilgileri ve algıları, istismara uğrayıp uğramadıklarını ölçen ve Türkçe'ye standardizasyonu yapılmış olan Hwalek-Sengstock Yaşlı İstismarı Tarama Testi (Hwalek-Sengstock Elder Abuse Screening Test) (Özmete, 2016), henüz Türkçe standardizasyonu olmayan Yaşlılar İçin Kısa İstismar Tarama Testi (Brief Abuse Screen for the Elderly- BASE), Bakım Veren İstismar Tarama Testi (Caregiver Abuse Screen- CASE), İstismarın Belirleyicileri Tarama Testi (Indicators of Abuse –IOA- Screen), Yaşlı Değerlendirme Aracı (Elder Assesment Instrument- EAI), Savunmasızlık İçin İstismar Tarama Ölçeği (Vulnerability To Abuse Screening Scale- VASS) yer almaktadır. Ancak mülakat formundaki bütün sorular her katılımcıya sorulmamış, katılımcının durumu gözetilerek görüşme sırasında görüşmeci tarafından belirlenmiş sorular sorulmuştur. Örneğin huzurevi yaşamı ile ilgili sorular sadece huzurevinde kalan katılımcılara sorulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruların kapsam geçerliliğini sağlamak için, formda yer alan sorular iki uzman tarafından değerlendirilmiş ve uygun olmayan ya da anlaşılması zor sorular değiştirilmiştir. Bunun yanı sıra pilot çalışma yapılarak yine anlaşılmayan sorular belirlenmiş ve bu sorular daha anlaşılır şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Görüşme formu açık uçlu sorulardan ve dört bölümden oluşur. Birinci bölümde katılımcının demografik bilgileri, sahip oldukları hastalıklar ve bu hastalıkların hayatını nasıl etkilediği, ikinci bölümde katılımcının kendisini nasıl tanımladığı, çevresi tarafından nasıl tanımlandığı, yaşlılık/yaşlanma hakkındaki düşünceleri ve hayata dair beklentileri, üçüncü bölümde herhangi bir istismar türüne maruz kalıp kalmadıkları, dördüncü bölümde de yaşadığı olumsuzluklarla nasıl başa çıktığı ve şu anda kendisini nasıl hissettiği ile ilgili sorular sorulmuştur. Katılımcılara belli sorular dışında cevaplarını derinleştirebilmeleri amacıyla, anlattıkları konuda bir örnek vermeleri, konuyu ayrıntılandırmaları ile ilgili geri bildirim verilmiştir.

İstismar sadece anlatılarla değil, gözlem yoluyla da anlaşılabilir bir konudur. Özellikle yaşlılar sözcüklerle ifade etmeseler bile, evin durumu, yaşlının fiziksel görüntüsü, görünür bir şiddet izi ya da yaşlının konuşurken tedirgin olması da birçok şey anlatmaktadır. Bu araştırmada görüşme tekniklerinden derinlemesine mülakat kullanılmıştır. Bir yöntem olarak kullanılmasa da görüşmeler sırasında yaşlıyla ilgili gözlemler yapılmış ve memolar yazılmıştır. Huzurevine gidilen ilk gün katılımcılarla görüşülmemiş sadece huzurevinin genel durumuyla ilgili gözlemler yapılmıştır.

3.3 Katılımcılar

Bu çalışmada araştırma sorularını cevaplandırabilmek için gereken veriler, Gaziantep (20 kişi) Mardin (11 kişi), Sakarya (6 kişi) ve Samsun'da (18 kişi) gerçekleştirilen mülakatlar ile elde edilmiştir. Samsun'da yapılan görüşmelerin tamamı huzurevinde yapıldığı için diğer katılımcılardan farklı olarak katılımcılara huzurevine gelme sebepleri, huzurevinde yaşamının farkı gibi sorularla çalışma derinleştirilmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların 26'sı kadın 24'ü erkektir. Katılımcılardan yaşça en büyüğü 92, en küçüğü 60 yaşındadır ve yaş ortalamaları 70,9'dur. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında 13'ü okuma yazması olmayan, 14'ü ilkokul mezunu, 5'i ortaokul mezunu, 9'u lise mezunu, 2'si

üniversite mezunu, 7'si de ilkokul, ortaokul ve lise terk olarak belirlenmiştir. Katılımcıların 23'ünün eşi vefat etmiş, 17'si evli, 9'u boşanmış ya da eşinden ayrı yaşayan, 1'i de hiç evlenmemiş kişilerdir. Aylık gelirlerinin ise 500 tl ile 2500 tl arasında değiştiği görülmektedir. Katılımcılardan bazıları yaşlılık maaşı alırken bazıları ise kendisinin ya da eşinin emekli maaşıyla geçinmektedir. Katılımcılardan 6'sı (%12) hiçbir gelirlerinin olmadığını, katılımcılardan 2'si (%4) ise herhangi bir sosyal güvenceleri olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların hepsinde kronik bir ya da birden fazla hastalık olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çocuk sayısına baktığımızda hiç çocuğu olmayan 2 (%4), çocuk evlat edinen 3 (%6), bir çocuğu olan 2 (%4), birden çok çocuğu olan 43 (%86) katılımcı vardır. En çok çocuğu olan katılımcının 9 çocuğu vardır. Katılımcılardan 9'u (%18) evinde yalnız, 11'i (%22) evinde eşi, çocukları, annesi ya da torunlarıyla, 10'u (%20) sadece eşiyile, 2'si (%4) eşi ve kumasıyla, 18'i (%36) ise huzurevinde yaşamaktadır. Katılımcılardan biri daha önce alkol kullanımı olduğundan ancak şu an alkol kullanmadığından bahsetmiştir. Görüşme yapılan kişilere, yaşlılık ile ilgili algıları, hayattan beklentileri ile ilgili sorular sorularak, tezin ana merkezini oluşturan istismar ve başa çıkma biçimleri dışında, yaşlılık ile ilgili genel değerlendirmeler yapılması da sağlanmıştır.

Katılımcılardan ikisi Türkçe bilmedikleri için tamamen Arapça, ikisiyle de yarı Türkçe yarı Arapça görüşme yapılmıştır. Daha sonra bu görüşmeler araştırmacı tarafından Türkçe metne çevrilmiştir. Görüşmeler Aralık 2017 ile Ağustos 2018 tarihleri arasında beş farklı zaman diliminde yapılmıştır. Bu beş farklı zaman diliminin aralıklarla yapılması verilerin toplandıktan sonra değerlendirilmesi, görüşmecinin deneyim kazanması ve çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliğini artırması açısından önemlidir.

Katılımcılardan bazıları ses kaydı alınmasına izin vermediği için not alınmıştır. İki görüşmeci ise MMT uygulanmasını kabul etmemiş, görüşme yapıldığı ve ses kaydı alındığı halde çalışma dışı bırakılmıştır. Üç katılımcının ise MMT sonuçları "normal" (24 ve altı) sınırının altında

olduğu için çalışma dışı bırakılmıştır. Yaşlı istismarı ile ilgili yapılmış kimi çalışmalarda yaşlılar hafıza bozukluğu tanısı almış olmasına rağmen (Kahan and Paris, 2003), bazı çalışmalarda da MMT alt sınırı 18 olarak kabul edilerek hafif düzeyde demansı olan yaşlılar da araştırmaya dahil edilmişlerdir (Fulmer ve ark., 2003). Ancak bu çalışmada normal sınırın altında kalanlar çalışmaya dahil edilmemiştir. Toplamda 55 kişi ile görüşülmüş, 5 kişi çalışma dışında bırakıldığı için 50 kişinin anlatıları ile değerlendirme yapılmıştır.

Nitel araştırmalarda örneklemin büyüklüğüne karar vermek nicel araştırmalara göre daha zordur. Çünkü nicel araştırmalardaki gibi izlenmesi gereken net bir yol yoktur. Bu açıdan da araştırmacının neyi bilmek istediği, amacı, araştırmanın güvenilirliği, elimizde bulunan kaynaklar ve zaman ölçüsünde ne yapılabileceği önem kazanmaktadır. Kısıtlı kaynakların varlığında küçük bir örneklem grubuyla derinlemesine bir araştırma yapılabileceği gibi, büyük bir örneklem grubuyla daha geniş kapsamlı bir araştırma da yapılabilir. Ancak nitel çalışmalar da yine de örneklem büyüklüğünden daha çok, zengin bilgi içeren durum, araştırmacının gözlemleriyle ortaya çıkan geçerlik, anlamlılık ve algılamalar önem kazanır (Büyüköztürk ve ark., 2016).

Nitel çalışmada seçkisiz örnekleme yönteminden ziyade amaca yönelik örneklem seçilerek çalışılan konuda daha fazla bilgi toplanabilecek bireylerle çalışılır. Amaca yönelik örneklem, odaklanılan konuyla ilgili örneklemin önceden düşünülüp belirlenmesi anlamına gelir. (Punch, 2016). Bu çalışmada da amaca yönelik olarak 60 yaş ve üzerindeki kişilerle çalışma yapılmıştır. Gömülü teoride örneklemin temel amacı teorinin inşasının sağlanmasıdır. Bu sebeple örneklemin popülasyonu temsil edip etmemesine bakılmaz (Charmaz, 2015). Bunun yanı sıra araştırmanın başında kaç kişi ile görüşüleceği belli değildir. Katılımcılar, incelenen olguyu deneyimleyen kişilerden seçilir ve “veri doygunluğu”na ulaşıncaya kadar da görüşme yapılmaya, verilerin kodlanması ve analizine devam edilir. Veri doygunluğu, ortaya çıkan

kavramların ve süreçlerin birbirini tekrar etmesi ile birlikte yeterince katılımcıya ulaşıldığına kanaat getirince olur.

Katılımcıların demografik bilgilerinin bir özeti aşağıdaki tabloda verilmiştir. Katılımcıların özellikleri ile ilgili ayrıntılı tablo ise EK 1’de verilmiştir:

TABLO 1: KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ

YAŞADIĞI MEKAN	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	ÇOCUK SAYISI	MESLEK	SOSYAL GÜVENCE	YAŞADIĞI ŞEHİR
HUZUREVİ	18	60-69 (2 erkek)	Okuma yazma yok (3 erkek)	Bekar (-)	Çocuk yok (-)	Emekli (11 erkek)	Sosyal güvencesi yok (-)	Samsun (18)
	18 (Erkek)	70-79 (11 erkek)	Okuma yazma var (1 erkek)	Boşanmış (4 erkek)	Evlat edinmiş (2 erkek)	Yaşlılık maaşı alan (6 erkek)	Eşinden SGK (1 erkek)	
		80-89 (2 erkek)	Okuma yazma var (1 erkek)	Eşi vefat etmiş (11 erkek)	1 çocuk (1 erkek)	Eşinden emekli maaşı alan (1 erkek)	SGK var (17)	
		90+ (2 erkek)	Okuma yazma var (1 erkek)	İlkokul (5 erkek)	2 çocuk (5 erkek)			
			Okuma yazma var (1 erkek)	Ortaokul (3 erkek)	3 çocuk (3 erkek)			
			Okuma yazma var (1 erkek)	Lise (5 erkek)	4 çocuk (4 erkek)			
			Okuma yazma var (1 erkek)	Üniversite (1 erkek)	5+ (2 erkek)			
	Okuma yazma yok (10 kadın)	Lisansüstü (-)						
EV	32	60-69 (20)	Okuma yazma yok (10 kadın)	Bekar (1 kadın)	Çocuk yok (2)	Ev hanımı (23 kadın)	Sosyal güvencesi yok (2 kadın)	Gaziantep (17)
	26 (Kadın)	70-79 (7)	Okuma yazma var (3 kadın)	Boşanmış (2 kadın)	Evlat edinmiş (1 kadın)	Terzi (1 kadın)	Eşinden SGK (21 kadın)	
		80-89 (5)	Okuma yazma var (3 kadın)	Eşi vefat etmiş (10 kadın, 3 erkek)	1 çocuk (2 kadın)	İş kadını (1 kadın)	SGK (2 kadın, 7 erkek)	
		90+ (-)	Okuma yazma var (3 kadın)	İlkokul (8 kadın, 2 erkek)	2 çocuk (4 kadın, 1 erkek)	İnşaat ustası (1 erkek)		
			Okuma yazma var (3 kadın)	Ortaokul (3 kadın, 1 erkek)	3 çocuk (2 erkek, 1 kadın)	Emekli (çeşitli işlerden, 5 erkek, 1 kadın)		
			Okuma yazma var (3 kadın)	Lise (2 kadın, 1 erkek)	4 çocuk (9 kadın, 1 erkek)			
			Okuma yazma var (1 kadın)	Üniversite (1 kadın)	5+ (5 kadın, 1 erkek)			
	Okuma yazma yok (1 erkek)	Lisansüstü (1 erkek)						

3.4 Veri Toplama Süreci

Daha önce de ifade edildiği gibi bu çalışmada katılımcılar ile yapılan görüşmeler, Gaziantep ve Mardin’de evinde yalnız, evinde eşiyile, evinde çocukları veya üçüncü kişilerle yaşayan yaşlılar ile kendi evlerinde, Sakarya’da bir kaplıca merkezinde park, cami önü ve kafeteryada, Samsun’da ise özel bir huzurevinde yapılmıştır. Görüşmeye gidilmeden önce katılımcıların bir kısmıyla telefon görüşmesi yapılarak araştırmanın amacı anlatılmış, görüşmelerin öncesinde de katılımcılardan sözlü bir şekilde onam alınarak görüşme başlatılmıştır. Evde yapılan görüşmelerde katılımcılarla genellikle yalnız ve kapısı kapalı bir odada görüşme yapılmıştır. Ancak katılımcının ailesinden bireylerin şüpheli tavırları dolayısıyla bazen katılımcıların bulunduğu odanın kapısı açık bırakılmak zorunda kalmıştır.

Huzurevindeki görüşmelerde sosyal çalışmacı eşliğinde yaşlılar odalarında ziyaret edilmiş ve araştırmanın amacı anlatılmıştır. Görüşmeyi kabul eden kişilerle odalarında görüşmeler yalnız gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında huzurevi çalışanlarından ya da sakinlerinden birinin odada bulunmamasına özen gösterilmiştir. Bu çalışmada katılımcıyı rahatsız eden sorular olursa bu soruların cevapsız bırakılabileceği veya görüşmeyi istediği zaman sonlandırabileceği katılımcıya önceden ifade edilmiştir. Görüşmelerde ses kaydı almak için ayrıca izin istenmiş ve ses kaydını kabul etmeyen katılımcılarda sadece not alınarak, ses kayıt cihazı kullanılmamıştır.

Bu konuda araştırma yapmak çeşitli zorlukları da beraberinde getirmektedir. İstismar konusu maruz kalan açısından anlatması zor bir konudur. Bu yüzden istismar sözcüğü kullanılmamış, onun yerine yaşanan olumsuz yaşam deneyimleriyle ilgili sorular yöneltileceği bilgisi verilmiştir. Soruların içeriğinde istismarla ilgili bilgiler ayrıntılandırılmıştır. Yaşlı istismarlarında bunun genellikle aile içinde yaşanması bu konuda konuşmayı daha da güçleştirmektedir. Artan’a göre (1996) aile içinde yaşananların yaşlılar ya da yakınları tarafından gizlenmek istenmesi, birisine söylenmesi ile beraber istismarın artacağı korkusu ya

da utanma duygusu, vakaların tespit edilmesini ve araştırma verilerinin elde edilmesini zorlaştırmaktadır. Katılımcıların mümkün olduğunca kendilerini rahat ifade edebileceği bir ortam sağlanması konusunda araştırmacı azami çaba göstermiştir. Mülakata başlamadan önce katılımcıyla gündelik hayat üzerine sohbet edilmiş, bu yolla katılımcıların kaygılarının azaltılması sağlanmıştır.

3.5 Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışmada katılımcıların ses kayıtları alındıktan sonra kayıtlar metne çevrilmiştir. Metin oluştuktan sonra ses kayıtları araştırmacı tarafından defalarca dinlenmiştir. Araştırmacı sonrasında topladığı verilere daha da aşina olabilmek için ve verilerin içine girebilmek için herhangi bir kodlama yapmadan önce, derinlemesine görüşmenin yazılı metnini tekrar okumuştur. Birden fazla dinleme ve okuma araştırmacının temaları oluşturması için gereklidir. Bu çalışmada veriler gömülü teori tekniğiyle değerlendirilmiştir.

Bu araştırma, daha önce ifade edildiği gibi hakkında çok az araştırma yapılmış olan yaşlı istismarını ve yaşlıların istismarla başa çıkma stratejilerini konu almaktadır. Literatürde bu konuyu ele alan sayılı çalışma vardır. Bu sebeple gömülü teori tekniği, bu konuyla alakalı zengin temaların elde edilmesi ve katılımcıların ağırlıklı bahsettiği konuların tespiti açısından kullanılması en doğru yöntemlerden biridir.

Gömülü teoride araştırma sürecinde ilk verilerin toplanmasından hemen sonra bu veriler analiz edilmeye başlanır ve elde edilen sonuçlar da dahil edilerek veri toplama işlemi devam eder. Sürekli karşılaştırmalı analiz adı verilen bu süreçte veri toplama ve değerlendirme eş zamanlı olarak yürütülür (Creswell, 2016). Bu aynı zamanda araştırmanın odağının belirlenmesine ve biçimlendirilmesine de yardımcı olur (Glesne, 2015). Bu çalışmada da veriler beş farklı zamanda toplanmış ve ilk görüşmelerden sonra çıkan veriler sonraki görüşmelerin içeriğini etkilemiştir. Sürekli karşılaştırmalı analiz, araştırmacıya elde edilen ham verilerden kategoriler

oluşturmayı ve bu kategorilerin benzer ve farklı yönlerini sürekli karşılaştırma imkanı tanır. Bu sayede de araştırmacı yeni verilere ulaşır, görüşmelerindeki önyargılarını görür ve elde ettiği kavramları ve kategorileri yeniden sorgulama imkanı bulur (Corbin ve Strauss, 2008; Neuman, 2013).

Gömülü desende kodlama yapmak ve analiz etmek analitik bir adımdır. Kodlar “örüntüleri bulmak, karşılaştırmalar yapmak, açıklama üretmek ve modeller oluşturmak” için halihazırda süregelen bir sürecin başlangıç noktasıdır (Akt. Glesne, 2015). Bu çalışmada görüşme metinlerinden yüzlerce kod etiketlenmiş, bu kodlar belli başlıklar altında toplanmış ve yazılmıştır. Gömülü desende veriler açık kodlama, eksen kodlama ve seçici kodlama ile analiz edilmektedir. Araştırmacı, her seferinde farklı bir kodlamayla verileri üç ayrı zamanda inceler. Bu kodlamalar çoğu zaman sırayla yapılmaz, daha çok eşzamanlı olarak yapılırlar (Punch, 2016).

Açık kodlama: Açık kodlamada ilk işlem veri parçalarının etiketlenmesidir. Bu veri parçası bazen bir kelime veya cümle, bazen bir satır, bazen bir paragraf, bazen de bir paragraftan fazlası olabilir (Punch, 2016). “Bu kodlamadan hareketle, araştırmacının odaklanmak amacıyla bir açık kodlama kategorisi olarak belirlediği (‘çekirdek’ fenomen olarak da isimlendirilir) eksensel kodlama ortaya çıkar ve sonrasında da veriye geri dönülerek, bu çekirdek fenomen çevresinde kategoriler oluşturulur” (Creswell, 2016, 286). Özetle, açık kodlama yoluyla temalar verilerin derinliklerinden yüzeye çıkarılabilir (Neuman, 2013). Bu çalışmada da ilk etapta konuyla ilgili bütün cümleler ve kelimeler kodlanmış, sonrasında kategoriler ve alt kategorilere yönelik kod- kategori- tema tablosu oluşturulmuş ve 409 kod elde edilmiştir.

Eksen (Kuramsal) Kodlama: Kuram oluşturma sürecinde kategorilerin birbirine bağlandığı kodlama sürecidir (Creswell, 2016). Bu kodlama, verilerin açık kodlamasından ortaya çıkan ana kategorilerin birbirine bağlantılandırılmasıyla yapılan ikinci aşamadır (Punch, 2016). Bu çalışmada 12 kategori, bu kategorilerle bağlantılı 46 tema ve 65 alt tema oluşturulmuştur.

Temalar, ortak bir fikir oluşması için bir araya getirilmiş birkaç kodun bir araya gelmesiyle oluşturulmuş geniş bilgi birimleridir. “Temalar nitel bir çalışmadaki ana bulgulardır” (Creswell, 2016, 176).

Seçici kodlama: Teoriyi bütünleştirme ve rafine etme sürecidir (Corbin ve Strauss, 1998). Seçici kodlama süreci üçüncü aşamadır. Bu kodlamada “çekirdek” bir kategori seçilir ve bu kategori ile diğer kategoriler arasındaki ilişki ağlarına bakılır. Çekirdek kategori çalışmanın temel (ana) olgusunu temsil eder (Çelik ve Ekşi, 2015). Seçici kodlamada, araştırmacı kategorileri birbirine bağlayan ana bir hikaye yazabilir. Bunun yanı sıra kategoriler arasındaki ilişkilerin belirtildiği önermeler ya da hipotezler de belirtebilir (Creswell, 2016). Bu çalışmada ana kategoriler istismar türleri ve istismarla başa çıkma stratejileri olarak belirlenmiştir.

Gömülü teoride kullanılan bir diğer önemli yöntem de kuramsal not (memo) yazımıdır. Memolar araştırmacının geliştirmeye çalıştığı teorileri ile sürekli olarak bağlantıda kalmayı ve bunun yanında da oluşturduğu kategoriler ile ilgili düşüncelerini detaylandırmasını sağlayan bir araçtır. Memolar araştırmacının ilgisini sürekli canlı tutar ve fikirlerindeki soyutluk derecesini de arttırmasına yardımcı olur (Charmaz, 2015).

Bu çalışmada da memo yazımına özen gösterilmiş, genelde görüşmelerden sonra katılımcı ve yaşadığı yerle ilgili gözlem notları yazıya aktarılmıştır. Bunun dışında değerlendirme sürecinde hangi aşamalardan geçildiği de memolara eklenmiş ve bu da bulguları değerlendirme sürecini kolaylaştırmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada elde edilen kavram ve temalar araştırmanın odağına yönelik anlamlı bir açıklama getirmiştir. Bu açıklama da verileri temel alarak ortaya çıkan kuramdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

3.6 Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerliliğe ilişkin pek çok yaklaşım vardır. Ancak sosyal olgularla ilgili kullanılan yöntem ne olursa olsun, araştırmanın aynen tekrar edilmesinin mümkün olmadığı, bu durumun insan davranışının durağan olmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Nitel çalışmalarda güvenirlik için yapılması gereken temel şey, araştırmanın temel aşamaları, araştırmacının araştırmadaki konumu ve yaklaşımı konusunda ayrıntılı bir bilgi verilmesidir (Yıldırım ve şimşek, 2008). Charmaz (2015) bir gömülü teori çalışmasında, çalışmamızın güvenirliliği ile ilgili çeşitli sorular sormamızı ve bu soruların bize çalışmamızın güvenirliliği hakkında fikir vereceğini ifade eder. Örneğin, “veriler iddialarınızı değerli kılmak için yeterli mi?” sorusu çalışmayı yapan kişiyi kendi çalışmasıyla ilgili derinlemesine düşünmeye davet eder.

Lincoln ve Guba (1985), nicel araştırmalarda kullanılan iç geçerlik ve dış geçerlik kavramları yerine nitel araştırmalarda inandırıcılık/ikna edicilik (credibility), aktarılabilirlik (transferability), tutarlılık (dependability) ve teyit edilebilirlik (confirmability) kavramlarının kullanılmasını önermiş ve bunun için çeşitli kriterler oluşturmuşlardır. İnandırıcılığın sağlanması için Guba ve Lincoln tarafından altı teknik geliştirilmiştir. Bunlar, uzun süreli katılım, sürekli gözlem, uzman görüşü alma (akran incelemesi), aykırı durum analizi, süreçsel öznellik ve katılımcı teyididir.

Bu çalışmada da uzman görüşü alma (akran incelemesi) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem araştırma sürecinin dışardan kontrol edilmesini sağlamaktadır. Bu yöntem araştırmacının gözden kaçırdığı yönlerinin tamamlanmasına ve araştırmanın düzenlenmesine yardımcı olur. Akran incelemesinde araştırma süreciyle, yöntemle, yorumlamalarla ilgili sorular soran ve araştırmacının dürüst kalmasını sağlayan “şeytanın avukatı” rolünde bir kişiden bahsedilebilir (Creswell, 2016). Bu çalışmada nitel yöntemi bilen iki doktor öğretim üyesi ve bir doktora öğrencisi çalışmanın modelini inceleyerek modelin zayıf yönlerinin güçlendirilmesine yardımcı

olmuştur. Bu inceleme süreci modelin oluşturulmasından başlayarak son halini alana kadar ve kategoriler arasındaki bağlantılar netleşene kadar devam etmiştir. Bunun için de defalarca bu uzmanlarla bir araya gelinmiş ve model hakkındaki görüşleri alınmıştır.

Aktarılabirlik ise, nitel çalışmalarda araştırma sonuçlarının farklı katılımcılar ve bağlam üzerinde de uygulanabilirliğini ifade eder. Aktarılabirlik, toplanan verilerin detaylı bir şekilde betimlenmesi, amaçlı örnekleme yapılması ve katılımcıların ayrıntılı bir şekilde tarifi gibi yollarla sağlanır (Creswell, 2016). Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar 60 yaş üstü ve demansı olmayan yaşlılardan seçilmiştir. Kadın ve erkek katılımcıların sayılarının eşit olmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca katılımcıların özellikleri ve demografik bilgileri açık bir şekilde tarif edilmiştir.

Bunun yanı sıra bu çalışmada kodlayıcılar arası uzlaşma yöntemi de kullanılmıştır. Alanında uzman ve niteliksel yöntemi bilen iki öğretim üyesi bütün görüşme metinlerini okumuş ve kodlamıştır. Daha sonra kodların ortak olanları belirlenmiş, oluşturulan kategorilerin adlandırılmaları ortak kategorilerin bulunması için diğer iki kodlayıcı ile tartışılmış ve nihai kategoriler, kodlayıcıların üzerinde anlaşma sağladığı kategorilerden oluşmuştur. Bütün kod, kategori, tema ve alt temaların ortaklıkları karşılaştırılmıştır. Bu tekniğe göre bir ya da birden fazla ek kodlayıcı kullanılarak verilerin analiz edilmesi, kodlanması ve bu kodlar üzerinde anlaşma miktarı için kodlayıcıların sonuçlarının karşılaştırması yapılır. Bu yöntemle araştırmacının yorumlama sürecinin titizliğine katkıda bulunulmuş olur (Creswell, 2017).

4 BULGULAR

Bu bölümde yaşlıların uğradıkları istismar türlerine, ihmal edilme durumlarına ve olumsuz yaşam deneyimleriyle nasıl başa çıktıklarına dair bulgulara yer verilmiştir. Katılımcıların kimliklerini belli edilecek bilgilere yer verilmekten kaçınılmıştır. Katılımcıların isimleri gizlilik ilkesi gereğince sadece numaralandırılarak (K1, K20 vb.) gösterilmiştir. Metnin içinde bulunan ve katılımcının kimliğinin anlaşılmasına neden olacak özel bilgiler “...” şeklinde gösterilmiştir. Katılımcılarla yapılan derinlemesine mülakatlar ses kaydına alınarak ya da not tutularak sonrasında yazıya aktarılmıştır. Yazıya aktarılan görüşme kayıtları ve notlar tekrar tekrar okunarak açık kodlamaları yapılmış, daha sonra benzer özellikler içeren ve birbiriyle ilişkili görülen açık kodlar eksen kodlamayla bir araya getirilmiş, seçici kodlamayla kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Açık, eksen ve seçici kodlamayla oluşturulan temalar ve alt temalar Ek.3'te ayrıntılı olarak verilmiştir. Katılımcılarla yapılan derinlemesine mülakatlarla elde edilen veriler, kimi yerde doğrudan alıntılanmıştır. Ancak bir kategori ile ilgili tespit edilen bütün verilerin metne konması mümkün olmadığı için sadece belli kısımlar alıntılanmıştır. Ek.6'da yapılan görüşmelerden biri örnek olarak konmuştur.

Katılımcıların maruz kaldıkları istismar türlerine bakıldığında fiziksel istismara maruz kalan 6 kişi (%12), psikolojik istismara maruz kalan 21 kişi (%42), ekonomik istismara maruz kalan 15 kişi (%30), cinsel istismara maruz kalan 1 kişi (%2), ihmal edilen 20 kişi (%40), kendi kendini ihmal eden 7 kişi (%14) ve terk edilen 1 (%2) kişi olduğu tespit edilmiştir. Bazı katılımcılar birden fazla istismar türüne maruz kalmışlardır. Birden fazla istismar türüne maruz kalan 13 kişi (%26), hem istismar hem ihmale maruz kalan 9 kişi (%18), sadece ihmal edilen 11 kişi (%22), sadece kendi kendini ihmal eden 1 (%2) kişi olduğu tespit edilmiştir. İstismar ve ihmale hiç maruz kalmayan 8 katılımcı vardır.

Fiziksel istismara maruz kalanların tamamı kadındır (%12). Erkek katılımcıların büyük oranda (%26) ihmal edildikleri tespit edilmiştir. Psikolojik istismara maruz kalma oranı kadınlarda

daha fazladır (%34 kadın, %8 erkek). Cinsel istismara uğrayan bir kadın katılımcı vardır (%2).

Bu istismar, eşi tarafından istemediği halde cinsel birlikteliğe zorlanmak suretiyle yapılmıştır.

Araştırmada yaşlıların yaşlılık ile ilgili düşüncelerine, kendilerine yönelik algılarına, başkaları tarafından nasıl tanımlandıklarına dair algılarına, uğradıkları istismar biçimlerine, istismarcının yakınlık derecesine, istismarcının özelliklerine, huzurevine gelme sebebine ve huzurevine kimin kararıyla geldiğine dair bulgulara da ulaşılmıştır. Ulaşılan bu bulgulara da çalışmada yer verilmiştir. Ancak tezin ana konusu olan istismar türleri ile istismarla ve olumsuz durumlarla başa çıkma arasındaki ilişki odak noktası olarak alınmıştır. Bu iki başlık ve aralarındaki ilişki tezin iki ana kategorisini oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak aralarında bağlantı bulunan diğer kategoriler ve temalar aşağıda oluşturulan modelde gösterilmiştir. Bu model (Şekil. 1) istismar türleri ve başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu model ve modelin açıklaması çalışmanın daha kolay anlaşılmasını sağlamak için yapılmıştır. Çalışmanın ana çerçevesini gösteren bu kısım istismar türü ve başa çıkma stratejileri temalarının arasında kurulan bağlantıları ve bu kategorileri etkileyen ya da ilişkisi olan diğer temaları da göstermeyi amaçlamaktadır. Bu model ile ilgili bağlantılar tartışma kısmında ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Ancak bulgular kısmında modelin daha iyi anlaşılabilmesi için modeldeki ilişkiler kısaca açıklanmıştır.

Çalışmada istismarcının özelliklerinin istismar türünü etkilediği görülmektedir. Örneğin psikiyatrik bozukluğu olan kişiler, daha çok fiziksel istismarda bulunmaktadır. Madde bağımlısı istismarcı, madde alabilmek için ekonomik istismarda bulunmakta ve ekonomik olarak istediğini alamayınca fiziksel saldırıda bulunmaktadır.

Huzurevine gelme sebebi ile istismar türü arasında bir ilişki saptanmıştır. Örneğin, eş kaybı yaşayan yaşlılar önce kendi kendini ihmal ettiği için huzurevine yerleşmekte, ondan sonra çocuklarıyla ilişkisi zayıflamakta ve ihmal edilmektedir. Ekonomik istismar maddi yetersizliğe

yol açtığı için katılımcılar huzurevine yerleşme kararı alabilmektedirler.İhmal edilmek gelecek kaygısına neden olduğu için huzurevine yerleşme kararı alınmasına neden olabilmektedir.

İstismar türü hem başa çıkma stratejileri hem de istismardan sonra hissedilenlerle ilişkilidir. Örneğin pasif başa çıkma (ağlama vb.) gibi başa çıkma stratejisi kullanan katılımcılarda istismarın tekrarlandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra istismar sonrası hissedilen agresif duygular istismarcıya yöneltildiğinde duygusal istismar (hakaret, küfür vb.) artabilmekte ya da fiziksel istismara dönüşebilmektedir.

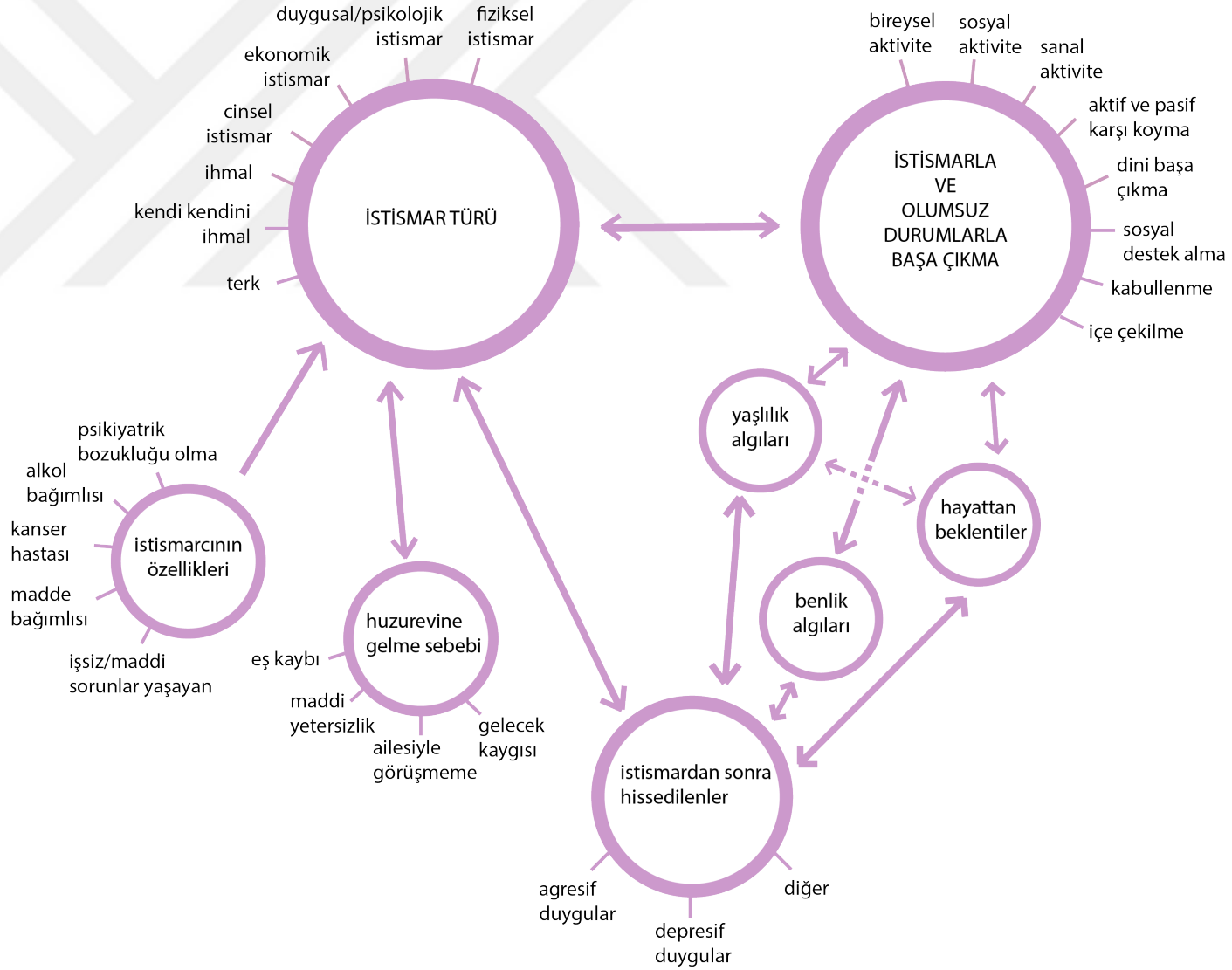
Katılımcıların benlik algılarının hem başa çıkma stratejileriyle hem de istismar sonrası hissedilenlerle bir ilişkisi vardır. Kendini yalnız olarak tanımlayan katılımcıların daha çok dini başa çıkmayı ya da pasif karşı koymayı (ağlamak) kullandıkları tespit edilmiştir. İstismardan sonra kendini yalnız ve kırgın hissettiğini söyleyen katılımcıların başa çıkma stratejisi olarak kabullenme, yalnız başına ağlama gibi pasif karşı koymayı kullandıkları tespit edilmiştir.

Yaşlılık algıları ile başa çıkma stratejileri ve istismar sonrası hissedilenler arasında bir ilişki vardır. Yaşlılık algıları aynı zamanda hayattan beklentiler kategorisi ile de ilişkilidir. Örneğin yaşlılığı “doğal bir süreç” olarak tanımlayan katılımcıların daha çok bireysel ve sosyal aktivite yaparak istismarla başa çıktıkları görülmektedir. Yaşlılığı “gençliğe özlem duyulan bir yaş” olarak tanımlayan katılımcıların hayattan beklentilerinin “ölümü beklemek” olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar yaşlılıktaki yalnızlık hissiyle gençliğe özlem duymakta ve yalnızlığın verdiği bu depresif hisle ölümü beklemektedirler.

Hayattan beklenti kategorisi hem başa çıkma stratejileri hem de istismardan sonra hissedilenler ile ilişkilidir. Hayattan beklentileri ilişki odaklı ya da somut beklentiler olan kişilerin başa çıkma stratejilerinin de daha aktiviteye dayalı stratejileri, hayattan beklentisi olmayan katılımcıların ise içe çekilme ve kabullenme gibi stratejileri kullandıkları tespit edilmiştir. Hayattan beklenti kategorisinin yaşlılık algıları ile de ilişkili olduğu söylenebilir. Yaşlılığı

“yetersizlik-muhtaçlık” olarak gören katılımcılarda hayattan beklentilerin tükendiği, yaşlılığın “sağlık olduğu sürece güzel bir şey” olduğunu düşünen katılımcılarda ise hayattan beklentinin yine sağlık odaklı (elden ayaktan düşmemek) olduğu görülmektedir. “İstismarla başa çıkma modeli” olarak adlandırılan ve ana kategorilerin arasındaki ilişkileri gösteren şekil aşağıda gösterilmiştir:

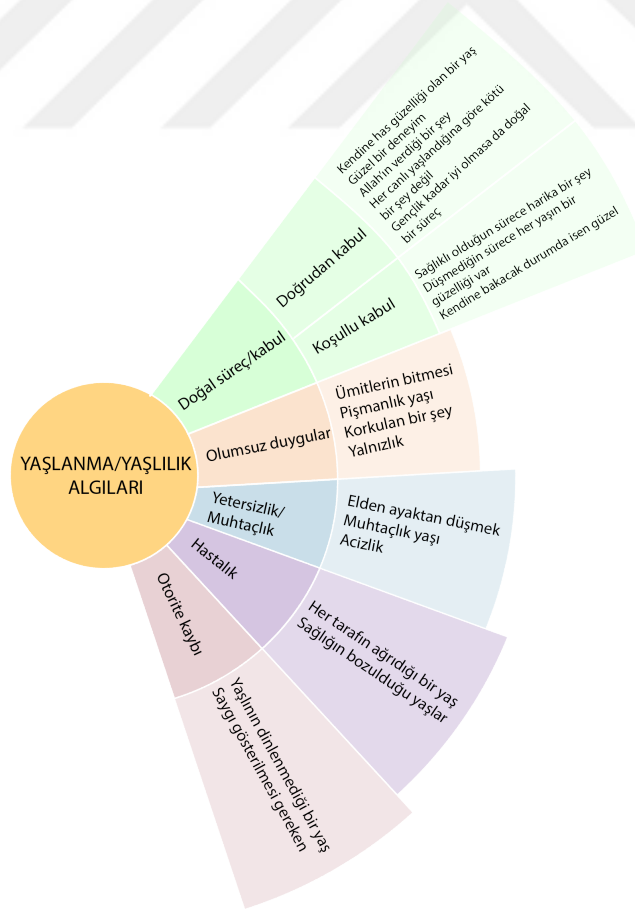

ŞEKİL 1. İSTİSMARLA BAŞA ÇIKMA MODELİ

4.1 Yaşlanma/Yaşlılık Algıları

Bu kategori katılımcıların yaşlılık ve yaşlanma tanımlamaları çerçevesinde yazılmıştır. Bu kategorideki veriler katılımcıların yaşlılık ve yaşlanma algılarını anlamak için sorulan sorular çerçevesinde elde edilmiştir. Bu soruların sorulma amacı katılımcıların yaşlılık algıları ile başa çıkma stratejileri arasında bir ilişki olup olmadığının tespit edilmesidir. Katılımcıların yaşlılığı nasıl algıladıkları sorulduğunda bazıları bunun doğal bir süreç olduğunu, bazıları ümitlerin bittiği ve korkulan bir şey olduğunu, bazıları acizlik ve elden ayaktan düşülen bir dönem olduğunu, bazıları ise saygı görme çağı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda 5 tema oluşturulmuştur. Bu temalar, “doğal süreç-kabul, olumsuz duygular, yetersizlik-muhtaçlık, hastalık ve otorite kaybı”dır. Yaşlılık/yaşlanma algıları kategorisi, temalar, alt temalar ve kodlarıyla Şekil 2’de gösterilmiştir.

ŞEKİL 2. YAŞLANMA/YAŞLILIK ALGILARI

4.1.1 Doğal süreç- kabul

Yaşlanma/yaşlılık algıları kategorisinin ilk teması “doğal süreç-kabul” dür. Bu temanın “doğrudan kabul” ve “koşullu kabul” olmak üzere iki alt teması vardır. Bu iki alt tema yaşlılığı “doğal bir süreç, Allah’ın verdiği bir şey, güzel bir deneyim, kendine has güzelliği olan bir yaş” olduğunu doğrudan kabul edenler ile “düşmediğin sürece güzel, kendine bakacak durumda isen güzel, gençlik kadar olmasa da güzel” olarak koşullu kabul edenlerin tanımlamalarını içermektedir.

Yaşlılığı doğal ve güzel bir süreç olarak kabul edenlerin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

K: Ben kendimi yaşlı görmüyorum. Daha 32 yaşındayım. (gülüyor) Her yaşın bir güzelliği var kızım. Gençliği yaşadık orta yaşı da yaşadık şükür, şimdi yaşlılık denilen şeyi yaşıyoruz. Yüz kırışıklıklarına bakarsan saç rengine bakarsan yaşlılık bu, ama gönlüm yaşlı değil, ben memnunum çok şükür.(K36)

K: Yaşlanmak güzel bir şey. Herkesin başına gelebilecek bir şey yaşadığı müddetçe. Yaşlanmayan ölür. Tadı var diyorum. Ayrı bir yaşam şekli var. Yaşlılık güzel bir şey. Ömürlü olduktan sonra yaşarsın yani. (K19)

K: Her yaşın bir güzelliği var. Anneanne olmanın, babaanne olmanın, gençliğin. Gençlik güzel bir şey. Kimseye muhtaç olmadan yaşayabilirsin ama yaşlanınca farklı. Şimdi kimseyi incitmek istemiyorum, kızımı da oğlum da. Ama aradığını her zaman bulamıyorsun. Evlatlarım çok iyi. Ama bir yaşlıyı cahil bile olsa dinlemek gerekir. Yaşlanmak tecrübedir. Daha bilinçli oluyorsun. Sosyal faaliyet yapmak lazım, arkadaş edinmek, topluma girmek, böyle odaya kapanmamak lazım. Evde kalırsan bir şeyden haberin olmaz. Mesela benim için zenginlik fakirlik önemli değil. (K38)

K: Keşke 30 ya da 20 yaşında olsam derim. Dönüş olmuyor tabi, zaman geri dönmüyor. Bütün canlılar yaşlanacak. Demek ki bu kötü bir şey değil. Anamız babamız vardı, biz de yaşlanıcaz, biz de gidicez. İlahi takdir bu. Yaşlılığa bir şey demiyorum, keşke desem kafama takılır. Bir zamanlar biz neydik, hem de sözümüz geçerdi, şimdi ne olduk desem kafama takılır, öyle düşünmüyorum yani.(K34)

Yaşlılığı ancak belli koşullar (sağlık, elden ayaktan düşmemek vb.) olduğunda güzel bir dönem olarak kabul edenler ise şunları ifade etmişlerdir:

K: Aslında her günü, n her saatin bir güzelliği vardır. Yaşayana her saatin, her dakikanın bir güzelliği vardır. İşte onu da Allah Rabbim düşürmeden yatıra, düşürmeden kaldıra, düşürmeden indire. En güzeli budur. (K1)

K: İnsanlar gün geçtikçe yaşıyor. Doğal bir süreç, 20 yaşındaki halimize dönecek değiliz. Futbol oynardım, şimdi oynayamam. İmkani mi var? Yaşlılık tabiki de olacak, Allah sağlık verdiği müddetçe.(K30)

4.1.2 Olumsuz duygular

Bu temada katılımcıların yaşlılıkla ilgili olumsuz duygularına yer verilmiştir. Yaşlılığı ümitlerin bitmesi, pişmanlık, yalnızlık, korkulan bir şey olarak tanımlayan katılımcıların ifadelerden bazıları şöyledir:

K: Dinimizi imanımızı kaybetmeden can vermeyi istiyorum, başka bir şey yok, bundan sonra ne yapcaz, bu yaştan sonra artık bütün ümitler bitti soldu. (K35)

K: Yaşlılık bir pişmanlıktır. İnsan işte nasıl ki zengin olunca parasının değerini bilmiyorsa, fakirleşeceğini hiç aklından bile geçirmiyor. İnsanoğlu işte böyle nankördür. Bulunduğu saati yalnız düşünüyor. İleriyi düşünemiyor. Halbuki zenginlik sadece zenginlik şey değildir. İmkân değildir. Sağlık da imkandır, güç de imkandır, ahlak da, karakter de, şahsiyet de, çevre de, akrabalar olsun, arkadaş, dostlar olsun bunlar hepsi imkandır. Yaşlanınca insan işte dediğim gibi samimi dostlar olmayınca terk ediliyor. Diyelim yüzde yüz dostu varken yaşlanınca azalıyor. Nasıl ki kendi gücünü kaybediyor, dostlarını, çevresini, onu sevenler bile yavaş yavaş azalıyor. (K15)

4.1.3 Yetersizlik- Muhtaçlık

Bu tema katılımcıların yaşlılıkla ilgili algılarının “yetersizlik-muhtaçlık” çerçevesinde yer alan ifadeleri ile oluşturulmuştur. Katılımcılar yaşlılığı elden ayaktan düşmek, gençliğe özlem duyulan yaş, zorluk, kalkıp oturamamak gibi ifadelerle tanımlamışlardır. Bu ifadeler aşağıda belirtilmiştir:

K: Yaşlılık benim için acizliği ifade ediyor.

D: Biraz açar mısınız acizliği?

K: Yalnızlık olacak. Elden ayaktan Rabbim düşürmesin. Ayağımızın üstünde olunca her yaşın bir güzelliği var. Her yaşın güzelliğini yaşamak lazım. Ama tabi ki bakıma muhtaç etmesin Rabbim. (K20)

Evinde uzun süredir yalnız yaşayan bir katılımcı yaşlılığı korkulan bir durum olarak dile getirmiştir:

K: Vallahi yaşlanmaktan korkuyorum.

D: Neden korkuyorsunuz?

K: Ee yani, Allah kimseyi düşürmesin.

D: Yaşlılık düşmek mi sizce?

K: Yav bazıları düşüyorlar. Mesela düşmek sadece yaşlılara tek ait değil. Allah kimseyi düşürmesin. (K5)

Oğlu, gelini ve torunlarıyla aynı evde yaşayan ve sırtındaki kırıktan dolayı hayatını çoğunlukla yatağında devam ettiren katılımcı ise yaşlılıkla ilgili şunları söylemektedir:

K: Ee Allah en iyisini bilir. Ben bir şey düşünmüyorum. Yaşlılıkta tabi ne kalkabiliyorsun, ne oturabiliyorsun, ne pişirebiliyor, ne kurabiliyor, ne kalkabiliyorsun. Bu yaşlılık çok olunca. Ben hamd ediyorum, şükrediyorum, kalkıp oturuyorum yapabildiğim kadar. Elhamdülillah. (K9)

4.1.4 Hastalık

Hastalık yaşlılıkta sıkça dile getirilen bir durumdur. Kronik bir hastalıkları olup olmadığı sorulduğunda katılımcıların çoğu birden fazla kronik hastalıkları olduğunu ifade etmişlerdir. Bu yüzden bu durum yaşlılık tanımlarına da yansımaktadır. Hayatlarının önemli bir bölümünü etkileyen hastalıklar yaşlılık tanımlamalarına da yansımaktadır. Bazı katılımcılar yaşlılığı hastalık ve ağrının yoğun olarak hissedildiği bir yaş dilimi ya da sağlığın bozulduğu yaş olarak tanımlamıştır:

K: Allah'ın bir şeyi zaten yaşlılık. İnsan gittikçe yaşlanıyor. Her yerin ağrıyor gençlik gidince. (K42)

D: Yaşlılık sizin için ne ifade ediyor?

K: Ay çok zor ya. Çok zor.

D: Neden çok zor?

K: Benim şöyle ayaklarım ağrıyor. Dizlerimde sorun var. Menüsküs yırtılmasıymış. Zamanında ameliyat olmadım korktum, şeker hastasıyım diye korktum. Şimdi çok zorluk çekiyorum. Yürüyemiyorum şöyle birazcık. (K16)

4.1.5 Otorite kaybı

Otorite kaybı yaşlılık döneminde sıkça dile getirilen ve rahatsız olunan bir durumdur. Katılımcılar otorite kaybıyla beraber saygınlık kaybı yaşadıklarını da ifade etmişlerdir. Artık dinlenmedikleri, sözlerinin bir kıymeti olmadığı gibi ifadelerle de bu duruma vurgu yapmışlardır. Huzurevinde yaşayan ve orada kalanlarla çeşitli konularda anlaşmazlık yaşayan bir erkek katılımcı şunları ifade etmiştir:

K: Kimsenin karşısına gelmemeye dikkat ediyorum. Duymazlığa geliyorum. Her akşam dua ederim, Allah'ım bugünüme hayırlı et diye, kimseyle uğraştırma. Burada insanın psikolojik durumu da bozuluyor. Cezaevi filan değil ama, gelmişsin bu yaşa tabi sinirler de bozuluyor. Geriye dönüp konuşunca olmuyor, kendi kendime bu hayatı devam ettiriyorum. (K34)

Yaşlı olduğu için isteklerini rahatça dile getiremediğini söyleyen bir kadın katılımcının ifadeleri şöyledir:

D: Yaşlılık sizin için ne ifade ediyor?

K: Yaşlılara saygı geliyor. Söylediğin lafi dikkate almıyorlar, ciddiyete almıyorlar seni. Gençlerden bir başkasından isteklerini elde edemiyon, söyleyemiyon. Mesela ben bir yere gitmek istediğimde beni götür diyemiyon. Buraya kadar geliyor, geri yutuyorum.

D: Neden söyleyemiyorsunuz peki?

K: Çekiniyorum. "Başka işimiz var bizim, azıcık sende otur oturduğun yerde" derler diye çekiniyorum.

D: Diyen var mı peki?

K: Diyenler de var. Demiyenler de var. Olmuyor işte, isteklerini söyleyemiyon. (K1)

4.2 Kendini Anlatmak- Benlik Algısı

Yapılan mülakatlarda katılımcılara kendilerini nasıl tanımladıklarıyla ilgili sorular sorulmuştur. Bu sorunun sorulma nedeni katılımcıların kendilerini tanımlamalarıyla başa çıkma stratejileri arasında bir ilişki olup olmadığının belirlenebilmesidir. Olumlu ya da olumsuz benlik algısı kişilerin istismara maruz kaldıklarında verecekleri tepkileri de etkileyebilmektedir. Bu kategoride iki tema bulunmuştur. Bu temalar “olumlu tanımlamalar” ve “olumsuz tanımlamalar” olarak adlandırılmış ve Şekil 3’te gösterilmiştir.

ŞEKİL 3. KENDİNİ ANLATMAK/BENLİK ALGISI

4.2.1 Olumlu tanımlamalar

Bu tema kişinin kendisiyle ilgili olumlu tanımlamalarını içermektedir. Bu temanın alt temaları “olumlu ilişki, aktif-olumlu benlik, dinginlik-duyarlılık, akıl-ahlak odaklı” olarak adlandırılmıştır. Katılımcılar kendilerini “güçlü, ayakta durmayı bilen, sakin, gösteriş sevmeyen, sevecen” gibi olumlu ifadelerle tanımlamaktadır.

4.2.1.1 Aktif – olumlu benlik

“Aktif-olumlu benlik” olarak adlandırılan bu alt temada kendini “güçlü, ayakta durmayı bilen” şeklinde tanımlayan katılımcılar aktif; “sevgi dolu, güler yüzlü, mutlu, sevecen” şeklinde tanımlayanlar ise olumlu benlik algısına sahip insanlar olarak kavramsallaştırılmıştır. Bazı katılımcılar kendilerini aşağıdaki gibi tanımlamışlardır:

K: Allah'a çok şükür hayatımdan memnunum, hayatı seven bir kadını. Yemeği yerim yediririm. Severim misafir gelsin, ağırlayayım onu. Her şey önüne koyayım. Benden memnun çıksın istiyorum. (K12)

K: Güçlüyüm. Ayakta durmasını bilirim. Çocuklarıma eziyet olmamasına gayret gösteririm. Yine de her konuda ayakta durmasını bilen bir insanım. (K20)

K: Kendim için iyi niyetli, sevecen, dürüst diyebilirim. (K4)

K: Kendimi sevgi ve saygı kuşağıyla dünyayı kuşatan kişi olarak tanımlarım. (K21)

D: Kendinizi nasıl tanımlarsınız?

K: Herkes kendini beğenir. Kendime sorsam dört dörtlük biriyim. Ama aslında kimse dört dörtlük değildir. Kendimi beğeniyorum.

D: Mesela hangi yönlerinizi beğeniyorsunuz daha çok?

K: Çok neşeliyimdir. Topluma ayak uydururum. (K36)

K: Kendim için diyorum ben çocuklarıma baktım, hatun bir kadını. Oğlum da büyüyor, sen diyor anne bir meleksin. Sen 30 yaşında değildin ve güzeldin,, herkes seni istedi, ama sen evlenmedin. Bize baktın oturdun. Bugüne de geldin çok şükür. (K10)

K: Ben öyle güleç, gayet relax, ondan sonra çalışkan, ondan sonra erken kalkar, geç yatar erken kalkarım yani. Beş vakit namazında niyazında. Hoş görüyle karşılarım yani. Sinirli değilim fazla sinirli değilimdir. Gayet yani kimsenin damarına basmam. (K22)

Bu alıntılarda katılımcıların hem kendi benlikleri üzerinden hem de insanlara karşı davranışları üzerinden bir değerlendirme yaptıkları görülmüştür. İnsanları memnun etmek, insanlar tarafından sevilen ve saygı duyulan biri olmak katılımcıların kendi benlikleri ile ilgili de olumlu bir yargıya varmalarına neden olmaktadır.

4.2.1.2 Olumlu ilişki

Bu alt temada katılımcıların çevresiyle ilişki durumuna dair veriler elde edilmiştir. Katılımcılar genellikle çevresindekilerle “olumlu ilişki kuran, kimseyi incitmeyen ve anlayışlı kişiler” oldukları ile ilgili ifadelerde bulunmuşlardır.

K: Ben kabul etmem haksızlığı. Çok sinir istemiyorum ben. Bak beni acıtsan da ben seni acıtmam. Kalbini kırmam. Çok günahtır. (K13)

K: Yav şimdi insan kendini övmez yani.

D: Ama olsun yani nasıl tanımlarsınız kendinizi?

K: Ben kendimden memnunum. Çünkü herkes tarafından seviliyorum. Hiç kimseyi kırmadım. (K14)

K: Ben çok sakinim. Mesela karşıdakini anlayışla karşılıyorum. Yani kendimi anlatmak istemiyorum. Başkaları anlatsın sana nasıl bir insan olduğumu. (K5)

4.2.1.3 Dinginlik-Duyarlılık

Bu alt temada katılımcıların kendilerini tanımlarken kullandıkları sakinlik ve insanlara karşı duyarlılık düzeyleriyle ilgili söylemleri ele alınmıştır. Bu bağlamda katılımcılar kendilerini “sakin, insanlara duyarlı, kimseye karışmayan ve içe kapanık” olarak tanımlamışlardır:

K: Valla hassas, içine kapanık, kimsenin gönlünü kırmayan, böyle bir insan. (K6)

K: Nasıl diyeyim, iyi bir insanım mı diyeyim, nasıl diyecem yani. Huyum suyum iyidir. Ben hiç öyle bir şeylere karışmam. (K29)

K: Kimsenin etlisine sütlüsüne karışmam. İki kişi konuşurken gidip kulak misafiri olmam. Bilmediğimi biliyormuşum gibi yapmam. (K31)

4.2.1.4 Akıl- ahlak odaklı

Bu alt temada katılımcıların kendilerini “akıllı insanları seven, ahlaka değer veren, adaletten yana, kuralcı” kişiler olarak tanımladıkları görülmektedir.

K: İnsanların ahlakına değer veririm. Maddiyatı gösteriş için sevmem. Gösteriş hiç sevmem. Samimiyeti severim. Gerçekleri severim. İşte dostlarım, yani iç güzelliğini severim. (K15)

K: Kalbimde hiç kötülük yoktur. İnsanların hepsini severim. Çünkü sevgim çok. Sevgimi göstermemden rahatsız olmam. Sevgimi herkese gösteririm. Mesela şu bakışların çok güzel. Sizi sevdim. Binde bir insanı sevmem. O da akılsız insanı sevmem. Akla çok önem veririm. Şu zamanda akılsız olmak iyi bir şey değil. El işlerini çok severim. (K3)

Bazı katılımcılar kişinin kim olduğuna bakmaksızın adaletten yana ve kuralcı olduklarını vurgulamışlardır:

K: Açıksözlüyüm, mesela babam olsa suçlu sen suçlusun derim öyle bir huyum var. (K28)

K: Biraz kuralcı, bencilliği sevmeyen, otoriteyi seven. Temizliği ve titizliği severim. Adaletten yana davranan biriyim. (K33)

4.2.2 Olumsuz tanımlamalar

Bu temada katılımcıların kendilerini olumsuz olarak kabul edilebilecek “yalnız, kaygılı, karamsar, sevilmeyen, mutsuz, psikolojisi bozulmuş” gibi ifadelerle tanımladıkları tespit edilmiştir.

4.2.2.1 İzole olmuş

Bu alt temada huzurevinde yaşayan erkek bir katılımcı huzurevinde yaşadığı sorunlardan dolayı orada yaşayan diğer kişilerle ilişki kurmadığını ve ona bu yüzden “yalnız adam” dendiğini anlatmıştır:

K: Hem iyi hem kötü. Haksızlığı dayanamam, babam da olsa dayanamam. Kavgayla yapmam ama. Bana 'yalnız adam' derler. (K34)

Hasta annesine bakmak için evlenmeyen, annesi vefat ettikten sonra da evinde yalnız yaşayan, yalnız kalmayı istemese de buna mecbur kaldığını ve bu durumun onu çok üzdüğünü ifade eden bir kadın katılımcı şunları söylemiştir:

D: Peki evlenmeyi düşünmez misiniz?

K: Yaşlılar geliyorlar. Yaşlıları da ben çekemem. Şöyle kafama göre memur emeklisi, beni şöyle üzmeyecek biri olsa düşünüyorum. Yalnız oturmak istemiyorum hele bayramlarda. İllaki kurban bayramında, benim param var. Ben kurban kesemiyorum, ben gidip getiremiyorum. Bana sahip çıkacak, bana sahip çıkacak beni üzmeyecek biri (ağlıyor). Var var var, yaşlılar geliyor. 75'likler 65'likler. Ben ancak biraz genç olsun dinç olsun. Beni alan olsa bile benim param var. Hacca gidicem ben beraber, umreye gidicem. Yalnız olduğum için gidemiyorum. Yalnızım, çok yalnızım. (ağlıyor). (K2)

4.2.2.2 Kaygılı-Depresif

Bu alt temada katılımcılar yaşlılıktan ve yalnızlıktan kaynaklı kaygılarını ve olumsuz hislerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar karamsarlık, mutsuzluk gibi depresif ruh halini çağrıştıran ifadelerde buldukları için bu tema “kaygılı-depresif” olarak adlandırılmıştır. Örneğin uzun yıllardır yalnız yaşayan bir kadın katılımcı yalnızlık ve ölüm korkusunu şöyle dile getirmiştir:

K: Vallahi yani çok şeyim yani karamsarım. Yani kendimi çok dinliyorum. Bazen sıkılıyorum. Bazen de "tövbe estağfirullah" çekiyorum. Yani diyorum Allah'ın takdiri.

D: Neden karamsarsınız?

K: Yav yalnızlık, yalnızlıktan. Kolay değil.

D: Ne geliyor aklınıza?

K: Ölüm geliyor aklıma, başka bir şey gelmez ki aklıma. (K5)

Bir kadın katılımcı eşi öldükten sonra kendisiyle ilgili algısının değiştiğini ve yaşadığı değersizlik duygusunu şu şekilde ifade etmiştir:

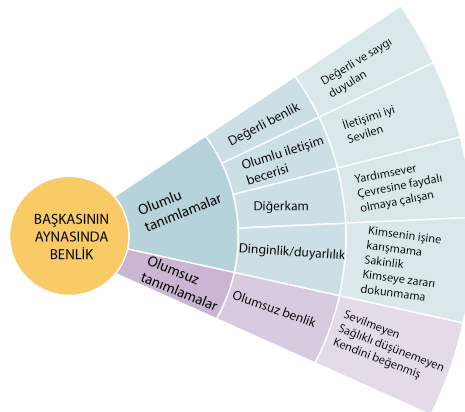
K: İyi biliyordum kendimi, şimdi yaşlandım kimse beni istemiyor mu, sevmiyor mu, yaşlandıkça küçümsüyorlar mı diyorum. Kızına, çarşısına, pazarına, iğne ipliğine, nakışına koşan bir kadındım herkesin. Herif öldükten sonra değiştim mi, kendi kendimi çok küçümsüyorum. Aynısının deseler bile psikolojim bozuk. (K37)

Kendini “mutsuz ve kimsesiz” olarak tanımlayan bir başka kadın katılımcı hissettiklerini aşağıdaki ifadelerle anlatmıştır:

K: Hep böyle mutsuz ve kimsesiz hissediyorum. Herkes beni dövebilir, herkes bana hakaret etse, cevap verecek gücüm yok. Herkesin baskısının altındayım. Biri bana kötüsün derse kötüysem kötüyüm gidin başka arkadaş bulun derim. Önceden karşılık verirdim. Ama korku olduktan sonra oldum böyle. (K39)

4.3 Başkasının aynasında benlik

Araştırmada katılımcılara çevreleri (başkaları) tarafından nasıl tanımladıklarıyla ilgili sorular sorulmuştur. Bu sorunun sorulma nedeni katılımcıların çevresi tarafından nasıl tanımlandığıyla ilgili algısının benlik algısıyla uyumlu olup olmadığı konusunda bilgi edinmektir. Bu sorulara verilen cevaplar, kişinin kendine dair farkındalık düzeyi ile ilgili bilgi vermektedir. Bu kategoride iki tema bulunmuştur. Bu iki tema “olumlu tanımlamalar” ve “olumsuz tanımlamalar”dır. Bu temaların alt temaları ise olumlu tanımlamalar için “değerli benlik, olumlu iletişim becerisi, diğerkâm, içedönük-sakin” iken, olumsuz tanımlamalarda “olumsuz benlik” olarak belirtilmiş ve Şekil 4’te gösterilmiştir.

ŞEKİL 4. BAŞKASININ AYNASINDA BENLİK

4.3.1 Olumlu Tanımlamalar

Bu temada kişinin çevresi tarafından nasıl tanımlandığına dair algılarıyla ilgili kendi ifadeleri yer almaktadır. Örneğin katılımcılar “sevilen, sözü dinlenen, becerikli, sakin” gibi tanımlamalarla olumlu özelliklerini vurgulamışlardır.

4.3.1.1 Değerli benlik

Bu alt temada katılımcılar çevrenin kendileriyle ilgili “değerli ve saygı duyulan” gibi özellikleri üzerinde durmuşlardır.

K: Ya ben, benim kıymetim çok dışarıda çok şükür, seviliyorum çevrem tarafından. (K5)

K: Çok iyi derler. Yalnız bırakmazlar beni hiç. Yardımseverimdir zaten. Ev işlerinde becerikliyimdir. (K42)

K: Kimseyi acıtmıyorum. Herkes benden razı. Erkek kardeşlerim, kız kardeşlerim, komşular beni seviyordu. Benden razıydılar. Çok çalıştım. Yorgan dikiyordum. Nakış yapıyordum millete. Para alıyordum, lif yapıyordum. “Şafe” diyorlar Arapça’da. Yapıyordum ve satıyordum. Kendime de yapıyordum fakire de, kendime harçlık ediyordum. (K7)

Bir kadın katılımcı çevredeki herkesin onu çok sevdiğini ve onunla konuştuklarında çok mutlu olduklarını ifade etmiştir:

K: Kuran hakkı için uçuyorlar havaya. Diyorum annem ne güzelim, ne bir şeyim ne hiç, bütün Mardinliler ha. Yalan yoktur mamada (Mama Arapça’da anne anlamında kullanılan bir tabirdir, ancak yaşlılara da mama diye hitap edilir.) (K8)

Bir kadın katılımcı otoriter özelliklerinin çevresi tarafından çok takdir edildiğini, başka bir kadın katılımcı ise sert görünümlü olduğunu ifade etmiş ve bunu olumlu bir özellik olarak zikretmiştir.

K: Dışarıdan diktatör, Osmanlı, sözü dinlenen ve dinleten bir kadın olarak görünürüm ve öyleyim de. (K36)

K: Benim için çok iyi derler, ama sert görünümlü olduğumu söylerler. Kızımın, bu bankada çalışan kızımın çocuğuna bakıyordum. Karşı komşuyla böyle gelir. Ben namaz kılayım derim, kadını çağırırım. Çocuğu emanet ederim. O gelir ona veririm. Kızı da kapıdan öyle bakar, öyle bakar. Sonra bir gün annesiyle geldi. Konuştular, annesiyle güldüler. Geldi yanında kızı da. Ay dedi teyze dedi vallahi ben senden korkuyorum. Neden kızım dedim neden korkuyorsun filan dediğim gibi, dedi ben seni gördüğüm zaman Atatürk’ü görmüş gibi oluyorum dedi (gülüyor). Sert görünümlü olduğum için. Ama ben bundan memnunum, çok memnunum, çünkü ortamımız güzel değil artık. Onun için yani ben bundan çok memnunum. (K1)

4.3.1.2 Olumlu iletişim becerisi

Bu alt temada katılımcılar çevreleriyle olan iletişimlerinin iyi olduğunu, çevrelerinde olumlu iletişim becerileri dolayısıyla takdir edildiklerini ve sevildiklerini ifade etmişlerdir:

K: Mesela Ankara'da işe girdiğim dönemdeki arkadaşlarım hala ararlar. Burada akrabalarım aramaz ama arkadaşlarım arar, insanlara kendini kabullendiren biriyim. Saygı duyarlar.(K33)

K: Etrafta da beni herkes seviyor. Yemin ederim 50 yıllıktır biz komşuyuz, daha bir komşu benden asla kalbi kalmamış. Hep de bana üzülüyorlar. Sabah akşam telefonlarım durmuyor. Komşularım arıyor. Severler beni. İşim düşerse yaparlar bana. Ben 2-3 kız evlendirdim yanımda kaldılar gece gündüz.(K12)

D: Çevrenizde nasıl tanınırsınız?

K: Çevrede takoz olarak tanırım.

D: Nasıl yani?

K: Herkese takoz dediğim için(gülüyor). Şaka bir yana arkadaşlarla sohbet ederken lakap takıyorduk o lakap öyle kaldı gitti. Espri tabii. Onların da hoşuna gidiyor. Sevgi ifadesi gibi. Kırıcı değil. Art niyet yok. (K30)

4.3.1.3 Diğerkâm

Bu alt temada katılımcılar “yardımsever, çevreye faydalı olmaya çalışan” gibi özelliklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların vurguladıkları başkasını düşünme ve insanlara faydalı olmayı da içeren bir kavram olan diğerkâmlık kullanılmıştır:

K: Becerikli derler. Her şeye atılan, sohbeti iyi derler. İnsanlara faydalı bilgiler aktarmayı çok isterim. Çünkü kıyamam, o da yapsın isterim. Ama ben aradığımı her zaman bulamam. Allah'ın takdiri tabii. İçinden tutan bir insan değilim. Mesela indirimden bahsederim başkalarına, amaç indirime koşmak değil, çünkü planlı harcamak önemli. (K38)

K: Çok dürüst, arkadaş canlısı, yardımsever, öyle. (K4)

K: Çevrem beni kendisiyle barışık insanlarla ilişkisi iyi ve herkese faydalı olmaya çalışan biri diye tanır. (K21)

4.3.1.4 Dinginlik- Duyarlılık

Bu alt temada katılımcılar başkaları tarafından “kimsenin işine karışmama, sakinlik, kimseye zararı dokunmama” gibi özellikleri üzerinden tanımlandıklarına dikkat çekmişlerdir:

K: Bizim binada sevilen bir insanım. Hatta bugün misafirim var deyince olmasa şaşırırız derler. Bana komşunun kızı sen ne güzel kimsenin işine karışmıyorsun der. Ne oldu, niye oldu gibi şeyler beni hiç ilgilendirmez. Çünkü insanlık hali herkesin evinde her şey olabilir, benim evimde de. Çünkü günahından korkuyorum. Dedikoduyu sevmem. İnsanların yüze güzel arkadan kötü konuşmasını sevmiyorum. Bir insanı seversem candan yaklaşırım, sevmiyorsan mesafeli davranırım. (K41)

K: Diyorlar çok iyidir. Allah razı olsun. Allah yüzünü ak etsin. Çok yani hem komşu hem akraba. Yani kimse bizden bir zarar görmedi, elhamdülillah.(K9)

K: Valla bana sakin diyorlar. Öyle. Çok sinirli değilim. Çok kızmam yani her şeyi boş veririm (gülüyor) Kızdığım zaman da işte tansiyonum fırlıyor.(gülüyor) (K11)

4.3.2 Olumsuz tanımlamalar

Bu tema, çevresi tarafından olumsuz olarak algılandıklarını düşünen katılımcıların tanımlamalarından oluşmaktadır. Olumsuz benlik algısı olarak tanımlanan alt temada katılımcılar “sağlıklı düşünemeyen, dalga geçilen, sevilmeyen, kendini beğenmiş” gibi ifadeler kullanmışlardır.

4.3.2.1 Olumsuz benlik

Bazı katılımcılar görüşmelerde yaşlandıkları için çevrelerindeki onlara bakış açılarının ve davranış biçimlerinin değiştiğini ifade etmişlerdir. Bazen de kendi akranları tarafından alaya alındıklarını anlatmışlardır.

K: Yaşlanmışsın, sen sağlıklı düşünemiyorsun diyorlar bana. Ama aklımı yitirmiş değilim ben. (K1)

K: Biraz dalga geçiyorlar arada. Ne bilim? Böyle biraz alınganım.(K36)

Huzurevinde yaşayan bir erkek katılımcı orada kalanlarla sorunlar yaşadıklarını ve o yüzden sevilmediğini dile getirmiştir:

K: Sevilmeyen derler.

D: Neden öyle derler?

K: İnsanlar yalan konuşur bazı hususlarda, yalanı da sevmem. İftiraları sevmem, bazı yapılmayacak hareketler var. Ben sakinliği severim. Konuşmayı, muhabbet etmeyi severim. (K32)

Huzurevinde kalan ve çalışmaya katılan yaşlı erkekler genelde birbirleriyle sorun yaşadıklarını, samimiyet kuramadıklarını ve birbirlerine karşı anlayışsız olduklarını ifade etmişlerdir. Hemen hepsinin tanımladıkları bu sorun, bazı yaşlıların “kendini beğenmiş” olarak tanımlanmasına da neden olabilmektedir:

D: Çevrenizdekiler ne söyler sizinle ilgili?

K: Kendini beğenmiş derler.

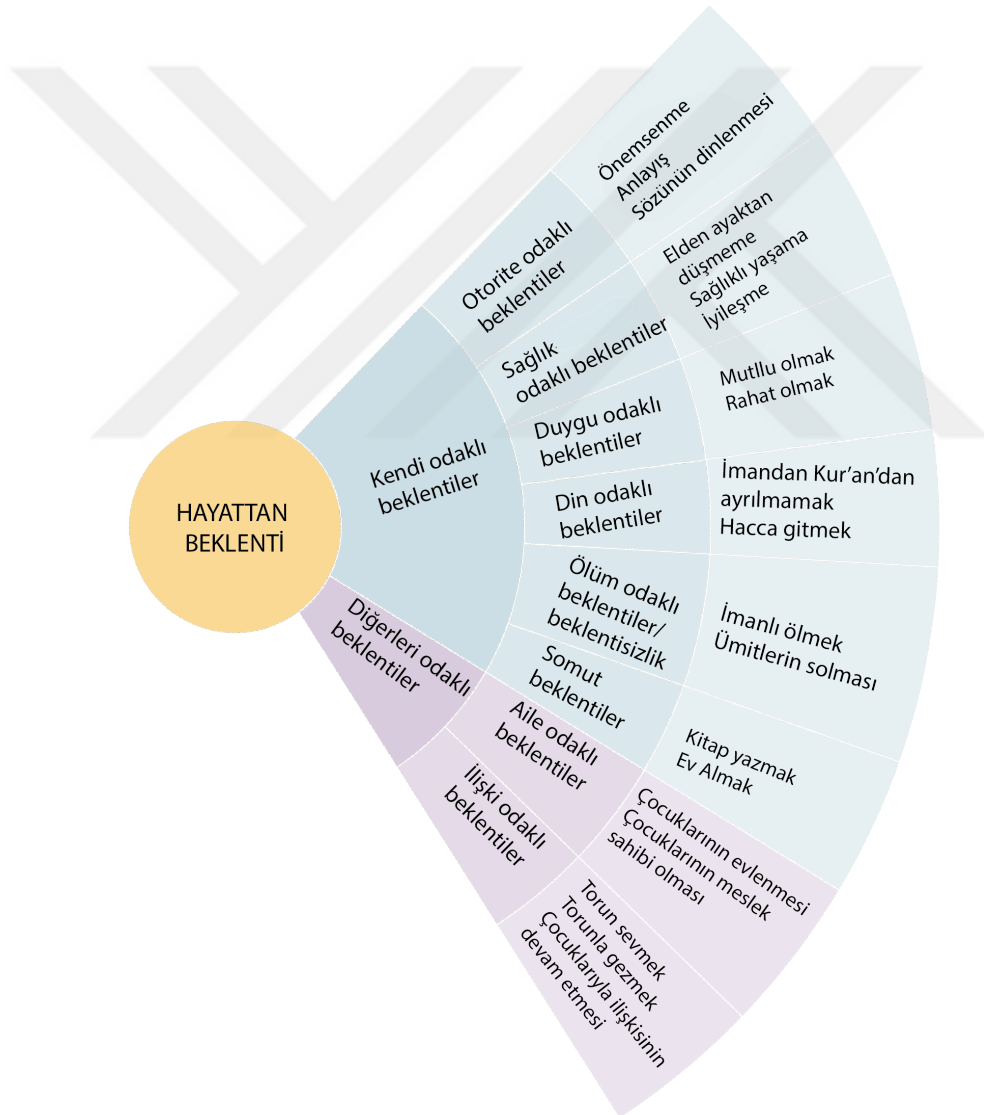
D: Öyle misiniz peki sizce?

K: Samimiyet kurmayınca öyle diyorlar, halbuki öyle bir şey yok. (K31)

4.4 Hayattan Beklentiler

Bu kategoride katılımcıların hayattan beklentileri ile ilgili sorulara verilen cevaplar doğrultusunda şekillenen temalar olacaktır. Yaşlılara hayattan beklentilerinin sorulma nedeni

hem şu anki ruhsal durumları hakkında fikir almak hem de istismara uğrayan yaşlıların hayattan beklentilerinin nasıl etkilendiğini anlamaya çalışmaktır. Bunun yanı sıra katılımcıların yaşlılık algıları ve başa çıkma stratejilerinin de hayattan beklentilerinden etkilendiği düşünülmektedir. Yaşlılığı hastalık olarak tanımlayan kişilerin hayattan beklentilerinin de elden ayaktan düşmemek sağlıklı yaşamak gibi sağlık odaklı beklentiler olduğu söylenebilir. Hayattan beklentiler kategorisi “kendi odaklı beklentiler ve diğer beklentiler” olarak temalandırılmış ve Şekil 5’te gösterilmiştir.

ŞEKİL 5. HAYATTAN BEKLENTİLER

4.4.1 Kendi odaklı beklentiler

Katılımcılar kendi odaklı beklenti temasında, otoritesine, sağlık durumuna, duygusal olarak iyi olma haline, dini inancının devam etmesine, başkalarına yük olmadan ölmeye ve hayatlarıyla ilgili somut adımlar atmaya dair beklentilerini ifade etmişlerdir.

4.4.1.1 Otorite odaklı beklentiler

Bu temada yaşlıların hayatlarının daha önceki döneminde var olan ama şu anda var olmadığını düşündükleri otoritelere dair bir beklentileri olduğu görülmüştür. Özellikle çocuklarının kendisine anlayışlı davranmadıklarını, onu anlamadıklarını ifade eden bir kadın katılımcı çocuklarından beklentilerini şöyle ifade etmiştir:

K: Yalnız evli çocuklarımdan anlayış bekliyorum. Anlayış, anlayış, anlayış.

D: Ne tür bir anlayış?

K: Beni anlamalarını. Büyük olarak sözümü dinlemelerini, bir büyük olaraktan. Babaları gitmiş bir ben anaları kalmış. Beni kırmamalarını istiyorum.

D: En çok hangi konuda sözünüzü dinlemiyorlar?

K: Yaşlanmışsın, sen sağlıklı düşünemiyorsun diyorlar bana. Ama aklımı yitirmiş değilim ben. (K17)

4.4.1.2 Sağlık odaklı beklentiler

Katılımcılar bu alt temada bundan sonra hayatlarında sağlıklı yaşamayı istediklerini ifade etmişlerdir. Oğlu tarafından ekonomik istismara maruz kalan bir erkek katılımcı beklentilerini şöyle dile getirmiştir:

K: Bundan sonrası için evimde maaşım ile geçineceğim. Başka bir şeyim yok.

D: Bu beklentiniz dışında nasıl beklentileriniz var hayattan?

K: Yok, çalışacak gücüm yok. Onun için bir şey beklemiyorum. Yaşım 68. Kimliğe göre söyledim ben. 68 yaşına girdim ben. Yani ne yapabilirim. İşçilik yapamam. İstesem de almazlar zaten. Yapamam ki zaten. Hayatım bundan sonra böyle devam edecek. Devam edecek. Allah sağlık sıhhat versin, dileğim bu. Dileğim sağlıklı yaşamak. Başka evim olsun veya arabam olsun bir şeyler olsun demiyorum. Zaten biriktirdim işe yaramadı. Çocuklarım şey yaptı yani, heder etti. Çocuklar etti. Çocuğum etti daha doğrusu, büyük oğlum etti. Babasının sözünü dinlememiş. Öbürü zaten hep öyle. Bu da, küçük, nasihat etsem dinlemiyor. Telefonla uğraşiyor. Şimdi sen telefonla oynasan söylediklerimi anlayabilir misin? (K19)

Son beş yılda hayatını felçli olarak sürdüren, kuması ve eşiyle birlikte yaşayan bir kadın katılımcı sağlıkla ilgili beklentisini felçli bacağına kuvvet konması şeklinde ifade etmiştir:

K: Çok şükür. Allah'ın emrini (ölmeyi) bekliyorum. Belki kuvvet koyacak benim bacağıma. Bu rezaletten kurtulacağım. (sesi kısılır) (K7)

Sağlığı bozulursa kendisine bakacak kimse olmadığı konusunda kaygı duyan katılımcılar beklentilerini şöyle ifade etmiştir:

K: Kendime üzülüyorum. Allah elden ayaktan düşürmesin. Yani ben şimdi buradayım. Allah korusun düşersem, hastalanırsam bana kim bakacak. Yani düşünüyorum. Çok üzülüyorum. Sonra da Allah'a yalvarıyorum elden ayaktan düşürmesin, imandan ayırmasın önce. İşte böyle bu kadar. Bilmem kendimi ifade edebiliyor muyum kızım? (K12)

K: İlk zamanlar çok korktum, üzüldüm, düşündüm, ama şimdi kendi kendime diyorum ki bu kadar korkma, elbet bir merhametli çıkar. Evladın olmazsa arkadaşın olur diyorum. Allah gani gani rahmet etsin, eşimle iyi de kötü de olsa duacıyım ona. Bundan sonra çocuklarıma zahmet olmamak istiyorum, kadere bıraktım. (K38)

4.4.1.3 Duygu odaklı beklentiler

Bu temada katılımcılar duygusal olarak iyi olma halinden bahsetmişlerdir. “Mutlu olmak, rahat olmak” gibi duygularını ifade eden katılımcıların beklentileri şöyledir:

K: İyi olmak istiyorum, rahat olmak istiyorum, Hacc'a gitmek istiyorum. Mutlu olmak, çocuklarım iyi olsun evlerinde diyorum. (K42)

4.4.1.4 Din odaklı beklentiler

Bazı katılımcılar bundan sonrası için hayatlarından mensup oldukları dine dair beklentilerini ifade etmişlerdir. Örneğin bazı katılımcılar bunu “imandan, Kur'an'dan ayrılmamak” olarak ifade ederken, bazıları da “Hacc'a gitmek” gibi ibadete yönelik beklentiler olarak ifade etmişlerdir:

K : Allah iyilik versin isterim. İmandan Kuran'dan ayırmasın Allah bizi, başka ne diyeyim kızım. (K28)

K: Allah uzun ömür versin de sağlıklı bir şekilde imanlı bir şekilde yaşamak. (K22)

K: Hiçbir şey istemiyorum. Sadece oğlumun mürvetini görmek, bir de hacca gitmek istiyorum.(K5)

4.4.1.5 Ölüm odaklı beklentiler- beklenti yokluğu (beklentsizlik)

Yaşlılık sürecinin başlamasıyla beraber, bazı kişilerde ortaya çıkan depresif düşünceler, ölüm kaygısı, beklentsizlik gibi durumların arttığı görülmektedir. Bu temada da katılımcılar bundan sonra hayattan bir beklentilerinin kalmadığını, bu yaştan sonra sözlerinin kimseye geçmediğini, umutsuz olduklarını dile getirmişlerdir:

K: Dinimizi imanımızı kaybetmeden can vermeyi istiyorum, başka bir şey yok, bundan sonra ne yapıcay, bu yaştan sonra artık bütün ümitler bitti soldu. (K35)

Huzurevinde kalan ve uyum problemi yaşadığını ifade eden bir erkek katılımcı bundan sonrası için hayattan bir beklentisi olmadığını şu sözlerle dile getirmiştir:

K: Bu yaştan sonra beklentim olmaz ki. Kimsenin kalbini kırmamak lazım. Çoluk çocuğumuza laf geçiremedik, ama burda tavsiye veriyoruz, herkesin kendi karakteri konuşması var. Okumuş ile okumamış bir olmaz değil mi ? Bundan sonra mezarı bekliyoruz, başka bir şey yok yani. Kimsenin karşısına gelmemeye dikkat ediyorum. Duymazlığa geliyorum. Her akşam dua ederim, Allah'ım bugünümü hayırlı et diye, kimseyle uğraştırma. Burada insanın psikoloji durumu da bozuluyor. Cezaevi filan değil ama, gelmişsin bu yaşa tabi sinirler de bozuluyor. Geriye dönüp konuşunca olmuyor, kendi kendime bu hayatı devam ettiriyorum. (K34)

Huzurevinde yaşayan ve çocuğu olmadığı için evlat edinen, ancak evlat edindiği çocuğuyla görüşmeyen ve şu an herhangi bir geliri olmayan bir katılımcı şunları söylemiştir:

K: Ne yapabilirim. Kafam bir yere yetmez oldu inanır mısın, düşünme düşünme beynimi kaybettim, aklımı kaybettim. Kimseye bir şey diyemiyorum. 73 yaşındayım neye sözüm geçer şimdiden sonra, çalışsan çalışamazsın şimdiden sonra. Bugüne kadar gezmişim, yürümüşüm, hayatı ezmişim buraya kadar. Mecbursun buraya. Az çok tutanağım, param pulum olsa, iş tutacak kadar param olsa, bir gün durmam burada. Çünkü burası düşünen adamın yeri değil. Deli adamın yeri. Dünyayı yiyip bugünü yarını unutup, sadece bir saati düşünenlerin yeri. Şurada bir hasta var. Günde üç sefer yanına giderim. Halini hatırını sorarım. Beni gördüğü zaman hem ağlıyor, hem Allah razı olsun diyor. Eee ben de o güne düşersen ne olurum diyorum kendi kendime. Allah'tan başka bir kimsem kalmadı, konuşacak da bir cevabım kalmadı, hepsinden umudumu kestim. (K27)

4.4.1.6 Somut beklentiler

Bazı katılımcılar bundan sonrası için hayatlarında yapamadıklarıyla ya da somut olarak yapmak istedikleriyle ilgili beklentilerinden bahsetmişlerdir. Üniversiteden emekli bir akademisyen olan katılımcı beklentilerini şöyle dile getirmiştir:

K: Bundan sonraki hayatımda birkaç kitap daha yazmak istiyorum. Çünkü benim doktoram eğitim sistemleri üzerine(.....) Bu konuda üniversitelerde çok konferans verdim. Bu sebeple bunu yapmak istiyorum. (K21)

Şu an kirada oturan ve en büyük isteğinin evi olması olduğunu söyleyen bir kadın katılımcının ifadeleri aşağıdaki gibidir:

K: Keşke bir evim olsa derim hep. Bu yaşımda hala kirada oturuyorum çünkü. Bir de kızlarım mutlu olsun kocalarıylan. Başka bir şey yok. (K41)

4.4.2 Diğerleri odaklı beklentiler

Bu temada katılımcılar kendileri ile ilgili beklentilerden ziyade, aileleriyle ya da aileleri dışındaki insanlarla ilişkilerinin iyi olmasına dair beklentilerini dile getirmişlerdir.

4.4.2.1 Aile odaklı beklentiler

Aile odaklı beklentiler alt temasında çocuklarının evlenmesini, kendi evlerinde mutlu olmalarını isteyen bir katılımcı beklentilerini şöyle dile getirmiştir:

K: Başka alternatifim olsa kızlarımla yaşamazdım. Kendi evimde tek yaşamak isterdim. İki kızım bekar. Yaşları biraz artık doldu. Evlenmesini isterdim. Tek kalmak isterim. Ben varken yuvalarını bulsun, eşlerini bulsun. Benden sonra icabında öbür kardeşleri birlik düzen vermez diye. Huzur vermez diye. Yani şu var, öldükten sonra anası ölünce, babası ölünce daha (cenaze) kalkmadan hemen onu (miras) düşünüyorlar. (K17)

Yine çocuğuyla ilgili beklentisini dile getiren bir katılımcı, oğlunun işinin iyileşmesi ve bir meslek sahibi olmasını istediğini söylemiş ve kendi beklentisi sorulduğunda yine çocuklarına yardım etmek için parası olmasını istediğini ifade etmiştir:

K: Beklentim çok. Çocuklar meslek sahibi olsun. Gelirleri olsun. Oğlumun işi güzel olsun.

D: Kendiniz ile ilgili var mı beklentiniz?

K: Boşlukta görüyorum kendimi, param olsa malım olsa ben bunlara destek olsam diyorum. (K37)

Oğullarını hayat pahalılığından ve karşı tarafın isteklerinden dolayı evlendiremediğinden şikayet eden katılımcı beklentilerini şöyle ifade etmiştir:

K: Şimdi dedim ya kanaatkar insan bulmak zor olmuş. İki bekar oğlum var. Biri 25, biri 35. Evlendiremiyorum. Yani niçin? Biri asgari ücretle çalışıyor, biri biraz daha yüksek. Kalkıp evlendirsen ayrı ev isteyecekler, ayrı mobilya, ayrı bilmem ne, döşeme. Ben acıyorum böyle. Peygamber Efendimiz demiş evlenin, evliliği kolaylaştırın. Çoğalın sizinle övüneyim. Allah'ın emri de budur. Ee biz, bilmiyorum yardımlaşma bitmiş, insanlık yavaş yavaş ölüyor. (K15)

4.4.2.2 İlişki odaklı beklentiler

İlişki odaklı beklentiler teması katılımcıların ailesi ve çevresiyle olan ilişkilerinin iyi olması, torun sevmek, torunlarıyla gezmek, çocuklarıyla ilişkisinin devam etmesi şeklinde açıklanmıştır:

K: Bundan sonra beklenti olmaz ki, torunu sevmek sadece. Ankara'da torunum var ara ara gidiyorum, onu sevip geliyorum.

D: Onlar geliyor mu hiç?

K: Geldiler geçen bayram. bu bayram gelmeyecekler, 2 ay önce ben gittim. İstedğim zaman gidebilirim. (K30)

K: Torunlarla ilgilenmek torunlarla gezmek başka bir şeyimiz yok beklentimiz yok yani, Allah'a şükür. Sağlık sıhhat. Allah uzun ömür versin de sağlıklı bir şekilde imanlı bir şekilde yaşamak. (K22)

k: Çok şükür Allah'tan başkasından bir beklentim yok. Memnunum. Çocuklarımla dirlikli düzenli bir hayata devam etmek isterim. (K36)

4.5 Huzurevine Gelme Sebebi

Bu kategoride örneklem grubunun bir kısmını oluşturan ve huzurevinde kalan katılımcılara yöneltilen sorulara karşılık alınan cevaplar doğrultusunda oluşturulan huzurevine gelme sebebi ile ilgili katılımcıların ifadeleri yer almaktadır. Bu bilginin alınmak istenmesinin nedeni huzurevine gelme sebebinin istismara uğramak ile ilgili olup olmadığının saptanmasıdır. Bunun yanında huzurevine gelme sebebi ile istismar türleri arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu kategoride “eş kaybı, maddi yetersizlik- gelecek kaygısı, ailesiyle görüşmeme gibi alt temalar ortaya çıkmıştır. Bu kategori, tema ve alt temaları Şekil 6’da gösterilmiştir.

ŞEKİL 6. HUZUREVİNE GELME SEBEBİ

4.5.1 Eş kaybı

Bu çalışmada huzurevine gelme kararını etkileyen en önemli etken eş kaybıdır. Bu çalışmada huzurevinde görüşülen katılımcıların hepsi erkek olduğu için katılımcıların özellikle eş kaybı sonrası evde onlara bakacak birinin olmadığı ve kendi başına hayatını idame ettirirken zorlandıklarına dair ifadelerde buldukları ve huzurevine yerleşme kararını bu şekilde aldıkları tespit edilmiştir:

K: Hanım vefat etmeden, sabah akşam evim boşalmazdı. Konu komşu yer içer eğlenirdi. İki katlı yaptırılmıştı, Almanya'da gördüğüm bir evin modelinden yapmıştı. Hanım öldükten sonra 2-3 gün kapıyı açan olmadı. Allah Allah ne biçim iş dedim, Haftalar geçti, beni gören içeri kaçıyor.

D: Niye öyle oldu sizce?

K: Bilmiyorum. Çözemedim. İçkim yok, kumarım yok. Sarhoş gelmem, dışarı kötü bir hareketim yok, kavga etmem. Sinirlendim. Ev alma komşu al derler ya, lanet olsun İstanbul dedim, bir saat daha burda durmam dedim. Ani karar verdim sattım her şeyi. Çocuklara verdim, helali hoş olsun parada gözüm yok. (K32)

D: Eşiniz yaşasaydı şu an hayatınız nasıl olurdu sizce?

K: Hanımım yaşasaydı da zürriyetim olmasaydı keşke. Bu daha kötüymüş, bilemedim. Cenab-ı Rabbül Alemin, kocan ölürse 40 günden fazla idare edemezsin o kadar zor, o kadar zor. Düşünmekten kafam kalmadı delirdim yani. Ne yapayım bilmiyorum. Şimdiden sonra evlensem evlenemem, yer yurt bağlasam bağlayamam. Neler geldi, neler geçti başımdan, neyi anlatayım bilmiyorum. Hakk'a can borcum var. Cenab-ı Allah affeylesin. Beni konuşturma şimdi, ağlayasım geliyor. (K27)

K: Hanımı kaybettim ben, o zaman devlet hastanesinde özel taksici olarak çalışıyordum, tek kalıyordum, yumurta yapmasını da bilmem sadece çay yaparım. 10 sene bekar yaşadım. Bir kızım bir oğlum var, oğlumdan fayda yoktu. Kızım gelip çamaşır falan yıkardı, kâh evde kâh arabanın içinde kalıyordum. Buranın müdürünün yardımcısı vardı, o arka tarafımızda oturuyordu. Çay ocağında görüyordu beni, sen bu hallere düştün, gel sen huzurevine dedi. Bana tuhaf geldi. Ben de bağımsız yaşamayı severim. O kadar kişi içinde sıkıntı olabilir dedim. Bir gel gör dedi yine de. Denedim bu sayede kaldım burada. (K34)

D: Eşiniz vefat ettikten sonra çocuklarınızın yanında mı yaşıyordunuz ?

K: 5-6 ay sonra geldim buraya. Kızımın evine gitsem giderim ama onunda çoluk çocuğu var. Herkesin kendince sıkıntıları var. Ben bunların gözlerine bakmayayım, maaşım da var, en iyisi geleyim dedim. (K23)

4.5.2 Maddi yetersizlik

Huzurevinde kalan katılımcıların ifade ettikleri şekliyle huzurevine gelme sebeplerinden biri de gelmeden önce yaşadıkları maddi yetersizliklerdir. Emeklilik maaşı olmayan yaşlılar, hayatlarını idame ettirmek için yaşlılık maaşı olarak huzurevinde yaşamayı tercih etmişlerdir:

D: Buraya gelmeye nasıl karar verdiniz?

K: Gelecekte korktuğum için geldim.

D: 8 yıldır buradasınız değil mi? En son karar verirken ne düşündünüz?

K: Yok öyle net bir olay değil, düşünerek geldim. Kendimi garanti altına almak istedim. Burada kalma ucuz, 300 lira veriyoruz. Evde olsam bakmam ki kendime. (K26)

D: Buraya gelme kararını nasıl aldınız?

K: Yarın çalışmasam bana su bile vermezler, ekmeği bırak, o yüzden geldim. (K24)

4.5.3 Gelecek kaygısı

Katılımcılardan bazıları gelecekle ilgili kaygılandıkları ve kendilerine bakmayla ilgili zorluk yaşayacaklarını düşündükleri için huzurevine geldiklerini anlatmışlardır:

D: Çocuğunuz var mı?

K: 2 tane. Biri köyünde, diğeri öğretmendir. Lise öğretmeni. Onların yanındaydım ameliyat oldum, gidicem artık, o sıra burayı da duydum. Gelip baktık beraber, baba ne yapıcan burda dediler, olmaz dediler, olur dedim, siz karışmayın dedim. Ara sıra geliyorlar telefon ediyorlar. Nasılsın, eksikğin var mı, onu sorarlar. (K23)

K: 2 katlı evim vardı. Öteberi alırım, ama kapını yıkaması var, hiç gezmesen pisleniyor. Erkeğin eline yakışmıyor. Ben de düşündüm buraya gelmeye öyle karar verdim. (K28)

K: Rahmetlik hanımdan uzun süre ayırdım. 12-13 sene tek başıma yaşadım. O arada oğlum rahatsızlandı ve vefat etti. Bu durum beni manen yıktı. Artık elim ayağım tutmaz oldu. Arkadaşım dedi, seni buraya yönlendirelim dedi. (K30)

4.5.4 Ailesiyle görüşmeme

Huzurevinde yaşayan yaşlıların buraya gelme sebeplerinden biri de aileleriyle görüşmüyor olmalarıdır. Bazı katılımcılar huzurevine gelmeden önce de aile bireyleriyle görüşmediklerini, bazıları da huzurevine geldikten sonra arayıp sorulmadıklarını ifade etmişlerdir:

D: Kaç çocuğunuz var?

K: Şu anda iki tanesi hayatta, bir tanesi vefat etti. Bir oğlum, bir kızım var. Olmaz olsunlar. Sahip çıkmadılar ben de bunaltı içinde buraya geldim. Burada yanlış bir evlilik yaptım.

D: Huzurevinde mi evlendiniz?

K: Yok, dışarıda. 6.5 sene sürdü. O da boşanarak bitti. Yine çocuklar sahip çıkmadı. Baktım olacak gibi değil, hayatı idame ettirmek gerekiyor. Yalnız yapamıyorum, hem KLL hem Koah hastasıyım. Bu hastalıklarım olmasa yalnız mücadele etme şansım vardı ama buraya gelmek durumunda kaldım. (K33)

D: Huzurevine önce mi sonra mı oldu bu görüşmeme meselesi?

K: Daha önceden başladı. Uzun zamandır görüşmüyorum, iki eşimle ara sıra da olsa görüşürüz. Diğeri ile hiç görüşmem. (K26)

D: Çocuklarınızla ne sıklıkla görüşüyorsunuz?

K: Oğlan ile 7-8 senedir, kız ile 1 senedir görüşmüyoruz. Damat ve torunla görüşüyoruz. Ortada sebep göremiyorum. Hayat acımasız, dün 9 çocuklu bir adam geldi buraya. Hasbelkader dedim ki, bayramı çocuklarıyla geçirseydin de öyle gelseydin dedim. Ağladı sızladı, o bile beni etkiledi. Hayat niye bu kadar acımasız bunu anlamak mümkün değil. Kendi acımı unuttum onu duyunca. (K33)

4.6 Huzurevine Kimin Kararıyla Geldiği

Huzurevinde kalan katılımcılara huzurevine kimin kararıyla geldikleri de sorulmuştur. Bu soru huzurevine zorla mı getirildiğini yoksa kendi kararıyla mı geldiğini anlamak içindir. Ayrıca istismar ve ihmale maruz kalmak da huzurevine gelme kararını etkileyebilmektedir. Bu kategoride “kendi kararı, üçüncü kişilerin tavsiyesi ve ailesi tarafından getirilme” şeklinde isimlendirilen temalar Şekil 7’de gösterilmiştir.

ŞEKİL 7. HUZUREVİNE KİMİN KARARIYLA GELDİĞİ

4.6.1 Kendi kararı

Görüşmelerde huzurevine gelme kararını kendisinin aldığını söyleyen katılımcılar olmuştur. Bu kararı verirken özellikle yalnız kalanlar öz bakımlarında zorlandıkları için bu kararı aldıklarını ifade etmişlerdir. Elbette tek sebep öz bakım değildir. Bunun yanı sıra yalnız ölmekten çekinme, sohbet edecek kimselerinin olmaması gibi sebepler de bu kararda etkili olmuştur:

D: Siz kendiniz mi tercih ettiniz gelmeyi?

K: Kendim tercih ettim.

D: Kaç senedir buradasınız?

K: 4 senedir.

D: Peki nasıl karar verdiniz buraya gelmeye?

K: Düşündüm, şimdi ne zaman öleceğimiz belli değil. Doğduk ki öleceğiz. Dedim ki uzun süre yatar kalırsam, mağdur kalırsam, çoluk çocuğa niye yük olayım? En iyisi huzurevine gider, orada sakin olur, alışırım dedim. (K23)

4.6.2 Üçüncü kişilerin tavsiyesi

Huzurevine gelenlerin çoğunun başkalarının tavsiyesi üzerine buraya geldikleri söylenebilir. Özellikle yalnız yaşayan yaşlılara huzurevinde kalabileceği tavsiye edilmiş ve katılımcılar bu şekilde gelmeye karar verdiklerini dile getirmişlerdir:

D: Buraya nasıl gelmeye karar verdiniz?

K: Bir arkadaşımın tavsiyesi üzerine geldim. Burayı methetti, ben de geldim.

D: Burada kalan biri önerdi yani?

K: Evet.

D: Memnun musunuz peki?

K: Evet.

D: Tek başına yaşamaktan farkı ne burasının?

K: Hiç olmazsa her şey önüne geliyor. Müdürümüz harika bir insan, çalışanlar iyi. Rahatız burada. Bana daire verin dayalı döşeli, gitmem.(K48)

D: Eşiniz ne zaman vefat etti?

K: Benden 5 yaş büyüktü 94'te vefat etti. Evlenmedim. 21 sene tek başıma 110 metre dairede yaşadım. Sigortada kalp doktorum ve göğüs doktorum beni çok sever sayarlardı. Bir gün beni çağırdılar doktor yemeğine davet ettiler. Sana bir şey teklif edeceğiz dediler, belki bize kızacaksın dediler. Bir dul kadının çok ziyaretçisi sayanı soranı olur dediler ama dul bir erkeğin böyle bir fırsatı olmaz dediler. Ancak mahalle kokuya sarılınca gelirler dediler. Bir grip oluyorsun 10 gün zorlanıyorsun dediler. Birisiyle konuşup seni buraya aktaracağız dediler. Allah'a şükür 5 senedir buradayım. (K47)

Çevrelerindeki bazı insanlar katılımcıların tek başına yaşarken yaşadıkları zorlukları göreyerek katılımcılara huzurevine yerleşmeyi tavsiye etmiş ve onları şu an kaldıkları kuruma yönlendirmişlerdir:

K : Bundan dört sene önce karar verdim. O zamanlar bir arkadaşım vardı benim. Çalışıyordu burda. ... abi dedi, seni dedi gel dedi oraya alalım. Sıcak suyun var yirmi dört saat. Üstün başın yıkanır. Şimdi benim görüyordu evim, çok güzel bir evim vardı. Baba evim yani. Samsun'un da göbeğindeydi. (K43)

D: Buraya gelmeye nasıl karar verdiniz?

K: Hanımı kaybettim ben, o zaman devlet hastanesinde özel taksici olarak çalışıyordum, tek kalıyordum, yumurta yapmasını da bilmem sadece çay yaparım. 10 sene bekar yaşadım. Bir kızım bir oğlum var, oğlundan fayda yoktu. Kızım gelip çamaşır falan yıkardı, kâh evde kâh arabanın içinde kalıyordum. Buranın müdürünün yardımcısı vardı, o arka tarafımızda oturuyordu. Çay ocağında görüyordu beni, sen bu hallere düştün, gel sen huzurevine dedi. Bana tuhaf geldi. Ben de bağımsız yaşamayı severim. O kadar kişi içinde sıkıntı olabilir dedim. Bir gel gör dedi yine de. Denedim bu sayede kaldım burada. (K34)

4.6.3 Ailesi tarafından getirilme

Bazı katılımcılar akıllarında huzurevinde kalmak yok iken aile bireyleri tarafından huzurevine getirildiklerini ifade etmişlerdir. Aşağıda ifadeleri bulunan bir katılımcı çocuklarının gezmek amaçlı dışarı çıkaracaklarını sanarak huzurevine gelmiş, kendi kararıyla gelme de çocuklarına bir şey diyemediği için de huzurevinde yaşamaya başlamıştır.

D: Buraya gelmeye nasıl karar verdiniz?

K: Ben karar vermedim. Avrupa'da oğullarım var. Bana baba gezmek ister misin dediler, isterim tabi dedim, beni buraya gezmeye getirdiler. Gezme deyince ben köye götürecekler sandım. Buraya getirdiler. Bura neresi dedim. Bilmiyorum, görmedim daha önce dedim. Baba durmak istersen buraya koymak istiyoruz seni dediler. Bir şey diyemedim onlara. Canlarını sıkmadım durmam, etmem demedim. Nasıl biliyorsanız öyle olsun dedim.

D: Yalnız mı yaşıyordunuz peki önceden?

K: Evet yalnız yaşıyordum. Müdürle konuşup bıraktılar buraya beni. Müdürler iyi karşıladılar, Allah razı olsun. Ondan sonra kaldık burda.

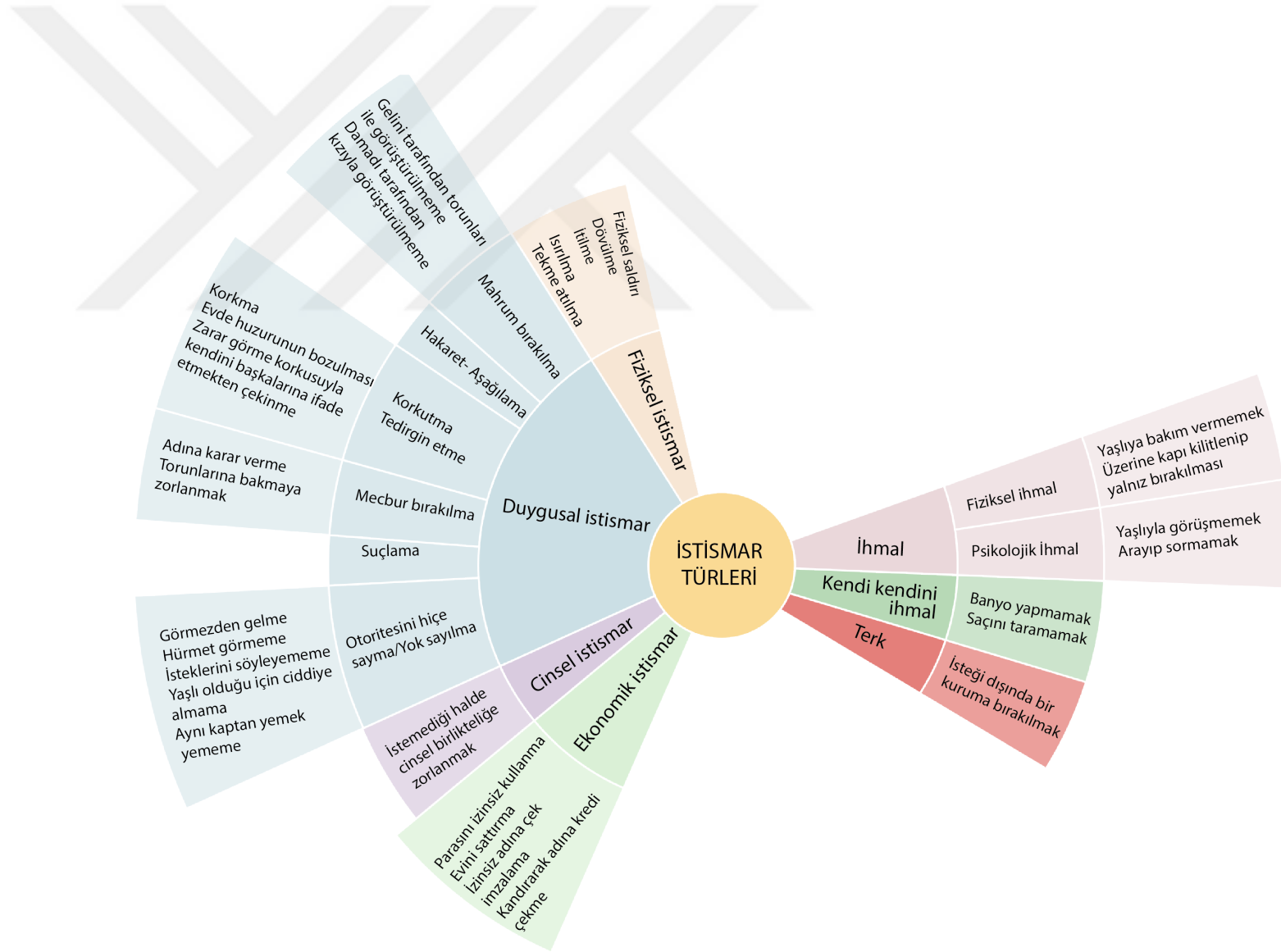
D: Peki tek başına mı yaşamak isterdiniz, yoksa burada mı yaşamayı tercih ederdiniz?

K: Burada yatanlardan rahatsızlık oluyor. Hizmetçilerden Allah razı olsun evladımızın yapmayacağı şeyler yapıyorlar. Hemşireler de çok iyi. Torunum yaşındalar. Görevliler şeker gibi. Ama bizim gibi yatanlar para alıp geri vermezler. İki kişi bir odada olunca, o diyor suyumu içtin, o diyor benim şunumu

aldın. Diyorum Allah için susun, yapmayın bunu. Suyunuzu ben alayım, yapmayın dedim, kötü kötü kelimeler çıkıyor ağızlarından. Kırk sene rençberlik yaptım. Böyle bir şey görmedim, zoruma gidiyor. (K29)

4.7 İstismar Türleri

Bu kategori tezin ana araştırma sorularından biri olan istismar türlerini içermektedir. Katılımcılara bazen doğrudan bazen dolaylı şekilde, kötü muameleye maruz kalıp kalmadıkları, beraber yaşadıkları kişilerin ve çevresindekilerin onlara nasıl davrandıkları, kötü muameleye maruz kalıyorlarsa bunun nasıl, ne zaman ve ne şekilde olduğuyla ilgili sorular sorulmaya çalışılmıştır. Bu sorulara verilen cevaplar doğrultusunda da literatürde tanımlandığı şekliyle “fiziksel istismar, duygusal/psikolojik/sözel istismar, ekonomik istismar, cinsel istismar, ihmal kendi kendini ihmal ve terk” kavramlar alt tema olarak kullanılmıştır. Bu kategoride istismar olarak değerlendirilen davranışlar ya da söylemler literatürde istismar olarak kabul edilen davranışlar temel alınarak kategorilendirilmiştir. Literatürde yaşlı istismarı ile ilgili sınıflandırmalar incelenmiş ve yaşlıların söyledikleri üzerinden temalandırma yapılmıştır. Bu kategorinin temaları ve alt temaları Şekil 8’de gösterilmiştir.

ŞEKİL 8. İSTİSMAR TÜRLERİ

4.7.1 Fiziksel istismar

Fiziksel istismar teması katılımcıların “fiziksel saldırıya uğraması, dövülmesi, itilmesi, ısırılması ya da tekme atılması” gibi davranışları içermektedir. Fiziksel istismara uğrayanların tamamı kadındır. Katılımcılar kendilerine bu tarz bir davranışta bulunulduğuyla ilgili durumları şöyle dile getirmişlerdir:

K: Kızım geldi İstanbul'dan ben de çıktım onu karşılamaya. 2 yıldır görmemiştim kızı ve torunları. Baktım gelin dedi ki sanki hacdan geliyorlar ne koşuyorsun? İşte insanı soyu konuşturuyor, soyu iyi değil, sütü bozuk demek ki. Dedim sana ne, iki yıldır görmemişim ondan koştum, ondan sonra elini kaldırdı, yani vuracak bana ha. Beni itekleyecekti. Beni vuracaktı.

D: Hiç itti mi sizi?

K: İtecekti beni. Dedim utan kendinden işte 3 kızın var. Yarın kaynana olacaksın. Benim evim burada, senin evin burada, ne zararım var sana. Tuttu elimi ısırıldı. Isırdı elimi, parmağımı. (K8)

K: Herhalde hap kullanıyordu. Esrar falan değildi. Bazılarından duyduğuma göre, ...'ya (burada madde ismi kullanılmıştır) alıştıktan sonra her şey yıkıldı darmaduman oldu. (uyuşturucu madde ismi kullanılmıştır) dolayı.

D: Size hiç fiziksel olarak zarar verdi mi?

K: Verdi, verdi. Saldırdı. Benim ben kendisini tekrar bir cezaevine düşürdük, hususi olarak biz düşürdük. Geri çıktı. Ama dedim her şey bitti. Tefeciye kadar teslim olduk. Hiçbir şeyimiz kalmadı. (K20)

Aynı evde ikamet ettiği gelini ve eşi tarafından fiziksel şiddete maruz kalan kadın katılımcı şunları söylemiştir:

D: Kendinize ait bir eviniz var mı?

K: Yok yok, gelinle. Gelin bana o kadar eziyet etmiş ki. Gelin beni hışladı . Gözü döndü. Cevizli köfte yapacaktım. Bir de ekmek eşkili aşı yaparık biz. Kıyma, ufak makarna, kara mercimek nohut pişirip koyuyoruz içine. Biz ona ekmek eşkili aşı deriz. Nane ve yağ kavurur üzerine dökeriz. Eti koyunca çok güzel olur. Dedim cevizli köfte yapayım da kime olsun, hem de kalsın evde. Hem de yüzüm ağarsın. Gelin kalktı beni hışladı. Baksana daha kollarım burada nasıl? (gösteriyor, morluklar var) Vurdu bana. Ben dedim kızım yapma. Bana o kadar eziyet etmiş ki, ben üzülüyorum. Ama yavrumun evi dağılmasın. 2 torunum var. Akşam geldim eve, boyunlarını bükmüşler. Nene, anam çok kötü dediler bana.

D: Psikiyatrik rahatsızlığı mı var?

K: Evin delisi oldu başıma. Kafası iyi. Evini temizliyor. Yüzüne bir şeyler sürüyor. Evde iş tutuyor.

D: Nasıl oldu bu morluklar?

K: Vurdu morarttı. (Birkaç morluk gösterdi.) Yeni oldu bunlar.

D: Hep mi yapıyor?

K: Hep yapmıyor. Ne zaman çıldırırsa yapıyor. Orayı pisletiyon, burayı pisletiyon diyor, temizlik hastası.

D: Gelininiz dışında size böyle davranan var mı?

K: Herif de yapar, hala yapıyor.

D: Sürekli yapıyorlar mı peki?

K: Yapıyor sürekli bana. Ben de gıcıkınca (gıcık olunca) yapıyorum, yalan söylemiyeyim bir kere vurdum, şöyle ittim elimin tersiyle. Yıkıldı kendi. Oğlan da yapıyor gıcıkırsa. Gözüm, bacım, anam, babam böyle demelisin onlara. Ona da hal mi kaldı?(K18)

D: Hiç size kötü söz söyleyen oldu mu?

K: Çocuklarımdan da yok, yok damatlarım olsun. 4 kızım 1 oğlum var. Yok yok. Şeyden gelinimden darbe aldım. Aldım darbeye de, ben yani dedim ne yapayım

D: Nasıl bir darbe teyze? Anlatmak isterseniz tabi.

K: Mesela ilk darbe, bir telefon almışlar. Bir telefon aldığı zaman onu ödememişler. Benim gelinim de eczanede çalışırdı, oğlum çalışırdı eczanede. Bir kağıt gelmiş gelinim de evde yoktu. O kağıdı ben aldım. Okumuşluğum da olmadığı için dedim ki geldiğinde, kızım dedim bu ne kağıdı dedim. Ben dedim böyle şeyi sevmem dedim. Ver onu bana dedi. Üstüme atladı gelin. Hayır dedim sen bunun açıklamasını ver de bana, ona göre vereyim dedim. Ney kızım dedim anlat dedim. Bana kızım deme dedi. İlk tartışmamız. Bana kızım deme dedi. Kızım ney ney ney bunda olan ne ki sen bana böyle almak istiyorsun. Bende durmasını istemiyorsun. Ben dedimt'e (oğluna) verecem dedim. Verme'e, bana ver dedi. O zaman şey yaptı. Ben vermek istemedim burama sokuşturdum. (göğsünü gösteriyor) İçine koydum böyle. Buralarını filan yırttı. (Göğüs kısmını gösteriyor) Buramı buramdan yırttı çizdi. Bluzumun burasını parçaladı. Sonra benden aldı. Akşam oturuyorduk, oğluma sordum, ney oğlum dedim. Kirayı veremediği için bende tam karşılayamadığım için onun için şey yaptık, bir araya geldik bir müddet. Öyle dediğim gibi, şey anne dedi hiç bir şey değil ded,i sen kafanı takma dedi. Ben onu hallederim dedi. Neyi dedim halledeceğin etmeyeceğin ney nolur dedim, bende bilmek istiyorum, söyle bana dedim söyle. Anne dedi 'ya (gelinine) telefon almıştım ya dedi, telefonun borcunu ödeyemedik dedi. Böyle dedi. Tamam sustum amma, ondan evvel. Bunlar daha 3-4 aylık evliyken, söylemesi ayıp benim tek oğlum diye elime ne geçtiyse künye yaptım, takı yaptım.. Her neyse yani kazandığımdan aldım hazırladım. 3 aylıkken gelinim sen tut markete götür. Eşyan var. Her şeyin var şükür. Anangil etti. Ben ettim. Eller dudağını ısırdı. Bir bakmayan bir daha baktı. Ona rağmen sen git marketten paspas puspas şuydu buydu 2 araba doldur, onu da ödeyemiyorlar. Onu da kızlan ben ödedik kapattık. Bu böyle kapatmaya biz kapattıkça bunlar alıştı. Artık yani şey ettik, kirada otururlar kirayı veremiyeler. O kızım yardım ediyor, bu kızım yardım ediyor. Yiğenlerim çevremdekiler, onlar birkaç kuruş bir araya getiriyor. Elektriğini yatırıyoruz, sularını yatırıyoruz.. Bendeydiler bir gün, kendi oğlunu kaldırdı kaldırdı yere çarptı. Kaldırdı kaldırdı yere çarptı. Bu ikinci üçüncü hareketi. O zaman neden dedim böyle yaptın dedim ben, kızım yeter artık dedim. Buradan telefonu aldı makinanın üzerinden bastı gitti odaya, kapıyı kapattı. Küçük bir odam var. Ordan kapıyı kapattı. Ordan içeriye gittim. Kapıyı açtım kolumu uzattım, ver telefonumu da dedim tamam dedim sen ne edisen et dedim. Gidecem dedim. Ver telefonu ver dedim. Hayır dedi. Vermedi. Vermiyecem dedi. Sen kızımı arıyacaksın dedi. Bu kolumu böyle kapıda şişti, kapıda kışkaladı.(kıstırdı) Gelinin sıkıntısı benden çok. Onda da öyle rahatsızlık. Üstüne alsın, hayır almıyor. Farkında değil.

D: Hala görüşüyor musunuz gelininizle?

K: Görüşüyorum.

D: Peki yine yaptı mı öyle bir şey?

K: Saldırma yapıyor, kolum böyle. Birlikte oturduğu zaman söylemesi ayıp bıçak mıçak var. Ben lahana falan hazırlayacam. Misafirim toplantım olacak 1 gün sonra. Onlara hazırlık yapıyorum. Yumurta pişirdim. Kızımın da 2 tane çocuğu var. Kendisinin 2 tane çocuğuna bakıyorum. Getirdim onları haşladım. Gelin de yatıyor. Önce küçüklerden başlayım soyim. Küçüğe verim. Tövbe tövbe Allah bilir üst tarafta Allah var. Gelinim rahatsız olmuş yattığı yerden. Önümde sofraya bıçak mıçak var, arkamdan iki tepik (tekme) attı sırtıma. İnan ki kapkara mosmor olmuş. 2-3 gün bu sırtımı yere koyamadım, ha bunun gibi olmuş.(siyah kıyafet gösteriyor). Kızlarım geldi toplandılar bende, kızıma dedim, böyle kızım dedim vallahi 2 gündür yatamıyorum dedim. Onun vurduğunu unuttum. Şu sırtıma bak dedim. Büyük kız da karşıda oturuyor. Arkadaki kız da dedikine, anne dedi o kızın şekli değişti. (K1)

Bu temada fiziksel olarak gelinleri ve eşleri tarafından şiddete maruz kalan iki katılımcının söylediklerine yer verilmiştir. Fiziksel istismar katılımcıların ifade ederken en zor anlattıkları istismar türüdür. Görüşmelerde fiziksel istismara maruz kalan bir katılımcı görüşmeceye vücudundaki morlukları ve tırmalama izlerini göstermiştir. Yukardaki ifadelerden de

anlaşılacağı üzere istismarcının özellikleri ve yaşının ona karşı koyamayacak durumda olması ya da karşı koyması da fiziksel istismarı arttırmaktadır.

4.7.2 Duygusal/psikolojik istismar

Bu temada “mahrum bırakılma, hakaret-aşağılama, korkutma-tedirgin etme, mecbur bırakılma, suçlama, otoritesini hiçe sayma” gibi duygusal istismar olarak adlandırılabilen birçok alt temadan bahsedilebilir. Duygusal/psikolojik istismar en çok maruz kalınan ancak tespiti en zor istismar biçimidir. Bu çalışmada da duygusal istismar oranı diğer istismar türlerinden daha yüksek tespit edilmiştir.

4.7.2.1 Mahrum bırakılma

Bu alt temada katılımcılar özellikle ailelerinden ve yakınlarından birinin kararı ya da etkisiyle mahrum bırakıldıkları durumlarından bahsetmişlerdir. Bir erkek katılımcı gelininin torunlarını görmesini istemediğini ve bu yüzden torunlarını çok az görebildiğini belirtmiştir:

D: Gelininizle görüşüyor musunuz?

K: Vallahi gelinimi ben kabul etmiyorum. Yani son iki yıldan beri telefonlarını istemiyorum. Nedenini de sorarsanız, istemememin nedeni sekiz yıldan beridir torunlarımı bana göstermiyor. İki tane kız torunum var. Bana göstermiyor. sekiz senedir sekiz defa ya olmuştur ya olmamıştır. Her biri de yarımşar saat veya bir saat görmüşümdür. (K19)

D: Siz kızınızla hiç mi görüşüyorsunuz?

K: Yok ya ne konuşuyor ne gösteriyor.

D: Damadınız mı göstermiyor?

K: Yabancı görüyorlar beni. Bir sefer muhtarla denedik ama. Rahatsız etmek istemiyorum onu.

D: Kaç yıldır görüşüyorsunuz?

K: Aşağı yukarı 20 sene var. (K24)

4.7.2.2 Hakaret- Aşağılama

Bu alt temada katılımcılar yaşadıkları hakaret ve aşağılanma deneyimlerini paylaşmışlardır.

Hakaret eden bazen gelin, bazen kuma, bazen eş olabilmektedir:

D: Kaldığınız yerde her işinizi kendiniz mi yapıyorsunuz?

K: Ben de yaparım ama gelin yatalak değil çok şükür. Şimdi evi pırıl pırıl etmiş gelin. Yere bir şey dökmemeliyim, saçmamalıyım. Gıcık olur. Kımıldamam. Rahat hareket edemem evde.

D: En çok neye kızıyor gelininiz?

K: Şimdi şurada mutfakta yemek yapıyorum. Biraz dökülmüşse yere bir habbe (tane) düşmüşse, ben yeni temizledim, gözün görmüyor mu, kör mü gözün diyor. Böyle denir mi adama? İşte canının acısını benden çıkarıyor. Oğlan biraz hastaydı. Oğlan hem kendini kötü ett,i hem beni kötü etti. Dışarı atsam kurt yer, içeri koysam pislik yer. (K18)

Kuması ve eşi tarafından sürekli azarlanan katılımcı tuvalet ihtiyacı ile ilgili yaşadıklarını şöyle dile getirmiştir:

K: He. Eskiden de diyordu evleneceğim. Sonra bahane oldu ona. Kumam, azarlıyor beni, bir şey veriyor bağıyor bana. Kocam ona (katılımcıya) bakma diyor. Bana lavaboya götürüyor. Bağıyor bana. Ne yapayım, altına mı yapayım. Küçük yapıyorum beze, ama büyük abdest yapmıyorum. Dikkat ediyorum kendime. Geliyor. Çağırıyorum. Allah razı olsun, bazen geliyor, bazen gelmiyor. Geç geliyor kendimi tutuyorum.

D: Peki size bir şey yapıyor mu başka, çimdik dayak falan?

K: Yok. Bez koyuyor. Sinirle sinirle yapıyor. Kocam da geliyor tükürüyor. Gençken de sinirliydi.

D: Peki kocanız tükürmek dışında başka bir şey yapıyor mu?

K: Yok. Bana diyor bu kadının (kuma) kurbanı ol. Dedim olayım kurbanı, terliğinin bile kurbanı olayım. Ne yapayım. Kaderim böyleydi.

D: Bize zahmet veriyorsun diyor mu kocanız?

K: Karımı çalıştırıyorsun, karımı çalıştırıyorsun diyor. Sabah akşam bezliyor beni. Bezlemediği zaman bazen diyorum, beni tuvalete götür. Diyorum kızım beni bezle.

D: Bağıyor, başka yapıyor kumanız?

K: Diyorum Allah razı olsun kızım. Mekanın cennet olsun. Allah annelerinize rahmet versin. Bana diyor ki "Bana söyleme bana söyleme, lazım değil senin duan."

D: Kaç senedir size bakıyor?

K: 4-5 senedir. Ama eskiden tuvalete gidiyordum kendim, bana yemek veriyordu. Tuvalete ben gidiyordum. Demiri tutuyordum düştüm. Sırtım çatlamış. Bacağımda kuvvet kalmamış. Yarabbi kurban olayım sana, kimsem yoktur, kuvvet koy bacağıma. Bu rezaletten de kurtulayım Yarabbii (iç çeker) Yarabbi çağırıyorum sen büyüksün Yarabbi. (K7)

Eşi tarafından sürekli hakarete uğrayan, küfür edilen, oğlu tarafından fiziksel şiddet ile tehdit edilen bir kadın katılımcı yaşadıklarını şöyle ifade etmektedir:

D: Eşinizden şiddet görüyor musunuz?

K: Kızım 45 yıl oldu, ben bu adamdan çekerim. Hala yapıyor. Biz 7-8 yıldır da odamız ayrı. Kendi odasında televizyon var. Çay falan götürünce 5 dakika oturayım derim, bakarım kalbimi kıracak bir şey söyler, kalkarım.

D: Küfür, hakaret, dayak var mı?

K: Dayak yok. Hiç olmadı. Evlendikten beri yok. Ama kötü laf çok söyler. Küfür eder. (küfür) der afedersin. Su istedim niye getirmedi der. Yaptığım yemek ne kadar güzel olsa da herkes beğense de ya tuzlu tuzsuz der. Sen beceremiyorsun, bir şey bilmiyorsun der. Cahilsin, senden ne olur der.

D: Çocuklarınız da yapar mı böyle şeyler, yoksa sadece eşiniz mi?

K: Yok yapmazlar ama biraz büyük oğlum sinirli. Bir şey deyince ters anlıyor, hemen ilaç tedavisi gerekli ona. Benim gittiğim doktora götürmek istiyorum onu.

D: Oğlunuz size fiziksel şiddet uyguluyor mu?

K: Vurmaya kalkıyor, ama ben korkuyorum sesimi çıkarmıyorum. Dört gündür ben köyde zeytin topluyorum. Dizlerim ağrıyor. Şimdi kafana yumrukla vursam kalkamayacak mısın diyor mesela bana kızarak. Vurmuyor ama. (K39)

Geliniyle aynı evde yaşayan ve en ufak bir hatasında hakarete maruz kalan kadın katılımcı kendini şu cümlelerle ifade etmiştir:

D: Gelininiz fiziksel olarak zarar verdi mi hiç?

K: Evdeki gelin çok konuşur. Huzurumu bozar, sinirimi bozar, rahatsız olurum, hastalanırım. Ama ne yapayım çarem yok, kendi kendimi toparlarım, o da oğlumun kahrını çekiyor diyorum. Bu kadar değildi aslında, sonradan kötüleşti.

D: Hakaret eder mi? Örnek verebilir misiniz?

K: Evet, mesela gece yemek yedim. Poşetin ağzını bağlamayı unutmuşum, Sabah çocuklarına yemek yediriyor, ben odamdayım ama duyuyorum. Böyle şeyler söylenmez ama sen söyle dedin diye anlatıyorum. Allah yedirmeyeseceler, Allah kaldırmayasicalar, gün yüzü göstermeyesiceler, felç olasicalar filan diyor. Çok oluyor böyle şeyler. (K37)

Kocasından hakarete maruz kalan ama bunu önemsemediğini söyleyen bir kadın katılımcı ise şunları söylemiştir:

D: Size kötü söz söyleyen, hakaret eden oluyor mu?

K: Tabii ki. Hepsi içinde işte dediklerin dayak, kötü söz.

D: Şu an var mı kötü söz söyleyen?

K: Var tabii.

D: Ne tür sözler mesela, sizi üzmeyecekse anlatır mısınız?

K: Yaşlanınca artık kadınların menapoza girmesi gibi erkekler de değişiyor. Bazen iyi konuşucam diye kötü konuşuyor.

D: Küfür gibi mi?

K: Yok ama aşağılayıcı şeyler söylüyor. Bazen küfür de ediyor. Günahı kendine hiç takmıyorum.

D: En çok ne diyor?

K: (küfür) diyor, (hakaret) diyor. Benim ağzıma yakışmaz ama kötü şeyler söylüyor. Umrunda değil, haşa senden it ürür kervan yürür. Üç gün sonra geliyor geliyor özür diliyor. Ne özrüne işe yarar ne sözün işe yarar, umrumda da değil. (K36)

4.7.2.3 Korkutma- Tedirgin etme

Bu alt temada katılımcıların istismarı uygulayan tarafından “korkma, evde huzurunun bozulması, zarar görme korkusuyla kendini başkalarına ifade etmekten çekinme” gibi durumlar yaşadığı tespit edilmiştir. Bu durumların hepsi psikolojik istismarın bir parçasıdır.

D: Size bedensel olarak zarar veren birileri oldu mu?

K: Oldu. Damat geldi. Baskı uyguladı falan. Tehdit etti. İtip kakmadı, bağırıp çağırdı. Üstüme bulandı.(abandı) Bizim evdeki kız polis çağıracam dedi. Kalkıp gittiler. (K17)

D: Evde istediklerinizi rahatça yapabiliyor musunuz? Mesela canınız bir şey isteyince rahatça yapabiliyor musunuz?

K: Yapsan da konuşuluyor. Aldırış etmem. Sabah kahvaltımı hazırlıyorum, çayımı içiyorum çıkıyorum kursa gidiyorum. Kafama takmıyorum, söylesin dursun diyorum.

D: Peki gelininiz size hiç fiziksel olarak zarar verdi mi?

K: Evdeki gelin çok konuşur. Huzurumu bozar, sinirimi bozar, rahatsız olurum, hastalanırım. Ama ne yapayım çarem yok, kendi kendimi toparlarım, o da oğlumun kahrını çekiyor diyorum. Bu kadar değildi aslında, sonradan kötüleşti. (K37)

Felçli olan ve kuması tarafından ihtiyaçları karşılanan bir kadın katılımcı yanlış anlaşılma korkusuyla telefonda bile konuşmaktan çekindiğini, gelinlerinin evine gittiğinde rahat hareket edemediğini söyleyen başka bir kadın katılımcı ise şunları söylemiştir:

K: Telefonda da rahat konuşamıyorum, korkuyorum konuşmaya, yeğenim arıyor, kızım arıyor, konuştuklarımdan farklı manalar çıkarıyorlar beni duydukları zaman, derdimi anlatmaya korkuyorum. (K7)

K: Gelinlerin evinde hiç rahat edemem. Mutfağa bile giremem. En ufak bir şeyde suratlarını asıyorlar çünkü. Ben de en iyisi hiçbir şeyi ellemeyeyim diyorum. (K44)

4.7.2.4 Mecbur bırakılma

Bu alt temada ise yaşlının kendi isteği olmamasına rağmen onun adına karar verme, ona istemediği şeyleri yaptırma gibi durumlar anlatılmıştır. Torunlarına bakmak zorunda bırakılan bir kadın katılımcı şunları söylemiştir:

D: Oğlunuz taşındığından beri kendinizde farklılık hissediyor musunuz psikolojik olarak?

K: Evet şimdi çok daha iyiyim. Ağlama krizlerine giriyordum ben. Şimdi eşime anlatsam dinlemiyor. Bakacaksın torunun değil mi diyor. Annesi babası var başlarında, olmasa zaten onlar benim canım ciğerim. Sokağa mı atıcam. Kendi evlatlarımı çiçek gibi büyüttüm de, onları mı dışlayacam. İşte hep o baskı yaptı. Küçük oğlum bunu sezdi. Gitmiş benim için şeyden kapanan bir hastane var isminde, ordan bana psikolojik destek almam için randevu almış. Götürdü. Doktora durumu anlatmış. Daha ben içeri girer girmez doktor hanım psikolog, bana resmen saldırdı. Sen dedi nasıl müsaade ediyorsun böyle bir şeye dedi.

D: Neye müsaade ediyormuşsunuz?

K: Seni ezmelerine, seni kullanmalarına nasıl dedi müsaade ediyorsun dedi. Dedim ben aslında istemiyorum bakmak dedim. Ama dedim mecbur bırakılıyorum dediğim gibi. Hayır dedi yapmıycaksın.

D: Yapmadınız mı peki bu konuşmadan sonra?

K: Tavır koydum. Bu sefer de oğlumdan tepki almaya başladım. Onlar senin düşmanın mı neden böyle yapıyorsun dedi. Atıyorum ben gece yorulmuşum temizlik yapmışım, bitmişim. Gece 12 de torun geliyor, diyor ki babaannem beni yıkar mısın, diyor. O kadar yorulup bitmişim, yani yemek hazırla, ev büyük olduğu için, hep kendim yapıyorum işleri. Yani kolay kolay temizlikçi bile getirtmiyorum. Her gün bir yeri yapıyorum. Müzik kursuna da gidiyorum şimdi ne güzel. Oğlum tepki göstermeye başladı işte. Bu da eşime de yansiyordu. Ben dedim hanımın yukarda terasta yatıyor, ben yoruldum. O yorgunsa ben de yoruldum. Bu sefer tabi ki biraz harareteniyordu. Yani diyeceğim, doktor bana ilaç yazdı hiç birini kullanmadım.

4.7.2.5 Suçlama

Yaşlıyı suçlama, hayatındaki kötü durumlardan onu sorumlu tutma da psikolojik istismar olarak tanımlanmaktadır. Kötü giden evliliği dolayısıyla kızı tarafından suçlanan bir kadın katılımcı kızının suçlama nedenlerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

D: Hiç istemediğiniz bir şeyi yapmaya zorlayan oluyor mu?

K: Hiç kimse bir şey yapmaz öyle. Bazen çocuğumun da bunalıma girdiğini gördüm. Çok iyi bir insanın asi konuşması beni üzüyor. Mesela bana bazen benim hayatımı mahvettin, sen beni evlendirdin diyor kızım. Hiçbir anne baba bile bile çocuğunun kötü olmasını istemez asla. O senin alınyazınmış, kaderinmiş. Deneme tahtasındayız, herkes iyi yapsa, bu dünya neyle kötülecek, neye böyle çırpınacağız. (K38)

K7 ile görüşme yapıldığı sırada eşi içeri girmiş ve onun hakkında birçok şey söylemeye başlamıştır. Bu konuşmada içeri giren kişi, nankör olduğu, kuması tarafından çok iyi bakıldığı ama kıymet bilmediği gibi ifadelerle eşini suçlamıştır.

4.7.2.6 Otoritesini hiçe sayma- yok sayılma

Bu alt temada yaşlının otoritesini hiçe sayma ve onu yok sayma ile ilgili ifadelere yer verilmiştir. Genellikle yaşlılığa bağlı olarak artan bu yok sayılma durumunu yaşlıların farklı şekilde deneyimledikleri görülmektedir. Katılımcılar, yaşlı olduğu için ciddiye alınmama, isteklerini söyleyememe, aynı kaptan yemek yenmeme, hürmet görmeme gibi durumlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir:

K: Söylediğin lafi dikkate almıyorlar, ciddiyete almıyorlar seni. Gençlerden bir başkasından isteklerini elde edemiyon, söyleyemiyon. Mesela ben bir yere gitmek istediğimde beni götür diyemiyon. Buraya kadar geliyor, geri yutuyorum.

D: Neden söyleyemiyorsun peki?

K: Çekiniyorum. “Başka işimiz var bizim, azıcık sen de otur oturduğun yerde” derler diye çekiniyorum.

D: Diyen var mı peki?

K: Diyenler de var. Demiyenler de var. Olmuyor işte, isteklerini söyleyemiyon. (K17)

Kuması ve eşiyile beraber yaşayan bir katılımcı onu görmezden geldiklerini ve yok saydıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

K: Yolda onlar elele gider kumamla. Ben arkada kalırım, beklemeler beni. Benimle aynı kaptan yemek yemiyorlar. Benimle evde konuşmuyorlar. (K43)

Eşinin evliliklerinden bu yana onu yok saydığını ve bunun kendisini çok üzdüğünü ifade eden bir kadın katılımcı şunları söylemiştir:

D: Kötü alışkanlığı var mıydı eşinizin?

K: Yok şimdi dövmez, sövmez, ne yedin demez, çıplak mısın demez, sıkıldın mı, evde mi oturuyorsun demez. Gezmeye mi gidecen demez. Nereye gittin demez. Paran varsın yeter, nereye gidersen demez. Bak sana neler saydım, ne döver ne söver, ne yemek getirir, ne yemek yedin mi der ne o der ne bu der, ne de yeme der. Hiç, şunun gibidir. (Saksıyı gösterdi) Zaman zaman çok üzülürüm. (K3)

4.7.3 Ekonomik istismar

Ekonomik istismar da en yaygın istismar türlerinden biridir. Bu çalışmada 50 kişiden 15'inin ekonomik istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Ekonomik istismar genellikle kişiye yakın biri tarafından gerçekleştirilir. Bu kategoride istismara uğrayan yaşlılar istismar edene çok güvendikleri için ekonomik olarak istismar edildiklerinden şüphelenmemişlerdir. Yaşlıyı kandırma ya da yaşlının ona olan sevgisini kullanma en yaygın istismar nedenleri olarak tespit edilmiştir. Bu temada parası kullanılan, evi sattırılan, izinsiz adına çek imzalanan, kandırılarak adına kredi çekilen katılımcılar yaşadıklarını şöyle anlatmışlardır:

D: Çocuklarınızdan sizden izinsiz paranızı kullanan var mı?

K: O tür şeylerle muhatap olmamak için görüşüyorum işte. Beni en çok batıran cezaevindeki oğlumdur. Bir tek onunla görüşüyorum. Paramı kullandı, beni kullandı, her şeyimi kullandı, ama yine de onunla görüşüyorum.

D: Niye peki?

K: İnsanları kandırmayı çok seviyor. Zaafımı biliyor, sana dua ediyorum, sana mevlüt okuyorum, Kur'an okuyorum deyip kandırıyor, belki alnı secde görmemiştir. 50 yaşında kendisi, yaşı da küçük değil. Yine de böyle kandırır da hoşuma gidiyor o hareketleri.

D: Niye cezaevinde?

K: Uyuşturucudan. 8 senedir yatıyor.

D: Uyuşturucu kullandığı için mi sizin paranızı aldı?

K: Bana ev sattırdı iş yeri açtırdı, onları batırdı. Annesinin evini satarken yakalandı en son. Allah yardım etsin ona. 50 yaşında bir adam, Allah'tan tek tesellimiz evlenmedi de peşinde bakmak zorunda olduğumuz çoluğu çocuğu yok. (K26)

Ortak oldukları işyerinin adını kullanarak çek imzalayan ve sonra bu çekleri ödeyemeyen oğlu yüzünden bütün mal varlığını kaybeden erkek katılımcı yaşadığı durumu şöyle dile getirmiştir:

D: Maddi olay izninizle mi oldu?

K: İzinsiz kızım, izinsiz.

D: Peki nasıl oldu, habersiz belge mi imzalattılar?

K: Kızım bu ben oğlumla aynı mesleği yaptım. Oğlum da aynı mesleğe geldi. Oğlum askerliği yapıp geldikten sonra benim müessesem şahsi hale geldi. Şahsi benim şahsi müessesemde, onu müesseseye dahil ettik. Bizde sevilen sayılan o zamanın esnafı içindeyiz o zaman, popüleriz. Bu durum benim oğlum babası bunu sigortalı işçi gibi çalıştırıyor demesinler dedim. Oğlum benim, hor görülmesin dedim. Ben onu resmi ortak ettim. O da yanlış yollara gitmiş. Çek almış. Adama imzalamış, her şeyi etmiş. Bir gün baktım ki her şey gitmiş.

D: Bunu fark etmeniz çok mu uzun sürdü?

K: Vallahi fark edemedim. Bana sezdirmemiş. Amma velakin etrafındaki insanlar bilirmiş, onlar bana söylememişler. Neymiş de şekerim varmış da. Ben rahatsız olabilmemişim. Meğerse beni sevmiyorlarmış. Böyle olmamı istiyorlarmış. (K19)

Oğlu tarafından eksik sigorta parasını yatırıp emekliliğini almak için kredi çektilen ancak bu paranın başka bir şey için harcadığını ve oğlu tarafından kandırıldığını söyleyen, bu süreçten sonra da huzurevinde kalmaya karar veren bir erkek katılımcı şunları anlatmıştır:

K: 2751 gün sigortam var, 30 ay askerliğim var. 8-9 sene evvel 6 milyar yatırsaydım emekli oluyordum. Şimdi benim bir oğlum var, kahve işletiyor. 2 sene beni orda sigortalı gösterdi. Şoförlük yapıyordum piyasada o sıra. İflas etti firma. Böyle olunca oğlum için zor, gel ben yalnızım, kahvede dur dedi. Ben de oğlum burası kahve dedim, oturma olmaz, yine de gel dedi. Oraya giden adam durabilir mi? Müşteri çay isteyecek vereceksin, küllükler dolmuş boşaltacaksın. 6 sene onunla beraber orada çalıştım. 2 sene sigortamı ödedi. Sonra bana dedi ki, muhasebeciyle konuştum gel seni emekli yapalım. Sigortadan düşürüyorum dedi. Düşür dedim. Sigortadan düşürdü, aradan bir hafta geçti dedi ki gel bankadan para alalım askerliğini ödeyelim. Sigortaya haybeye ödemeyelim dedi. Ama banka bana para vermez ki dedim. Dikili çubuğum yok, gel sen mi ödeyeceksin dedi oğlum. Ertesi gün gittik. İyi karşıladılar bizi bankada. Otur amca dediler, açtı sayfaları imzaladım hepsini. Al kağıtları karşıdan, iste paramı dedi. Ben de bankadan para çekmek bu kadar kolay mıydı dedim. Başvuru yapmadım form doldurmadım dedim, onlar tamam dediler.

D: Oğlunuz mu doldurmuş yerinize?

K: Evet o doldurmuş. O müracaat etmiş, benden habersiz. Ben paraya elimi bile sürmedim, parayı oğlum aldı. Ben de bekledim sabah sigortaya gideceğiz. 3 gün 5 gün 10 gün 1 ay 2 ay geçti ses seda yok. Ne oldu oğlum deyince, tuttu dedi ki bir arkadaşıyla geldi, borcumuz vardı ödeyemedik dedi. Bu arkadaşla gidin başka bankadan alacağız dedi. Ben ödeyemeyiz deyince, ya baba sanki sen mi ödeyeceksin dedi. Beni bir arkadaşıyla yolladı gittik. Orda da aynı şeyler. Bir kağıt verdi siz doldurun getirin dedi. Kredi için form kağıdı dedi. Ben bilmem dedim ama oğlumun arkadaşı ben doldururum dedi. Doldurduk verdik, banka 9700 veriyorum dedi. Kızım dedim kaç para oluyor dedim. Senelerdir çalışıyorum, bir arada görmedim dedim bu parayı. Olsun ver kızım dedim. Askerlik ödemem 6100'dü. Askerliği ve geri kalanı ayırdım sonra kahveye gittik. Ayırdığımı oğluma verdim, askerliği sabahleyin hallederim dedim. Bir öncekinde çekti ödemedik, bunda da aynı şey olmasın. Sabah ilk iş onu hallederiz dedi, ama sen ver parayı bana kaybedersin dedi 6100'ü aldı, olurdu olmazdı verdim parayı. Sabah oldu yine 3 gün 5 gün 10 gün 1 ay 2 ay geçti. O da meydanda yok, o da gitti. Toplamda 15 bin lira yok. Ne oldu diye sorunca, dur baba bakacağız dedi. İlk çektiğimiz bankadan icracılar gelmeye başladı, evdeki eşyaları alıp gittiler. (K31)

4.7.4 Cinsel istismar

Cinsel istismarla ilgili soru sorulan katılımcılar genelde cevap vermekten çekinmişler ve genellikle kısa cevaplar vererek soruyu geçiştirmeyi tercih etmişlerdir. Cinsel istismarın anlatması en zor istismar türü olduğu söylenebilir. Bu çalışmada yalnızca bir katılımcı cinsel

istismara maruz kaldığından bahsetmiştir. Bu katılımcı gençken ve yakın zamana kadar yaşadığı cinsel istismarı şöyle ifade etmiştir:

D: Size hiç istemediğiniz bir şekilde cinsel anlamda dokunuldu mu?

K: Kocam dışında hiç bir şey olmadı. Asla. Tabii gençliğimizde kocam tarafından oldu.

D: Cinsel ilişkiye girerken zorladığı oldu mu kocanızın?

K: 3 sene öncesine kadar şurada döverdi, şurada istemesem de koynuma girerdi. Şimdi yok ama. (K36)

4.7.5 İhmal

Fiziksel veya psikolojik olarak görülebilen ihmal yaşlıların en çok maruz kaldığı durumlardan biridir. Yaşlıya bakım vermemek, fiziksel ihmal olarak adlandırılırken; yaşlıyla görüşmemek, yaşlıyı görmezden gelmek, arayıp sormamak psikolojik ihmal olarak adlandırılır.

D: Yani gelen gideniniz olur mu?

K: Pek gelen giden olmaz. Yalnızım diye beni üzmemek adına, yani gelip yemek memek yemezler bende, gelmezler. Sadece başım darda kaldığı zaman o öğretmen kardeşimi çok ararım. Onlan sohbet ederim, o kadar. Ablam da çok ilgili değil benlen. Yok o öğretmen kardeşime biraz para yardımı falan çocuklarına bakıyorum. O bana bakıyor diye. Sen ona bakıyorsun, onlar bak insan oldu, böyle dedi. Gittin onlara yardım ettin diyor, çağır onları onlar baksın sana, çağır kardeşini onlar seni doktora götürsün... Böyle ablalık olur mu? (K2)

K: Hayat şartları öz evladın da olsa, benim 4 evladım var, bir kere beni aramadılar. Düğünlerini İstanbul Moda'da askeriye de yaptım. Her şeylerini hazırlamıştım, bir şeyler koyuyorduk kenara. Elbebek gülbebek okuttuk evlendirdik. Şimdi damatlardan biri evi satmama laf atarak, evi sattın da niye sattın, madem ev alalım haftada bir hizmetçi tutardın dedi. Yemeğini yaparlar temizliğini yaparlar dedi. O zor iş dedim. İstanbul'dan uzaklaşacağım dedim. Haram olsun İstanbul dedim, bir daha da gitmedim oraya.

D: Görüşmüyor musunuz?

K: Ne ben telefon açarım ne de onlar. Ara sıra açarlardı torunlar ile ama artık kesildi. Ben mi çocukların peşinde koşucam.

D: Malınızı mülkünüzü dağıttıktan sonra mı görüşmemeye başladınız?

K: Verdikten sonra tabii tatlı geldi, ondan sonra 3-5 ay telefonlar açıyorlardı. Ondan sonra artık...

D: Aranızda bir küslük var mı?

K: Yok aramızda hiç bir şey yok. İsterseniz telefon numaralarını vereyim arayın anlatsınlar beni. Hep iyi baktım, dövmedim onları. Harçlıksız hiçbir zaman okula gitmezlerdi. Haftada bir ya da iki haftada bir İstanbul'dan Şile'ye denize götürürdüm. (K32)

Felçli olan kadın katılımcı eşinin ve kumasının onu yemeksiz ve susuz bırakmadıklarını ancak bazen onu yalnız bırakıp kapıyı kitleyerek dışarı çıktıklarını anlatmıştır:

D: Sizi yemeksiz susuz bırakıyorlar mı?

K: Yok. Beni susuz bırakmıyorlar. Suyum her zaman yanımdadır. Yok. Yemeğimi veriyorlar günde iki defa. Sabah ve akşam. Sabah yiyorum u akşam yiyorum. Siz gelmeden önce yiyorum. Yemek dert değil. Derdim tuvalettir. Yemek yedim yemedim, önemli değil.

D: Hiç sizi bırakıp gidiyorlar mı dışarı?

K: Bazen kadın gidiyor, bazen de gidiyor (eşi) karısıyla(kuması), kapıyı üstüme kitliyorlar. (K7)

4.7.6 Kendi kendini ihmal

Kendi kendini ihmal temasında kişinin kendi özbakımını ihmal etmesi, yemek yememesi, su içmeyi unutmaması gibi durumlar görülmektedir. Yaşlı kendine yeterli özeni ve dikkati sağlayamamaktadır. Bazı katılımcılar banyo sıklıklarının az olduğunu, saçlarını taramak istemediklerini ifade etmişlerdir:

D: Banyo yapmak istemediğiniz saçınızı taramadığınız günler oluyor mu?

K: Evet oluyor.

D: Ne sıklıkla?

K: Kalkıyorum yıkanayım diye, sonra diyorum aman halim yok kalsın. Saçımı da bazen taramıyorum. (K37)

D: Kişisel bakımınızı yapmayı istemediğiniz oluyor mu?

K: O çok oluyor zorla girerim banyoya. Çok zor girerim. Sanki birileri beni itelese de, şöyle itseler de girsem derim.

D: Hep öyle mi yoksa son zamanlarda mı oldu?

K: Son zamanlarda... Önce banyoyu çok severdim ben. Her gün balık gibi severdim.

D: Neden sizce?

K: Bilemiyorum. Bir ağırlık var önceleri suyu ısıtır girerdik. Önceleri sıkıntı vardı. Soğuk evlerde kalorifersiz yıkanırđık, çok da hoşuma giderdi. Hele bu saçımın suyunu sobaya damlattıkça çok hoşuma giderdi. Ee şimdi her şey güzel ama banyoya giremiyorum. (K20)

4.7.7 Terk

Yaşlıyı terk, bir istismar çeşididir ve yaşlının bakım veren kişi tarafından bir kuruma, bir hastaneye ya da halka açık bir yere bırakılmasıdır. Huzurevinde yaşayan, ancak huzurevine kendi isteğiyle gelmemiş olan bir erkek katılımcı şunları söylemiştir:

D: Buraya gelmeye nasıl karar verdiniz?

K: Ben karar vermedim. Avrupa'da oğullarım var. Bana baba gezmek ister misin dediler, isterim tabi dedim, beni buraya gezmeye getirdiler. Gezme deyince ben köye götürcekler sandım. Buraya getirdiler. Bura neresi dedim. Bilmiyorum, görmedim daha önce dedim. Baba durmak istersen buraya koymak istiyoruz seni dediler. Bir şey diyemedim onlara. Canlarını sıkmadım "durmam, etmem" demedim. Nasıl biliyorsanız öyle olsun dedim.

D: Yalnız mı yaşıyordunuz peki önceden?

K: Evet yalnız yaşıyordum. Müdürle konuşup bıraktılar buraya beni. Müdürler iyi karşıladılar, Allah razı olsun. Ondan sonra kaldık burda.(K29)

4.8 İstismarcının Özellikleri

Literatürde istismarcının özellikleri ile ilgili birçok farklı veri mevcuttur ancak bakım veren kişinin yaşlıyı istismar etme riski her zaman daha yüksektir. Bu kategoride “psikiyatrik bozukluğu olma, alkol bağımlısı, kanser hastası, madde bağımlısı, işsiz, maddi sorunlar yaşayan” gibi temalar oluşturulmuştur. İstismarcılar her zaman kişiye bakım veren kişilerden biri değildir. Ancak genelde kişinin beraber yaşadığı ve akrabalık bağı olan kişiler oldukları görülmüştür. Bu kategori “psikiyatrik bozukluğu olma, alkol bağımlısı, kanser hastası, madde bağımlısı ve işsiz/maddi sorunlar yaşayan” olarak temalandırılmış ve şekil 9’da gösterilmiştir.

ŞEKİL 9. İSTİSMARCININ ÖZELLİKLERİ

4.8.1 Psikiyatrik bozukluğu olma

Psikiyatrik bozukluk istismarın nedenlerinden biridir. İstismarcı eğer psikiyatrik bir bozukluğa sahipse istismar oranının arttığını ifade eden birçok çalışma vardır. Görüşmelerde psikiyatrik bozukluğa sahip kişiler tarafından istismara uğradığını ifade eden katılımcılar genelde hem fiziksel hem de duygusal istismara uğradıklarını anlatmışlardır:

K: Bilmem ne hastaymış. Gitmiyor doktora ilacını almıyor. Oğlum telefon açıyor eczaneden. İlacını al (gelini), bir daha telefon açarsan ,benim yanımda olduğu zamanları biliyorum ben başka zamanları bilmem, bir daha telefon açarsan, götürür tuvalete atarım o ilaçları dedi. Böyle sıkıntılı. Ne yapacağımızı

bilmiyoruz. Anne de üstüne düşmüyor. Hiç düşmüyor. İki üç kızlar. Anne de düşmüyor üstüne, şey de düşmüyor. Benim kızlar peşinde, oğlanı da dinlemiyor. (K1)

D: Psikiyatrik rahatsızlığı mı var?

K: Evin delisi oldu başıma. Kafası iyi. Evini temizliyor. Yüzüne bir şeyler sürüyor. Evde iş tutuyor.

D: Nasıl oldu bu morluklar?

K: Vurdu morarttı. (Birkaç morluk gösterdi.) Yeni oldu bunlar.

D: Hep mi yapıyor?

K: Hep yapmıyor. Ne zaman çıldırırsa yapıyor. Orayı pisletiyon, burayı pisletiyon diyor, temizlik hastası. (K18)

D: Küfür, hakaret, dayak gibi şeyler var mı?

K: Dayak yok. Hiç olmadı. Evlendikten beri yok. Ama kötü laf çok söyler. Küfür eder., der af edersen. Su istedim niye getirmedi der. Yaptığım yemek ne kadar güzel olsa da herkes beğense de ya tuzlu tuzsuz der. Sen beceremiyorsun, bir şey bilmiyorsun der. Cahilsin, senden ne olur der.

D: Çocuklarınız da yapar mı böyle bir şey yoksa sadece eşiniz mi?

K: Yok yapmazlar ama biraz büyük oğlum sinirli. Bir şey deyince ters anlıyor hemen, ilaç tedavisi gerekli ona. Benim gittiğim doktora götürmek istiyorum onu.

D: Oğlunuz size fiziksel şiddet uyguluyor mu?

D: Vurmaya kalkıyor ama ben korkuyorum sesimi çıkarmıyorum. 4 gündür ben köyde zeytin topluyorum. Dizlerim ağrıyor. Şimdi kafana yumrukla vursam kalkamayacak mısın diyor mesela bana kızarak. Vurmuyor ama. (K37)

4.8.2 Alkol bağımlısı

Yaşlıya bakım verenin alkol bağımlısı olması istismar riskini arttırmaktadır. Özellikle alkol etkisi altındayken fiziksel istismar riski artar. Kişi alkol temin edebilmek için ekonomik olarak yaşlıyı sömürebilir veya zorla parasını alabilir. Bu çalışmada eşinin özellikle alkol aldığı zamanlarda ona bağırıp çağırdığını ve hakaret ettiğini söyleyen bir katılımcı olmuştur:

D: Eşinizle olan ilişkinizden biraz daha bahseder misiniz?

K: Evet anlatmak istediğim mesela. Ben araba kullanıyorum. Oğlum şehir dışındaydı, Annecim dedi, beni havaalanından karşılayabilir misin. Arabası var.. Ondan sonra "Tamam" dedim severek gelirim. Ben kendimi çocuklarıma adamışım, aileme adamışım. Tamam dedim, eşim de alkol kullanır(... ..). Ben hemen yemek hazırladım yemeğimizi yedik. Şimdi eşim alkol bağımlısı yıllarca çektim, halen de çekiyorum. Ondan sonra hep alttan alan taraf ben olmalıyım. Çünkü nasıl davranacağı hiçbir zaman belli olmaz. Mümkün olduğu kadar kırıncı olmamaya çalışıyorum. O benden önce aşağı indi. Arabanın anahtarıyla bir iki tek de atmıştı. Dedim ki lütfen dedim ben geçeyim direksiyona, tamam, dedi. Oturdu. Ben de direksiyona geçtim. Aynaya baktım kemerimi taktım. Yola çıktık. Gelin gelmek istemiyormuş, o da gelecekmış, demiş olur mu demiş kocanı karşılamaya gidiyoruz sen de gel. Tamam baba demiş. Torunla birlikte onu da aldık gittik. Yolda giderken diyorum ki "..... lütfen kemerini takar mısın?" İnat etti. Sen dedi, bana dedi emrediyorsun dedi. Hayır lütfen diyorum tak. Bir fren yapsam kafan pencereye çarpsa direksiyonda kim varsa o suçlu duruma düşer. Takmadı. Havaalanına kadar gittik, ama beni o kadar sinirlendirdi ki, ama bir şey söyleyemiyorum. Gelinin yanında da küçük düşürmemek için bir şey söyleyemiyorum, havaalanına gittik karşıladık işte. Oğlum aldık. Oğlum da direksiyona geçti. Ben arkaya geçtim. Ondan sonra kendisi tuttu kemeri taktı.. Oğlumla gelini eve bıraktık, yine ben geçtim direksiyona .Eve giderken tekrar kemeri çıkarttı. (gülüyor) Hiç bir şey demedim kendisine, bu sabah söyleyeyim dedim kahvaltısı zehir olmasın dedim. Yani burada bir hata var mı. Olması gereken şey.

D: Bağımlı dediniz kaç yaşından beri kullanıyor?

K: 13 yaşından beri alkol kullanıyormuş.

D: Nasıl tepkiler veriyor? Mesela şiddet uyguladığı oldu mu hiç?

K: Şiddet uygulattırمام ben kendime. Şöyle sinirlenir. Ondan sonra da onun için biter. Ama ben hep içime atarım tabi. Biriktirim, biriktirim. Gün gelir söylerim. O da diyor ki geçmiş şeyleri hiçbir zaman benim yüzüme çarpma diyor. Ben de işte anında tepki göstersem çok iyi olacak ama sonuç ne olur orasını bilemem. (K4)

4.8.3 Kanser hastası

İstismarı uygulayan kişilerden bazıları çeşitli fiziksel rahatsızlıklara sahiptir. Katılımcılardan birinin eşi kanser hastasıdır. Ancak istismarın direkt istismarcının hastalığıyla ilgili olup olmadığı tartışmalıdır. Çünkü katılımcı hastalığından önce de eşinin ona kötü davrandığından bahsetmiştir:

D: O da bakıma muhtaç mı? Kanseri var demiştiniz?

K: Yok yok sağlamdır sağlam. Mikrofon almış konuşuyor mikrofonla, kendini hasret bırakmıyor. Maaş alıyor, Mardin' de ev yaptı. Ben inşaata kum taşıyordum, piriket taşıyordum.

D: Eşiniz gençken, siz felç kalmadan önce size böyle kötü davrandığında ne yapıyordunuz?

K: Ses çıkarmıyorum. Zalimdir. Cevap vermiyordum. Çok zalimdir, dövmüyordu ama küsüyordu bana. Şuan kocam tükürüyor sürekli.

4.8.4 Madde bağımlısı

İstismarı arttıran bir diğer risk faktörü de istismarcının madde bağımlısı olmasıdır. Özellikle madde etkisi altındayken istismarın arttığı söylenebilir. Yapılan çalışmalarda madde kullanan istismarcının bakım verdiği ya da birlikte yaşadığı kişiye fiziksel ve ekonomik istismarda bulunduğu sık rastlanmaktadır. Görüşülen katılımcılardan biri de madde etkisi altındayken oğlu tarafından istismara uğradığını anlatmıştır:

D: Bahsetmek ister misiniz, oğlum sıkıntılı derken?

K: Oğlum sıkıntılı derken biraz, varlıklı ailenin çocuğu diye herhalde çevresine koşturdu. Ben ne eşimden ne ailemden alkol veya bir şeyler içen madde içen bir şey görmedim. Ve benim oğlum orta okulda başlamış maddeye. Biz bilmemiştik. Dedik şey psikolojisi bozuk doktora götürüelim şöyle, meğerse madde kullanırmış. Artık sonradan ta 2 yıl önceye kadar biz bunu nerden baksan 20 yıl biz bunu bilmedik. Sonra bildik. Çok borç altına koydu bizi. Tefeciye bilmeden madde kullanmış, imzalar atmış. 4 trilyon hatta 5 trilyon hatta kıza da ayrı geldi. Ablasına da imza attırmış maddeli kafayla. Yoksa ahlaklı, ahlaksız değil. Bir genç kıızı teslim et, sağlam çocuk. Maddeden dolayı ablasına da etti. Kendisine olan bize olan 4 trilyon ablasından 1 trilyon ve benim garaj arabam vardı. O gitti. Tefeciye düştü. Bende konuşmuyorum şimdi. İncindim. Yıllarca incindim. Bilseydim de önceden güvenmezdim. Teslim oldum hep. Alışır. Yazık bu son şansı, bu işi yıkıldı. Şu işi yapalım, şu işi bitirdi.

D: Size hiç fiziksel olarak zarar verdi mi?

K: Verdi, verdi. Saldırdı. Benim ben kendisi tekrar bir cezaevine düşürdük, hususi olarak biz düşürdük. Geri çıktı. Ama dedim her şey bitti. Tefeciye kadar teslim olduk. Hiçbir şeyimiz kalmadı.

D: Borçlarınızı ödediniz mi siz?

K: Tabii ki borçlarını ödedik. Öldürürlerdi yoksa. Tekrar emlak dükkanı açtım. Parmağımın halkasına kadar nişan yüzüğüme kadar sattım neyim varsa. Ordan çıktı, dedim akıllanır. Hiç değilse emlakçılık yapsın. Hiç bir şey yapamaz. İşçilik yapamaz, napalım bunu yapsın dedik. 2-3 gün heveslendi. Benim anam başka, işte arkadaşlarım geliyordu bir mekanım oldu falan. Oğlum sırt sırta verelim sekreterin olayım, aklım eriyor çalışalım. Baktım ki gene başlamış. İpsiz ipsiz insanlar gelmeye başlamış yine. Ben biraz dirsek çevirmeye başlayınca baktım ki olmuyor. Para da çekildi. Bende de yok. Saldırdı iş yerinde bana, saldırdı falan işte.

D: Onun dışında zarar verdiği oldu mu siz,e saldırma dışında? Zorla paranızı aldı mı?

K: Zorla paramı derken çok güzel bir laptop'um vardı. Toshiba'ydı. Aşıktım ona. Şimdi 5 milyar. Onu hemen kucakladı iş yerine kucağına koltuğunun altına aldı, çaldı, onu götürdü gitti. Sonra onu 600 liraya satmış. Yeni bir toshiba bilgisayarımı. Ve artı işte alıyordu. Arabama bakıyordu, kötü mötü küçük bir arabam var zaten. O garaj arabam gitti zaten. Baktı ki bunu köşe bucak sakladım. Yedek anahtarı vardı kendi aldı. Bende garaja götürdüm, kiraladım, sakladım. Yaptı tabii ki yapıyor bu maddeden dolayı oldu. (K20)

4.8.5 İşsiz/Maddi sorunlar yaşayan

İstismara uğrama ihtimali istismarcının işsiz ya da maddi sorunlar yaşayan biri olmasıyla artmaktadır. Bu çalışmada da özellikle çocukları işsiz olan katılımcılar çocuklarının borçlarını ödemek zorunda kaldıklarını, istemeseler de faturalarını ödediklerini anlatmışlardır. Maruz kalınan istismar sadece ekonomik değildir. Bazen maddi kaynak sağlamak istememek psikolojik istismara da neden olabilmektedir:

K: Çocuklar sıkıştığı zaman borç filan istediler. Bende Hac parası biriktirdiydim onlardan tutar veririm. Şimdi yeniden biriktiririm inşallah gene almazlar. Öyle.

D: Siz mi verdiniz paranızı, yoksa onlar mı aldılar?

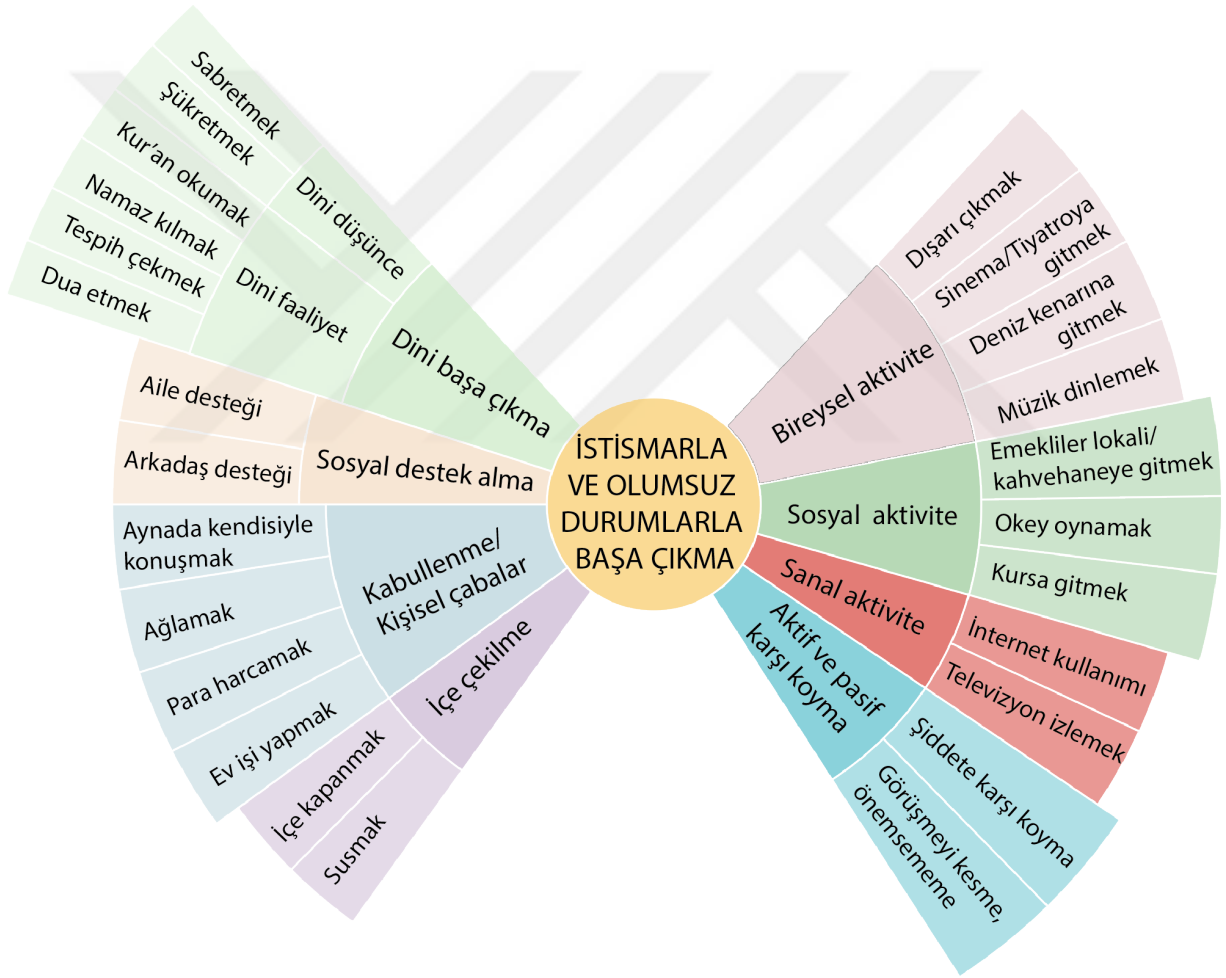
K: Yani istediler. Gönül koydular, vermeyince söylendiler ben de vermek zorunda kaldım. Umreye gittim. Hacca yazılmıştım. Bir kere çıktı. Paramı kullanmıştım işte, gidemedim. Şimdi tekrar bekliyorum. (K11)

K: Oğlumun işi yok gücü yok. Dün anneler günü için aradı en yakın zamanda. Dedim oğlum ben senden hediye istemiyorum. Çünkü parası yok ki ala, alamayacağını biliyorum. Ben senden hediye de istemiyorum, iki tane ekmek al da gel dedim. Geldi anne yanında para var mı bundan 5 gün aşağı yukarı geçen pazar 500 lira verdim. Banka borcu vardı. 250 lira bankasının borcunun taksitlerini ödüyorum. 290 lira şey elektrik suyunu 300 lira elektriklen suyu, bana şey gelir, telefonun elektriğin suyun tamamı 100 lira gelmiyor. Gelinin elektriğinlen suyunu aylık 300 lira para veriyorum. Bilerek yapıyor. Bir de titizmiş çok titizmiş. Ben yan yana gelmediğim için bilmiyorum.(K6)

4.9 İstismar ve Olumsuz Durumlarla Başa Çıkma Stratejileri

Bu kategori tezin katılımcıların hangi başa çıkma stratejilerini kullandıklarına dair araştırma sorusunu açıklayan ve tezin merkezinde yer alan ana kategorilerden biridir. Katılımcılara yaşadıkları olumsuz deneyimle (istismar, ihmal ve terk) ve canlarını sıkkan olumsuz bir durum ile karşılaştıklarında nasıl başa çıktıkları sorulmuştur. Katılımcılardan bazıları istismar gibi özel

deneyime odaklanmamış ve genel cevaplar verme eğilimi göstermişlerdir. Örneğin bazı katılımcıların sadece istismar sonrası değil, yaşadığı bütün olumsuz durumlar sonrasında aynı başa çıkma stratejisini kullandıkları tespit edilmiştir. Bu kategorinin sekiz teması vardır. Bu temalar ; bireysel aktivite, sosyal aktivite, sanal aktivite, aktif ve pasif karşı koyma, dini başa çıkma, sosyal destek alma, kabullenme-kişisel çabalar ve içe çekilme stratejisi olarak belirlenmiş ve Şekil 10’da gösterilmiştir.

ŞEKİL 10. İSTİSMARLA VE OLUMSUZ DURUMLARLA BAŞA ÇIKMA

4.9.1 Bireysel aktivite

Bu tema, katılımcıların ifadelerinden yola çıkılarak bir başa çıkma stratejisi olan ve “bireysel aktivite” olarak nitelendirilebilecek eylemlerini içermektedir. Bireysel aktivite tanımlaması, kişinin yalnız başına ve rahatlamak için yaptığı aktiviteleri tanımlar. Katılımcıların bazıları olumsuz durumlarla ve istismarla “dışarı çıkararak, gezerek, deniz kenarında dolaşarak, ya da müzik dinleyerek” başa çıktıklarını ifade etmişlerdir.

Bu konuda bazı katılımcıların ifadeleri aşağıda belirtilmiştir:

K: Canım sıkıldığında yürüyüşe çıkarım. Kendi kendimi tedavi etmeye çalışırım. Kendime hediye alırım. Sinemaya giderim, tiyatroya giderim.(K4)

K: Ben genelde Kur'an okurum ve gezmeyi severim yani gezerim. Evet. Yürümeyi severim. Mesela bizim 5 vakit namaz için bir camiye giderim ben.(K22)

K: Dolaşıyorum bazen, Samsun'a çıkıyorum, bazen salmıyorlar beni, moralin bozuk, bir yerlere dalarsın diyorlar. Müdüre çıkıyorum, o diyor sıkıntı yok ama diyor olsun kal diyor. Ben seni evine gönderirim diyor bana. (K24)

Kocasından uzun yıllar şiddet gören ve şu anda torunuyla yalnız yaşayan katılımcı şunları ifade etmiştir:

K: Eskiden o durumları yaşadığımda, çıkardım. Mahallede dolaşırdım. Evet. Nefesim çıksın. Hiç kimseye sataşmam, şey etmem. Çıkarım mahallede, burada da sıkıldığım zaman (torunu) kalk parka gidelim diyorum. Parka gidiyoruz.

D: Başka ne yaparsınız?

K: Geliyoruz eve, yemek yiyoruz.

D: Canınız sıkın olduğunda, üzgün olduğunuzda ne yapıyorsunuz genelde?

K: Ağlıyorum.

Gençken denizci olan bu yüzden denizden kopamadığını ve denizi çok sevdiğini söyleyen, şu an huzurevinde kalan bir katılımcı yaşadığı olumsuz durumlarla başa çıkmak için yaptıklarını şöyle ifade etmiştir:

K: Samsun'un yerlisi olduğum için mahallem var burada sabahları genelde oraya giderim, eski arkadaşlarımın yanına. Buradakilerle otururuz, birkaç sohbet edebileceklerimizle. Geri kalanı internette geçiriyorum.

D: Olumsuz bir şey yaşadığınızda bununla başa çıkmak için ne yaparsınız?

K: Deniz kenarına giderim. Beni rahatlatır, rakım sıfırı severim. Yüksek yerleri sevmem, burası da yüksek. Sıkıldığımda sıfır rakıma inerim. Orda rahatlarım (K26)

Bazıları ise spor yapmak ve müzik dinlemek gibi etkinlikler yaparak rahatladıklarını ifade etmişlerdir:

K: Spor yaparım. Müzik dinlerim, hava alırım gezerim. Hergün çıkıyorum burdan dışarıya. Deniz kenarına iniyorum hergün. (K48)

4.9.2 Sosyal aktivite

“Sosyal aktivite” teması katılımcıların sosyal ortamlara giderek ve başkalarıyla yaptıkları aktiviteleri tanımlamak için kullanılmış bir temadır. Bu temada “emekliler lokaline/ kahvehaneye gitmek, okey oynamak, yaşlılar için oluşturulmuş bir kurs merkezine gitmek” gibi ifadeler çerçevesinde bu tema oluşturulmuştur.

Bazı katılımcılar yukarıda da ifade edildiği gibi çeşitli kurslara veya kahvehane/emekliler lokali gibi yerlere giderek rahatladıklarını ve böylece olumsuz duygularla başa çıktıklarını ifade etmişlerdir:

K: Dedim ya moral sıfır olursa çıkıp giderim. Emekliler lokaline giderim. Okey oynarız, sohbet ederiz. O havayı dağıtıyorum. Rahatlarım. Kendi kendime şarkı da söylerim. Şarkı benim için peynir ekmek gibi. (K30)

K: Kitap okurum. Binlerce kitabım vardı, buraya gelirken çoğunu dağıttım. 17 çuval kitabım vardı. Depoya koymuştu çocuklar, camları da kırılmış, hurda kağıt fiyatına satmışlar, 6 çuvalını buraya getirmiştim, aşağı katta kütüphane kurdum kalan kitaplarla. Yağma Hasan'ın böreği gibi, götürün getirmiyor. (K35)

K: Şimdi binlerce şükür, ne isteğim varsa onu yapıyorum. Çocuklarıma zahmet olmamak istiyorum, kadere bıraktım. Kitabımı açıp okurum, Kur'anımı okurum, mücadele ediyorum. Bak ben hocaya bile gitmemişimdir. Uykudan uyanır uyanmaz Yasin okudum bir kere. Kur'an Kursu'na da gidiyorum burada kurs merkezi var. Sonra müziğe de gidiyorum. Bazen güliyorum kendime önce Allah Allah, sonra yallah yallah diyorum diye. (K38)

K: Ben ne yaparım? Ben yani aslında ufak tefek el işlerinden anlarım yani. Ben mesela ceza evindeyken çok güzel gemiler yapıyordum. Burda bi ara atölye yapacaktım o işleri. Kızım toz içinde kalıyorsun yaa. İvir zıvır zımpara işi var, bilmem ne işi var. Şimdi burda duş alcan, üst baş değişcen falan bir sorun yani o. Vazgeçtim, çok zorladılar beni burda yap diye hani beceriyosun. Yapmadım. Başka ne uğraşcam işle.

D: Mesela buarda canuzn sıkıldı bir şeye. Napıyorsunuz o anda?

K: Hiçbir şey. Gidiyor çay içiyoruz. Okey oynuyoruz. Okeye de, adam bulabilirsek oynuyoruz. (K46)

4.9.3 Sanal aktivite

Katılımcılardan bazıları “sanal aktivite” olarak ifade edebilecek “internette gezinme, arkadaşları ile internet üzerinden görüşme, internette haber sitelerini takip etme, televizyon izleme” gibi aktiviteler yaparak rahatladıklarını ifade etmişlerdir.

K: Bir kaç tane üniversite bitirmiş kişiye değişmem kendimi, kendimi frenlemesini ve ufak şeylerle mutlu olmasını iyi bilirim. Beni internet rahatlatır şu anda. Eski arkadaşlarımla paylaşıyorum. Arkadaşlarımın geneli de bayan işi yaptığım için kadındır.

D: Facebook gibi mi?

K: Evet. Telefonlaşıyorum. Tabi canım sıkılıyor bazen, sıkılmıyor değil. Ama sağlık müdürümüz, dükkan açıp çalışmamı önermiyor, çünkü tozlu bir iş bu iş. Ne kadar gider bilmiyorum. Gittiği yere kadar kızım, yapılacak bir şey yok. (K25)

K: Şimdi bak benim başucumda bir kitabım olur. İnternetim dizimin üstünde yanımda olur. Bir defa internette günlük gidişatı, köşe yazarlarını okuyarak haberlerde dinliyorum. Günlük aşağı yukarı otuz tane kadar köşe yazısı okurum ben. (K21)

4.9.4 Aktif ve pasif karşı koyma

Bu temada katılımcıların istismara nasıl karşı koydukları ile ilgili söylediklerine yer verilmiştir.

Aktif tanımlaması kişinin şiddete karşı koyma davranışını, pasif karşı koyma ise istismarcı ile görüşmeyi kesme, istismarı önemsememe, yapılanları görmezden gelme gibi davranışları içermektedir.

D: Devam ediyor mu eşiniz şiddet göstermeye?

K: Hayır. 3-5 sene önceye kadar oluyordu ama.

D: Ne oldu da durdu şiddet sizce?

K: Eskiden çoluk çocuk vardı, ama şimdi kaybedecek bir şeyim yok. Şimdi aslan gibi dişimi gösterdim. Eskiden çocuk olduğu için yapamazdım, itiraz etsen seni kapıya korlar, çoluğunu çocuğunu alırlar, ayrılmak istemedim, evlat için zehir içerim. Şimdi çocuklarım büyüdü, şimdi niye mecbur kalayım ki. Yani şiddetin zamanı anlamı kalmadı. (K36)

Oğlu tarafından ekonomik olarak istismar edilen ve bütün mal varlığını kaybeden bir katılımcı şunları söylemiştir:

D: Hiç görüşüyor musunuz oğlunuzla?

K: Ben görüşmüyorum. Annesiylen görüşüyor.

D: Gelininizle görüşüyor musunuz peki?

K: Vallahi gelinimi ben kabul etmiyorum. Yani son 2 yıldan beri telefonlarını istemiyorum. Nedenini de sorarsanız, istememin nedeni 8 yıldan beridir torunlarımı bana göstermiyor. 2 tane kız torunum var. Bana göstermiyor. 8 senedir 8 defa ya olmuştur ya olmamıştır. Her biri de yarımşar saat veya 1 saat görmüşümdür. (K19)

Fiziksel istismara maruz kalan ve yapılan istismarı oğlu için sineye çektiğini söyleyen bir kadın katılımcı şunları söylemiştir:

K: Evdeki gelin çok konuşur. Huzurumu bozar, sinirimi bozar, rahatsız olurum, hastalanırım. Ama ne yapayım çarem yok, kendi kendimi toparlarım, o da oğlumun kahrını çekiyor diyor. Bukadar değildi aslında, sonradan kötüleşti. (K37)

4.9.5 Dini başa çıkma

Bu temada, katılımcıların ifadeleri üzerinden başa çıkma stratejisi olarak dini düşünceyi (sabretmek, şükretmek vb.) veya dini faaliyetleri (Kur'an okumak, namaz kılmak, tesbih çekmek, dua etmek) kullandıkları belirtilmiştir. Bu tema diğer temalara göre katılımcılar tarafından daha çok kullanılan bir başa çıkma stratejisidir. Katılımcıların çoğu rahatlamak için dini unsurları kullandıklarını ifade etmişlerdir:

K: Genelde rahatlamak için, abdest alırım. 2 rekat namaz kılarım. Olmazsa da yatarım. Uykum kaçır, gece dururum. Balkona çıkarım uykum kaçınca sonra.(K17)

K: Eşhedüenailaheillallah, besmele çekerim. Allah'tan niyaz ederim. Allah her şeyin yardımcısıdır. Her zaman için her zaman için Allahtan isteyeceksin. Şükredeceksin. Besmele çekeceksin. Suphanallah okuyacaksın. Ayetler okuyacaksın. Çünkü insanların en büyük yardımcısı Allah'tır.(K14)

K: Diyorum le ilahe illallah, Bismillahirrahmanirrahim, Estağfurullah el-azim, Allah'ım bizi hataya düşürme, Allah'ım bizi şaşırtma. Allah'ım sana hamd ediyoruz, şükrediyoruz, nimetine, verdiği. Böyle dua ediyorum kendime. (K9)

K: La ilahe illallah, illallah, illallah derim. Tövbe ederim. Kuran okurum. Hüsnü dedeyle camiye giderdik namazdan önce "Medine'ye varamadım" ilahisini söyledim. Ohh rahatlattın beni derdi. (K23)

K: Dua ediyorum, Kuran okuyorum, Kuran kursuna gidiyorum. Yetiyor bana. (K42)

Felç geçirdikten sonra kendi özbakımını yapamayan bir katılımcı kuması ve eşi tarafından uğradığı istismarla başa çıkmak için yaptıklarını şöyle ifade etmektedir:

K: Ne yapıyorum. Sabrediyorum. Okuyorum. Tespih çekiyorum. "Kulhu Vallahu Ahad" çekiyorum. "Ya sabır, ya Allah", "hasbünallah ve nimel vekil" çekiyorum. Ben tarikatlıyım. Çok şükür. Allah'ın emrini (ölmeyi) bekliyorum. Belki kuvvet koyacak benim bacağuma. Bu rezaletten kurtulacağım. (sesi kısılır) Her tuvalet rezalet böyle. Bağırıyorlar her bezlemede. (K7)

4.9.6 Sosyal destek alma

Bu alt temada, katılımcıların ifadeleri doğrultusunda, başa çıkma stratejisi olarak "ailenin ve arkadaşların desteği" nin kullanıldığına yönelik ifadeler yer almaktadır:

K: Komşuya giderim. Evde iş tutarım. Ya sabah gezdiğim yeri düşünürüm, alışveriş edeceğimi düşünürüm. (K18)

K: Yalnızlık çekiyorum. İşte camiye gidiyorum. Camide arkadaşlarım var. Ondan sonra sabahleyin parkta yürüyüş yapıyorum. Birazcık imkanlarım el verdiği kadar. Başka bir alışkanlığım yok. (K19)

K: Kızlarımın sevgisi dedim ya az önce, onlar var. Onların ve torunlarımın sevgisi iyi geliyor. Bir de işte dışarı çıkıyorum, öyle yani. Tecvid öğreniyorum. Ruhum dinleniyor orda. Sonra da kendi işlerimi yaparım. Ayda bir Kur'an'ı hatim ediyorum. Ruhu doyuyor insanın. Hobim olsun, körü körüne olmuyor böyle. (K31)

4.9.7 Kabullenme-Kişisel çabalar

Bu temada katılımcılar başa çıkma stratejilerini “Aynada kendisiyle konuşmak, önemsememek, gülmek, ağlamak , yatmak, para harcamak, ev işi yapmak” gibi ifadelerle anlatmışlardır. Bu ifadeler katılımcıların durumu kabullenerek ya da kişisel çabalarıyla, başa çıktıklarını göstermektedir:

K: Yazarım. Şiir yazarım. Ondan sonra işte hep yazarım. Çocukluktan beri yazarım. 12- 13 yaşından beri aşağı yukarı. Bir de çok güzel dikiş dikerim.(K6)

K:Çok neşelenmek isterim, gülerim falan, zaten ben neşeli bir insanım. Banyo yaparım. Abdest alırım namaz kılarım. Sıkılmamaya çalışırım, arkadaşşıma giderim, komşuşma giderim.(K16)

K: Bahçeye çıkarım, köpeğı beslerim, bu 5. Köpeğim burdaki. 11'den aşağıya odaya girmem. Giderim güvenlikle muhabbet ederim. Bazen güvenlik yoksa onun yerine geçerim, geleni gideni karşılamak için. İdare bana çok güvenir. (K34)

K: Ettikleri aklıma gelince boğuşum geliyor, gırtlakımı sıkışım geliyor. Ya dışarı çıkarım, ya da bir iş yapıyorum. Para harcarım mesela canım çok sıkılınca. (K36)

K: Keşke yapmasaydı diyorum sonra aman geçti gitti diyorum. Kendi kendimi sakinleştiriyorum. Rahatlamak için de kursa (okuma yazma) gidiyorum işte. Allah razı olsun çok iyi ordakiler. Senin gibi iyiler kızım. Bak ne güzel faydalanıyoruz. (K37)

Kocasının tepkisizliğinden, onunla ilgilenmemesinden, hatta onunla konuşmamasından çok etkilenen bir katılımcı başa çıkma şeklini şöyle ifade etmiştir:

K: Ağlarım, zaman zaman ağlarım. Çocuklarım görmesin diye yalnızken çok ağlarım. (sesi titriyor) Zaman zaman derim ki “Yarabbi isyan ettirme.” Dünya kocaman bir tencere içine neler doğramışlar dünya nimetlerinden. Benim de kaşığım şu kadar, kaşığıma bu çıkmış. Benim de kısmetim bu. (K3)

Annesi Alzheimer olan, ona uzun yıllar bakan, ancak annesi vefat eden bir katılımcı ise şunları söylemiştir:

K: Ağlarım, ağlarım, çok ağlarım.

D: Başka ne yaparsınız bunaldığınızda?

K: Annemi hatırladığım gibi Kur'an okurum. Yasin okurum. Yani biraz ferahlıyayım diye. Bir sıkıntım yok, yoksa para sıkıntım yok.(K2)

Yukardaki örnekler dışında da rahatlamak için ağladığını söyleyen birçok katılımcı olmuştur:

K: Diyorum rahatlamak için ağlıyorum, ağlıyorum döküyorum içimi. Kendime geliyorum. Bazen sıkıntı olunca abdest alıyorum, Kur'anı açıyorum biraz. Kalbime ferahlık geliyor, açılıyorum. (K13)

K: Sen benim kızım gibisin, hanım aklıma geldiğimde ağlarım, ağladığımda ferahlarım. Köyde çoban olamayan burada kâhyalık yapıyor. Burada bir şey söyleyemiyorsun insanlara. 55 senelik esnafım, marketim vardı, iki kişiyi emekli ettim. Ama burda durumun bu. (K28)

Bazı katılımcılar olumsuz durumlarla başa çıkmak için dışardan bir şeye ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir.

K: Sigara içerim. Sigara içtim miydi rahatlarım, başka bir şey bulamıyorum başka arkadaşım da yok. En samimi arkadaşım o. (K31)

K: İlaç kullanmasam zor atlattırım. Ağlıyorum bazen, bir de işte kursa gidiyorum, okuma yazma kursu var. Servise binip gidiyoruz sonra eve dönüyoruz. (K39)

Bazen de katılımcılar olumsuz duyguların onları etkilemediğini ya da insanlarla ilişkiyi keserek daha rahat olduklarını söylemiştir:

K: Eskiden oturup dinlenirdim. Kahveye giderdim, oturup eğlenirdim arkadaşlarla. Uzak duruyorum şu an halktan, boş boş konuşanları sevmem. Muhabbet ediyoruz, ara sıra dışarıya çıkıyorum. (K32)

K: Kovuyorum, aklıma gelmez öyle şeyler. Mesela balık tutuyorlar oltaylan akşama kadar. Bazen tutuyorlar bazen tutamıyorlar. Ben de bir olta attım balık zehirli çıktı. (evlatlık edindiği çocuğuyla ilgili olarak) Allahıma şükür sevenim çok. Kreş bebeleri geliyor bazen buraya. Çocuğum olmadığı için eğleniyorum, ... 'u büyüttüğüm yıllar geliyor aklıma.

D: Özlüyor musunuz oğlunuzu?

K: Özlemiyorum tek özlediğim şey emeklerim. (K47)

Bazı katılımcılar ise yaptıkları hiçbir şeyin onları rahatlatmadığını ifade etmişlerdir:

K: Hiç bir rahatlama şeklim yok. Eskiden kitap okurdum, gazete okurdum. Şimdi 3-5 dakika okuyunca bunaltı giriyor içime. TRT müzikle vakit geçiriyorum, çok seviyorum müziği. Haber saatlerinde haber dinliyorum. Samsuna gidiyorum bunların dışında. (K33)

K: Canı sıkılan bir insan değilim. Son çare bulduğumuz yerin heryerine katlanacağız. Ben yaşlı olduğum için çok hareket edemiyorum, gezemiyorum. Burda odamın önünde oturup gelen geçene bakıyorum. (K49)

4.9.8 İçe çekilme

İçe çekilme teması katılımcıların “içe kapanarak ya da istismar karşısında susarak” yaşadıkları durumla başa çıktıklarını ifade etmektedir. Bazı katılımcılar ise yaşadıkları olumsuz durumlarla başa çıkamadıklarından ve umutsuzluk duygularından bahsetmiştir. Huzurevinde yaşayan ve evlatlık edindiği çocuğuyla görüşmeyen katılımcı şunları söylemiştir:

D: Bu tarz olumsuz düşünceler aklınıza gelince ne yaparsınız?

K: Ne yapabilirim. Kafam bir yere yetmez oldu inanır mısın, düşünme düşünme beynimi kaybettim, aklıma kaybettim. Kimseye bir şey diyemiyorum. 73 yaşındayım, neye sözüm geçer şimdiden sonra, çalışsan çalışamazsın şimdiden sonra. Bugüne kadar gezmişim, yürümüşüm, hayatı ezmişim buraya kadar. Mecbursun buraya. Az çok tutanağım, param pulum olsa, iş tutacak kadar param olsa, bir gün durmam burada. Çünkü burası düşünen adamın yeri değil. Deli adamın yeri. Dünyayı yiyip bugünü yarını unutup, sadece bir saati düşünenlerin yeri. Şurada bir hasta var. Günde üç sefer yanına giderim. Halini hatırlarım. Beni gördüğü zaman hem ağlıyor, hem Allah razı olsun diyor. Eee ben de o güne düşersen ne olurum diyorum kendi kendime. Allah'tan başka bir kimsem kalmadı, konuşacak da bir cevabım kalmadı, hepsinden umudumu kestim. (K27)

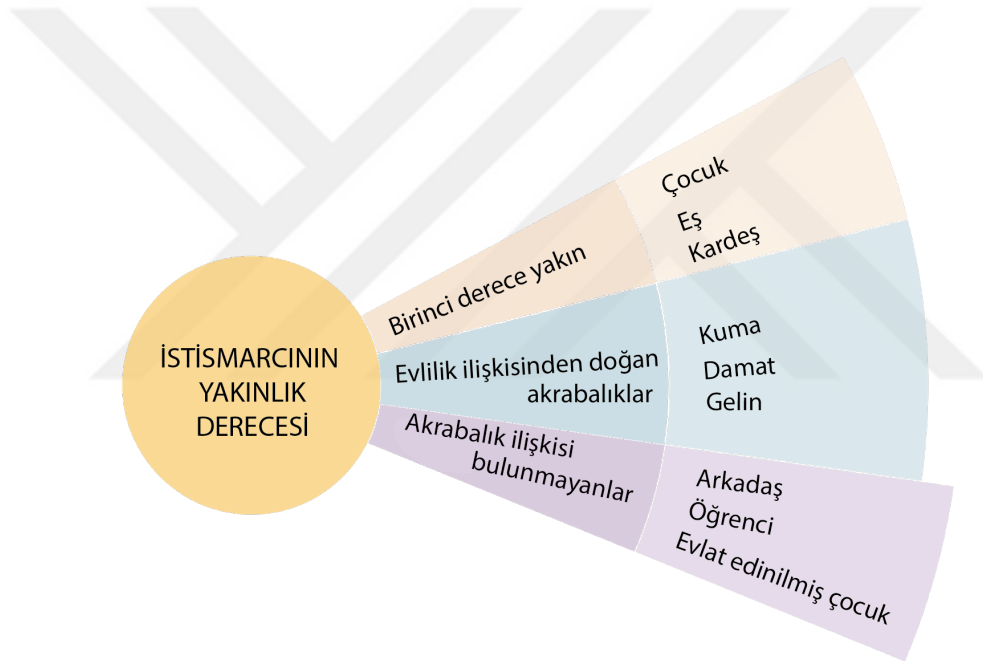
Bazı katılımcılar birden çok başa çıkma stratejisini birlikte kullanmaktadırlar:

K: Tespih çekiyorum. Televizyon dinliyorum. Bazen ağlıyorum. Yani sıkılıyorum. Çocuklarım aklıma geliyor. Çocuklarım beni çok seviyor. 4 'ü de birbirinden daha iyi. (K12)

K: Geziyorum, camiye gidiyorum. Orda oturuyorum biraz arkadaşlarla çay falan içiyoruz, öyle rahatlıyorum. (K15)

4.10 İstismarcının Yakınlık Derecesi

Bu kategoride istismarcının istismara maruz kalmış yaşlıya yakınlık derecesi anlatılmıştır. İstismarcıların yaşlıyla yakınlık derecesi çok çeşitlidir. Ancak çoğunluğun gelin, eş, çocuk gibi yakın akrabalarından olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında arkadaş, öğrenci ve evlat edinilmiş çocuklar da istismarcı olabilmektedirler. Bu kategoride “birinci derece yakını, evlilik ilişkisinden doğan akrabalıklar ve akrabalık ilişkisi bulunmayanlar” temaları oluşturulmuş ve Şekil 11’de gösterilmiştir.

ŞEKİL 11. İSTİSMARCININ YAKINLIK DERECESİ

4.10.1 Birinci derece yakını

Bu temada istismarcının çocuk, eş, kardeş gibi birinci derece akrabalarından oluştuğu ifade edilmiştir. Katılımcıların 9’u eşi, 13’ü ise oğlu, 2’si ise kızı tarafından istismar edilmiştir. Kardeşi tarafından ihmal edilen bir kadın katılımcı vardır. Fakat bunlara metinde çeşitli alıntılarla ifade edildiği için tekrar olmaması açısından burada yer verilmemiştir.

4.10.2 Evlilik ilişkisinden doğan akrabalıklar

Bu temada istismarcı ile istismara maruz kalan arasındaki akrabalık ilişkisinin evlilik ilişkisi ile oluştuğu tespit edilmiştir. Örneğin, kuma, damat, gelin, görümce vb. akrabalar da istismarcı olabilmektedir. Katılımcılardan 2'si kuması tarafından, 1'i damadı tarafından, 8'i gelini tarafından istismara maruz kalmakta ya da ihmal edilmektedir.

4.10.3 Akrabalık ilişkisi bulunmayanlar

Bu temada ise akrabalar dışında yaşlıyı istismar eden kişilerden bahsedilmiştir. Bunlar bazen öğrenci, bazen arkadaş bazen de evlat edinilmiş çocuk olabilmektedir. Katılımcılardan biri öğrencileri ve eski iş arkadaşları tarafından ihmal edildiğini, huzurevinde kalan katılımcılardan ikisi evlat edindikleri çocuklarının onları arayıp sormadıklarını yani ihmal edildiklerini, bir katılımcı ise arkadaşlarından birinin onu ekonomik olarak istismar ettiğinden bahsetmiştir:

D: Sizden izinsiz paranız kullanıldı mı? Hiç değerli eşyalarınız izinsiz alındı mı?

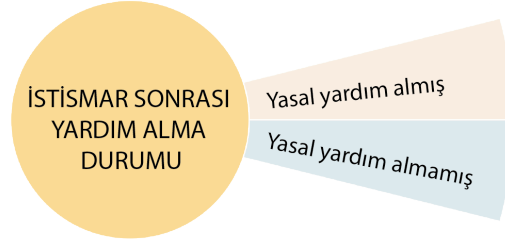
K: Çok kızarım ona. Bak o birinci, benim şeyim o çok. Çok kızarım.

D: Yapıldı mı?

K: Yok hayır. Yapılmadı da. Başka bir arkadaşına mesela borç vermiştim. Onu alamadım. Ona çok üzüldüm yani sinirlendim, üzüldüm. Şimdi de vazgeçtim tabi. Almaktan vazgeçtim tabi. Veremiyor. Veremediği için. O yüzden başka bir şeyim yok. (K16)

4.11 İstismar Sonrası Yardım Alma Durumu

Bu kategori istismara maruz kalan katılımcıların sonrasında yasal bir yardım alıp almadıklarına odaklanmıştır. Katılımcıların hemen hemen hepsinin yasal yardım almadığı görülmüştür. Yasal yardım alan kişi de doğrudan istismarla ilgili yasal yardım almamış, başka bir suçu dolayısıyla istismarcı için yasal yollara başvurmuştur. Bu kategori yasal yardım almış ve yasal yardım almamış olarak temalandırılmış ve şekil 12'de gösterilmiştir.

ŞEKİL 12. İSTİSMAR SONRASI YARDIM ALMA DURUMU

4.11.1 Yasal yardım almış

Oğlu tarafından ekonomik ve psikolojik istismara maruz kalan bir kadın katılımcı oğlunu polise şikayet ederek, hapis cezası almasını sağlamıştır. Ancak bu hapis cezası istismardan dolayı değil, başkasını yaralama suçundandır. Katılımcı uyuşturucu kullanan oğlunun bu yolla uyuşturucuyu bırakabileceğini düşünmüştür.

D: Hapse girdi dediniz, siz mi polise gittiniz. Yaptıklarını anlattınız?

K: Yok bir yaralanmadan kaçak geziyordu. bari dedi bir arkadaş. Abla dedi o işlerde yaşamış başlarına gelmiş. Abla bunu yakalat dediler. Yakalattık biz de. Ki orda temizlensin diye. Geldi daha kötü oldu. Cezaevi çözüm değilmiş. Daha kötü oldu. (K20)

4.11.2 Yasal yardım almamış

Katılımcılar yasal yardım konusunda sürekli gelgitler yaşamışlar ancak sonuç olarak yardım almamışlardır. Bunun bir çok nedeni vardır ancak görünen en büyük neden ailenin adının bu olayla anılmasına engel olmasıdır.

D: Damat size bağırdıktan sonra ne yaptınız?

K: Bir daha görüşmedik. Olay olduğunda da kızlarım uzaklaştırdı benden. Polis çağırmadık. Aramızda hallettik. (K17)

D: Polise şikayet ettiniz mi?

K: Edemedim. Etmedim. Ama etmem gerekirdi. Bilmem ne hastasıymış. Gitmiyor doktora ilacını almıyor. Oğlum telefon açıyor eczaneden. İlacını al (gelini), bir daha telefon açarsan ,benim yanımda olduğu zamanları biliyorum ben başka zamanları bilmem, bir daha telefon açarsan, götürür tuvalete atarım o ilaçları dedi. Böyle sıkıntılı. Ne yapacağımızı bilmiyoruz. Anne de üstüne düşmüyor. Hiç düşmüyor. İki üç kızlar. Anne de düşmüyor üstüne, şey de düşmüyor. Benim kızlar peşinde, oğlanı da dinlemiyor. Bunu daha 2-3 gün oldu televizyondan izledim. Aslında yapmamız (şikayet için) gerekiyormuş. Kızım sırtımı görmüş o vurduktan sonra, sırtın dedi simsiyah olmuş anne dedi. Ben bunu çekip bir avukatla görüşecem dedi bankada çalışan kızım. Kızım dedim yok dedim ad bizim adımız dedim. Gözünü seveyim yapma dedim. (K1)

D: Hiç bir yere başvurduğunuz mu?

K: Yok yakışmaz asla. Polise gidicem ve evimin hayatımın durumunu anlatacağım, mümkün mü öyle şey? Mümkün değil.

D: Sizin fikriniz mi bu yoksa çevreyi mi hesaba katıyorsunuz?

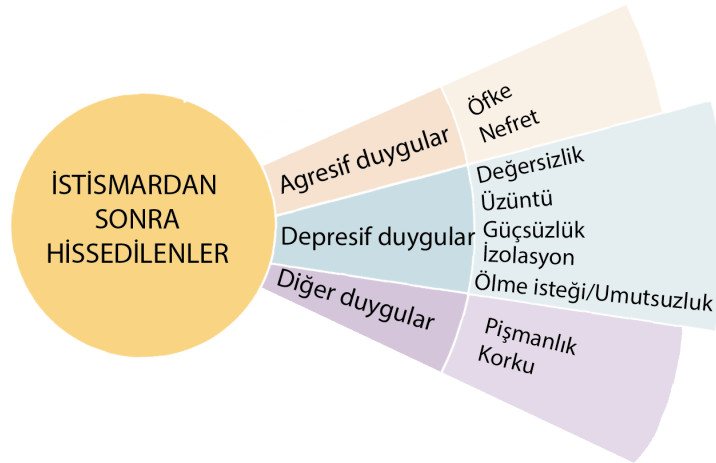
K: Yok kendim düşünüyorum. (K36)

D: Oğlunuzla yaşadığınız bu olaydan sonra bir şeye başvurduğunuz mu, mesela reddi mirasa başvurduğunuz mu? Yasal bir sürece girdiniz mi?

K: Oğlumla yasal sürece girmedim kızım. Beni 2. Ağır ceza mahkemesinden çağırdılar. Oraya gittim. Hakim bana sordu. Bir 50 milyarlık çekimiz vardı. Onu da benim malımlan ödendi, icra yoluyla ödendi. O çekin takibi için sordu bana. O çek ne oldu dedi. İcra yoluyla ödendi dedim ona. İmzayı oğlum atmıştı doğru mu dedi. Doğru dedim. İmzayı oğlum attı. Ama çek benim varlığımdan ödendi. Oğlundan şikayetçi misin dedi. Yok hakim bey değilim dedim. Şikayetçi değilim dedim. Hapis yatarsa neyim ne olacak, torunlarım elimde kalacak. Yok hakim bey dedim. Onun haricinde bir şey falan yapmadım. Evlatlıktan red etmeyi düşünüyorum. Anası onu da yapmıyor. (K19)

4.12 İstismardan Sonra Hissedilenler

Katılımcılara istismardan sonra hissedilenler sorulduğunda iki tür duygudan bahsetmişlerdir. Bunlardan biri “öfke ve nefret” gibi agresif duygular iken, “değersizlik, boşluk, güçsüzlük, izolasyon ve ölme isteği- umutsuzluk” gibi depresif duygular ve pişmanlık, korku gibi hislerini dile getirmişlerdir. Bu kategori “agresif duygular, depresif duygular ve diğer duygular olarak temalandırılmış ve Şekil 13’te gösterilmiştir.

ŞEKİL 13.İSTİSMARDAN SONRA HİSSEDİLENLER

4.12.1 Agresif duygular

İstismar sonrası bazı katılımcılar öfke ve nefret gibi agresif duygular hissettiklerini ifade etmişlerdir:

D: Oğlunuzun yaptıkları aklınıza gelince ne hissediyorsunuz?

K: Kin ve nefret. Bu maddeyi kullanmasaydı ruh sağlığı bozuk Allah bunu da böyle yaratmış diyecektim, affediyordum. Ama bunu bile bile yıllardır çektik ve onu da buna alıştıran ... isminde bir çocuk bilmem neydi. Onu da yakalattık.

D: Üzerinizde yaşadıklarınızın etkisi var mı?

K: Olmaz olur mu. Hop diye kalkıyorum aniden. Kızlar bakar bilirler, anneme ne oldu diye. Ya o mutfağın köşesine giderim. Bir oraya bir buraya giderim. Bir şeyler aramaya çalışırım. Yani yan etkisi çok. Daha da çekiyorum. Yoksa buralara niye geleyim. (K20)

D: Sizden izinsiz paranız kullanıldı mı? Hiç değerli eşyalarınız izinsiz alındı mı?

K: Çok kızarım ona. Bak o birinci, benim şeyim o çok. Çok kızarım.

D: Yapıldı mı?

K: Yok hayır. Yapılmadı da. Başka bir arkadaşına mesela borç vermiştim. Onu alamadım. Ona çok üzülüm yani sinirlendim, üzülüm. Şimdi de vazgeçtim tabi. Almaktan vazgeçtim tabi. Veremiyor. Veremediği için. O yüzden başka bir şeyim yok. (K16)

D: Bu olay aklına gelince ne hissediyorsunuz?

K: Sinirim tepeme çıkıyor. Öldüresim geliyor.(K17)

4.12.2 Depresif duygular

İstismar sonrası bazı katılımcılar ölme isteği, sürekli üzüntü hali, güçsüzlük, değersizlik hissi gibi depresif duygular yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Felçli olduğu için yatağa bağımlı yaşayan bir kadın katılımcı “kimseye yük olmadan” ölmek istediğini ve bunun için dua ettiğini anlatmıştır:

D: Siz çalışıyordunuz değil mi, yorgan bağlıyordunuz?

K: Yorgan, lif yapıyordum satıyordum. Ben kimseye muhtaç değildim. Şimdi ben hasta oldum. Kızım bana bakıyor. Kurban olayım ona, mekanı cennet olsun hastadır. Oğlum da hocadır. Bazen dua ediyorum, ruhumu al diye. O gün oğlum diyor anne Allah için diyor çok günahdır. Ee biliyorum günahdır oğlum. Sıkıntı veriyorum. Ondan kendime dua ediyorum. Hasta olduğum için böyle dua ediyorum.

D: Ölmek mi istiyorsunuz?

K: Ölmek istiyorum. Ama kimseye eziyet vermeyeyim. Onun için dua ediyorum. Yani hasta olduğum için dua ediyorum. Oğlum diyor anne Allah için dua etme. Namazım kılıyorum çok şükür. Yorganım yastığımı böyle yapıyorum. Kılıyorum. Çok şükür. Kurban olayım Allah'a. Allah vermiş bana hafifletsin inşallah. O vermiş hafifletsin inşallah. (K7)

D: Hiç çocuklarınız ya da akrabalarınız acıttı (katılımcının tabiri kullanılmıştır) mı peki sizi?

K: Evet bazı kelimeler acıtıyor beni. Mesela ne diyorlar? Şimdi gibi geçenlerde kardeşlerim kardeşimin eşi gelmişti bize. Dedi ki abla bahçeni niye yıkamamışsın. Dedim valla bende bel fitiği var. İşte yağmur geliyor zaten Allah'ın katından. Niye acıtayım kendimi. Dedi kızların gelip yıkasın. Dedim biri çalışıyor. Biri çocuklarıyla uğraşiyor. Su da akşam 10'da geliyor. Hangisi çağırayım gelip yıkasın.(K13)

4.12.3 Diğer duygular

Bazı katılımcılar ise eskiden istismara ses çıkaramadıklarını ama şimdi olsa farklı davranacaklarını söylemişlerdir. Bir kadın katılımcı eskiye dair pişmanlık duygularını şöyle ifade etmektedir:

D: Siz hala o yaşadıklarınızın etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Fiziksel bir iz veya yara var mı?

K: Yok öyle yaralanmalar yok fakat o günler aklıma gelince nasıl ben bunları yaşadım diyorum, niye onu çekmişim o günlerde diyorum kendime. Şimdiki aklım olsa çekmem, kaybedecek neyim kaldı dersin. Şimdi o eziyeti yapsa gırtlaklardım, ya boşar başka bir kocaya varırdım, ya da hayatımı başka türlü sürdürürdüm belki de. Ayrılanları görünce iyi etmiş diyorum, niye çeksin ki kötünün kahrını üç günlük dünyada. Gençle yaşlının aklı bir değil, oturuyor şimdi ama. İş işten geçmiş oluyor. (K36)

Bu çalışmada katılımcıların söyledikleri üzerinden elde edilen bulgular 12 kategori çerçevesinde sunulmuştur. Bu bulgular yaşlı istismarın yaygın olarak görüldüğünü, yaşlıların bu istismardan olumsuz etkilendiklerini, istismarın her yaşlıya farklı şeyler hissettirdiğini, huzurevine gitme kararını almada yaşlıların farklı süreçler yaşadıklarını, istismarla ve olumsuz yaşam deneyimlerini ile başa çıkmak için çok çeşitli başa çıkma stratejileri geliştirdiklerini göstermiştir.

5 TARTIŞMA

Bu bölümde çıkan sonuçlar çerçevesinde ulaşılan yargılar, bu yargıların ilgili literatür ve diğer araştırma bulguları ile karşılaştırılarak tartışılacaktır. Türkiye’de daha önce az çalışılmış bir konu olan yaşlı istismarını ve istismarla başa çıkma stratejilerini konu eden bu çalışma, diğer çalışmalardan temel olarak üç yönüyle ayrılmaktadır: Birincisi bu çalışma yaşlı istismarını konu alan diğer çalışmalar (Artan, 1996; Keskinoglu ve ark., 2007; İnce ve ark., 2007; Kıssal ve Beşer, 2011; Ergin ve ark. 2012; Artan, 2016) gibi nicel bir yöntem kullanarak yapılmamıştır. Nicel çalışmalar istismarın yaygınlığını göstermek ve hangi istismar türünün daha çok uygulandığıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Ancak bu çalışmada en çok yaşlıların “duyulmayan sesler”ini (WHO, 2002) duymak amaçlanmıştır. Kırılgan bir grubun mensupları olarak yaşlılar, istismarı anlatmakta en çok zorlanan gruplardandır. İkinci olarak ise bu çalışma yaşlıların başa çıkma süreçlerine odaklanmıştır. Dünyada yaşlı istismarı ile başa çıkma konusunda çok az sayıda çalışma vardır (Comijs ve ark., 1999; Yang, 2004; Erlingsson ve ark., 2005; Zink ve ark. 2006). Türkiye’de ise bu konuda yapılmış yalnızca bir çalışma tespit edilmiştir. Huzurevinde yaşayan 8 yaşlı kadınla odak grup görüşmesi yapılarak gerçekleştirilmiş bu çalışma, yaşlıların başa çıkma stratejileri konusunda fikir verse de sadece katılımcıların eşleri tarafından uygulanan şiddeti ele alması, kişi sayısı ve örneklemin sadece huzurevinde yaşayan kadınlardan oluşması dolayısıyla sınırlı bir çalışmadır (Demir, 2017). Üçüncü ve son olarak da bu çalışmada Türkiye’de yapılmış diğer tez çalışmalarında olduğu gibi sadece huzurevinde ya da sadece evlerinde yaşayan yaşlılar değil her iki gruptan da yaşlılar çalışmaya dahil edilmiştir. Bu çalışma farklı dört şehirde yapılması dolayısıyla da yaşlı istismarı konusunda yapılmış diğer tezlerden ayrılmaktadır.

Beş Avrupa ülkesinde 2880 yaşlı kadınla yapılmış bir çalışma katılımcıların yüzde 30.1’inin geçen bir yıl içinde bir istismar türüne maruz kaldığını, bunlardan yarıdan azının resmi ya da resmi olmayan bir ortamda bu istismarı anlattığını göstermiştir (Tamutiene ve ark., 2013).

Türkiye’de de istismarı bildirme oranı çok düşüktür. İstismar genelde bir sağlık kurumuna başvuru sonrası ya da evde sağlık hizmetlerinin tespiti ile açığa çıkmaktadır. Açığa çıkması zor bir konu olarak istismar sadece bu yönüyle bile çalışmaya muhtaç bir konudur.

Bu bölümde elde edilen bulgulardan ortaya çıkan 12 kategori, yapılmış diğer çalışmalarla karşılaştırılarak tartışılacaktır. Bu çalışmada görüşme sırasında sorulan sorularla istismar ve başa çıkma stratejilerinin yanı sıra, yaşlılığın yaşlıların gözünden nasıl algılandığı, katılımcıların kendilerine yönelik algıları, çevreleri tarafından nasıl tanımlandıklarına dair algıları, hayattan beklentileri, istismar sonrası yasal yardım alma durumları, huzurevinde kalıyorsa huzurevine gelme sebepleri ve gelme kararını kimin verdiğiyle ilgili verilere de ulaşılmıştır. İstismar konusuyla bağlantılı olduğu düşünülen bu konular aşağıda nedenleriyle beraber tartışılacaktır. Aslında temaların çoğunun birbiriyle bağlantılı olduğu, katılımcıların aynı ifadeleri kullanmasalar bile satır aralarında söylediklerinin birbiriyle örtüştüğü iddia edilebilir. Bu kısımda bu bağlantılar kurulacak ve birebir katılımcıların söylediklerine değil söylediklerinin arkasında yatan anlamlara odaklanılacaktır.

5.1 Yaşlanma/Yaşlılık Algıları

Dünyayı anlamlandırma süreçleri yaşlanma ile birlikte değişir. Yaş aldıkça hayata ve dünyaya karşı bakış açısı ve tanımlamalar da süreç içinde farklılaşır. Yaşlılıkta diğer yaşam dönemlerinden farklı olarak kişinin deneyimlerden elde ettiği ve genelde *bilgelik* olarak tanımlanan bir bakış açısı kazanmış olduğu söylenebilir. Yaşlı biri bulunduğu yaşam dönemi olması itibarıyla yaşlanma ile ilgili farklı şeyler söylerken, genç biri yaşlanmayı ve yaşlılığı farklı tanımlayacaktır. Aslında burada yine yaşlanma ve yaşlılığın farkını vurgulamak yerinde olacaktır. Çünkü bu çalışmadaki katılımcılar yaşlanma terimini yaşlılığın yerine kullanmışlardır. Halbuki yaşlanma doğuştan ölüme kadar olan süreci kapsar, yaşlılık ise yaşam dönemlerinden biridir.

Yaşlıları “saygı gösterilmesi gereken kişi” olarak tanımlayan katılımcılardan K17, çocukları tarafından “sağlıklı düşünemeyen” olarak tanımlandığını ifade etmiştir. Çocukları tarafından saygı görmediğini söyleyen katılımcı, aslında ihtiyacı olduğunu düşündüğü “saygı görmeyi” yaşlılığın bir tanımı olarak dile getirmiştir. Aynı katılımcının “çocukları tarafından dikkate alınmadığı, adına kararlar verildiği, isteklerini söylemekten çekindiği” görülmektedir. Maruz kaldığı bu durum da katılımcının yaşlılık tanımını etkilemektedir. Yaşlılığı “saygı görme çağı” olarak tanımlayan K21’in öğrencileri ve eski iş arkadaşları tarafından aranılıp sorulmadığı, bunun katılımcıyı üzdüğü ve bu durumu “vefasızlık” olarak tanımladığı görülmektedir. K34’ün de yaşlılığın “otoritenin, saygınlığın yok olması, gençliğe özlem duyulan bir yaş” olduğunu ifade ettiği, hayattan beklentisinin de kendi ifadesiyle “kimseye karışmadan ölümü beklemek” olduğu görülmektedir. Ancak K34’ün yaşlılıkla ilgili “her canlı yaşlandığına göre kötü bir şey değil” ifadesinden yola çıkarak yaşlılıkla ilgili doğrudan bir kabul içinde olduğu söylenebilir. K42 yaşlılığı “her tarafın ağrıdığı bir yaş” olarak tanımlamış, ardından da yaşlılığın “Allah tarafından verilen bir şey” olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda K42’nin doğrudan bir kabul içinde olması, olumsuz durumlarla başa çıkma biçimleriyle bağlantılıdır. K42 olumsuz durumlarla başa çıkmak için genelde dua ettiğini, Kur’an okuduğunu söylemiştir. Bu anlamda olumsuz durumlarda Allah’a tevekkül ettiğini söyleyen katılımcının yaşlılık tanımında da bir kabul ve tevekkül olduğu iddia edilebilir.

Bazı yaşlılar bedensel ve ruhsal değişimleri doğal bir durum olarak değerlendirirken bazıları ise bu değişimlerden yakınabilirler (Özben, 2008). Yukarıda birkaç örneği verildiği üzere katılımcıların bazıları yaşlılığın “doğal bir süreç” olduğunu ifade ederek yaşlılığın getirdikleri konusunda bir kabul içinde olduklarını göstermişlerdir. Bu anlamda bazı katılımcıların ifadelerinin alanyazın ile örtüştüğü görülmektedir. Örneğin Akçay (2011) yaşlılığı, insan ömrünün doğal, mutluluk ile karşılanması gereken ve kendi içinde olumlu yönleri olan bir yaşam dönemi olarak tanımlamaktadır. Ancak katılımcılar tarafından ifade edildiği şekliyle

kabul, bazen doğrudan olurken bazen bir şarta bağlanmıştır. K19 yaşlılığı “kendine bakacak durumda isen güzel” diyerek tanımlamış, öyle olmazsa yaşlılığın yalnızlık ile sonuçlanabileceğini ifade etmiştir. K19’un yaşlılık algısının hayattan beklentisini etkilediği ve bu beklentinin sağlık ve sıhhat içinde yaşamak olduğu görülmektedir.

Yaşlılığı “ümitlerin bitmesi, pişmanlık, yalnızlık, korkulan bir şey” olarak tanımlayan katılımcıların ise yaşlılığa karşı olumsuz bir algı içinde oldukları görülmüştür. K15 yaşlılığı “pişmanlık” olarak tanımlamış ve “sağlığın, gücün, dostların, ahlakın vs kıymetini bilmeden yaşamamanın, ileriye düşünmeden hareket etmenin verdiği bir pişmanlık yaşı” ifadelerini kullanmıştır. K15 hayattan beklentisinin kanaatkâr bir şekilde hayatını devam ettirmek olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadeden kanaatkârlık ile yaşamı devam ettirme beklentisinin gençlikteki kayıpların verdiği pişmanlığın bir sonucu olduğu söylenebilir. Yaşlılığı “korkulan bir şey” olarak tanımlayan K5’in ise kendini tanımlarken “ölümden korkan” ifadesini kullandığı, bu bağlamda K5’in yaşlılığı ölümle bağdaştırdığı ve bu yüzden de korkulan bir şey olarak gördüğü düşünülebilir. K5 gibi K6’nın da yaşlılığı “elden ayaktan düşmek, muhtaç olmak” gibi kavramlarla tanımladığı, kendini tanımlarken “içine kapanık, gönül kırmayan” gibi ifadeler kullandığı görülmüştür. K6’nın genel ifadelerinden de yola çıkarak kimsenin gönlünü kırmamanın temelinde muhtaç duruma düştüğünde bakılmama korkusunun yattığı düşünülebilir.

Yaşlının güven duygusu içinde olması çok önemlidir. Yaşlılıktaki güven duygusu, sosyal ilişkilerin genişliğiyle bağlantılıdır. Bu sosyal ağın genişliği yaşlının hem güven duygusunu artırır hem de sosyal yeterliliğinin güçlenmesini sağlar (Görgün- Baran, 2008). Erikson’un kişilik modelinde yer alan benlik bütünlüğü kavramı, yaşlının geçmişinde yaşadıklarını kabullenmesi, şu ana kadar yaşadıklarından dolayı bir yaşam doyumuna ulaşması ve yakın geleceği kabullenirken de ölüm korkusunu bir kenara bırakmasıyla gerçekleşebilmektedir. Ancak kişi hayatta başarısız olduğunu, hayatına yeni bir yön verebilmek için geç olduğunu düşündüğünde

umutsuzluk yaşaması kaçınılmaz olacaktır (Brown ve Lowis, 2003). Bu umutsuzluk yaşamın anlamının olmadığı ve hayatının boşa geçtiği hissiyle bağlantılandırılmaktadır (Kalınkara, 2016b). Bu çalışmada bazı katılımcılar özellikle gençlik döneminde eşlerinin ya da başka kişilerin onlara kötü muamelesine tepki veremedikleriyle ilgili bir pişmanlık duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu pişmanlık hissi yaşlılık dönemlerinde hayatlarının boşa geçtiği ile ilgili bir algılarının oluşmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra çocuklarıyla olan ilişkileri konusunda bu dönemde yapılan sorgulamalar ile birlikte de umutsuzluk yaşayan katılımcılar olduğu görülmüştür. Bu umutsuzluk çocuklarına verdikleri değer karşılığını yaşlılık döneminde alamadıklarına dair algılarıyla bağlantılıdır.

Yaşlılığı “yetersizlik ya da başkalarına muhtaçlık” olarak tanımlayan katılımcılar tarafından yaşlılık elden ayaktan düşülen, kalkıp oturulamayan, gençliğe özlem duyulan bir yaş olarak algılanmaktadır. Yaşlılık ile hastalığı eşdeğer gören algının da bazı katılımcılar tarafından dillendirildiği görülmüştür. Görüşmelerde genelde birden fazla kronik hastalığa sahip olduğunu söyleyen katılımcılar çoğunluktadır. Kronik hastalıkların açığa çıkmasında yaşlının fiziksel aktivitesinin azalması da etkilidir (Elsawy ve Higgins, 2010). Katılımcılar ağrılarının arttığından ve sonrasında da hareket kabiliyetlerinin kısıtlandığından da bahsetmişlerdir.

Yaşlılığı bir otorite kaybı ve saygınlığın azalması olarak gören katılımcılar, “söylediklerinin ciddiye alınmadığını, isteklerini söylerken çekindiklerini, kimseyle uğraşmamak için kabuklarına çekilmeyi tercih ettiklerini” ifade etmişlerdir. Bu anlamda kronik hastalıkların varlığı, başkasına muhtaç olma duygusunu tetikleyerek, bakıma muhtaç olmaktan çekinen yaşlıların kendi kabuklarına çekilmesine neden olmuş ve özellikle çocuklarıyla çatışmadan yaşamak isteyen yaşlılar, ciddiye alınmadıkları için de bu durum pekişmiştir. Sağlık durumu, kendini yalnız hisseden yaşlılarda yalnız hissetmeyenlere nazaran daha kötüdür. Yaşlılarda yalnızlık hissi can sıkıntısı, hareketsiz olma, kendini ve yaşadığı olumsuzlukları yeterince ifade

edememe gibi durumlarda daha sık ortaya çıkar (Tufan, 2003). Sürekli saygı ve destek görme isteği de yalnızlıkla bağlantılıdır (Akçay, 2011).

Yaşlılıkta bilgelik gibi olumlu atıfların yapıldığı çalışmalar da vardır (Ardelt, 1997; Bergsma ve Ardelt, 2012). Bilgelik karşı karşıya kalınan problemlerin çözümü için tecrübenin kullanılması ve bu probleme farklı açılardan yaklaşılması anlamına gelmektedir. Yaşlılar edindikleri bilgelik yoluyla bir problemle karşılaştıklarında soruna daha hızlı ve işlevsel çözümler bulabilmektedirler (Durak, 2013). Bu çalışmada yaşlılığı bilgelik olarak tanımlayan bir katılımcı (K21) vardır.

Bu çalışmada olumlu tanımlamalar olmakla birlikte katılımcıların yaşlılıkla ilgili algılarının genel olarak olumsuz olduğu söylenebilir. Literatürde de yaşlılık tanımlamalarının bir kısmının olumsuz olduğu görülmektedir. Örneğin Devlet Planlama Teşkilatı'nın Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı (2007) raporunda yaşlanma ile ilgili “yaşlanma bireysel bir değişim olarak kişinin fiziksel ve ruhsal yönden gerilemesidir” (s. 10) denmiştir. Bu anlamda olumsuz bir çağrışımı olan gerileme tanımını yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili yazılmış eserlerin bazılarında yer alsa bile bu tanımlamaların aslında gerçeği yansıtmadığını söylemek mümkündür.

5.2 Kendini Anlatmak- Benlik Algıları

Bu kategori, katılımcılara sorulan “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?”, “... nasıl bir insan?, sizce nasıl bir insansınız?” gibi sorulara verilen cevaplar doğrultusunda diğer kategorilerle bağlantılandırılarak tartışılacaktır.

Mersin ve arkadaşları (2018) yaşlıların kendilerine ve yaşamlarına dair değerlendirmelerini ele aldıkları çalışmalarında Türkiye'de yaşlıların kendileri ile ilgili değerlendirmelerini içeren çalışma sayısının yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşme sırasında katılımcıların cevap verirken en çok zorlandıkları sorulardan biri de “kendini tanımlama” ile ilgili sorularıdır. Bazı

katılımcılar daha önce kendileriyle ilgili böyle bir sorunun sorulmadığını ve bu konu üzerine nerdeyse hiç düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca bu soruya cevap verirken genelde “insan kendini övmez ama” diyerek söze başlamışlardır. Kendilerini olumsuz tanımlayanların sayısı çok azdır. Katılımcılar genelde olumlu özelliklerini vurgulamışlardır. Bunun bir sebebi görüşmeciyeye kendilerini iyi tanıtmak olabileceği gibi, diğer bir sebebi de yaşlılığın getirdiği olumlu benlik kurma isteğinin yaşlının kendini ifade ederken kullandığı kavramlara yansımaları olabilir.

Yaşlılıkta kendini tanımlamanın işlevi üzerine Freund ve Smith (1999) tarafında yapılmış bir çalışmada olumlu ve olumsuz benlik tanımlamalarına kendini nötr olarak tanımlama teması da eklenmiştir. Örneğin “politikadan hoşlanan biri” tanımlaması nötr bir tanımlamadır. Bu çalışmaya göre olumlu tanımlamalar duygusal iyi oluşla doğrudan bağlantılıdır. Yaşlıların kendilerini tanımlarken şimdiki ya da gelecekteki durumlarından çok, geçmiş deneyimlerini temel aldıkları görülmektedir.

Olumlu benlik zaten hayatında birçok kayıp yaşayan yaşlı birey için bir kendini gerçekleştirme alanı olarak görülebilir. Birçok kayıpla baş etmeye çalışan yaşlılar kendilerini olumlu bir bakış açısıyla tanımlayarak yaşadıkları olumsuzluklara karşı daha güçlü durabilmektedirler. Benlik algıları ile ilgili sorular altında katılımcıların kendilerini tanımlamalarıyla başa çıkma stratejileri arasında bir ilişki olup olmadığının görülebilmesi amacıyla sorulmuştur. Olumlu ve olumsuz benlik algısı kişilerin istismara verecekleri tepkiyi de etkileyebilmektedir. Kendini olumlu sıfatlarla tanımlayan katılımcılar “güçlü, ayakta durmayı bilen, sakin, gösteriş sevmeyen, sevecen” gibi ifadeler kullanırken, kendini olumsuz olarak tanımlayanlar ise “sevilmeyen, aptalın teki, evhamlı, yalnız” gibi ifadeler kullanmışlardır. Mersin ve arkadaşlarının (2018) yaşlı bireylerin kendilerine ve yaşamlarına yönelik öz değerlendirmelerini ele aldıkları çalışmada yaşlıların kendisiyle ilgili olumlu

değerlendirmelerin olumsuz değerlendirmelerden daha çok olduğu görülmüştür. Katılımcıların ifade ettikleri olumlu ve olumsuz değerlendirmeler bu çalışmadaki ifadelere benzerdir.

Daha önce hiç evlenmemiş ve evinde yalnız yaşayan K2 kendini tanımlarken “yalnız” ifadesini kullanmıştır. Bu ifadenin hem duygusal hem fiziksel yalnızlığı kapsadığı katılımcının ifadelerinde görülmektedir. Ancak duygusal yalnızlık vurgusu katılımcı tarafından daha sıklıkla vurgulanmıştır. K2'nin yaşadığı ihmalin kardeşlerinin ilgisizliği ve onu arayıp sormamaları olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla K2 yaşadığı ihmalin bir sonucu olarak ve evde de yalnız yaşadığı için kendisini tanımlarken bu ifadeyi kullanmıştır.

Eşiyle beraber yaşayan K13 kendini tanımlarken “kalp kırmayan, kimseyi incitmeyen” olarak tanımlamıştır. K13'ün istismardan sonra hissettiklerine bakıldığında derin bir üzüntü yaşadığı görülmektedir. Aynı zamanda biri ona kötü bir şey yaptığında ya da söylediğinde onlara tepki veremediğinden, olaylara karşı sessiz kaldığından bahsetmiştir. Katılımcıların kendilerini tanımlamalarının aslında çevreleri tarafından nasıl tanımlandıklarına dair algılarını da etkilediği söylenebilir. Çünkü katılımcıların büyük bir kısmı çevresinin onu nasıl tanımladığına dair algılarından bahsederken, kendisine yönelik algılarını anlatırken kullandığı ifadelerle örtüşen ve benzer ifadeler kullanmaktadır.

Kendini “aptalın teki, çabuk kanan, çok iyi niyetli” olarak tanımlayan K35, adına ev ve araba alınarak oğlu tarafından borçlandırıldığını ve huzurevinde yaşamasına rağmen hala bu borçları ödemek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Ekonomik olarak istismar edilen K35'in yaşadığı istismarın kendini tanımlarken kullandığı ifadeleri etkilediği söylenebilir. Kendi kendini kabul ve kişisel yaşam tatmininin başarılı yaşlanmayı pozitif yönde etkilediği söylenebilir (Reichstadt ve ark., 2010). Dolayısıyla kişinin hayatında yaşadıklarını kabulü ve kendi kendini bu yönde tanımlaması da hayatını doğrudan etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında katılımcıların benlik algılarının, başa çıkma süreçleri ve istismardan sonra hissettikleri ile ilişkili olduğu söylenebilir.

5.3 Başkasının Aynasında Benlik

Görüşmeler sırasında katılımcılara çevreleri tarafından nasıl tanımlandıklarına dair algılarıyla ilgili sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar çerçevesinde katılımcıların çok çeşitli ifadeler kullandıkları görülmüştür. “Kıymetli, sevilen, çalışkan, güler yüzlü, çok zeki, iyi niyetli” gibi olumlu tanımlamalar ile birlikte, “kafayı yemiş, sağlıklı düşünemeyen, dalga geçilen biri, sert görünümlü, kendini beğenmiş” gibi olumsuz olarak nitelendirilebilecek ifadeler kullananlar da olmuştur. Bu sorularda katılımcılar kendilerini tanımlarken yaptıkları tanımlamalarla ilgili sorulara cevap verirkenki kadar derinlemesine düşünmemişler, daha hızlı bir şekilde cevap vermişlerdir. Bunun bir nedeni katılımcıların çevrelerindeki kişilerin onları tanımlamalarını sık duyarken ya da bununla ilgili daha çok düşünürken, kendileri ile ilgili daha az düşünceleri olabilir.

Katılımcılardan K18 çevresi tarafından “dalga geçilen” biri olarak tanımlandığını ifade etmiştir. K18 psikolojik olarak istismara uğradığını, çeşitli hakaretlere maruz kaldığını, örneğin yanlış bir şey yaptığında gelininin ona “gözün kör mü?” dediğinden bahsetmiştir. K18 bunun yanı sıra fiziksel ve ekonomik istismara da maruz kalmaktadır. Bir kurs merkezine giden K18’in arkadaşlarının da kendisiyle bazı durumlarda alay ettiğini düşünmesi aslında yaşadığı istismar sonrası hissettikleriyle ilişkilendirilebilir. Evde kendini ifade edemeyen ve ettiğinde de kendisine hakaret edilen K18’in yaşadıklarının çevresinin onu nasıl gördüğüne yönelik algısı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Huzurevinde kalan katılımcılardan K30, çevresi tarafından “iletişimi iyi, espritüel ve sanatsever” olarak tanımlandığını ifade etmiştir. K30 olumsuz durumlarla baş etmek için arkadaşlarıyla bulunduğu bir lokale gittiğini, okey oynadığını ve şarkı söylediğini anlatmıştır. K30’un çevresi tarafından tanımlandığı özelliklerinin başa çıkma stratejileriyle de uyumlu olduğu görülmüştür. Zira K30 insanlarla iletişim kurarak olumsuz durumlarla başa çıktığını söyleyerek aslında çevresi tarafından da bu özelliğinin vurgulandığı konusunda bilgi vermiştir.

Yine huzurevinde yaşayan K32'nin çevresi tarafından nasıl tanımlandığı ile ilgili algısına bakıldığında kendisini “sevilmeyen” olarak tanımladığı, olumsuz durumlarla başa çıkma stratejisi olarak da dinlenmeyi tercih ettiği görülmüştür. Burada dinlenmek gibi daha pasif olarak nitelendirilebilecek bir başa çıkma stratejisinin, aslında insanlarla iletişimi iyi olmayan ve sevilmediğini düşünen K32'nin tanımlamalarını etkilediği söylenebilir.

Huzurevinde kalan K34'ün çevresi tarafından tanımlanırken “yalnız adam” tabirinin kullanıldığı, başa çıkma stratejisinin huzurevindeki hayvanları beslemek ve onların bakımlarını yapmak olduğu tespit edilmiştir. K34'ün insanlarla iletişim kurmak yerine hayvanlarla daha çok vakit geçirmesi “yalnız adam” tanımlamasını açıklamaktadır. Bunun yanı sıra K34'ün bundan sonra hayattan beklentisinin “kimseye karışmadan yaşayıp, ölümü beklemek” olduğu, bunun da yine içinde bulunduğu ortamdan soyutlanmış bir hayat yaşamasıyla bağlantılı olduğu düşünülebilir. Türkiye’de yaşlılık dönemine ait beklentilerin araştırıldığı bir çalışmada yaşlıların temel olarak, bağımsızlık kaybı, işe yaramamak ve yalnızlık gibi kaygılara sahip oldukları görülmüştür. Bu çalışmada geleceğe dair kaygıları olanlar kendilerini yalnız olarak tanımlayan gruptur (Aközer ve ark., 2011).

Huzurevinde yaşayan yaşlıların yaşadığı yalnızlık hissi yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir (İlhan ve ark., 2016). “Yalnız, sevilmeyen” gibi tanımlamaları kullanan yaşlıların çoğu huzurevinde yaşamaktadır. Huzurevinde kalan yaşlılar ile yapılan görüşmelerde, yaşlılar kaldıkları ortamdaki çok memnun olduklarını, verilen hizmetin kalitesinin iyi olduğunu ancak huzurevinde beraber yaşadıkları diğer yaşlılarla anlaşamadıklarını, özellikle temizlik ve insani ilişkiler konusunda sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların çevreleri tarafından nasıl tanımlandıklarına dair algılarını etkileyen temel şeyin şu anda yaşadıkları ortamdaki ilişkilerinin olduğu, ortamın ruh halleri üzerindeki etkisinin de büyük oranda bu tanımlamaları etkilediğinden söz edilebilir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin yaşam doyumlarının dış koşullara bağlı olduğu, yaşlanmaya bağlı durumların ise ikinci planda kaldığı söylenebilir (Onur, 2011).

5.4 Hayattan Beklentiler

Bu kategoride katılımcıların bundan sonra hayattan beklentilerine dair söylediklerine yer verilecektir. Hayattan beklentiler konusu yaşlılıkta büyük önem arz etmektedir. Çünkü toplumsal olarak yaşlı bireylere karşı önyargılardan biri de yaşlıların tabiri caizse “ununu elemiş, eleğini asmış” olduğu ve artık ölümü bekliyor oldukları ilgili algılardır. Bu algılar yaşlı bireylerin de hayata dair bakış açısını ve beklentilerini etkilemektedir.

Felçli olduğu için yatağa bağımlı bir şekilde kuması ve eşiyle aynı evde yaşayan K7 hayattan beklentilerinden bahsederken felçli bacağına iyileşmesini umduğunu, bunun Allah nezdinde zor olmadığını, bunun için dua ettiğini anlatmıştır. Fakat görüşme ilerledikçe umutsuz olduğu gözlemlenen K7'nin “Allah'ın emrini (ölmeyi) bekliyorum” ifadesiyle aslında yaşamaya dair beklentilerinde umutla umutsuzluk arasında bir çizgide gidip geldiği görülmüştür. K7 fiziksel ve duygusal istismara maruz kalmış, daha önce ekonomik olarak istismar edilmiş ve üstüne kapı kilitlenerek ya da istediği zaman tuvalete götürülmeyerek ihmal edilen bir katılımcıdır. Öz bakımını kendisi yapamayan K7 çok sessiz konuşarak ve umutsuz bir yüz ifadesiyle görüşme boyunca yaşama dair isteği kalmadığıyla ilgili bir izlenim oluşturmuştur. Bu isteksizlik yaşlılarda intihar düşüncesine yol açabilmektedir. Özellikle ağırlı ve yeti kaybına yol açan bazı hastalıklar, yalnızlık, erkek olmak, ailede intihar öyküsü olması ve depresyon gibi durumlar yaşlı intiharlarının risk faktörlerindedir (Pearson ve ark., 1997). İntihar gibi aktif bir durum olmasa da, ölmeyi beklemek de pasif bir şekilde kendi ölümünü istemek olarak değerlendirilebilir. Yaşlılıkta depresyon, beslenme, uyku rutininin bozulması, günlük hayattaki aktivitelerde isteksizlik, ilaç almayı ya da tedavi olmayı reddetmek pasif intihar olarak kavramsallaştırılmaktadır (Kapucu ve ark., 2009). Hastalık da (parkinson, alzheimer, kanser vb.) intiharın en önemli nedenlerinden biridir (Duru ve Özdemir, 2009). Kronik hastalığı olan, kendini yalnız ve kimsesiz hissedenden yaşlıların görüşmeler sırasında da daha depresif söylemleri olduğu görülmüştür.

Yaşlılığı bir “pişmanlık yaşı” olarak tanımlayan K15, gençlik yıllarında ileriye düşünmeden hareket edildiği için yaşlılığı böyle tanımladığını söylemiştir. K15 hayattan beklentilerini ifade ederken gençlikte yaptığı hatalardan sonra tek beklentisinin “kanaatkâr bir şekilde hayatını devam ettirmek” olduğunu ifade etmiştir. K15 görüşme sırasında eşiyle ve çocuklarıyla maddi olarak kanaatkâr olma ile ilgili çatışmalar yaşadıklarından bahsetmiştir. Dolayısıyla hayattan beklentisinin, bu çatışmaların ve gençlikte maddiyatla ilgili yaptığı hataların bir sonucu olduğu söylenebilir. Genel yaşam deneyimleri yaşlılık deneyimlerini etkilemektedir. Yaşlılık genç yaşlarda yapılacak müdahaleler ile daha kaliteli hale gelebilmektedir (Aközer ve ark., 2011).

Çocukları ve damadı tarafından istismara maruz kalan K17, hayattan beklentisinin çocukları tarafından anlayış görmek olduğunu belirtmiştir. K17 isteklerini söylemekten, söylerse ona kötü davranabileceklerinden ve “sen yaşlısın otur oturduğun yerde” demelerinden çekindiği için kendisini ifade edemediğini dile getirmiştir. K17’nin yaşadığı duygusal istismar (dikkate alınmama, adına karar verme, bağırlama ve tehdit edilme) hayattan beklentisinin anlayış görmek olarak tanımlamasına etki etmiştir.

Oğlu tarafından ekonomik olarak istismar edilen ve bütün mal varlığını kaybeden K19, hayattan beklentisini “sağlık sıhhat içinde yaşamak” olarak açıklamıştır. K19 görüşme sırasında hem parasını, hem saygınlığını kaybettiğinden ve oğluya artık görüşmediğinden bahsetmiştir. Huzurevine yerleşmeyi düşündüğünü, bununla ilgili araştırmalar yaptığını söyleyen K19’un sağlıklı olmak istemesinin aslında hastalanırsa ve elden ayaktan düşünce ona kimsenin bakmayacağı düşüncesinden kaynaklandığı söylenebilir. Sağlıkla ilgili yaşlıların sıklıkla bahsettiği beklentiler genelde hasta olmamak, olan hastalıklarının artmaması ve yeni bir hastalık tanısı konmamasıdır. (Mersin ve ark., 2018)

Herhangi bir istismar ve ihmal yaşamadığı tespit edilen K22’nin çocuklarıyla arasının çok iyi olduğu, emekliliğinin tadını çıkardığı ve hayattan beklentisinin de “inançlarıyla uyumlu yaşamak” olduğu görülmüştür. K22 olumsuz bir durumda camiye giderek, namaz kılarak ve

Kuran okuyarak rahatladığını ifade etmiştir. Bu bağlamda K22'nin hayattan beklentisi ile başa çıkma stratejileri arasında bir uyum olduğu söylenebilir. İnanç temelli etkinlikler hem başa çıkmada hem de hayattan beklentiler konusunda etkilidir.

Herhangi bir istismar ve ihmale maruz kalmayan K28 de, hayattan beklentisinin “imandan ve Kuran'dan ayrılmamak” olduğunu söylemiştir. Yine huzurevinde yaşayan K35'in K28'e benzer bir ifade kullanarak “dinimizi imanımızı kaybetmeden can vermek” cümlesiyle hayattan beklentisini açıkladığı görülmektedir. Yaşlıların büyük bir kısmında dindar olarak hayatını sürdürmekle ilgili beklentiler olduğu ve bundan sonraki hayatlarında dinin önemli bir yer tuttuğuyla ilgili söylemler görüşmeler sırasında sıkça dile getirilmiştir. Başa çıkma kategorisinde de bahsedileceği üzere din ve inanç fenomeni yaşlı bireylerin hayatında önemli bir yere sahiptir.

Huzurevinde yaşayan K31, huzurevine yerleşme kararı verirken özellikle oğlu tarafından kaybedilen mal varlıkları dolayısıyla eşinin onu suçladığını ve “bu evde seni kimse istemiyor” dediğini anlatmıştır. K31 hayattan beklentisinin kimseye muhtaç olmadan sağlıklı bir şekilde hayatını devam ettirmek olduğunu söylemiştir. Huzurevinde kişisel bakımları yapılmasına rağmen birine muhtaç olarak yaşama fikrinin çoğu yaşlı birey için korkutucu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla “sağlık-sıhhat” ve “kimseye muhtaç olmadan yaşamak” beklentisi çoğu yaşlı için ortak bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlı bireylerin günün büyük çoğunluğunda televizyon izlemek, spor yapmamak ve ilaç kullanım sıklığı nedeniyle edilgen bir hayat tarzına sürüklendiği görülmektedir (Onur, 2011). Bu çalışmada da özellikle huzurevinde kalan katılımcıların bu edilgen durumu daha çok yaşadığı görülmüştür. Fiziksel mekan olarak huzurevinde yaşayan yaşlıların huzurevinin şehre uzaklığı nedeniyle daha az dışarı çıktığı, bundan dolayı da edilgen bir hayat tarzıyla yaşama ihtimallerinin daha yüksek olduğu iddia edilebilir. Huzurevinde görüşülen yaşlılar imkanları ve spor salonları olmasına

rağmen spor yapmadıklarını, kurs ve elişi yapma gibi etkinliklere ilgi göstermediklerini ifade etmişlerdir.

Huzurevinde yaşayan ve orada kalanlarla sorun yaşadığından bahseden K34 kendini “yalnız adam” olarak tanımlamış ve hayattan beklentisinin de “kimseye karışmadan yaşayıp ölümü beklemek” olduğundan bahsetmiştir. Bu çalışmada huzurevinde kalan katılımcıların çoğu orada yaşayan insanlarla sorun yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Huzurevinde yaşayan yaşlılarla ilgili yapılmış başka çalışmalarda da huzurevi sakinlerinin birbiriyle olan ilişkisinde sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Şahin ve Emiroğlu'nun (2014) yaptığı bir çalışmada yaşlıların üçte biri huzurevinde yaşayanlarla aralarının iyi olmadığını ifade etmişlerdir. Yaşlıların aile bireyleri ile yaşarken kendilerini daha mutlu hissettikleri (Mersin ve ark., 2018), bu durumun da huzurevinde kalan diğer yaşlılarda aralarındaki ilişkiyi etkilediği düşünülebilir.

Bazı katılımcıların ise hayattan beklentileriyle ilgili daha somut ifadeler kullandıkları görülmüştür. Örneğin K41 hayattan beklentisinin “bir ev sahibi olmak” olduğunu ve “çocuklarının mutlu olmasının” da en büyük isteği olduğunu ifade etmiştir. Daha önce yapılmış çalışmalarda da görüldüğü üzere Türkiye’de yaşayan yaşlıların büyük bir kısmında kendilerinden ziyade aileleri ve çocuklarıyla ilgili planları olduğu ve ailelerinin iyi olmalarına dair umutlar besledikleri görülmüştür. Bu durumun yaşlının kendini ihmal etmesine ve ailesine daha bağımlı olmasına neden olduğu iddia edilebilir (Aközer ve ark., 2011). Görüşmelerde ortaya çıkan şey, bu düşüncenin daha çok kadınlar tarafından dile getirildiğidir. Çocukları ile bağlarını koparma noktasında erkeklerin kadınlara göre daha çabuk ve kolay bir şekilde karar aldığı görülmüştür. İstismar ve ihmalde bulunan çocuklarından ayrılmak istemeyen, onlarla görüşmeye devam eden katılımcıların çoğu kadındır. Erkek katılımcıların çoğu ise istismar ve ihmal durumundan sonra çocuklarıyla görüşmeyi bıraktıklarını anlatmışlardır.

Kendisiyle ilgili hem maddi hem de manevi beklentilerinden bahseden K42 en büyük beklentisinin “Hacc’a gitmek” olduğundan bahsetmiştir. K42 Hac parasını biriktirdiğini ancak

oğlunun borçları için istemeden de olsa bu parayı oğluna verdiğini anlatmıştır. Bunun yanı sıra görüşme sırasında “çocuklarının iyi olması, mutlu olmak, huzurlu olmak” gibi beklentileri olduğunu da eklemiştir.

Türkiye’de yaşlılık olgusuna bakışla ilgili Sivas’ta yapılmış bir çalışmada yaşlıların %2.8’i “çok mutlu”, %56.3’ü “mutlu”, %35.2’si “mutsuz”, %1.4’ünün “çok mutsuz” olduğu ve %4.2’sinin ise “herhangi bir fikrinin olmadığı” görülmektedir. Yaşlıların neredeyse üçte birinin mutsuz olduğunu ifade ettiğini ve bu mutsuzluğun nedenlerine bakıldığında ise yaşlılık, sağlık problemleri, çocuklarının ilgisizliği ve yaşlılığın kendisi gibi ifadelerin kullandığı görülmüştür (Kurt, 2008). Yaşlılıkta mutlu olmak ile hayattan beklenti arasında bir bağ olduğu ve hayattan beklentisi olmayan yaşlı bireylerin daha depresif bir ruh haline sahip ve daha mutsuz bireyler olduğu söylenebilir.

5.5 Huzurevine Gelme Sebebi

Yaşlıların huzurevinde yaşamaya karar vermelerinin birçok nedeni vardır. Bu çalışmada huzurevinde kalan 18 katılımcının bu nedenleri anlatırken farklı değişkenlerden bahsettikleri görülmüştür. Eş kaybının huzurevine gelme kararında en etkili durum olduğu söylenebilir. Özellikle yaşlı erkeklerde eşin ölümüyle birlikte kendine bakamama, evde tek başına hayatını sürdürememekten ötürü huzurevine gitmeye karar verdikleri görülmüştür. Katılımcılardan K34’ün eşi vefat etmeden önce evlerinin eş dostla dolu olduğunu, eşi vefat ettikten sonra ise kimsenin onu arayıp sormadığını ve kapısını çalan olmadığını anlatmıştır. Huzurevine yerleşme kararını da bu durumdan sonra hızla aldığını ifade etmiştir. Huzurevleri verileri huzurevinde verilen bakımın tedavi, bedensel bakım, refakat ve terapi gibi hizmetlere muhtaç olan, fiziksel olarak güçlükler yaşayan ve ekonomik yetersizlik içinde olan yaşlılar tarafından daha çok tercih ettiğini göstermektedir (Aközer ve ark., 2011). Bunun yanı sıra yalnızlık, rahat etmek isteme, gelinleri tarafından istenmeme, kalacak yerleri olmama, çocukları tarafından istenmeme, ailevi

sorunlar, ekonomik olarak zorlanma gibi sebeplerin de huzurevine gelme kararını etkilediği yaşlılar tarafından ifade edilmiştir (Artan, 2016).

Gelecek kaygısı da huzurevine gelme kararını almada önemli bir faktördür. K24 “gelecekte korktuğum için” ve “kendimi garanti altına almak istedim” ifadeleriyle gelecek kaygısı taşıdığını ve bu sebeple huzurevine geldiğini ifade etmiştir. Huzurevinde kalan katılımcılardan çoğu, aile bireyleriyle görüşmediklerini ve huzurevine gelme kararını bu yüzden aldıklarını söylemişlerdir. Bunun birçok nedeni vardır. Bazıları aileleriyle kavga edip küserek, bazıları da aileleri onlarla ilgilenmediği, kronik hastalıkları olduğu ve onlarla ilgilenecek kimseleri olmadığı için huzurevinde yaşamaya başlamışlardır.

Kapıkıran ve Kapıkıran'ın (2016b) yaptıkları çalışmada yaşlılıkta hissedilen yalnızlığın yaş, gelir düzeyi, eş kaybı, eğitim düzeyi ve çocuk sahibi olamama ile bağlantılı olduğuna değinilmiştir. Hatta yaş ilerledikçe yalnızlığın arttığı ve bunun nedeninin yaşlı bireyin kayıplarının artması olduğu iddia edilmiştir. Bu çalışmada da katılımcıların defalarca dile getirdikleri gibi eş kaybının yalnız hissetmekle ilişkisi vardır. Huzurevine gelenlerin çoğu eşi öldükten ya da eşyle ayrıldıktan sonra yalnız kaldığını ve huzurevine gelmeye karar verdiğini anlatmıştır. Aslan ve arkadaşlarının (2018) yaşlılıkta eş kaybını konu eden çalışmasında bazı katılımcılar eşleri sağ iken komşu ve akrabalarıyla daha sıkı bir ilişki içinde olduklarını, eşlerini kaybettikten sonra ilişkilerinin zayıfladığını ifade etmişlerdir. Kendisini “çok yalnız” olarak tanımlayan bekar kadın bir katılımcının bunu evlenmemesine bağlaması da bununla ilişkilidir. Çocuk sahibi olamamak ile yalnızlık arasındaki ilişkiye, çocuğu olmayan kuması ve eşyle yaşayan bir kadın katılımcının dışlanmış ve yalnız hissetmesi örnek olarak verilebilir.

Yaşlılıkta yaşanan olumsuz durumlara yalnızlığın yanı sıra fiziksel olarak zorlanma ve değişimler de eklenebilir. Örneğin emeklilik yaşının hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Yaşlılıkta yalnız kalma kendine yetememe hislerinin yaşlılık ile ilgili kaygı ve korkuları da arttırdığı söylenebilir (Aközer ve ark., 2011). Eşi yıllar önce vefat eden ve çok genç iken dul

kaldığını söyleyen bir kadın katılımcı, uzun yıllardır yalnız yaşadığını, yaşlılıktan ve ölümden korktuğunu anlatmıştır. Yaşla beraber yalnızlık duygusunun arttığıyla ilgili yapılmış çalışmaların (Koşar, 1996; İçli, 2010) yanı sıra yaşın doğrudan ya da dolaylı olarak yalnızlık duygusuna yol açmadığıyla ilgili bulguları olan çalışmalar da vardır (Creecy ve ark., 1985, Öz, 2002).

Huzurevine yerleşme kararının alınmasında yukarıda da ifade edildiği gibi birçok farklı değişken rol almaktadır. Ancak huzurevine yönelik olumsuz algıların, yaşlıların yalnızlık yaşasalar bile huzurevine başvurma konusunda isteksiz olmasına neden olduğu söylenebilir. Özellikle “düşkünler evi” gibi tanımlamaların ya da medyada “kurumlarda yaşlılara iyi bakılmıyor” algısı oluşturmasının huzurevine yerleşmeye karşı olumsuz bir tutum geliştirmeye yol açtığı iddia edilebilir. İçli (2010) tarafından yaşlı bireylerle Denizli’de yapılan bir çalışmada, katılımcılardan biri huzurevlerini “artık hayatla bir işi kalmayan, ama bir türlü toparlanıp öte tarafa gidemeyenlerin yeri” olarak tanımlamıştır.

5.6 Huzurevine Kimin Kararıyla Geldiği

Bu kategoride katılımcıların huzurevine gelme kararını kimin aldığı ya da etkilediğiyle ilgili bulgular tartışılacaktır. Görüşmelerde huzurevinde kalan yaşlıların huzurevine gelmeyle ilgili çok farklı kişiler tarafından yönlendirildikleri, çok azının bu kararı kendisinin verdiği görülmektedir. Huzurevine zorla mı yoksa kendi kararıyla mı geldiği, huzurevi algısını ve memnuniyetini de etkilemektedir. Bu kategoride katılımcıların kendi kararıyla, üçüncü kişilerin tavsiyesiyle ve ailesi tarafından getirilmek suretiyle huzurevine yerleştikleri tespit edilmiştir.

Huzurevine kendi kararıyla gelen yaşlıların genelde yalnızlıktan, çocuğuna yük olmaktan ve yalnız ölmekten çekindikleri için gelme kararı verdikleri anlaşılmıştır. Ancak bazı katılımcıların bu kararı çocuklarına kızdıkları için ya da artık aileleriyle yaşamak istemedikleri için aldıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Erkek katılımcıların daha sıklıkla huzurevine

başvurdukları, huzurevine gelme sebebinde de bahsedildiği üzere, eşi vefat ettiğinde ya da eşiyle ayrıldıklarında erkeklerin yalnızlıktan daha fazla etkilendiği tespit edilmiştir. Aslında kadınların yalnız kalma ve yalnız yaşama oranlarının erkeklere göre daha fazla olduğu, ancak yalnız yaşayan erkeklerin hem psikolojik hem de sosyal açıdan yalnız yaşayan kadınlara nazaran yalnızlığa daha zor adapte olduğu ve yaşam şartlarının daha kötü durumda olduğu söylenebilir. Yalnız kalınca kendine bakamama düşüncesinin erkeklerde daha yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Yani yalnızlık duygusuyla başa çıkmada cinsiyet ve cinsiyet rolleri önemli bir göstergedir (Canatan, 1997).

Huzurevine çocukları tarafından getirilen K29'un yaşadığı gibi yaşlılar bazen huzurevine gelme kararını kendi vermeyebilmektedir. K29, çocuklarının onu gezdirmek amacıyla dışarı çıkardıklarını, köye gitmeyi beklerken huzurevine getirildiğini ve sırf çocuklarını üzmemek için kalmaya itiraz etmediğini ifade etmiştir. İlhan ve arkadaşlarının (2016) İstanbul'da huzurevlerinde yaptıkları bir çalışmada yaşlıların yüzde %52'sinin kendi isteğiyle, yüzde 32'sinin çocuklarının isteğiyle, yüzde %15'inin ise kimsesi olmadığı için huzurevine yerleştiği tespit edilmiştir. Yapılan diğer çalışmalar (Artan 1996; Artan, 2013; Şahin ve Emiroğlu, 2014; İlhan ve ark. 2016) ve bu çalışma huzurevine gelme kararını almada çok çeşitli değişkenlerin etkili olduğunu göstermektedir.

5.7 İstismar Türleri

İstismar her yaş grubunda maruz kalınabilecek bir şiddet türüdür. Ancak çocuk istismarı gibi yaşlı istismarının da açığa çıkması zordur. Yaşlı istismarı hem ülkemizde hem de dünyada yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada da istismarla ilgili sorular sorulurken yaşlıların kendilerini daha rahat ifade edebilmesi adına "istismar" sözcüğü kullanılmamıştır. Ek 4'te de görüleceği üzere katılımcılara istismarı anlatabilecekleri ana sorular ve hangi istismar türüne maruz kaldıklarıyla ilgili kendi anlatıları üzerinden sondaj

sorular sorulmuştur. Katılımcıların istismara ve ihmale maruz kalma oranları oldukça yüksektir (26 kişi- %52). Çalışma dört farklı ilde yapıldığı ve örneklem çeşitliliği artırıldığı için bu oranın yüksek çıkması yaşlı istismarının yaygınlığı konusunda bir fikir vermektedir. Katılımcıların fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel istismara; bunun yanında ihmal, kendi kendini ihmal ve terk edilmeye de maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

Fiziksel istismar ile ilgili bulgulara bakıldığında “dövülme, itilme, ısırılma, tekme atılma” gibi kişinin bedenine yönelik bir şiddet olduğu görülmektedir. Bu çalışmada fiziksel istismara uğrayanların hepsi kadındır. Bunun birçok sebebi olabilmektedir. Kadınların erkeklere göre fiziksel güçlerindeki azalma, toplumsal cinsiyet rolleri ve sosyal güvencesizlik nedeniyle şiddete itiraz etmekte zorlanmaları bu sebeplerden bazılarıdır. Fiziksel istismar vakalarında mağdur olanların çoğunlukla kadınlar olduğu ancak erkeklerin fiziksel istismara uğradıklarında eylemin daha şiddetli olduğu görülmüştür (Pillemer ve Finkelhor,1989). Sadece fiziksel istismarda değil, ekonomik istismar hariç bütün istismar türlerinde kadın olmak istismara maruz kalma riskini arttırmaktadır (Markovik ve Peshevska, 2014).

Bu çalışmada fiziksel istismara maruz kalan altı katılımcının da kadın olması istismarla ilgili yapılmış çalışmaları (Lowenstein ve ark., 2009; Jeon ve ark., 2019) destekler niteliktedir. Yaşlıyı fiziksel olarak istismar eden kişinin genelde eş, erkek çocuk, gelin gibi aile bireylerinden biri olduğu tespit edilmiştir. Fiziksel istismar vakalarında bu istismara eşlik eden ihmal ve psikolojik istismarın da yaygın olduğu görülmektedir (Karagöz, 2010).

Bu çalışmaya katılan ve fiziksel istismara maruz kalan katılımcılarda literatürle benzer şekilde psikolojik istismar, ihmal ve ekonomik istismar tespit edilmiştir. Katılımcılardan K1 hem fiziksel hem de duygusal ve ekonomik istismara maruz kalmıştır. Felç geçirdiği için yatağa bağımlı yaşayan K7 fiziksel ve duygusal istismarın yanı sıra, ihmal edildiğini ve özbakımını yapamadığı için kendi kendini ihmal ettiğini ifade etmiştir. Yine katılımcılardan K8 gelini tarafından fiziksel istismara maruz kalmasının yanı sıra duygusal istismara ve oğlu tarafından

da ihmale maruz kalmaktadır. K18 ise hem eşi hem gelini tarafından itildiğini ve dövüldüğünü anlatmış, görüşme esnasında göğsünde bulunan morluk ve tırmalanma izlerini görüşmeciye göstermiştir. K18 fiziksel istismarın yanında psikolojik ve ekonomik istismara da maruz kalmaktadır. Madde bağımlısı oğlu tarafından fiziksel saldırıya uğrayan K20, yine oğlu tarafından psikolojik ve ekonomik istismara da maruz kaldığını ifade etmiştir. Eşi tarafından 3-5 yıl öncesine kadar fiziksel istimara ve hala duygusal istismara maruz kalan K36'nın, şu an olmasa da yakın bir zamana kadar istemediği halde cinsel birlikteliğe zorlandığı görülmektedir. Cinsel birlikteliğe zorlanmak da bir cinsel istismar çeşididir.

50 katılımcıdan 6'sının fiziksel istismara uğramış olması bu istismar çeşidinin sanıldığından aksine nadir görülen bir durum olmadığını göstermektedir. Fiziksel istismarla ilgili yapılmış birçok çalışmada oranların çok çeşitli olduğu söylenebilir (Acierno ve ark., 2010; Frazao, 2014). Artan'ın (1996) aile içi fiziksel yaşlı istismarını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada, 113 yaşlının (%25.66) yaklaşık dörtte birinin fiziksel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Keskinoglu ve arkadaşlarının (2007) yaptığı bir çalışmada sosyoekonomik düzeyi düşük olan bir bölgede %1,5 oranında, İlhan'ın (2006) yaptığı çalışmada ise %9.5 oranında fiziksel istismar saptanmıştır.

Ergin ve arkadaşlarının (2012) yaptığı çalışmada ise fiziksel istismar oranı %2.9 olarak bulunmuştur. Bu oranlarda görülen farklılıklar hem şikayet etme sıklığındaki değişkenler hem de başka birçok faktörle bağlantılıdır. Örneklem grubunun çeşitliliği ve çalışmanın nerede yapıldığı da sonucu etkilemektedir. Kadınların ilerleyen yaşlarda fiziksel güçlerinin azalması ile beraber sosyal yaşam içindeki konumlarının değişmesi, buna bağlı olarak da üretkenliklerinin azalması hem toplum dışına itilmelerine hem de istismar ve ihmale daha açık hale gelmelerine yol açar. Bunun eşini kaybetmiş ya da hiç evlenmemiş kadınlarda daha sık görüldüğü söylenebilir (Gökçe-Kutsal, 2012).

Kadınların istismara daha açık olmasıyla bağlantılı bir diğer faktör de gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde eğitim ve meslek hayatına erkeklere nazaran daha az katıldıkları için okuryazarlıklarının daha az olduğu ve bundan dolayı da kendilerini ifade etme, ihtiyaçlarını karşılamada zorluklara neden olduğudur. Bunun da hayatlarında güvensizlik ve kaygı yaşamalarına neden olduğu düşünülmektedir (Tufan, 2003). Bu çalışmada da fiziksel istismara maruz kalan kadınların sadece biri lise mezunu olup çalışma hayatında yer almıştır. Diğer beş katılımcının dördünün okuma yazması olmadığı, birinin ise ilkokul mezunu olduğu ve çalışma hayatında hiç yer almadığı tespit edilmiştir.

Duygusal istismar psikolojik ya da sözel istismar olarak da anılmaktadır. 50 katılımcıdan 21'i duygusal istismara maruz kaldıklarından bahsetmişlerdir. Bu çalışmada duygusal istismar temasının alt temaları “mahrum bırakılma, hakaret-aşağılama, korkutma-tedirgin etme, istemediği şeyleri yapma, suçlama ve otoritesini hiçe sayma” olarak belirlenmiştir. Mahrum bırakılma alt teması, kişinin fiziksel ya da duygusal olarak bir şeyden mahrum bırakılmasıyla ilgili bir alt temadır. Kişinin özgürlüğünden mahrum bırakılması da bu alt tema altında değerlendirilebilir. Katılımcılar bu alt temada daha çok yakınlarından mahrum bırakılmaktan bahsetmişlerdir. Oğlu tarafından ekonomik istismara maruz bırakılan K19 torunlarının kendisine gösterilmediğinden şikayet etmektedir. Huzurevinde yaşayan K24 kızıyla 20 senedir görüşemediğini, damadının görüşmeye engel olduğunu belirtmiştir. Yaşlının kısıtlanması, tecrit edilmesi de duygusal istismar kapsamında değerlendirilebilir (Dong ve Simon, 2013). Eşi ve kumasıyla yaşayan K43, eşinin ve kumasının onunla aynı kaptan yemek yemediklerinden, yolda onunla yürümediklerinden ve aynı evin içinde onunla konuşmadıklarından bahsetmiştir. Bu durum yaşlı bireyin tecrit edilmesine örnek olarak gösterilebilir. Bu durum katılımcıda derin bir üzüntüye neden olmuştur. Katılımcının ifadesi ile eşi ve kuması tarafından maruz kaldığı bu davranışlar onu evden uzaklaştırmak için yapılmaktadır. Fakat katılımcı gidecek bir yeri,

çocuğu ve yaşlılık maaşı dışında bir geliri olmadığı için onlarla yaşamaya devam etmek zorunda olduğunu ifade etmiştir.

Duygusal istismar temasının diğer bir alt teması “hakaret- aşağılama”dır. Bu alt temada maruz kalınan hakaret ve aşağılamalar katılımcıların kimi zaman gelinleri, kimi zaman kumaları kimi zaman da eşleri tarafından yapılmaktadır. K18, gelini tarafından gözün kör mü diye hakarete uğradığını ifade etmiştir. K7 ise felçli olduğu için tuvalet ihtiyacının yeterince karşılanmadığını, kumasının onu bezlerken sert bir şekilde davrandığını ve ona kendisini bezlediği için hayır duası ettiğinde onun duasına ihtiyacı olmadığını söyleyerek onu terslediğini, kocasının ona tükürdüğünü anlatmıştır. Daha önce eşi tarafından fiziksel istismara maruz kalan K36 da halen eşinin ona hakaret ve küfür ettiğinden bahsetmiştir.

İstemediği halde torunlarına bakmak zorunda bırakılan K4, bunun kendisini yıprattığından ve kendini ifade ettiğinde de torunlarına bakmak istememekle suçlandığından bahsetmiştir. “İstemediği şeyleri yapma-yaptırma” duygusal istismarın bir çeşididir. Yaşlıyı bir durumdan dolayı suçlamak, onu bir durumdan ya da olaydan sorumlu tutmak da duygusal istismar olarak kabul edilir. Kötü giden evliliği için K38’i sorumlu tutan ve bu konuda onu suçlayan kızının söyledikleri K38’in hem kendini kötü hissetmesine hem de kızının mutsuz olması dolayısıyla üzüntü duymasına neden olmaktadır.

Katılımcıların bazıları otoritelerinin hiçe sayıldığını, yaşlı oldukları için ciddiye alınmadıklarını, isteklerini rahatça söyleyemediklerini, onlarla aynı kaptan yemek yenmediğini anlatmışlardır. Yaşlıların ifadesiyle yok sayılma, sonuçları itibariyle duygusal istismara maruz kalanların yaşadıkları en ağır duygulardan biridir. Artan (2013) tarafından huzurevinde kalmakta olan yaşlılarda aile içi istismarın araştırıldığı çalışmada en fazla maruz kalınan istismar türü psikolojik istismar, ikinci olarak ekonomik istismar, üçüncü olarak da fiziksel istismar olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada da en çok tespit edilen istismar türü psikolojik istismardır.

Ekonomik istismar da sık karşılaşılan istismar türlerinden biridir. Bu çalışmada ekonomik istismara uğradığı tespit edilen 15 katılımcı vardır. Bunlardan üçü eşlerinden kendi gelirleri olmamasına rağmen hiç destek görmediklerini ve eşlerinin bunu bilinçli yaptığını anlatmışlardır. Parayı bir güç olarak kullanıp eşini bundan mahrum bırakmak ekonomik istismar olarak kabul edilmiştir. Kandırılarak parası alınan, adına çek imzalanan, kandırılarak adına kredi çekilen, para vermesi için zorlanan katılımcı sayısı 12'dir. Bu oran Artan'ın (2016) huzurevinde ekonomik istismarı konu eden çalışmasındaki oranla benzerdir. Yaşlı bireylerin mental kapasitelerindeki azalmayla daha kolay kandırılabilirler ile ilgili bir algı vardır. Ancak bu algı çoğu zaman yanlıştır.

Ekonomik olarak istismar edilen yaşlılar genelde ya çocuklarının zarar görmemesi, ya çocuklarına duydukları sonsuz güven ya da toplumsal hayatta küçük düşmemek için ekonomik olarak istismar edilebilmektedirler. Bu çalışmada yaşlıya borç ödettirme, kandırarak adına kredi çekme, izinsiz adına çek imzalama ve malını zorla sattırma gibi durumlar ön plana çıkmıştır.

Artan'ın (2016) çalışmasına benzer olarak ekonomik istismarı yapanlar yaşlı bireyin çocuklarıdır, ancak bu çalışmada özellikle erkek çocukların istismarcı olduğu tespit edilmiştir. İstismara uğrayan yaşlılar genelde istismarı gerçekleştiren çocuklarıyla birlikte yaşayan veya çalışan katılımcılardır. Bu profil literatürdeki bazı çalışmalarla örtüşmemektedir. Ekonomik istismarın genelde yalnız yaşayan, sağlığı bozulmuş ve eşi yaşamayan ya da boşanmış yaşlıların yaşadığını tespit eden çalışmalar vardır (O'Keeffe ve ark., 2007).

Diğer katılımcılardan farklı olarak bir kadın katılımcı arkadaşına borç verdiği ve arkadaşının borcunu geri ödemediğinden bahsetmiştir. Ekonomik istismara maruz kalanların çoğu (11 kişi) kadınlardır. Örneğin kendine ait bir işi olan K20, madde bağımlısı oğlunun yaptığı borçları ödemek zorunda kalmış ve bu yüzden bütün mal varlığını kaybetmiştir. Bunun yanında Hac parası madde bağımlısı oğlu tarafından alınan kadın katılımcı da bu yüzden Hacca gidemediğini ve hala oğlunun borçlarını ödemek zorunda kaldığını anlatmıştır. Ekonomik

istismar sonrası katılımcılardan çoğu istismarcılarıyla bağlarını koparmış ve görüşmemeyi tercih etmişlerdir.

Cinsel istismar alt temasında, sadece bir katılımcının cinsel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Yedi Avrupa ülkesinde yapılan yaşlı istismar oranlarının incelendiği bir çalışmada cinsel istismar oranları diğer istismar türlerinden daha düşük oranda tespit edilmiştir (Lindert ve ark., 2013). Cinsel istismarla ilgili sorularda katılımcılar cevap vermekten çekinmiş, bazıları bu soruyu geçiştirmiş bazıları ise sorulan soruları doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Cinsel istismar bütün yaş grupları için anlatması zor bir istismar türüdür. Dolayısıyla yaşlıların cinsellik gibi tabu olan bir konuda kendilerini rahatça ifade etmeleri zordur. Sadece K36 adlı katılımcı üç sene öncesine kadar istemediği halde eşinin kendisiyle cinsel ilişkiye girdiğinden bahsetmiştir. Bunu “şurda döverdi, şurda istemesem de koynuma girerdi” şeklinde ifade etmiştir. Bazı çalışmalar cinsel istismarın daha çok yaşlının eşi (Boldy ve ark., 2002), yetişkin çocukları ve yakınları (Ramsey-Klawnsnik, 2004) tarafından gerçekleştirildiğini doğrulamaktadır. Cinsel istismarın açığa çıkması genelde bir sağlık kuruluşuna başvuru sonucu olur. Yaşlılar muayene edilirken, genital yaralanma veya meme yaralanması görülmüşse cinsel istismar göz önünde bulundurulmalıdır. Yaşlılar bunu kabul etmekten çekinebilir ancak bu bir şüphe dahi olsa mutlaka rapor edilmelidir (Abbey, 2009).

İhmal yaşlıya bakım vermemek, yaşlıyla görüşmemek, yaşlıyı arayıp sormamak, yaşlının temel ihtiyaçlarını gidermemek olarak tanımlanabilir. İhmal bilinçli olabileceği gibi bilinçsiz bir yetersizlik de olabilir (Kurt ve ark., 2010). Bakım veren yiyecek, giyecek, barınma ve tıbbi bakım gibi hayati gereklilikleri yerine getirmiyorsa ihmalden bahsedilebilir (Dong ve Simon, 2013). Görüşme yapılan yaşlılarda ihmal genelde çocuklarının arayıp sormaması şeklinde gerçekleşmiştir. 20 katılımcı ihmal ile ilgili ifadelerde bulunmuştur. Özellikle huzurevinde kalan katılımcıların büyük bir kısmı çocuklarıyla uzun yıllardır görüşmediklerinden, görüşmeler bile bunun düzenli olmadığından bahsetmişlerdir. Bunun yanı sıra felçli olan K7 kumasının onu

sadece sabah ve akşam bezlediğinden bahsetmiştir. K7 tuvalete gitmek için bazen bekletildiğini ve bundan çok utandığını dile getirmiştir. Bunun yanında kişisel bakımını tek başına yapamayan K7'nin haftada bir gün kızının parayla tuttuğu kişi tarafından banyo yaptırıldığını, onun dışında banyo yapamadığını anlatmıştır.

Kendi kendini ihmal de ihmal çeşitlerinden biridir. Görüşmelerde ekonomik istismara maruz kalan bir kadın katılımcı K20, eskiden hep banyo yapmak istediğini ancak yaşadığı olaylardan sonra banyo yapma isteğinin azaldığını ve zoraki bir şekilde yaptığını anlatmıştır. Bir diğer katılımcı olan K10, maddi yetersizlikler dolayısıyla sadece 15 günde bir banyo yaptıklarını anlatmıştır.

Terk de ihmal türlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Huzurevinde görüşülen katılımcılardan K29, çocukları tarafından kandırılarak huzurevine getirildiğinden ve onları üzmemek için de huzurevinde kalmayı kabul ettiğinden bahsetmiştir. Terk yaşlının bir kuruma, sağlık merkezine ya da halka açık bir alana bırakılması olarak tanımlanmaktadır. Her kurum bakımı alan yaşlının terk edildiği söylenemez, bu sadece yaşlı bireyin isteği dışında ya da zorla gerçekleşiyorsa terk edilme olarak tanımlanabilir. Terk edilme korkusu, yaşlının istismarı bildirmede isteksiz olmasının en önemli nedenlerinden biridir (Jamaluddin ve ark., 2015).

Literatürle (Ergin, 2012) uyumlu olarak istismara uğrayan katılımcıların çoğu eğitim seviyesi düşük ve kadınlardan oluşmaktadır. Ancak istismar edilenlerin birçok farklı değişken sonucu istismara ve ihmale maruz kaldığı, aile ilişkilerinin, katılımcının demografik özelliklerinin ve istismarcının özelliklerinin de istismarın türünü ve şiddetini etkilediği görülmüştür.

5.8 İstismarcının Özellikleri

Bu kategoride katılımcıların ifadeleriyle istismarcının özelliklerinin istismarı ve istismarla başa çıkmayı nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. İstismarcıların çok net bir profili olduğu söylenemese de, belirgin birkaç alt tema ortaya çıkmıştır. Bunlar “psikiyatrik bozukluğu olma, alkol bağımlısı, kanser hastası, madde bağımlısı, işsiz/maddi sorunlar yaşayan” dır.

Yaşlı istismarını ve istismarcının özelliklerini açıklayan birçok farklı kuram vardır. Bakım verenin kaldırabileceğinden daha fazla yük yüklenmesiyle birlikte taşıdığı özellikleri açıklayan durumsal model, istismarcı ve bağımlı yaşlının ilişkisini anlatan alışveriş kuramı, istismarcının duygusal ve zihinsel olarak örselendiği durumu anlatan psikopatoloji kuramı, çocukluk çağında maruz kalınan istismarı ve ihmali konu alan sosyal öğrenme kuramı bunlardan başlıcalarıdır (Ersanlı ve Kalkan, 2008). Bu çalışmada istismarcı ile ayrı bir görüşme yapılmadığı için sadece yaşlı bireyin anlattıkları üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Genelde istismarcının belli özellikleri üzerinde duran katılımcılardan her görüşmede istismarcı ile ilgili derinlemesine bir bilgi alınamamıştır. Dolayısıyla bu bölümde sadece vurgulanan özellikler üzerinden bir yorumlama yapılmıştır.

Gelini tarafından fiziksel ve duygusal istismara uğrayan K1, gelininin psikiyatrik bir bozukluğu olduğundan ancak tedavi olmak istemediğinden bahsetmiştir. Yine gelini tarafından fiziksel, duygusal ve ekonomik istismara maruz kalan K18 de gelininin psikiyatrik tedavi gördüğünü anlatmıştır. Eşleri tarafından istismara uğrayan yaşlılar, genellikle gençliklerinde de eşleri tarafından istismara uğradıklarını bildirmişlerdir. Bu bulgu literatürdeki bazı çalışmalardan farklıdır. Yaş ilerledikçe eş ile ilişkinin daha iyiye gittiği ve 65 yaşın üstündeki kişilerin 40’lı yaşlardaki insanlara nazaran eşleriyle olan ilişkilerini olumlu olarak tanımladığı belirtilmektedir (Aközer ve ark., 2011). Eşi tarafından yok sayıldığını, maddi ihtiyaçlarının karşılanmadığını, eşinin hiçbir sosyal ortama (düğün, cenaze vb.) onunla gelmediğini ifade eden K3, eşinin gençken de şimdi de bu şekilde davrandığını ve hiç değişmediğini anlatmıştır.

Yine eşi alkol bağımlısı olan K4, eşinin ona her zaman sert davrandığını onunsa bu tavrı karşısında sessiz kaldığını ve evliliklerinin başından beri bunları yaşadığını dile getirmiştir. K4 görüşme sırasında ses kayıt cihazı kapatıldıktan sonra eşiyile ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir. Eşiyile ilişkisi ve geliniyle yaşadığı problemlerden dolayı psikolojik olarak yıprandığından ve ilaç desteği aldığından bahsetmiştir. Eşinin kendisine sürekli hakaret ettiğini, tükürdüğünü ve felç geçirdikten sonra tekrar evlendiğini anlatan K7, felç olmadan önce de eşinin “zalim” olduğundan, ikinci evlilikle ilgili düşüncelerinin o felç geçirmeden de var olduğundan ve felç geçirdikten sonra ondan daha genç bir kadınla evlendiğinden bahsetmiştir. Eşi tarafından fiziksel şiddete, sürekli hakarete ve küfürlere maruz kaldığından bahseden K36, eşinin önceden beri böyle olduğunu ve üç sene öncesine kadar istemediği halde cinsel birlikteliğe zorlandığını anlatmıştır. Katılımcılardan cinsel istismara uğradığını ifade eden tek kişi K36’dır.

Madde bağımlılığı da istismarda önemli risk faktörlerinden biridir. Oğlunun madde alabilmek için yaptığı borçlarını ödemek için bütün mal varlığını kaybeden K20, oğlunun madde etkisi altındayken ona saldırdığını ancak madde kullanmadan önce “çok efendi bir çocuk” olduğunu ve kimseye bir zararının dokunmadığını anlatmıştır. Ses kaydı kapatıldıktan sonra oğlunun madde kullandığı için kendisine hakaret ettiğini ve saldırdığını anlatan K42, oğlunun madde öncesi kendisine fiziksel istismarda bulunmadığını ama madde sonrası hem fiziksel hem de psikolojik istismara maruz kaldığından bahsetmiştir.

İşsiz ya da maddi sorunlar yaşayan kişilerin istismarcı olma riskinin ve bu kişilerin bakım verdikleri yaşlıyı istismar etme riskinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Özellikle ekonomik istismara maruz kalan katılımcıların istismarcılarının ya işsiz ya da maddi sorunları olan çocuk, gelin ve damat gibi yakın aile bireyleri olduğu görülmüştür. Literatürde de istismar eden bireyde sıklıkla görülen özellikler kişilik problemi, madde bağımlılığı, işsizlik, sağlık durumu, şiddeti bir çözüm olarak görmesi ve bakım rolünü üstlenememesi olarak sayılmıştır (Kıssal ve Beşer, 2009).

5.9 İstismar ve Olumsuz Durumlarla Başa Çıkma Stratejileri

Bu kategoride yaşlıların istismar ve olumsuz yaşam deneyimleriyle nasıl başa çıktıklarına dair bulgular tartışılacaktır. Tezin merkezinde yer alan bu kategori için katılımcılar birçok farklı başa çıkma stratejisinden bahsetmişlerdir. Söyledikleri çerçevesinde sekiz ana tema belirlenmiştir. Bunlar “bireysel aktivite, sosyal aktivite, sanal aktivite, aktif ve pasif karşı koyma, dini başa çıkma, sosyal destek alma, kabullenme ve içe çekilme”dir. Katılımcılar başa çıkmayı anlatırken hayatlarının önemli bir kısmında kullandıkları başa çıkma stratejilerinin yanı sıra, sadece olaya özgü veya o anlık kullandıkları stratejilerden de bahsetmişler ve istismarın hemen sonrasında ne yaptıkları ile ilgili de bilgi vermişlerdir. Bazıları da genel olarak yaşadıkları olumsuz yaşam deneyimleri karşısında nasıl başa çıktıklarını anlatmışlardır. Tomas ve arkadaşlarının (2012) yaşlılarda genel iyilik halinin yordayıcısı olarak esneklik ve başa çıkmayı konu edindikleri çalışmada sorunla başa çıkma, duygusal başa çıkma ve esneklik odaklı başa çıkma olarak adlandırdıkları üç çeşit başa çıkma stratejisi ele alınmıştır. Bu başa çıkma stratejilerinde problem odaklı başa çıkma, olumlu yeniden değerlendirme, sosyal destek arama, duygusal ifade, kaçınma, dini başa çıkma, açık duygusal ifade, olumsuz odaklı başa çıkma gibi alt temalar yer almıştır.

Katılımcıların “dışarı çıkıp gezmek, deniz kenarına gitmek, sinemaya-tiyatroya gitmek, para harcamak, müzik dinlemek, kendi kendine şarkı söylemek, huzurevinden şehre gidip gezmek” gibi **bireysel aktiviteleri** başa çıkmak için kullandıkları tespit edilmiştir. Eşi ve gelini tarafından duygusal istismara maruz kalan K4, yaşadıkları aklına geldiğinde rahatlamak için sinemaya-tiyatroya gittiğini, alışveriş yaptığını ve yürüyüşe çıktığını ifade etmiştir. K10’un oğlu kendi karısı tarafından öldürülmüştür. Babası ölen, annesi de cezaevinde olan torununun bakımını üstlenen K10, torunuyla parka giderek ve onunla gezerek rahatladığını ifade etmiştir. Ancak K10’un, yaşamıyla ilgili sürekli olumsuz anekdotları paylaşması, torunu için yaşadığını söylemesi ve konuşmasındaki ifadeler, umutsuz bir ruh hali içinde olduğunu düşündürmüştür.

Dolayısıyla başa çıkmak için kullandıkları stratejiler katılımcıya o anlık bir rahatlama sağlıyor gibi görünmektedir. Huzurevinde yaşayan ve kızıyla görüşmeyen K24, dışarıda dolaşarak olumsuz duygu ve düşüncelerin üstesinden geldiğini söylemiştir. Çocuklarıyla 20 yıldır görüşmeyen ve şu an huzurevinde yaşayan K25, huzurevindeki yemekhane işlerinde huzurevi çalışanlarına yardım ederek kendini iyi hissettiğini ve rahatladığını anlatmıştır. Mysyuk ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan ve nitel yöntemle yaşlı bireylerin nasıl bir istismar mağduru olduklarını inceleyen çalışmada üç farklı başa çıkma stratejisi tanımlanmıştır. “Kendi kendine yardım” olarak isimlendirilen ve hobiler, rahatlama teknikleri, kendini meşgul etme gibi etkinlikleri içeren çalışma, bu çalışmadaki “bireysel aktiviteler” temasıyla benzerlik göstermektedir.

Sosyal aktivite temasında katılımcıların “kahvehane-emekliler lokaline gitmek, müzik korosuna katılmak, kurs merkezine gitmek (müzik, okuma yazma), sevdiği arkadaşlarını ziyaret etmek ve onlarla sohbet etmek” gibi sosyal aktivitelerde buldukları görülmüştür. Fiziksel, duygusal ve ekonomik istismara maruz kalan K1, istismarla başa çıkmak ve istismar ortamından uzaklaşmak için sadece yaşlıların gidebileceği bir kurs merkezinde okuma-yazma kursuna gittiğinden bahsetmiştir. K14 dini başa çıkmayı daha sık kullansa da sevdiği arkadaşlarını ziyaret ederek onlarla sohbet ettiğinden de sıkıntılarının azaldığından ve rahatladığından bahsetmiştir. K16 olumsuz yaşam deneyimleri ile başa çıkmak için komşuya ya da bir arkadaşına gittiğini ifade etmiştir. Bu katılımcılar arasındaki ortak özellik başka insanlarla görüşmeyi ya da bir sosyal aktiviteye katılmayı başa çıkmak stratejisi olarak kullanmalarındır.

Huzurevinde yaşayan ama vaktinin çoğunu dışarda geçiren K30, çok sosyal biri olduğundan ve eğer olumsuz bir şey yaşarsa dışarı çıktığından, emekliler lokaline gidip okey oynadığından ve kendi kendine şarkı söylediğinden bahsetmiştir. Bu çalışmada katılımcıların sosyal aktivite temasındaki söylemlerini destekleyen bulgulara Aslan ve arkadaşlarının (2018) yaptıkları

çalışmada da rastlanmıştır. Bahsi geçen çalışmada yaşlıların arkadaş ve akrabalarından aldıkları destekle ve onlarla zaman geçirerek olumsuz durumlarla başa çıktıkları tespit edilmiştir.

Sanal aktivite temasında ise bazı katılımcılar “internete girme, internet üzerinden tanıdıkları ve ailesiyle görüşme, internetten haber takip etme, televizyon izleme” ile rahatladıklarını ifade etmişlerdir. Bu katılımcıların sayısı çok azdır çünkü genelde katılımcılar akıllı telefon ya da bilgisayar gibi teknolojik aletleri kullanmadıklarını ifade etmişlerdir. Çocukları tarafından ekonomik istismara ve ihmale maruz kalan ve huzurevinde yaşayan K26, internette zaman geçirmenin ona çok iyi geldiğinden ve onu rahatlattığından bahsetmiştir.

Aktif ve pasif karşı koyma temasında “şiddete karşı koyma, görüşmeyi kesme ve önemsememe” gibi ifadeler ön plana çıkmaktadır. Madde bağımlısı oğlu tarafından fiziksel, psikolojik ve ekonomik istismara maruz kalan K20, istismar sonrası oğlula görüşmeyi kesmiştir. Kocası tarafından fiziksel, psikolojik ve cinsel istismara maruz kalan K36, başa çıkmak için bazen eşinin şiddetine karşı koyduğunu, bazen boyun büküp ağladığını anlatmıştır. Bu temadaki ağlamak, görüşmeyi kesmek ve önemsememek gibi davranışlar literatürde (Amirkhan, 1990; Comijs ve ark. 1999) kaçınma olarak adlandırılan başa çıkma stratejisine benzemektedir. Fiziksel engelli bir grupta yapılan ve başa çıkma stratejilerinin incelendiği çalışmada başa çıkma stratejileri problem çözme, kaçınma ve sosyal destek arama olarak adlandırılmıştır. Bu çalışmadaki kaçınma stratejisi, kısa vadede stresi azaltmak gibi bir etkisi olsa da adaptasyonu azalttığı için uzun vadede etkisiz bir başa çıkma stratejisi olarak kabul edilir (Kara ve Açikel, 2011). Ağlamak ve önemsememek gibi stratejilerin de kısa vadede kişinin stresini azaltsa da uzun süreli bir çözüm sağlamadıkları için çok etkili olduğu söylenemez.

Dini başa çıkma yaşlıların en sık başvurdukları başa çıkma stratejisidir. Katılımcıların hepsi Müslüman olduğu için dini başa çıkma yöntemleri de İslam dinine ait öğeleri kapsamaktadır. Kur'an okumak, tespih çekmek, çeşitli duaları içten okumak, namaz kılmak, Allah'a kendisini

bu durumdan kurtarması için dua etmek, abdest almak, sabretmek ve tevekkül etmek bunlardan bazılarıdır. Katılımcıların çoğu rahatlamak için dini unsurları kullandıklarından bahsetmiştir.

Demir (2017) tarafından yapılan ve yaşlı kadınların aile içi şiddet deneyimleriyle nasıl başa çıktıklarını araştıran çalışmada, katılımcıların dini başa çıkma türlerinden sabretme ve Allah'a sığınmayı kullandıkları tespit edilmiştir. Koenig ve arkadaşlarının (1993) yaşlılar üzerine yaptıkları çalışmada, yaşlılık döneminde yaşanan sıkıntılarla başa çıkmada dini yönelimin en sık kullanılan strateji olduğu tespit edilmiştir. Pargament ve arkadaşları (1998) yaşlıların olumlu dini başa çıkma tarzları (Allah'a yönelme, manevi destek arayışı, dini affetme vb.) ile ruh sağlığının iyilik hali arasında pozitif bir ilişki olduğunu iddia etmiştir. Kişi stresin yaratacağı kötü sonuçları dua ederek, ibadetlerini yaparak, dini bir topluluk içinde bulunarak veya vaaz dinleyerek bertaraf edebilir (Loewenthal, 2000).

Fiziksel ve duygusal istismar ile ihmale maruz kalan, felçli olduğu için kendi kendini ihmal eden K7, yaşadıklarına sabrederek, dua ederek, tespih çekerek ve Allaha sırtını dayayarak tahammül edebildiğini anlatmıştır. K7 sadece yaşlıyken değil gençliğinde de eşinin ona çok kötü davrandığından bahsetmiştir. Şu an yaşadıklarından dolayı depresif bir ruh halinde olan K7'nin dini başa çıkmayı çok yoğun bir şekilde kullandığı, felçli olduğu için sosyal veya bireysel aktivite yapma imkanlarının çok kısıtlı olduğu görülmüştür.

Şiddet gördüğü için sığınma evinde yaşayan bir grup kadının baş etme yaklaşımlarını inceleyen bir çalışmada, kadınların problem odaklı ve duygusal odaklı baş etme yöntemlerini kullandıkları tespit edilmiştir. Problem odaklı başa çıkma, yüzleşme, uzaklaşma, aile desteği olarak; duygusal odaklı başa çıkma ise sabır, dini destek ve boyun eğme/kadercilik olarak temalandırılmıştır (Erdoğan vd, 2009). Isparta huzurevindeki yaşlı kadınlarla yapılmış bir çalışmada, ruhsal sorunlar, depresyon ve intihar düşünceleri ile başa çıkmada manevi duyguların kullanıldığı, kendi iradeleri dışında gerçekleşen olaylarda Allah'a sığınarak bu durumların atlatıldığı belirtilmiştir. Katılımcıların bazılarının 'imanlı ölmek' için dua ettikleri

ve sorunlarıyla maneviyatı temel alarak baş ettikleri görülmüştür (Efe ve Aydemir, 2015). Bu çalışmada da benzer olarak katılımcıların “dini imanı kaybetmeden ölmek”, “imanlı yaşamak”, “imandan ayrılmamak” ve “Hacc’a gitmek” gibi beklentileri olduğu saptanmıştır.

Dini başa çıkmanın dindar insanların hayatları boyunca kullandıkları tek başa çıkma biçimi olduğu söylenemez ancak din, dini olmayan başa çıkma tutumlarını da harekete geçirmeye yardımcı olur (Pargament ve ark., 1998). Herhangi bir istismar ve ihmale maruz kalmamış olan K22, hayatta yaşadığı olumsuzluklarla camiye giderek, namaz kılarak ve Kur’an okuyarak başa çıktığını anlatmıştır. Huzurevinde yaşayan, herhangi bir istismar ve ihmale maruz kalmadığını ifade eden K23 ise “Lailahe illallah” diyerek, Kur’an okuyarak, camiye giderek ve ilahi söyleyerek rahatladığını anlatmıştır.

Amerika’da nitel yöntem kullanılarak yapılan bir çalışmada, şiddete maruz kalan Müslüman kadınlar maneviyatın sürekli hale gelen şiddetle başa çıkmada önemli bir yol sağladığını ifade etmişlerdir. Ancak maneviyat şiddete maruz kalan kadınlarda bir güç kaynağı olsa da aynı zamanda bazen kırılabilirliğin kaynağı olarak da karmaşık bir rol üstlenmektedir (Hassouneh-Phillips, 2003). Katılımcılardan K7 gençliğinde de kocasıyla sorunlar yaşadığından ve ev içi şiddete maruz kaldığından bahsetmiştir. Kocasının başka biri ile evlenmesinde felçli olmasının bir bahane olduğunu, kendisinin “tarikatlı olduğu için açık giymediğini, kumasının askılı kıyafetler giydiğini” ve kocasının bu yüzden kendisini istemediğini düşündüğünü anlatmıştır. Bu çalışmada kadınların dini başa çıkmayı erkeklerden daha sıklıkla kullandıkları tespit edilmiştir. Koenig ve arkadaşları (1988) tarafından yapılan ve yaşlı yetişkinlerin başa çıkma stratejilerini konu eden çalışmada da benzer şekilde kadınların dini başa çıkmayı erkeklerden daha sık kullandıkları, dini başa çıkmanın katılımcıların yüzde %45’i tarafından kullanıldığı ve iyi oluş ile dini davranışlar arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Strese neden olan koşullar altındayken Allah’a yönelen ve yaşadıklarını bu şekilde anlamlandıran kişiler, dini başa çıkmayı kullanarak stresle baş etmektedirler (Ayten ve ark.,

2012). Duygusal istismara maruz kalmış olan K13 yaşadığı stresle başa çıkmak için abdest aldığını, Kur'an okuduğunu ifade etmiştir. K14 ise dini başa çıkmayı çok sık kullandığını, “şehadet getirmek, besmele çekmek, suphanallah tesbihi çekmek, Allah'a güvenmek, dua etmek, şükretmek” gibi şeyler yaptığını anlatmıştır. Bu çalışmada kullanılan stratejiler ile benzer stratejilerin kullanıldığı ve yaşam olayları ile olumlu dini başa çıkmanın incelendiği bir çalışmada dua etmek, Kur'an okumak, sabretmek, manevi arkadaş grupları ile bir arada olmak dini başa çıkma biçimleri olarak adlandırılmıştır (Eryücel, 2013).

Hatun (2018) tarafından yapılan doktora tez çalışmasında malül gazilerin psikososyal süreçleri ve baş etme kaynakları incelenmiş, maneviyatın malül gazilerin yaşadıkları travmayı ve yeni durumlarına uyum sağlarken yaşadıkları zorlukları bertaraf etmede önemli bir rolü olduğu vurgulanmıştır. Sabır, haline şükretme, kader inancı, namaz kılma ve dua etme gibi dini pratiklerin yaşanan zorluklarda kabullenmeyi, başa çıkmayı ve hayata tutunmayı kolaylaştırdığı görülmüştür. Yapılan bazı çalışmalar Tanrı inancı olan ve Tanrı'ya kendisini yakın hissedilen kişilerin yaşam zorlukları ile baş etme becerilerinin yüksek olduğunu, dindarlığın ve maneviyatın sağlık ve iyi oluş ile ilgili olumlu katkıları olduğunu göstermiştir (Hill ve Pargament, 2003). Dini başa çıkmanın epidemolojisinin incelendiği bir çalışmada, dini başa çıkmanın özellikle fiziksel sağlık, psikolojik iyi oluş, sağlık davranışları üzerinde etkili olduğu görülmüştür (Harrison ve ark., 2001).

Sosyal destek alma temasında katılımcılar daha çok yakınlarından destek alarak istismarla ve yaşadıkları olumsuz yaşam deneyimleriyle başa çıktıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, eski arkadaşlarla görüşmek, sevdiği arkadaşlarını ziyaret edip sohbet etmek, çocuklarından destek almak başlıca ifadeler olarak ortaya çıkmıştır. Evlat edindiği oğlu ve gelini tarafından ihmal edilen ve aranmayan K47, yaşadığı olumsuz yaşam deneyimleriyle başa çıkmak için huzurevi çalışanları ile sohbet ettiğini, onlara hediyeler aldığını, dışarı çıkarak esnaf arkadaşlarıyla görüştüğünü anlatmıştır. Gana'da fiziksel engelli kadınların istismarı ve başa

çıkma stratejileri üzerine yapılmış bir çalışmada başlıca başa çıkma stratejilerinden biri yardım arama olarak belirlenmiştir (Kassah ve ark., 2014). Erdoğan ve arkadaşlarının (2009) şiddetle başa çıkmayla ilgili yaptıkları çalışmada da desteği almak bir başa çıkma stratejisi olarak ifade edilmiştir. Comijs ve arkadaşları (1999) tarafından yapılmış çalışma kötü muameleye maruz kalmış yaşlıların sosyal destek aldıklarında daha az psikolojik stres yaşadıklarını göstermiştir. Eşinin onu yok saymasından dolayı sıkıntı yaşadığını anlatan K3, çocukları sayesinde rahatladığından ve onların desteğiyle ayakta kaldığından bahsetmiştir. “Çeşitli kaynaklardan yardım alma” teması ile ifade edilmiş yakınları ve çocuklarından sosyal destek olarak olumsuz durumlarla başa çıkma sıkça kullanılan bir stratejidir (Dunér ve Nordström, 2005). Sosyal desteğin, stres yaratan deneyimlerin sağlık üzerindeki etkisini başa çıkma stratejilerinin etkinliğini destekleyerek azalttığı söylenebilir (Cohen, 2004).

Kabullenme- kişisel çabalar temasında yaşlıların “ağlamak, para harcamak, ev işi yapmak aynada kendisiyle konuşmak, büyücüye gitmek” gibi şeyler yaparak istismarla başa çıktıkları ifade edilmiştir. Duygusal istismar ve ihmale maruz kalan K3, çok üzüldüğünü, sürekli ağladığını, yaşadığı durumdan sonra bir gün ayna karşısında kendisiyle konuşarak yaşadığı üzüntünün üstesinden geldiğini anlatmıştır. Bunun yanı sıra eşinin onu yok saymasını artık kabullendiğini de ifade etmiştir. Fiziksel istismar, duygusal istismar ve ihmale maruz kalan K8 yaşadığı durumlarla başa çıkarken en çok ağlayarak rahatladığını anlatmıştır. Huzurevinde uzun zamandır yaşayan K28, yalnızlığı ve sıkıntılarıyla başa çıkmak için ağladığını ve böyle rahatladığını anlatmıştır. Eşi ve oğlu tarafından psikolojik istismara maruz kalan K39, yaşadıklarıyla başa çıkmak için ve eşinin ona iyi davranması için büyücüye gittiğini ve sakinleştirici ilaç kullandığını anlatmıştır. Kuması ve eşi tarafından psikolojik istismara maruz kalan K43, yaşadıklarıyla başa çıkmak için evde sürekli temizlik yaptığını anlatmıştır. Aynı zamanda başkalarına yardım ettiğinde ve hayır işi uğraştığında da kendisini iyi hissettiğinden bahsetmiştir. Erdoğan ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında boyun eğmek/kadercilik de başa

çıkma stratejilerinden biri olarak tespit edilmiştir. Boyun eğme/kadercilik stratejisinin kabullenme temasıyla benzer ifadeler içerdiği görülmüştür.

Bazı katılımcılar ise **içe çekilme** temasında ifade edildiği üzere “içe kapanarak ya da istismar karşısında susarak” yaşadıkları durumla başa çıktıklarını ifade etmişlerdir. Eşi ve gelini tarafından fiziksel, psikolojik istismara, oğlu tarafından ekonomik istismara maruz kalan K18, gelininin psikiyatrik olarak hasta olduğunu bu yüzden istismar karşısında sustuğunu ifade etmiştir. Oğluyla uzun zamandır görüşmediğini söyleyen K34, hayattan beklentisinin “kimseye karışmadan yaşayıp, ölümü beklemek” olduğunu söylemiştir. K34 başa çıkma stratejilerini anlatırken huzurevinde köpek beslediğini, güvenlik görevlisine yardımcı olduğunu ve huzurevindekilerle ilişki kurmamaya çalıştığını söylemiştir. Çevresi tarafından “yalnız adam” olarak tanımlanan K34’ün başa çıkma stratejisi olarak insanlarla direkt ilişki kuracağı şeylerden kaçınarak içe çekilme stratejisini kullandığı söylenebilir. İçe çekilme Lazarus ve Folkman’ın (1984) kavramsallaştırdığı duygu odaklı başa çıkmaya benzer özellikler göstermektedir. Duygu odaklı başa çıkma, istismar gibi tehdit edici ve zorlayıcı bir yaşam deneyimi ile karşılaşıldığında kişide bu durumun değiştirilemeyeceği ile ilgili bir algı varsa daha sık kullanılmaktadır. Stres kaynağının değiştirilemeyeceği ya da kontrol edilmesi zor durumlarda duygu odaklı başa çıkma daha sık kullanılmaktadır. (Hewitt ve Fleett, 1996). İstismar da genellikle kişinin kontrol edemediği bir durumdur ve duygu odaklı başa çıkma olarak kabul edilen içe çekilme bu durumda bir başa çıkma stratejisi olarak kullanılabilir. Bu stratejiler dışında bazı katılımcılar, sigara içmek, sakinleştirici ilaç kullanmak gibi başa çıkma stratejilerinden de bahsetmişlerdir. Bunlar herhangi bir temanın altına alınmamıştır. Bunun nedeni bu iki başa çıkma biçiminin sadece birer kişi tarafından zikredilmiş olmasıdır.

5.10 İstismarcının Yakınlık Derecesi

İstismar ve ihmalde istismarcının yakınlık derecesi istismarın boyutlarını ve hissettirdiklerini daha iyi anlamak için önem arz etmektedir. Bu çalışmada çoğunlukla eş, çocuk, gelin gibi yakın akrabaların yaşlıyı istismar ettiği tespit edilmiştir.

Bu kategoride üç tema vardır. Bunlardan ilki istismarcının yaşlının “birinci derece yakını” olmasıdır. Birinci derece yakın, yaşlının eşi, çocuğu, kardeşi gibi akrabalarına referans verir. İkincisi tema “evlilik ilişkisinden doğan akrabalıklar”dır. Bunlar da kuma, damat, gelin gibi yaşlının evlilik yoluyla kurulan akrabalık bağlarıdır. Üçüncü temada ise akrabalar dışında yaşlıyı istismar eden kişilerden bahsedilmiştir. Arkadaşı ya da öğrencisi tarafından istismara veya ihmale maruz kalan katılımcıların söyledikleri bu temada değerlendirilmiştir.

Yukarda da ifade edildiği üzere istismarcının yakınlık derecesi istismarın etkisi bakımından çok önemlidir. Oğlu, kızı ya da eşi tarafından istismara uğrayan yaşlıların bu durumdan daha fazla etkilendiği söylenebilir. Çünkü kan bağı ve sürekli görüşülen kişilerin kötü muamelesi psikolojik olarak daha yıpratıcı olabilmektedir. İstismar sonrası istismarcıyla görüşmenin kesilmesi “evlilik ilişkisinden doğan akrabalıklar”da ve “diğer” temasında daha kolayken, “birinci derece yakını”nın istismarcı olduğu durumlarda daha zor olmaktadır.

Bu çalışmada istismar edenlerin çoğunun yaşlının eşi, oğlu ve gelini olduğu tespit edilmiştir. 9 kişi eşi, 13 kişi oğlu, 8 kişi gelini, 3 kişi evlat edindikleri çocukları, 2 kişi kuması, 1 kişi ise damadı, 1 kişi arkadaşı, 1 kişi ise öğrencileri ve iş arkadaşları tarafından istismar veya ihmale maruz kalmıştır. Oh ve arkadaşları (2006) tarafından Kore’de yapılan bir çalışmada, yaşlı istismarının yaşlının eşi, oğlu, gelini, damadı ya da torunu tarafından yapıldığı, ancak bunun içinden de en yüksek oranın yaşlının oğlu ve gelini olduğu tespit edilmiştir. Yapılan başka bir çalışmada yaşlıların daha çok gelinleri tarafından istismar edildiği, inkontinansı (idrar ve dışkıyı kontrol yetisinin bozulması) olanların daha sık istismara uğradığı belirlenmiştir (Anme,

2004). Bu çalışmada da felçli olduğu için inkontinansı olan K7 en çok istismar türüne maruz kalan katılımcıdır. K7'yi istismar edenler de eşi ve bakımını yapan kumasıdır. Lowenstein ve arkadaşları (2009) tarafından İsrail'de yapılan bir yaygınlık çalışmasında yaşlıyı istismar edenlerin oranlarında en yüksek sırada eş, sonrasında yaşlının çocukları gelmektedir. Aile dışında bakım verenlerin istismar oranı ise çok düşüktür.

Huzurevinde gerçekleştirilen görüşmelerde bakım veren kişilerin ya da huzurevinin diğer çalışanlarının herhangi bir istismar ve ihmalde bulduklarına dair bir bulguya rastlanmamıştır. Katılımcıların hepsi huzurevi çalışanlarından memnun olduklarını ve iyi bakıldıklarını dile getirmişlerdir. Araştırmacı huzurevinin genel fiziki durumu, yaşlıların odaları ve temizlik anlamında herhangi bir sorun gözlemlememiştir. Araştırmacı huzurevinde görüşmelerini yaptığı bir hafta içinde yemekhanede yemek yemiş ve huzurevinin ortak alanlarını kullanmıştır. Huzurevinin fiziksel koşulları yaşlılara göre düzenlenmiş ve ferah bir ortamdan oluşmaktadır. Yaşlıların ve çalışanların ilişkilerinin sıcak olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılardan biri çalışanlara hediyeler aldığını bunu onları çocukları gibi gördüğü için yaptığını ifade etmiştir. Ancak huzurevinde kalan kişiler orada kalan diğer yaşlılarla sorun yaşadıklarını, sosyal olarak yaşlıların birbirleriyle iletişimde problemler olduğunu ifade etmişlerdir. Huzurevinde kalan kadınların odalarının önü dışında huzurevine ait diğer sosyal alanları çok sık kullanmadıkları, sosyal alanların sadece erkekler tarafından daha sık kullanıldığı görülmüştür. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte, en güçlü nedenin yaşlı kadınların çoğunun okul, iş hayatı vb. sosyal ortamlarda daha önce bulunmaması, evi dışında erkeklerle aynı sosyal ortamı çok sık paylaşmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu durum kültürden kültüre değişebileceği gibi, yaşlı kadınların yaşam tarzlarına göre de farklılık gösterebilir.

5.11 İstismardan Sonra Yardım Alma Durumu

Bu çalışmada görüşülen katılımcılardan istismara uğrayanların çoğu yasal yardım almamıştır. Bunun birçok nedeni vardır. Katılımcılar özellikle ailelerinin adının böyle bir olaya karışmaması için yasal bir yardım almayı düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra birinci derece akrabası olan istismarcının adli süreçte zarar göreceği kaygısı da buna engel olabilmektedir. Aile bağlarının kopmasından korkmak, istismarın gizlenmesinin en önemli nedenlerinden biridir (Kuzeyli Yıldırım, 2005). Bu yüzden eşi tarafından istismar edilen kişiler yardım arama konusunda daha pasif davranmaktadırlar (Timutiene ve ark., 2013). İstismara uğrayan yaşlının aileyi kutsal olarak görmesi ve kendi ailesine müdahale edileceği düşüncesinden dolayı isteksiz davrandığı da söylenebilecekler arasındadır (Kıssal ve Beşer, 2009). “Ad bizim adımız” diyerek şikayetten vazgeçtiğini anlatan K1, ailesinin adının bununla anılmasından rahatsız olacağından bahsetmiştir.

Yaşlı istismarında yasal süreçler genelde istismarın başka biri tarafından fark edilmesi sonucu başlar. Aslında istismarı bildirmek yasal olarak zorunludur. Ancak sağlık personellerinin bu konuda yeterli bilgiye sahip olmamaları istismarın anlaşılmasını ve bildirilmesini geciktirebilir. Bunun yanı sıra adli sisteme veya kişilere karşı güvensizlik ve yaşlının yaşananlar konusunda kendini suçlaması da istismarı bildirmenin ertelenmesine sebep olabilir (Gülen ve ark., 2013). Yaşlı bireyin nereden yardım alması gerektiği ile ilgili bilgi eksikliği olabilir. Özellikle okuma yazma oranının çok düşük olduğu bir grup olan yaşlılarda yasal yardım ile ilgili bilgilendirme yapılması önem arz etmektedir. Çünkü yaşlı birey yardım alabileceği kaynaklara ulaşmakta sıkıntı yaşayabilmektedir (Erlingson ve ark., 2005).

Yasal yardım almanın bir diğer önemli göstergesi de sosyoekonomik düzeydir. Sosyoekonomik düzeyi yüksek olan kişiler yardım alma ve problem çözümü için imkanların kullanımı konusunda daha fazla bilgi sahibi olabilmektedir. Bunun yanı sıra alt sosyoekonomik gruptan olan yaşlılar yalnızlık, sağlık problemleri ve muhtaçlık konusunda üst sosyoekonomik grup

mensubu yaşlılara göre daha kaygılıdırlar (Aközer ve ark., 2011). Bu çalışmada da ekonomik istismara maruz kalan K20, oğlunun tutuklanması için onu ihbar etmiştir. Ancak bunu kendisini istismar ettiği için değil, cezaevinde uyuşturucu madde temin edememesi ve madde bağımlılığında kurtulması, kendi ifadesiyle “onun iyiliği için” yaptığını ifade etmiştir. Dolayısıyla bu anlamda K20’nin istismarla ilgili bir yasal yardım aldığından bahsetmek mümkün değildir.

5.12 İstismardan Sonra Hissedilenler

Katılımcılar istismar sonrası yaşadıkları hisleri anlatırken çok çeşitli ifadeler kullanmışlardır. Bunlar öfke, nefret, pişmanlık, üzüntü ve korku gibi hislerdir. Fiziksel, duygusal ve ekonomik olarak istismara maruz kalan K1’in istismar sonrası hissettiği duygunun kırgınlık; duygusal istismar ve ihmale maruz kalan K3’ün istismar sonrası hissettiklerinin yalnızlık ve kırgınlık; fiziksel, duygusal istismar yaşayan ve ihmal edilen K7’nin hissettiklerinin korku, üzüntü, reddedilme ve istenilmeme hissi ile beraber ölme isteği; psikolojik istismara maruz kalan K13’ün istismar sonrası hissettiği duygunun üzüntü; ekonomik olarak istismar edilen K16’nın istismar sonrası hissettiği duygunun öfke ve üzüntü; fiziksel, psikolojik ve ekonomik istismara maruz kalan ve kendi kendini ihmal eden K20’nin istismar sonrası hissettiklerinin öfke, nefret ve bunaltı; huzurevinde yaşayan ve çocuklarıyla görüşmeyen K33’ün yaşadığı ihmal sonrası hissettiği şeyin hiçbir şeyden zevk alamama; fiziksel, psikolojik ve cinsel istismara maruz kalan K36’nın istismar sonrası hissettiği duyguların aşağılanmış hissetmek, öfke ve pişmanlık; psikolojik ve ekonomik olarak istismar edilen K39’un istismar sonrası hissettiklerinin mutsuzluk ve kimsesizlik olduğu tespit edilmiştir.

Bu kategoride katılımcıların ifade ettikleri duygular literatürde istismar sonrası hissedilenlerle uyumludur. İstismar yaşlı bireylerin fiziksel ve zihinsel sağlıkları üzerinde olumsuz bir etki bırakan stresli bir yaşam olayı olarak kabul edilir (Dong ve ark., 2013). Öfke, nefret gibi

duygular agresif duygular; yalnızlık, kırgınlık, reddedilme, üzüntü, değersizlik hissi depresif duygular; korku ve istismara daha önce tepki göstermemenin verdiği pişmanlık da diğer duygular olarak temalandırılmıştır.

İstismara uğrayan kişide güçsüzlük, güvensizlik, yoğun korku, uyku bozukluğu, yalnızlık, umutsuzluk, endişe ve depresyon gibi belirtiler olabilmektedir. Bunlar genelde psikolojik belirtilerdir. Bunun yanı sıra istismarın erken morbidite ve mortalite riski ile ilişkili olduğunu iddia eden çalışmalar da vardır (Dong, 2005; Dong ve ark., 2009). Özellikle fiziksel istismarda bu belirtilere fiziksel bulgular da (yanıklar, morluklar, kırıklar vb.) eşlik etmektedir (Kıssal ve Beşer, 2009).

6 SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1 Sonuç

Türkiye’de yaşlılık ve ileri yaşlı denilen 80 yaş ve üstü kişilerin sayısı hızla artmaktadır. Bu durumun toplumsal olarak birçok sonucu olacağı öngörülebilir. Ailede bakıma muhtaç yaşlı sayısı artacak, buna bağlı olarak aile yapısı ve dinamikleri değişecek, sonuç olarak da çeşitli sorunlar ortaya çıkacaktır.

Yaşlı istismarı ve istismarla başa çıkma stratejilerinin araştırıldığı bu çalışmada başa çıkma stratejileri, istismar ve ihmal türleri, istismarcının özellikleri, istismar sonrası hissedilenler gibi kategoriler çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde araştırmada ulaşılan yargılar ile çıkarılan sonuçlar ve çıkan bu sonuçlar çerçevesinde çalışmanın sınırlılıklarına değinilecektir. Sonrasında ise alan çalışanlarına ve ileri araştırmalara dair bazı öneriler sunulacaktır.

Bu çalışmada istismara ve ihmale maruz kalan yaşlı sayısı 26’dır. Bu sayı, çalışmanın örnekleme dikkate alındığında oransal olarak yüzde %52’ye tekabül etmektedir. Çalışma nitel olarak dizayn edildiği için herhangi bir genelleme kaygısı güdülmemiştir. Ancak 55 kişiyle birebir yapılan görüşmeleri içeren bu çalışmadaki istismar ve ihmal oranının yüksekliği, sorunun yaşlılar için önemli düzeyde olduğunun göstergesi sayılabilir.

Çalışmada istismar eden kişinin bazı özelliklerinin istismar türlerini etkilediği tespit edilmiştir. Fiziksel istismar, istismarcının yaşlıdan daha güçlü olduğu durumlarda olmaktadır. Fiziksel istismarda bulunanların ikisi psikiyatrik bozukluğu olan kişiler, biri madde bağımlısıdır. Fiziksel istismara uğrayanların hepsi kadındır ve istismarcı istismara uğrayan kişilerden daha güçlüdür. Fiziksel istismara uğrayan kadınların çoğunun eğitim ve sosyoekonomik düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç da literatürle uyum göstermektedir. Fiziksel istismar

bazen kendi kendini ihmal etmeye de neden olmaktadır. Banyo yapmak, saçlarını taramak gibi kendini ihmalini düşündüren davranışların fiziksel istismar sonrası ortaya çıktığı görülmüştür.

Duygusal istismar en sık görülen istismar çeşididir ve genelde yaşlının gelini, eşi ya da çocuğu tarafından yapılmaktadır. Cinsel istismar, literatürle uyumlu olarak bu çalışmada da düşük (%2) oranda gözlemlenmiştir. İstatistiksel olarak bir ölçüm yapmayan, yaşanan durumu ortaya koymaya çalışan bu çalışmadaki örneklemin sayısı itibariyle oranlar diğer çalışmalardan farklı olarak genellenebilir sonuçları içermemektedir.

Ekonomik istismarın genelde erkek çocuk ve eş tarafından yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmada literatürden farklı olarak maddi imkanlardan mahrum bırakma da bir ekonomik istismar çeşidi olarak tanımlanmıştır. Çünkü hiçbir geliri olmamasına rağmen farklı işler yaparak evini geçindirmeye çalışan ve hakkı olduğu halde ortak edinilmiş mallardan mahrum edilen kadınların ekonomik istismara maruz kalmış olduğu söylenebilir.

İstismar türü ile huzurevine gelme sebebi arasında da bir ilişki saptanmıştır. İhmale maruz kalanların çoğu erkek katılımcılardır. Özellikle eş kaybı sonrası erkek katılımcıların yakınları tarafından ihmal edildikleri ve huzurevine yerleşme kararı aldığı görülmüştür. Ancak ekonomik istismar sonrası maddi yetersizlik yaşama ve yine bir ihmal çeşidi olan yaşlıyla görüşmemek de huzurevine yerleşme kararını etkilemektedir. İhmale uğrayan ya da terk edilen bazı katılımcılar sağlığını kaybetme ve yalnız ölme fikriyle gelecek kaygısı yaşamış, huzurevine yerleşme kararını bu kaygıyla almışlardır. Eş kaybı sonrası kendi kendini ihmal eden bazı yaşlıların başkaları tarafından huzurevine yönlendirildikleri görülmüştür.

Başa çıkma stratejileri ile istismar sonrası hissedilen duygular arasında da bir ilişki bulunmuştur. Dini başa çıkma katılımcıların en çok kullandıkları başa çıkma stratejisidir. Bu veri de literatürle uyumludur. Ancak bu çalışma gömülü teori deseniyle yapıldığı için başa çıkma literatüründen farklı olarak problem odaklı ve duygu odaklı başa çıkma stratejilerinden

ayrışan bulgulara da sahiptir. Katılımcıların söylediklerinde gömülü olan anlamlar yorumlandığında bireysel, sosyal ve sanal aktivitenin yanı sıra, istismarcıya aktif ve pasif bir şekilde karşı koyma, durumu kabullenme ve içe çekilme de başa çıkma stratejileri olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların yaşlılık algıları ve hayattan beklentileri arasında bir ilişki vardır. Bu temalar aynı zamanda başa çıkma ve istismardan sonra hissedilenlerle de ilişkilidir. Yaşlılığı otoritenin kaybedildiği bir yaş olan gören bazı katılımcıların yaşadıkları olay karşısında sabretmek, uyumak gibi başa çıkma stratejileri kullandıkları görülmüştür.

İstismar türü ile istismardan sonra hissedilenler arasında bir ilişki tespit edilmiştir. İstismar sonrası agresif duygular hisseden katılımcıların istismara tepki verdikten sonra daha fazla istismara ve ihmale maruz kaldığı görülmüştür. Fiziksel istismarın genelde agresif duygulara, duygusal istismarın ise daha çok depresif duygulara neden olduğu tespit edilmiştir. İstismardan sonra istismara karşı koymadıkları için pişmanlık yaşayan katılımcıların bazen aktif bazen de pasif karşı koyma stratejilerini kullandıkları görülmüştür.

Aile bireyleri arasındaki ilişkilerin sorunlu olduğu durumlarda istismarın daha sık yaşandığı görülmüştür. Çevresi tarafından olumsuz yargılarla tanımlanan kişilerin hayattan beklentisinin olmadığı ve başa çıkma stratejisi olarak sosyal aktivite yerine bireysel aktiviteyi kullandıkları tespit edilmiştir.

Özetle bu tezde yaşlıların istismara sıklıkla maruz kaldıkları ve istismarla başa çıkmak için çok çeşitli başa çıkma stratejileri kullandıkları tespit edilmiştir. Bu çalışma Türkiye’de daha önce çalışılmamış olan istismar türleri ile başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkiyi inceleyen ve yaşlıların söyledikleri üzerinden bunu değerlendiren ilk çalışma olma özelliğine sahiptir.

6.2 Sınırlılıklar ve Öneriler

- Bu çalışma sınırlı katılımcı ile ve sadece dört şehirde gerçekleştirilmiş bir çalışmadır. Dolayısıyla farklı özellikteki ve daha büyük bir örneklem grubuyla yapıldığında farklı sonuçlara ulaşılabilir.
- Bu çalışmada MMT testini yapmayı kabul eden ve testten 24 puan ve üstü alan katılımcılar üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Yaşlı istismarı bağlamında en çok risk altında olan gruplardan biri olan demansı olan yaşlıların bundan sonraki çalışmalara dahil edilmesi, demanslı grubun yaşadığı istismarı anlamak açısından önemlidir.
- Son yıllarda Türkiye’de gündeme gelmeye başlayan “başarılı yaşlanma” ile ilgili devlet kurumları tarafından programlar oluşturulmalı; yaşlılar bu programlar vasıtasıyla sosyal ve psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmeye teşvik edilmelidir.
- Gerontoloji ve Yaşlı Bakımı programlarının sayısı ve kalitesi arttırılmalı, yaşlıya direkt temas eden gerontolog ve yaşlı bakım uzmanı sayısının artması için bir yükseköğretim politikası geliştirilmelidir. Bu alandaki akademik çalışmalar desteklenmelidir.
- Yaşlıların, medyada sadece olumsuz ve pasif karakterler olarak değil, sosyal hayattaki bütün alanların içinde, aktif bir şekilde karakterize edilmesi, televizyonu en çok izleyen gruplardan biri olan yaşlıların ve yaşlıyla ilgili olumsuz yargılara sahip diğer yaş grubundan insanların algılarını da değiştirebilir.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü yerine bağımsız bir “Yaşlı Hizmetleri” birimi oluşturulmalıdır. Bunun yanı sıra yalnızca yaşlı istismarının değerlendirileceği, yaşlıların ikincil travmatizasyona maruz kalmadan istismarı anlatabilecekleri Çocuk İzlem Merkezleri gibi merkezler kurulmalıdır.
- Kullanılan bilgilendirme yöntemleri gözden geçirilmelidir. Örneğin, cep telefonlarına gelen kısa mesajlar yaşlı bireyleri bilgilendirmede etkili değildir. Çünkü bu yaş grubunun internet ve

cep telefonu kullanımını sınırlıdır. Bu nedenle hedef kitleye ulaşmada en etkili yolun belirlenmesi gerekmektedir.

- Yoğun bakım yükü altında ezilen bakıcıların yükünü azaltmak için gündüz bakım evleri, bakım verene yönelik destek grupları, ikincil bakıcılar sağlanabilir. Bunun yanı sıra yaşlının düzenli olarak fiziksel muayeneden geçirilmesi, sağlık muayenelerinde de istismarı anlamaya yönelik sorular sorulması istismarın açığa çıkmasını kolaylaştırması bağlamında önemlidir.

- Güçlü sosyal desteği olan yaşlıların istismarı bildirme sıklığı, zayıf toplumsal desteği olan yaşlılara göre çok daha fazladır. Yaşlılara destek sağlamak için bütün kurumlar işbirliği içinde çalışmalı ve toplumun istismarla ilgili bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır.

- Yaşlı bakımını temel alan ve bu yönde hizmet veren huzurevleri, bakımevleri, yaşam evleri, gündüz bakım evleri gibi kurumların artırılması, Türkiye genelinde yaygınlaştırılması, var olan kurumlarının imkanlarının geliştirilmesi ve bu kurumların istenildiğinde ulaşılabilir olması gerekmektedir.

- Bakımevi ve huzurevi gibi kurumlarda çalışanların mümkünse yaşlı bakımı konusunda ön lisans bölümlerinden mezun, değilse de bu konuda eğitim almış kişilerden seçilmesi gerekmektedir. Yaşlı bakımı özel bir alandır ve bu konuda eğitilmiş kişilerin olmaması yaşlıya zarar verme riskini arttırabilir.

- İstismarın tespitinde kullanılan “istismar tarama araçlarının” hastaneler, sağlık ocakları ve evde bakım hizmetlerinde daha yaygın kullanılması sağlanmalıdır. Bu konuda sağlık çalışanlarına özel eğitimler verilebilir.

- Yaşlılar ya nereye başvuracaklarını bilmediklerinden ya da bakım veren kişiyi kaybetmemek için yasal yardıma başvurmayabilirler. Bu konuda yaşlıların daha fazla desteklenmeleri gerekmektedir. Diğer kırılgan gruplarda olduğu gibi adli görüşme odalarının yaşlılar için de kullanımını sağlamak yaşlının kendini adli süreçte daha rahat ifade etmesine yardımcı olacaktır.

7 KAYNAKLAR

- Abbey, L. (2009). Elder abuse and neglect: When home is not safe. *Clinics in Geriatric Medicine*. 25(1), 47-60. <https://doi.org/10.1016/j.cger.2008.10.003>
- Acierno, R., Hernandez, M. A., Amstadter, A. B., Resnick, H. S., Steve, K., Muzzy, W., & Kilpatrick, D. G. (2010). Prevalence and correlates of emotional, physical, sexual, and financial abuse and potential neglect in the United States: The national elder mistreatment study. *American Journal Public Health*, 100, 292–297. Doi: [10.2105/AJPH.2009.163089](https://doi.org/10.2105/AJPH.2009.163089)
- Administration on Aging (AoA). (2016). *What is elder abuse*. Erişim adresi: https://aoa.acl.gov/aoa_programs/elder_rights/ea_prevention/whatIsEA.aspx#elder
- Ağırman, E., Gençer, M. Z., Arıca, S., Kaya, E. & Eğici, M. T. (2017). Huzurevinde, evde ailesiyle ve yalnız yaşayan yaşlı bireylerde depresyon, yalnızlık hissi düzeylerinin karşılaştırılması. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 7, 234-240. Doi: [10.16899/gopctd.349938](https://doi.org/10.16899/gopctd.349938)
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB). (2013). *Türkiye’de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı uygulama programı*. Erişim adresi: <https://ailevecali.sma.gov.tr/eyhgm/turkiye-de-yaslilarin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylem-planii-uygulama-programi>
- ASPB. (2016a). *Huzurevleri envanteri*. Erişim adresi: <https://eyh.aile.gov.tr/uygulamalar/yasli-bakim-hizmetleri/huzurevleri-envanteri>
- ASPB. (2016b). *Huzurevlerinde bakım hizmeti alan yaşlıların yerleşme nedenleri, istismar ve ihmâl nedeni ile yerleşme oranları*. Erişim adresi: <https://eyh.aile.gov.tr/uygulamalar/yasli-hizmetleri/durum-tespit-calismasi-20132014-sonuc-raporu>

- Akçay, C. (2011). *Yaşlılık: Kavramlar, kuramlar ve yaşlılığa hazırlık*. İstanbul: Kriter.
- Akdemir, N. Görgülü, Ü. & Çınar F. İ. (2008). Yaşlı istismarı ve ihmali, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 15, 68-75.
- Aközer, M., Nuhrat, C., & Say, Ş. (2011). Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler araştırması. *Sosyal Politikalar Dergisi*, 27, 103-128.
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/198255>
- Aldwin C. M. (1994). *Stress, coping and development: An integrative perspective*. New York: The Guilford.
- Amirkhan, J. H. (1990). A factor analitically derived measure of coping: the coping strategy indicator. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1066-1074.
- Anme, T. (2004). A study of elder abuse and risk factors in Japanese families: Focused on the social affiliation model. *Geriatrics and Gerontology International*, 4, 262–263.
<https://doi.org/10.1111/j.1447-0594.2004.00221.x>
- Anetzberger, G.J. (2005). The reality of elder abuse. *Clinical Gerontologist*, 28, 1-25.
https://doi.org/10.1300/J018v28n01_01
- Aravanis, S. C., Adelman, R. D., Breckman, R., Fulmer, T. T., Holder, E., Lachs, M., O’Brien, J.G. & Sanders, A. B. (1993). Diagnostic and treatment guidelines on elder abuse and neglect. *Archives of Family Medicine*, 2, 371–388.
- Ardelt, M. (1997). Wisdome and life satisfaction in old age. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 52, 15.27. Doi: [10.1093/geronb/52b.1.p15](https://doi.org/10.1093/geronb/52b.1.p15)
- Arslan M. M, Kar H, Akcan R. & Çekin N. (2008). Hatay ağır ceza mahkemesinde karar bağlanan cinsel suçların analizi. *Adli Bilimler Dergisi*, 7, 35-39.

- Artan, T. (1996). *Aile içi fiziksel yaşlı istismarı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Artan, T. (2013). Huzurevinde kalmakta olan yaşlılarda aile içi istismar, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24, 109-122.
- Artan, T. (2016). Huzurevinde kalmakta olan yaşlılarda yaşlı istismarının bir türü olarak ekonomik istismar. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3, 48-56. Doi: 10.17681/hsp.78913
- Aslan, M. ve Hoccoğlu, Ç. (2014). Yaşlılarda intihar davranışı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6, 294-309. Doi:10.5455/cap.20131229101314
- Aslan, E. A., Ergün, N., Duman, B., Bozdağ, F., Karataş, S. & Fakirullohoğlu, A. M. M., (2018). Yaşlılarda eş kaybı, kayıp sonrası başa çıkma stratejileri ve gelecek beklentileri üzerine nitel bir araştırma, *Journal of Human Sciences*, 15, 340-358. Doi:10.14687/jhs.v15i1.5118
- Ateş, N. E. (2018). *Şehit Aileleri, gaziler ve gazi ailelerinde dini başa çıkma-Adana örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Aysan, F. ve Özben, Ş. (2004). Huzurevinde yaşayan bir grup yaşlının kullandığı başa çıkma stratejileri. *Ege Eğitim Dergisi*, 5, 1-12.
- Ayten, A., Göcen, G. , Sevinç, K. & Öztürk, E. E. (2012). Dini başa çıkma, şükür ve hayat memnuniyeti ilişkisi: Hastalar, hasta yakınları ve hastane çalışanları üzerine amprik bir araştırma *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12, 45-79. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/52243>

- Ayten, A. ve Sağır, Z., (2014). Dindarlık, dini başa çıkma ve depresyon ilişkisi: Suriyeli sđınmacılar üzerine bir araştırma, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47, 5-18. Doi:[10.15370/muifd.86222](https://doi.org/10.15370/muifd.86222)
- Bacanlı, H. ve Terzi, ř. (Ed). (2013). *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi*. İstanbul: Açılım.
- Bennett, G. & Kingston, P. (1993). *Elder abuse: Concepts, theories and interventions*, Springer-Science-Business Media B.V
- Bergsma, A. & Ardel, M. (2012). Self reported wisdom and happiness: An empirical investigation. *Journal of Happiness Studies*, 13, 481-499. <https://doi.org/10.1007/s10902-011-9275-5>
- Beşer, A. ve Kıssal A. (2016b). Yaşlı istismarı ve ihmali, V. Kalınkara (Ed.), *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler içinde*, Ankara: Nobel.
- Brandl, B., Dyer, C.B., Heisler C. J., Otto, M. J., Stiegel, L. A. & Thomas R. W. (2007). *Elder abuse detection and intervention: A collaborative approach*. Newyork: Springer..
- Boldy, D., Webb, M., Horner, B., Davey, M. & Kingsley, B. (2002). Elder abuse in western Australia. *Report of a survey conducted for the department for community development – Seniors' interests*. Centre For Research Into Aged Care Services: Curtin University of Technology.
- Bonomi, A. E., Anderson, M. L., Reid, R. J., Carrell, D., Fishman, P. A., Rivara, F. P., & Thompson, R. S. (2007). Intimate partner violence in older women. *Gerontologist*, 47, 34–41. <https://doi.org/10.1093/geront/47.1.34>

- Brown, C. & Lowis, M. J, (2003). Psychosocial development in elderly: An investigation into Erikson's ninth stage, *Journal of Aging Studies*, 17, 415-426.
[https://doi.org/10.1016/S0890-4065\(03\)00061-6](https://doi.org/10.1016/S0890-4065(03)00061-6)
- Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 268-278. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/70604>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Callaghan, J. (1998). Elder abuse and one community's response. *Leadership in Health Services*, 11, 6-10. <https://doi.org/10.1108/13660759810216438>
- Canatan, A. (1997). *Farklı sosyal, kültürel ve ekonomik statüdeki yaşlıların sosyal ilişkilerinin Emek, Demetlale ve Şafaktepe mahalleleri örneğinde incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cantürk, N. Cantürk, G., Özdeş, T. & Dağalp, R. (2009). Ankara'da 2004-2006 yılları arasında otopsi yapılan yaşlı ölümleri. *Türk Geriatri Dergisi*, 12, 165-170.
http://geriatri.dergisi.org/uploads/pdf/pdf_TJG_437.pdf
- Carver C. S., Scheier M. F. & Weintraub J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*. 56, 267-283.
- Charmaz, K. (2002). Qualitative interviewing and grounded theory analysis. Gubrium, F. Holstein, J. A. (eds.), *Handbook of interview research: Context and method* içinde. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Charmaz, K. (2015). *Gömülü (Grounded) teori yapılandırması -Nitel analiz uygulama rehberi-* Ankara: Seçkin.
- Choi N. G. & Mayer, J. (2008). Elder abuse, neglect, and exploitation. *Journal of Gerontological Social Work*, 33, 5-25. Doi: [10.1300/J083v33n02_02](https://doi.org/10.1300/J083v33n02_02)
- Christianson, A. L. (2001). *Perceptions of elder abuse*, (Unpublished Medical Dissertation). ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No:1406749)
- Cohen, S. (2004). Social relationships and health. *American Psychologist*, 59, 676-684. Doi:[10.1037/0003-066X.59.8.676](https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.8.676)
- Comijs, H. C., Pot, A. M., Smit, J. H., Bouter, L. M., & Jonker, C. (1998). Elder abuse in the community: prevalence and consequences. *Journal of American Geriatric Society*, 46, 885–888. <https://doi.org/10.1111/j.1532-5415.1998.tb02724.x>
- Comijs H. C., Penninx, B. W. J. H., Knipscheer, K. P. M. & Tilburg, W. (1999). Psychological distress in victims of elder mistreatment: The effects of social support and coping, *Journal of Gerontology: Psychological Science*, 54B, 240-245. Doi: [10.1093/geronb/54b.4.p240](https://doi.org/10.1093/geronb/54b.4.p240)
- Coolidge, F. L., Segal, D. L., Hook, J.N. & Stewart, S. (2000). Personality disorders and coping among anxious older adults. *Journal of Anxiety Disorders*, 14, 157-172.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. California: Sage.
- Creecy, R. F., Berg, W. E, & Wright, R. (1985). Loneliness among the elderly: a casual approach. *Journal of Gerontology*. 40, 487-493.
- Creswell, W. J, (2016). *Nitel araştırma yöntemleri- Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Ankara: Siyasal.

Creswell, W. J, (2017). *Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri*. Ankara: Anı.

Çamur-Duyan, G. (2008). Yaşlı istismarı. Ersaınlı, K. ve Kalkan, M. (Ed.), *Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşıllık içinde*, Ankara: Pegem Akademi.

Çelik, H. ve Ekşi, H., (2015). *Nitel desenler: Gömülü teori*, İstanbul: EDAM.

Demir, G. (2017). Intimate partner violence in the elderly women, risk factors, coping strategies and health consequences: a qualitative study, *Türk Geriatri Dergisi*, 20, 242-248.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2007). Türkiye’de yaşılların durumu ve yaşılanma ulusal eylem planı uygulama planı. Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.

Dong, X. (2005). Medical implications of elder abuse and neglect. *Clinics in Geriatric Medicine*, 21, 293-313. Doi:[10.1016/j.cger.2004.10.006](https://doi.org/10.1016/j.cger.2004.10.006)

Dong, X. Simon, M. Mendes de Leon, C., Fulmer, T. Beck, T., Hebert L. Dyer, C. Paveza, G. & Evans, D. (2009). Elder self-neglect and abuse and mortality risk in community-dwelling population, *JAMA*, 302, 517-526.

Dong, X., & Simon, M. A. (2013). Elder Abuse as a risk factor for hospitalization in older persons. *JAMA Internal Medicine*, 173, 911-917. Doi: [10.1001/jama.2009.1109](https://doi.org/10.1001/jama.2009.1109)

Dong, X., Chen, R., Chang, E. S. & Simon, M. (2013). Elder abuse and psychological well-being: A systematic review and implications for research and policy- A mini review. *Gerontology*. 59, 132-142. Doi:[10.1159/000341652](https://doi.org/10.1159/000341652)

Dong, X. Q. (2015). Elder abuse: Systematic review and implications for practice. *Journal of the American Geriatrics Society*, 63, 1214-1238. <https://doi.org/10.1111/jgs.13454>

- Dunér, A. & Nordström, M. (2005). Intentions and strategies among elderly people: Coping in everyday life. *Journal of Aging Studies*, 19, 437-451.
- Durak, M. (2013). Yaşlılık döneminde psikosoyal ve bilişsel gelişim. Bacanlı, H., Terzi, Ş. (Ed.), *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi* içinde. İstanbul: Açılım.
- Duru G. ve Özdemir L. (2009). Yaşlı İntiharları, nedenleri ve önleyici uygulamalar. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 34-41.
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/88541>
- Efe, A. ve Aydemir, M. (2015). Yaşlı kadın olmak: Psiko-sosyolojik kuramlar çerçevesinde yaşlılık ve kadın- Isparta huzurevi örneği-. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 193- 223.
- Ekşi, H. (2001) *Başa çıkma, dini başa çıkma ve ruh sağlığı üzerindeki ilişkisi üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Elsawy, B. & Higgins, K. E. (2010). Physical activity guidelines for older adults. *American Family Physician*, 81, 55-59.
- Ercan Şahin, B. ve Emiroğlu O. N. (2014). Huzurevinde yaşayan yaşlıların yaşam kalitesi ve yaşam kalitesini etkileyen faktörler, *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 57-66.
- Erdoğan, S., Aktaş, A. & Onat Bayram, G. (2009). Sığınma evinde yaşayan bir grup kadının şiddet deneyimleri ve baş etme yaklaşımları: Niteliksel bir çalışma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6, 807-824.

- Ergin, F., Evcı, K. E. D., Saruhan, G., Benli C., Okyay, P. & Beşer E. (2012). Prevalence and risk factors of elder abuse and neglect in western city of Turkey: A community based study. *Bulletin of the Transylvania University of Braşov Series VI: Medical Sciences*, 5, 33-50.
- Ergöner A.T., Can İ. Ö., Toprak G. (2007). Jinekoloji polikliniğine başvuran kadınlarda yaşlı istismarı. *Adli Psikiyatri Dergisi*, 4, 13-8. <https://jurix.com.tr/article/7418>
- Erkal, S. (2008). Aile içi şiddet ve yaşlılar, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/yaslivesiddet.pdf>
- Erkal, S. ve Şahin, H. (2015). Aile içinde yaşlılara yönelik şiddet, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19, 237-244.
- Erkol, Z., Cantürk, N. (2014). The problem of elderly people who live alone: an elderly neglect case. *Turkish Journal of Geriatrics*, 17, 99-102.
- Erlingsson, C. L., Saveman, B. I., & Berg, A. C. (2005). Perceptions of elder abuse in Sweden: Voices of older persons. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 5, 213–227. <https://doi.org/10.1093/brief-treatment/mhi017>
- Ersanlı, K., Kalkan, M. (ed.) (2008). *Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık*, Ankara: Pegem Akademi.
- Ertin, H., Özkaya, H. (2016). Etik açıdan yaşlıya kötü muamele/istismar ve Toronto Bildirgesi, *Türkiye Klinikleri Yaşlanma Özel Sayısı*, 2, 77-84. <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-etik-acidan-yasliya-kotu-muameleistismar-ve-toronto-bildirgesi-76549.html>

- Eryılmaz, A. (2013). Bir yaşam dönemi olarak yetişkinlik: Tanımı, ölçütleri ve kuramları. Bacanlı, H., Terzi, Ş. (ed). *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi* içinde. İstanbul: Açılım Kitap.
- Eryücel, S. (2013). Yaşam olayları ve olumlu dini başa çıkma, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 251-271.
- Finberg, J. (2003). Financial abuse of the elderly in California, *36 Loy LAL Reviews*, 36, 667. Erişim adresi: <https://digitalcommons.lmu.edu/llr/vol36/iss2/3>
- Folkman S., Lazarus R. S., Dunkel-Schetter C., DeLongis A. & Gruen R. J. (1986). Dynamics of a stressful encounter: cognitive appraisal, coping, and encounter outcomes. *Journal Personality and Social Psycholgy*, 50, 992-1003. Doi: [10.1037/0022-3514.50.5.992](https://doi.org/10.1037/0022-3514.50.5.992)
- Ferreira, M., Lindgren, P. (2008). Elder abuse and neglect in South Africa: A case of marginalization, disrespect, exploitation and violence. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 20, 91–107. <https://doi.org/10.1080/08946560801974497>
- Frazao, S. L., Silva, M. S., Norton, P. & Magalhaes, T. (2014). Domestic violence against elderly with disability. *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 28, 19-24. Doi:[10.1016/j.jflm.2014.09.003](https://doi.org/10.1016/j.jflm.2014.09.003)
- Freund, M. A. & Smith, J. (1999). Content and function of the self-definition in old and very old age. *Journal of Gerontology*, 54B, 55-67.
- Fulmer, T., Firpo, A., Guadagno, L., Easter M. T., Kahan, F. & Paris B. (2003). Themes from a grounded theory analysis of elder neglect assessment by expert, *The Gerontologist*, 43, 745-753. Doi:[10.1093/geront/43.5.745](https://doi.org/10.1093/geront/43.5.745)

- Garbin, C. A. S., Joaquim, R. C., Roviada, T. A. S., & Garbin, A. J. J. (2016). Elderly victim of abuse: a five year document analysis. *Revista Brasilia de Geriatria e Gerontologia*, 19, 87-94. <http://dx.doi.org/10.1590/1809-9823.2016.15037>
- Ghiasi, A. (2018). Prevalence of elder abuse and neglect in Iran: A systematic review and meta-analysis, *Shiraz E- Medical Journal*, 19, Doi: [10.5812/semj.81045](https://doi.org/10.5812/semj.81045)
- Gil, A. P., Kislaya, I., Santos, A. J., Nunes, B., Nicolau, R., & Fernandes, A. A. (2015). Elder abuse in Portugal: findings from the first national prevalence study. *Journal of Elder Abuse Neglect*, 27, 174–195. <https://doi.org/10.1080/08946566.2014.953659>
- Glesne, C.,(2015). *Nitel araştırmaya giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Görgün- Baran, A. (2008). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı sorunları Araştırma Dergisi*. 2, 86-97. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/203230>
- Gülen, M., Aktürk, A., Acehan, S., Seğmen, M. S., Açıkalın, A., & Bilen, A. (2013). Yaşlı istismarı ve ihmali, *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22, 393–407. <https://doi.org/10.17827/AKTD.08390>
- Güngen, C.,Ertan, T., Eker, E., Yaşar, R. ve Engin, F. (2002). Standardize Mini Mental Test'in Türk toplumunda hafif demans tanısında geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13, 273-281. <http://www.turkpsikiyatri.com/C13S4/standardizeMini.pdf>
- Harrison, O. M., Koenig, H. G., Hays, J. C., Eme-Akwari, A. G & Pargament, K. I. (2001). The epidemiology of religious coping: A review of recent literature. *International Review of Psychiatry*, 13, 86-93. [Doi: 10.1080/09540260124356](https://doi.org/10.1080/09540260124356)
- Hassouneh-Phillips, D. (2003). Strength and vulnerability: spirituality in abused American muslim women's lives. *Issues in Mental Nursing*, 24, 681-694.

- Hatun, O. (2018). *Malül gazilerin psikososyal süreçleri ve başetme kaynakları*, (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Havighurst, R. J. (2009). Successful aging. Williams, R. H., Tibbits, C. & Donohue, W. (eds.). *Process of aging* içinde. New Brunswick: Aldine Transaction
- Hewitt P. L., Flett G. L. (1996). Personality traits and the coping process. Zeidner M & Endler NS, (eds.). *Handbook of coping: theory, research, applications* içinde, New York: John Wiley & Sons.
- Hill, P. C., Pargament, K. I. (2003). Advances in the conceptualization and measurement of religion and spirituality: implications for physical and mental health research. *American Psychologist*, 58, 64-74.
- İçli, G. (2010). Yaşlılar ve yaşlılığın değerlendirilmesi: Denizli ili üzerine niteliksel bir araştırma, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 1-13.
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/203211>
- İlhan, F. (2006). *Ankara ili Yenimahalle ilçesi Anadolu Mahallesinde aile içi yaşlı istismarının saptanması*. (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi), Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- İlhan, N., Arpacı, S., Havaoğlu, D. Kalyoncuoğlu H. & Sarı, P. (2016). Huzurevlerinde yaşayan yaşlıların yaşam kalitesi ve yaşam kalitesini etkileyen faktörler, *Clinical and Experimental Health Science*, 6, 56-65.
http://www.hacettepehemsirelikdergisi.org/pdf/pdf_HHD_152.pdf
- İnce, H. Aliustaoğlu, S., Yazıcı, Y. & İnce, N. (2007). İstanbul'da adli tıp bakış açısı ile yaşlı ölümleri ve özellikleri, *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 70, 34-38.

- Jamaluddin, S. Z. B., Chuan, G. C., & Taher, M. A. (2015). Strategies in the prevention or reduction of elder abuse in Bangladesh and Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 172, 42–48. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.333>
- Jackson, S. & Hafemeister, T. L. (2011). Financial abuse of elderly vs. other forms of elder abuse: Assesing their Dynamics, risk factors and society's response, *National Institute of Justice Final Report*, Erişim adresi: <http://ssrn.com/abstract=2279695>
- Jeon, G. S., Cho, S. L., Kyungwon, C. & Jang, K. S. (2019). Gender differences in the prevalence and correlates of elder abuse in community-dwelling older population in Korea, *Int J Environ Res Public Health*, 16, 100.
- Johannesen, M., LoGuidice, D. (2013). Elder abuse: A systematic review of risk factors in community-dwelling elder. *Age and Ageing*, 42,, 292–298.
Doi: [10.1093/ageing/afs195](https://doi.org/10.1093/ageing/afs195)
- Kahan, F. S. & Paris, B. E. (2003). Why elder abuse continues to elude the health care system. *He Mount Sinai Journal of Medicine*, 70, 62-8.
- Kalaycı, I., Yazıcı, S. Ö. & şenkaynağı, A. (2015). Yaşlı yakınlarının şiddet algısı, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 22-33. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/203241>
- Kalaycı, I., Yazıcı S. Ö., Özkul M. & Kùpeli A. (2016). Perception of the elderly on elderly abuse, *Turkish Journal of Geriatrics*, 19, 232-237.
- Kalaycı, I., Özkul M., Yazıcı S.Ö. & Kùpeli A. (2017). İhmal ve istismarın görünmeyen yüzü: Yaşlı istismarı ve ihmaline bir önlem olarak sağlık hizmetlerinde yardımcı personel eğitiminin önemi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 576-593. Doi: [10.16990/SOBIDER.3474](https://doi.org/10.16990/SOBIDER.3474)
- Kalınkara, V. (2016a). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi*. Ankara: Nobel.

- Kalınkara, V. (ed.) (2016b). *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler*. Ankara: Nobel.
- Kalkan, M. (2008). Yaşlılık: Tanımı, sınıflandırılması ve genel bilgiler. Eranlı, K. ve Kalkan, M. (Ed.), *Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık içinde*, Ankara: Pegem Akademi.
- Kapıkıran, Ş. ve Acun Kapıkıran, N. (2016b). Yaşlılık ve yalnızlık, Kalınkara, V. (ed.) *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler içinde*, Ankara: Nobel.
- Kapucu, S., Özdemir, L., Akyar, İ. & Akdemir, N. (2009). Yaşlılarda pasif intihar: Olgu sunumu, *Akademik Geriatri Dergisi*, 2, 192-195.
- Kara B. ve Açıkkel, C. H. (2011). Predictors coping in a group of Turkish patients with physical ability, *Journal of Clinical Nursing*, 21, 983-993. Doi: [10.1111/j.1365-2702.2011.03890.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2011.03890.x)
- Karadeniz, G., Yanıkkerem Uçum E., Dedeli Ö., Oran, S., Talaz, D. & Sürüm S. (2009). Üniversite öğrencilerinin yaşlı istismarına yönelik düşünceleri, *Aile ve Toplum*, 5, 77-87. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/spcd/article/view/5000108081>
- Karagöz, M. (2010). Yaşlı ve adli tıp, *GeroFam*, 1, 97-110.
- Karbeyaz, K. ve Balcı, Y. (2013). Yaşlılıkta cinsel saldırı: Eskişehir deneyimi. *Türk Geriatri Dergisi*, 16, 55-59.
- Kassah, B. L. L., Kassah, A. K. & Agbota, T. K. (2014). Abuse of physically disabled women in Ghana: its emotional consequences and coping strategies. *Disability and Rehabilitation*, 36, 665–671. <https://doi.org/10.3109/09638288.2013.808272>
- Kaygusuz, C. (2008). Yaşlılık kuramları. Eranlı, K. ve Kalkan, M. (Ed.), *Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık içinde*, Ankara: Pegem Akademi.

- Keskinoğlu, P., Giray, H., Pıçakçıefe, M., Bilgiç, N. & Uçku R. (2004). Yaşlıda fiziksel, finansal örselenme ve ihmal edilme, *Türk Geriatri Dergisi*, 7, 57-61.
- Keskinoğlu, P., Pıçakçıefe, M., Bilgiç, N., Giray, H., Karakuş, N. & Uçku R. (2007). Elder abuse and neglect in two different socioeconomic district in Izmir, Turkey, *International Psychogeriatrics*. 19, 719-731. Doi: [10.1017/S1041610207005315](https://doi.org/10.1017/S1041610207005315)
- Kıssal, A. ve Beşer, A. (2009). Yaşlı istismar ve ihmalinin değeriendirilmesi, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8, 357-364.
- Kıssal A. ve Beşer, A. (2011). Elder abuse and neglect in a population offering care by primary health care center in Izmir, Turkey. *Social Work in Health Care*, 50, 158-175. Doi: [10.1080/00981389.2010.527570](https://doi.org/10.1080/00981389.2010.527570)
- Kimbell, A. M. (2003). *A Psychometric study of items predicting decisions on allegations of elder abuse, neglect, and exploitation*. (Unpublished Doctoral dissertation), ProQuest dissertations and theses database. (UMI No:3115396)
- Kleinschmidt, K. C. (1997). Elder abuse: A review. *Annals of Emergency Medicine*, 30, 463-472. [https://doi.org/10.1016/S0196-0644\(97\)70006-4](https://doi.org/10.1016/S0196-0644(97)70006-4)
- Koç, M. (2002). Yaşlılık psikolojisi ile ilgili yapılan bilimsel çalışmaların tarihi ve literatürü üzerine bir araştırma, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 289-308.
- Koenig, H. G., George, L. K. & Siegler, I. C. (1988). The use of religion and other emotion-regulating coping strategies among older adults. *The Gerontologist*, 28, 303-310. Doi: [10.1093/geront/28.3.303](https://doi.org/10.1093/geront/28.3.303)
- Koenig, H. G., George, L. K., Blazer, D. G. & Meador, K. G. (1993). The relationship between religion and anxiety in a sample of community-dwelling older adults. *Journal of Geriatric Psychiatry*, 26, 65-93.

- Koştu, N. (2005). Yaşlı istismarı ve ihmalinin önlenmesinde halk sağlığı hemşiresinin rolü. *Özveri Dergisi*, 4.
- Krug, E. G., Mercy, J. A., Dahlberg, L. L., & Zwi, A. B. (2002). The world report on violence and health. *The Lancet*, 2, 1083-1088. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)11133-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)11133-0)
- Kula, N. (2002). Deprem ve dini başa çıkma. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 234-255.
- Kurt, G., Beyaztaş, F. Y. & Erkol, Z. (2010). Yaşlıların sorunları ve yaşam memnuniyeti. *Adli Tıp Dergisi*, 24 , 32-39.
- Kutsal-Gökçe, Y. (2012) Yaşlanan dünya ve yaşlanan insanlar. *Birinci Basamak İçin Temel Geriatri* içinde, Ankara: Algı.
- Kuzeyli Yıldırım Y. (2005) Yaşlı istismarı ve önlenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 21, 167-74. <https://dergipark.org.tr/download/issue-file/8829>
- Küçükcan, T. ve Köse, A. (2000) *Doğal afetler ve din: Marmara depremi üzerine psikososyolojik bir inceleme*, İstanbul: İSAM.
- Küçükkaraca, N. (2000). Başarılı yaşlanma ve yaşlı istismarı. Erken, G. Işıkhan, V. (ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın no:0006, Ankara.
- Lachs, M. S., Williams, C., O'Brien, S., Hurst, L., & Horwitz, R. (1997). Risk factors for reported elder abuse and neglect: a nine-year observational cohort study. *Gerontologist*, 37, 469-474.
- Lazarus, R.C. & Folkman S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. Newyork: Springer.

Lazarus, R. S. (2006). Emotions and interpersonal relationships: Toward a person-centered conceptualization of emotions and coping. *Journal of Personality*, 74, 9-46.

<https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00368.x>

Lecovich, E. (2005). Elder abuse and neglect in Israel: A comparison between the general elderly population and elderly new immigrants. *Family Relations*, 54, 436-447.

<https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2005.00329.x>

Lee, H. Y., Gibson, P. & Chaisson, R. (2011). Elderly Korean immigrants' socially and culturally constructed definitions of elder neglect. *Journal of Aging Studies*, 25, 126-

134. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2010.08.015>

Lien C., Rosen, T., Bloemen, E. M., Abrams, R. C., Pavlou, M. & Lachs M. S. (2016). Narratives of self neglect: Patterns of traumatic personal experiences and maladaptive behaviors in cognitively intact older adults. *Journal of American Geriatric Society*. 11,

195-200. <https://doi.org/10.1111/jgs.14524>

Lincoln, Y. S & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.

Lindert, J., Luna, de J., Torres-Gonzales, F., Barros, H., Ioannidi-Kopolou, E., Melchiorre, M. G., Stankunas, M., Macassa, G. & Soares, F. J. J. (2013). Abuse and neglect of older persons in seven cities in seven countries in Europe: a cross-sectional community study. *International Journal of Public Health* 58, 121-132. Doi:

[10.1007/s00038-012-0388-3](https://doi.org/10.1007/s00038-012-0388-3)

Loewenthal, K. (2000). *The psychology of religion: A short introduction*. Oxford: Oneworld.

Lowenstein A., Eisikovitz Z., Band-Winterstein T, Enish G. (2009). Is elder abuse and neglect a social phenomenon? Data from the first national prevalence survey in Israel. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 21, 253–277. Doi: [10.1080/08946560902997629](https://doi.org/10.1080/08946560902997629).

- Lök, N. (2015). Türkiye’de yaşlı istismarı ve ihmali: sistematik bir derleme. *Türk Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7,149-156. Doi:[10.5455/cap.20140714124315](https://doi.org/10.5455/cap.20140714124315)
- Madden, C. (1995). Elder abuse in the United State, *Journal of Clinical Forensic Medicine*, 2, 1-8.
- Markovik, M.& Peshevska, S. J. (2014). Gender as individual risk factor for elder abuse: Findings from first national prevalence study in Macedonia, *Macedonian Journal of Medical Sciences*, 7, 373-378. <http://dx.doi.org/10.3889/MJMS.1875-5773.2014.0402>.
- Mersin, S., Demiralp, M. & Öz F. (2018). Yaşlı bireylerin kendilerine ve yaşamlarına ilişkin öz değerlendirmeleri, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18, 135-155. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/499504>
- Miller, P. H. (2008). *Gelişim psikolojisi*. (yay. haz. Bekir Onur) Ankara: İmge.
- Momtaç Aboulfathi, Y., Hamid, T. A., & Ibrahim, R. (2013). Theories and measures of elder abuse. *Psychogeriatrics*, 13, 182–188. <https://doi.org/10.1111/psyg.12009>
- Mysyuk, Y. Westendorp, R. G. J. & Linderberg, J., (2013). Added value of elder abuse definitions: A review, *Ageing Research Reviews*, 12, 50–57. Doi: [10.1016/j.arr.2012.04.001](https://doi.org/10.1016/j.arr.2012.04.001)
- National Center on Elder Abuse. (NCEA) (2014). *Types of Abuse*, Erişim adresi: http://ncea.aoa.gov/FAQ/Type_Abuse/
- National Committee for the Prevention of Elder Abuse (NCPEA). (2017). *What is elder abuse?* Erişim adresi: <http://www.preventelderabuse.org/elderabuse/>
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. (çev. S. Özge), İstanbul: Yayınodası.

- Oh, J., Kim, H. S., Martin D. & Kim H. (2006). A study of elder abuse in Korea, *International Journal of Nursing Studies*, 43, 203-214.
<https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2005.03.005>
- O’Keeffe, M., Hills, A., Doyle, M., McCreddie, C., Scholes, S., Constantine, R., Tinker, A. Manthorpe, J., Biggs & Erens, B. (2007). UK study of abuse and neglect of older people prevalence survey report, Comic Relief and the Department of Health Report.
<https://www.kcl.ac.uk/scwru/pubs/2007/okeefeetal2007ukstudyprevalence.pdf>
- Okamoto, K. & Harasawa, Y. (2009). Emotional support from family members and subjective health in caregivers of the frail elderly at home in Japan. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 49, 138-141. Doi: [10.1016/j.archger.2008.06.003](https://doi.org/10.1016/j.archger.2008.06.003)
- Onur, B. (2011). *Gelişim Psikolojisi*, Ankara: İmge.
- Ontario Human Rights Commission (OHRC). (2001). Time for action : Advancing human rights for older Ontarians. Erişim adresi: <http://www.ohrc.on.ca/en/time-action-advancing-human-rights-older-ontarians>
- Öz, F. (2002). Yaşamın son evresi: Yaşlılık psikosoyal açıdan gözden geçirme, *Kriz Dergisi*, 10, 17-28.
- Özben, Ş. (2008). Yaşlılıkta gelişimsel görevler. Ersanlı, K., Kalkan, M. (ed.) *Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık içinde*, Ankara: Pegem Akademi.
- Özmete E. (2016). Hwalek- Sengstock yaşlı istismarı tarama testi: Türkçe’ye uyarlama çalışması, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17, 45-54. Doi: [10.5455/apd.200727](https://doi.org/10.5455/apd.200727)
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. New York: The Guilford.

- Pargament, K. I., Smith, B. W., Koenig, H. G. & Perez, L. (1998). Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors. *Journal of the Scientific Study of Religion*, 37, 710-724. Doi: [10.2307/1388152](https://doi.org/10.2307/1388152)
- Pargament, K. I. (2005). Acı ve tatlı: Dindarlığın bedelleri ve faydaları üzerine bir değerlendirme. (çev. A. U. Mehmetoğlu). *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 279-313.
- Patton, M. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pavlou, M. P. & Lachs, M. S. (2008). Self-neglect in older adults: a primer for clinicians, *Journal of General Internal Medicine*, 23, 1841-1846. Doi: [10.1007/s11606-008-0717-7](https://doi.org/10.1007/s11606-008-0717-7)
- Payne, K. B. (2011). *Crime and elder abuse - an integrated perspective (third edition)* Illinois: Harles C Thomas.
- Pearson J. L, Conwell Y., Lindsay J. Takahashi, Y. & Caine, E. D. (1997). Elderly suicide: A multi-national view. *Aging and Mental Health*. 1, 107-111. <https://doi.org/10.1080/13607869757191>
- Pillemer K. & Finkelhor D. (1988). The prevalence of elder abuse: a random sample survey. *Gerontologist*, 28, 51-57. Doi: [10.1093/geront/28.1.51](https://doi.org/10.1093/geront/28.1.51)
- Pillemer, K. & Finkelhor, D. (1989). Causes of elder abuse: caregiver stress versus problem relatives, *American Journal Orthopsyciatric*, 59, 179-187.
- Podnieks, E. (1993). National survey on abuse of the elderly in Canada. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 4, 5-58. Doi:[10.1300/j084v04n01_02](https://doi.org/10.1300/j084v04n01_02)
- Ramsey-Klawnsnik, H. (2004). Elder sexual abuse within the family, *Journal of Elder & Neglect*, 15, 43-58. Doi: [10.1300/J084v15n01_04](https://doi.org/10.1300/J084v15n01_04)

- Reed, K. (2005). When elders lose their cents: Financial abuse of the elderly. *Clinics in Geriatric Medicine*, 21,, 365-382. <https://doi.org/10.1016/j.cger.2004.11.004>
- Reichstadt, J., Sengupta, G., Depp C. A., Palinkas, L. A. & Jeste D. V. (2010). Older adults' perspectives on successful aging: Qualitative interviews, *American Journal of Geriatric Psychiatry*, 18, 567-575.
- Rubin, S. E. Gendron, T. L. , Wren, C. A., Ogbonna, K. C., Gonzales E. G. & Peron, E. P. (2015). Challenging Gerontophobia and ageism through a collaborative intergenerational art program. *Journal of Intergenerational Relations*, 13(3), 241-254. <https://doi.org/10.1080/15350770.2015.1058213>
- Quinn, M. J. & Tomita, S. K. (1997). *Elder abuse and neglect: causes, diagnosis and intervention strategies* (2nd ed.) New York: Springer.
- Sandmoe, A. & Hauge, S. (2014). When the struggle against dejection becomes of everyday life: a qualitative study of coping strategies in older abused people. *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 7, 283-291. Doi: [10.2147/JMDH.S62197](https://doi.org/10.2147/JMDH.S62197)
- Sayan, A. ve Durat, G. (2004). Yaşlı istismarı ve ihmali: önleyici girişimler, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 7, 97-106.
- Saygılı, S. (2015). *Yaşlılık Psikolojisi*. İstanbul: Türdav.
- Schroots, J. F. (1996). Theoretical developments in the psychology of aging, *The Gerontologist*, 36, 742-748. Doi: [10.1093/geront/36.6.742](https://doi.org/10.1093/geront/36.6.742)
- Soares, J. J. F., Barros, H., Tores-Gonzales, F., Ioannidi-Kapolou, E., Lamura, G., Lindert, J., Luna J., Macassa, G., Melchiorre, M. G. & Stankūnas, M. (2010). *Abuse and health among elderly in Europe*. European Commission, Kaunas.

- Sooryanarayana, R., Choo, W., Hairi, N. N. (2013). A Review on the prevalence and measurement of elder abuse in comminty, *Trauma, Violelence & Abuse*, 14, 316-325.
Doi: [10.1177/1524838013495963](https://doi.org/10.1177/1524838013495963)
- Souza, J. A., Freitas M. C. & Queiroz T. A. (2007). Violence against the aged: Documental analysis, *The Brezilian Journal of Nursing*, 60, 268-272.
- Sözen, M. Ş. ve Elmas, İ. (2004). Yaşlılıkta adli tıbbi sorunlar, *Klinik Gelişim Dergisi*, 17, 9-15.
- Strauss, A. L. & Corbin, J. M. (1998). *Basics of quality research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd ed.), CA: Sage.
- Switzer, J. A. & Michienzi, A. E. (2012). Elder Abuse: An update on prevalence, identification, and reporting for the orthopaedic surgeon, *Journal of American Academy Orthopaedic Surgeons*. 20, 788-794.
- Synder, C. R. (ed.) (2002). *Coping with stress: effective people and processes*, New York: Oxford University.
- Şentepe, A. (2015). Yaşlılık döneminde dini başa çıkma, *İnsan ve Toplum Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4, 186-205.
- Şişli, Z., Kızıl M., Üstünkarlı, N. & Şemin, M. İ. (2016). Legal awareness of elderly about abuse and neglect, *Türk Geriatri Dergisi*, 19, 238-244.
- Tapia N. (2011). *Elder abuse and its handling in the Courts* (Unpublished doctoral dissertation), ProQuest Dissertations and theses database. (UMI No: 3485965)
- Tamutiene, I., De Donder, L., Penhale, B., Lang, G., Ferreira-Alves, J., & Luoma, M. L. (2013). Help seeking behaviour of abused older women (Cases of Austria, Belgium, Finland, Lithuania and Portugal). *Filosofija-Sociologija*, 24, 217–225.

- Terzi, Ş. (2013). Yaşam boyu gelişim. Bacanlı, H. ve Terzi, Ş. (ed). *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi* içinde. İstanbul: Açılım.
- Tomás J. M., Sancho P., Melendez J. C. & Mayordomo, T. (2012). Resilience and coping as predictors of general well-being in the elderly: A structural equation modeling approach, *Aging & Mental Health*, 16, 317-326. Doi: [10.1080/13607863.2011.615737](https://doi.org/10.1080/13607863.2011.615737).
- Tueth, M. J. (2000). Exposing financial exploitation of impaired elderly persons. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*. 8, 104-111.
- Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye’de yaşlılık ve yaşlanmak*, İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Tufan, İ. (2006). *Yaşlılıkta bakıma muhtaçlık ve yeni bir bakım kültürü*. Antalya: GeroYay.
- Tufan, İ. (2011). Türkiye’de 200 bin yaşlı şiddet görüyor. Erişim adresi: https://www.ntv.com.tr/yasam/200-bin-yasli-siddet-magdur,uWJtO2vxUEi-NtYjBZQv7Q?_ref=infinite
- Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ’dan günümüze yaşlılık ve yaşlanma*, Ankara: Nobel.
- Tufan, İ. ve Durak, M., (ed.) (2017). *Gerontoloji*, Ankara: Nobel.
- Tufan, İ., Seeber, B. & Şahin, S. (2017). Türkiye’de ileri yaşlılar. Tufan İ. ve Durak M. (ed). *Gerontoloji* içinde. Ankara: Nobel.
- Tufan,İ., Oktuğ-Zengin, M. & Köse M. T. (2017). Sosyal gerontoloji. Tufan İ. ve Durak M. (ed). *Gerontoloji* içinde. Ankara: Nobel.
- Tufan, İ. (2018). *Gerontolojik söyleşiler*, Ankara: Nobel.
- Tuna M. ve Tenlik Ö. (2017). Türkiye’de ve dünyada yaşlanma. Tufan İ. Ve Durak M. (ed.) *Gerontoloji* içinde. Ankara: Nobel.

Turan, E. (2008). Özel gruplarda intihar: Yaşlı intiharları, *Türkiye Klinikleri Psikiyatri-Özel Konular*, 1, 34-39.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2015). *İntihar İstatistikleri*, Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18626>

TÜİK. (2016). *İstatistiklerle Aile*, Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=21523

TÜİK. (2018). *İstatistiklerle Yaşlılar*. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=27595>

Uçku, R., Keskinoglu, P., Yener, G. & Yaka, E. (2008). Türk toplumuna göre yeniden düzenlenmiş standartize minimal testin toplumda yaşayan eğitilmiş ve eğitimsiz yaşlılarda geçerlilik güvenilirliği. *Journal of Neurological Sciences*, 25, 1-5.
<http://www.jns.dergisi.org/text.php3?id=204>

United Nations (UN). (2011). Human rights of older persons. Erişim adresi: <https://undocs.org/A/66/173>

UN. (2017). World Population Ageing. Erişim adresi: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2017_Highlights.pdf

Uysal, A. (2002). Dünyada yaygın bir sorun: Yaşlı istismarı ve ihmali, *Aile ve Toplum*, 5, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/spcd/article/view/5000107932>

Ümran S. ve Ünsal Ş. (2003). Yaşlılık, yaşlı istismarı ve ihmali, *Adli Bilimler Dergisi*, 2, 17-23.

Varışlı, B. (2017). Türkiye’de yaşlanma ve demografi. Tufan, İ., Durak, M., (ed.) *Gerontoloji* içinde, Ankara: Nobel.

- Vierthaler, K. (2008). Best practices for working with rape crisis centers to address elder sexual abuse. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 20, 306–322. Doi: [10.1080/08946560802359235](https://doi.org/10.1080/08946560802359235)
- Wang, J. J. (2006). Psychological abuse and its characteristic correlates among elderly Taiwanese. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 42, 307–318. <https://doi.org/10.1016/j.archger.2005.08.006>
- Ward, D. (2000). Ageism and the abuse of older people in health and social care. *British Journal of Nursing*, 9, 560–563. <https://doi.org/10.12968/bjon.2000.9.9.6292>
- Wieland, D. (2000). Abuse of older persons: An overview . *Holistic Nursing Practice*, 14, 40-50
- Wolf, R. S. (2000). The nature and scope of elder abuse. *Generations*, 24, 7-13.
- World Health Organization (WHO) (2002). The Toronto Declaration: The global prevention of elder abuse Erişim adresi: https://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf
- WHO/INPEA. (2002). Missing voices: Views of older persons on elder abuse, https://www.who.int/ageing/publications/missing_voices/en/
- WHO. (2008). A global response to elder abuse and neglect : Building primary health care capacity to deal with the problem worldwide: Main report. *WHO*, 41. Erişim adresi: https://www.who.int/ageing/publications/ELDER_DocAugust08.pdf
- WHO. (2015). Definition and typology of violence. *Violence Prevention Alliance*, 1-2. Erişim adresi: <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>
- WHO. (2016). Elder abuse. Erişim adresi: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs357/en/>

WHO.(2019). Dementia. Erişim adresi:<https://www.who.int/newsroom/factsheets/detail/dementia>

Yan, E. & Tang. C. S. K. (2001). Prevalence and psychological impact of Chinese elder abuse. *Journal of Interpersonal Violence, 16*, 1158-1174.
<https://doi.org/10.1177/088626001016011004>

Yan, E., Tang, C. & Yeung, D. (2002). No safe haven: A review on elder abuse in Chinese families. *Trauma, Violence and Abuse, 3*, 167-180. Doi: [10.1177/15248380020033001](https://doi.org/10.1177/15248380020033001)

Yang, K. M. (2004). A study of elder abuse in the domestic setting: coping strategies and the consequences of elder abuse. *Taehan Kanho Hakhoe Chi, 34*, 1047–1056.
Doi: [10.4040/jkan.2004.34.6.1047](https://doi.org/10.4040/jkan.2004.34.6.1047)

Yeşil, P., Taşçı, S. & Öztunç, G. (2016). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6*, 128-134. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/224972>

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma teknikleri*, Ankara: Seçkin.

Yon, Y., Mikton, C. R., Gassoimis, Z. D. & Wilber, K. H. (2017). Elder abuse prevalence in community settings: a systematic review and meta-analysis, *The Lancet, 5*, 147-156.
Doi: [10.1016/S2214-109X\(17\)30006-2](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(17)30006-2)

Zink T., Jacobson C. J., Regan S., Fisher B. & Pabst S. (2006). Older women's descriptions and understandings of their abusers. *Violence Against Women, 12*, 851–86. Doi: [10.1177/107780120629](https://doi.org/10.1177/107780120629)

EK 1. TABLO 2. KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ

AD	DOĞUM TARİHİ	CİNSİYET	EĞİTİM DURUMU	MEDENİ DURUM	ÇOCUK SAYISI	MESLEK	SOSYAL GÜVENCE	AYLIK GELİR	KİMİNLE YAŞADIĞI	NEREDE YAŞADIĞI
(K1)	1948 (70)	Kadın	Okuma yazma yok	Eşi vefat etmiş	5	Ev Hanımı	Eşinden SGK	1100	Yalnız	Gaziantep
(K2)	1955 (63)	Kadın	Ortaokul mezunu	Bekar	-	Ev Hanımı	Babadan SGK	1200	Yalnız	Gaziantep
(K3)	1954 (64)	Kadın	İlkokul Mezunu	Evli	2	Terzi	Eşinden SGK	Geliri yok	Eşi ile	Gaziantep
(K4)	1955 (63)	Kadın	Üniversite mezunu	Evli	2	Ev Hanımı	Eşinden SGK	Geliri yok	Eşi ile	Gaziantep
(K5)	1955 (63)	Kadın	Ortaokul (Dışardan)	Eşi vefat etmiş	1	Ev Hanımı	Eşinden SGK	1500	Yalnız	Mardin
(K6)	1946 (72)	Kadın	Lise Mezunu	Eşi vefat etmiş	1(Evlat edinmiş)	Ev Hanımı	Eşinden SGK	1200	Yalnız	Gaziantep
(K7)	1948 (70)	Kadın	Okuma yazma yok	Evli	4	Ev Hanımı	Eşinden SGK	Geliri yok	Eşi ve kuması ile	Mardin
(K8)	1932 (86)	Kadın	Okuma yazma yok	Eşi vefat etmiş	9	Ev Hanımı	Eşinden SGK	Geliri yok	İki bekar oğlu ile	Mardin
(K9)	1938 (80)	Kadın	Okuma yazma yok	Eşi vefat etmiş	2	Ev Hanımı	Eşinden SGK	Maaşı bilmiyor	Oğlu ve gelini ile	Mardin
(K10)	1958 (60)	Kadın	Okuma yazma yok	Boşanmış	7	Ev Hanımı	Sosyal güvencesi yok	500	Torunu ile	Mardin
(K11)	1952(66)	Kadın	İlkokul terk	Eşi vefat etmiş	2	Ev Hanımı	Eşinden SGK	1200	Yalnız	Gaziantep
(K12)	1938 (80)	Kadın	Okuma yazma yok	Eşi vefat etmiş	4	Ev Hanımı	Eşinden SGK	1800	Yalnız	Mardin
(K13)	1957 (61)	Kadın	Okuma yazma yok	Evli	4	Ev Hanımı	Sosyal güvencesi yok	Geliri yok	Eşi ile	Mardin
(K14)	1949 (69)	Erkek	Ortaokul terk	Evli	4	İnşaat ustası	SGK	1200	Eşi ile	Mardin
(K15)	1951 (67)	Erkek	Lise mezunu	Evli	5	Emekli	SGK	1800	Eşi ve iki çocuğu ile	İzmir (Mardin'de görüldü)

(K16)	1950 (68)	Kadın	Ortaokul mezunu	Eşi vefat etmiş	4	Terzi	Eşinden SGK	1200	Yalnız	Gaziantep
(K17)	1958 (60)	Kadın	İlkokul mezunu	Eşi vefat etmiş	6	Ev Hanımı	Eşinden SGK	1100	İki bekar kızı ile	Gaziantep
(K18)	1952 (66)	Kadın	Okuma yazma yok	Evli	4	Ev Hanımı	Eşinden SGK	1300	Eşi,oğlu gelini ve iki torunu ile	Gaziantep
(K19)	1950 (68)	Erkek	İlkokul mezunu	Evli	2	Emekli	SGK	1500	Eşi ile	Gaziantep
(K20)	1957 (61)	Kadın	Lise mezunu	Boşanmış	4	İş kadını	SGK	1200	Yalnız	Gaziantep
(K21)	1947 (71)	Erkek	Doktora	Evli	3	Emekli	SGK	3500	Eşi ile	İstanbul (Sakarya'da görüşüldü)
(K22)	1958 (60)	Erkek	Lise terk	Evli	3	Emekli	SGK	1300	Eşi ile	Karabük (Sakarya'da görüşüldü)
(K23)	1950 (70)	Erkek	Lise mezunu	Eşi vefat etmiş	4	Emekli	SGK	1200	Huzurevinde	Samsun
(K24)	1940 (78)	Erkek	İlkokul mezunu	Boşanmış	1	Yaşlılık maaşı alıyor	SGK	500	Huzurevinde	Samsun
(K25)	1952 (66)	Erkek	Okuma yazma yok	Boşanmış	3	Yaşlılık maaşı alıyor	SGK	500	Huzurevinde	Samsun
(K26)	1948 (70)	Erkek	Ortaokul mezunu	3 kere evlenip boşanmış	7	Emekli	SGK	1200	Huzurevinde	Samsun
(K27)	1945 (73)	Erkek	İlkokul terk	Eşi vefat etmiş	1(Evlat edinmiş)	Yaşlılık maaşı alıyor	SGK	500	Huzurevinde	Samsun
(K28)	1926 (92)	Erkek	İlkokul mezunu	Eşi vefat etmiş	2	Yaşlılık maaşı alıyor	SGK	500	Huzurevinde	Samsun
(K29)	1944 (74)	Erkek	Okuma yazma yok	Eşi vefat etmiş	5	Emekli	SGK	1200	Huzurevinde	Samsun
(K30)	1943 (75)	Erkek	Lise mezunu	Boşanmış	2	Emekli	SGK	1200	Huzurevinde	Samsun
(K31)	1942 (76)	Erkek	Okuma yazma yok	Eşinden ayrı yaşıyor	3	Yaşlılık maaşı alıyor	SGK	500	Huzurevinde	Samsun
(K32)	1934 (84)	Erkek	İlkokul mezunu	Eşi vefat etmiş	4	Emekli	SGK	1200	Huzurevinde	Samsun
(K33)	1946 (72)	Erkek	Ortaokul mezunu	Eşi vefat etmiş	3	Emekli	SGK	1200	Huzurevinde	Samsun

(K34)	1948 (70)	Erkek	Lise terk	Eşi vefat etmiş	2	Yaşlılık maaşı alıyor	SGK	500	Huzurevinde	Samsun
(K35)	1943 (75)	Erkek	Lise mezunu	Eşinden ayrı yaşıyor	6	Emekli	SGK	2500	Huzurevinde	Samsun
(K36)	1951 (67)	Kadın	İlkokul mezunu	Evli	6	Ev hanımı	Eşinden SGK	3000	Eşi ile	Gaziantep
(K37)	1951 (67)	Kadın	Okuma yazma yok	Eşi vefat etmiş	4	Ev hanımı	Eşinden SGK	Geliri yok	Oğlu, gelini ve iki torunu ile	Gaziantep
(K38)	1954 (64)	Kadın	İlkokul mezunu	Eşi vefat etmiş	3	Ev hanımı	Eşinden SGK	1700	Yalnız	Gaziantep
(K39)	1954 (64)	Kadın	İlkokul terk	Evli	6	Ev hanımı	Eşinden SGK	1300	Eşi ve iki oğlu ile	Gaziantep
(K40)	1945 (73)	Kadın	İlkokul terk	Evli	4	Ev hanımı	Eşinden SGK	1200	Eşi ve iki bekar oğlu ile	Gaziantep
(K41)	1958 (60)	Kadın	İlkokul mezunu	Eşi vefat etmiş	4	Ev hanımı	Eşinden SGK	1200	Annesi ile	Gaziantep
(K42)	1958 (60)	Kadın	İlkokul mezunu	Evli	5	Ev hanımı	Eşinden SGK	1400	Eşi ve oğlu ile	Gaziantep
(K43)	1938 (80)	Kadın	Okuma yazma yok	Evli	Çocuğu yok	Ev hanımı	SGK	500	Eşi ve kuması ile	Mardin
(K44)	1946 (72)	Kadın	İlkokul mezunu	Evli	4	Ev hanımı	Eşinden SGK	1300	Eşi ile	İstanbul (Sakarya'da görüşüldü)
(K45)	1938 (80)	Erkek	İlkokul mezunu	Evli	4	Emekli	SGK	1200	Eşi ile	İstanbul (Sakarya'da görüşüldü)
(K46)	1946 (72)	Erkek	Lise mezunu	Eşinden ayrı yaşıyor	4	Emekli	SGK	1200	Huzurevinde	Samsun
(K47)	1931 (87)	Erkek	İlkokul mezunu	Eşi vefat etmiş	1(Evlat edinmiş)	Emekli	SGK	2000	Huzurevinde	Samsun
(K48)	1952 (66)	Erkek	Lise mezunu	Eşi vefat etmiş	2	Emekli	SGK	1200	Huzurevinde	Samsun
(K49)	1924 (94)	Erkek	Lise mezunu	Eşi vefat etmiş	4	Emekli	SGK	1300	Huzurevinde	Samsun
(K50)	1942 (76)	Erkek	İlkokul mezunu	Eşi vefat etmiş	2	Eşinin emekli maaşı var	Eşinden SGK	1100	Huzurevinde	Samsun

26 KADIN 24 ERKEK TOPLAM SAYI 50

EK 2. TABLO 3. İSTİSMAR VE İHMAL TÜRLERİ

AD	FİZİKSEL İSTİSMAR	DUYGUSAL/PSİKOLOJİK İSTİSMAR	CİNSEL İSTİSMAR	EKONOMİK İSTİSMAR	İHMAL	KENDİ KENDİNİ İHMAL	TERK
K1	Vurma, tırmalama	Üzerine kapı kilitlenmesi		Çocuklarının faturalarını ödemeye mecbur bırakılma			
K2		Annesine yalnız başına bakmaya mecbur bırakılma			Evine kimsenin gelmemesi		
K3		Eşi tarafından yok sayılma		Maddi olarak hiç destek olmama	Eşiyle sosyal ortamlara katılmama (cenaze, düğün vb.)		
K4		Torunlarına bakmaya mecbur bırakılma. Eşi tarafından sürekli azarlanma					
K5							
K6				Evlat edindiği oğluna ve gelinine bakma, oğlu tarafından parasının izinsiz alınması ve oğlunun kredi borcunu ödemek zorunda bırakılma.			
K7	Eşi tarafından tükürülme, kuması tarafından altının sert bir şekilde temizlenmesi.	Kuması ve eşi tarafından bağırılma. Telefonla rahat konuşamama. Derdini anlatınca duyup yanlış anlamalarından çekinme. Gelinlerinin ona bakmak istememesi.		Evliliği boyunca eşinin hiç maddi desteğini görmeme. Her ihtiyacının kendisi tarafından karşılanması.	Büyük abdestini yapmak için bekletilme. Kuması ve eşi tarafından kapı üzerine kilitlenerek evde yalnız bırakılma.	Felç geçirdiği için öz bakımını gerçekleştirememesi	
K8	Büyük gelini tarafından itilmek ve elinin ısırılması	Büyük gelini tarafından diğer geline duyduğu sevgiden dolayı hakarete uğramak.			Gelini tarafından evinde istenmemek ve evine gelinmemek. Oğlunun ziyaretine az gelmesi		

K9						Doktora gitmeyi ihmal etme ya da geç gitme. Bu yüzden bir gözde görme kaybı mevcut.	
K10		Oğlunun evine gelini onu istemediği için gidememek.			Bir oğlunun nerede olduğunu bilmemek ve hiç görüşmemek. Çocuklarından bir fayda görmediğini ifade etmek.	Maddi imkansızlıklar nedeniyle 15 günde bir banyo yapabildiği	
K11							
K12		Oğullarının evine gittiğinde rahat hareket edememek. Televizyon kumandasına dokunamamak, sürekli gelinin istediğiniz izlemek zorunda kalmak.			Oğlunun evinde sadece onlar hazırladığında yemek yemek, buzdolabını istediğinde açamamak.	Öz bakımı iyi. Ancak sadece biri banyo yaptırdığında yapabilmek.	
K13		Eşi tarafından bağırlamak ama sonrasında özür dilenmesi.					
K14							
K15		Yakın çevresinden biri tarafından iftiraya uğramak ve bu olay dolayısıyla üzülme.					
K16				Arkadaşına verdiği borcu geri alamamak			
K17		Damadı tarafından tehdit edilme, bağırlama ve üstüne yürütülmesi		Kızı ve damadının evinde uzun süre yaşaması ve evi kötü kullanmaları. Bunun sonucunda evden çıkarmak istediğinde çıkmak istememe.			
K18	Gelini ve eşi tarafından dövülme. Gelini tarafından itilmek suretiyle yere düşürülme.	Bir hata yaptığında gelini tarafından "gözün kör mü" gibi tepkiler verilmesi		Gelini ve oğlu tarafından parasının izinsiz kullanılması, bu yüzden parasını sürekli yanında taşımak zorunda kalması.			

K19		Gelininin saygısız davranışları olması ve torunlarını göstermek istememesi		Oğlunun haberi olmadan ortak oldukları işyeri adına çek vermesi ve icra yoluyla bütün mallarına el konması.	Yaşadıkları ekonomik durum sonrası eski saygınlığının kalmaması dolayısıyla kimsenin onu arayıp sormaması.		
K20	Madde altındaki oğlunun para için saldırması	Oğlu tarafından hakarete uğramak		Oğlunun tefecilerden aldığı 5 milyon borcu ödemek zorunda kalmak. Çok sevdiği bilgisayarının oğlu tarafından gasp edilmesi		Banyo yapma isteğinin olmaması	
K21					Eski öğrencilerinin ve iş arkadaşlarının vefasızlıkları ve onlar tarafından aranıp sorulmamak		
K22							
K23							
K24					Kızıyla uzun süredir görüşmeme, yeğenleri tarafından ihmal edildiğini düşünme.		
K25					Çocuklarıyla 20 yıldır görüşmeme		
K26				Oğlu tarafından sürekli maddi anlamda kullanılmak, açtığı işyerinin iflas etmesi.	Çocuklarının bazılarıyla uzun yıllar görüşmemek.		
K27					Evlat edindiği oğlu ve geliniyle görüşmemek.		
K28							
K29							Çocukları tarafından kandırılarak huzurevine getirilme
K30							

K31		Eve icra geldikten sonra eşinin ona “bu evde seni kimse istemiyor” demesi.		Oğlu tarafından emeklilik parası ödeneceği vaadiyle bankadan kredi alınması ve ödenmemesi. Bu yüzden eve haciz gelmesi	Eşi ve çocuklarıyla görüşmemek.		
K32					Malını çocuklarına dağıttıktan sonra aranıp sorulmamak. Çocuklarıyla halihazırda görüşmemek.		
K33					Çocuklarının arayıp sormaması. Sadece torunu ve damadıyla görüşmek.		
K34					Oğluyla görüşmemek.		
K35				Oğlu tarafından onun adına daire ve araba alınmak suretiyle borçlandırılmak. Hala bu borçları ödemek zorunda kalmak.			
K36	3-5 sene öncesine kadar eşinden fiziksel şiddet görmek.	Eşi tarafından hakarete uğramak ve sürekli küfürle konuşulması.	Eşi tarafından 3 sene öncesine kadar cinsel birlikteliğe zorlanma.				
K37		Gelini tarafından kötü sözler söylenmesi ve beddua edilmesi (Felç olasıca vb.)				Banyo yapma isteği yok. Uzun süre saçını taramak istememesi	
K38		Eşi tarafından sürekli yemeklerinin kötü olduğu gibi sözlere maruz kalıyor. Eşinin onunla Hacc’a gitmek istememesi ve bu durumun onu üzmesi. Kızının kötü evliliğinden dolayı sürekli onu sorumlu tutması.					
K39		Eşi tarafından sürekli küfür ve hakarete maruz kalmak, oğlu tarafından tehdit edilmek.		Eşi tarafından babasından kalan parasının kandırılarak alınması, eşi tarafından maddi destek alamamak ve kızları tarafından bakılmak.			
K40					Kardeşleriyle yüzyüze görüşmemek.		

K41						Eşi öldükten sonra kişisel bakımını yapmak istemediğini ifade etmek.	
K42				Oğlu iflas ettiği için Hacc parasını vermek zorunda kalmak, hala oğlunun borcunu ödemek.			
K43		Eşi ve kuması tarafından hakarete uğramak, beraber yemek yenilmemek ve dışarda beraber yürümek istememek.		Maddi olarak eşinden hiçbir destek alamamak. Bu yüzden başka akrabalarının maddi desteğine ihtiyaç duymak.			
K44		Gelinlerinin evinde istemediklerini hissettirdikleri için rahat hareket edememek, mutfağa gidip istediğini yiyememek.					
K45							
K46					Çocuklarıyla görüşmemek.		
K47					Evlat edindiği çocuğu ve geliniyle görüşmemek.		
K48							
K49							
K50					Çocuklarıyla görüşmemek.		

EK 3. TABLO 4. KATEGORİ-TEMA-ALT TEMALAR

Kategori	Tema	Alt tema	
Yaşlanma/yaşlılık algıları	Doğal süreç- kabul	Doğrudan kabul	
		Koşullu kabul	
	Olumsuz Duygular		
	Yetersizlik- Muhtaçlık		
	Hastalık		
	Otorite Kaybı		
Kendini anlatmak- Benlik algısı	Olumlu tanımlamalar	Aktif- olumlu benlik	
		Olumlu İlişki	
		Dinginlik-duyarlılık	
		Akıl-ahlak odaklı	
	Olumsuz tanımlamalar	İzole olmuş	
		Kaygılı- Depresif	
	Başkasının aynasında benlik	Olumlu tanımlamalar	Değerli benlik
			Olumlu iletişim becerisi
Diğerkam			
Dinginlik-duyarlılık			
Olumsuz tanımlamalar		Olumsuz benlik	
Huzurevine gelme sebebi	Eş kaybı		
	Maddi yetersizlik		
	Gelecek kaygısı		

	Ailesiyle görüşmeme	
Huzurevine kimin kararıyla geldiği	Kendi kararı	
	Üçüncü şahısların tavsiyesi	
	Başkalarının kararı	
Maruz kalınan istismar türleri	Fiziksel İstismar	
	Duygusal İstismar	Mahrum bırakılma
		Hakaret- Aşağılama
		Korkutma- Tedirgin Etme
		İstemediği Şeyleri Yapma-Yaptırma
		Suçlama
		Otoritesini hiçe sayma
	Ekonomik İstismar	
	Cinsel İstismar	İstemediği halde ilişkiye zorlamak
	İhmal	Fiziksel ihmal
		Psikolojik ihmal
Kendi kendini ihmal	Banyo yapmamak, saçını taramamak	
Terk	İsteği dışında bir kuruma bırakılmak	
İstismarcının özellikleri	Psikiyatrik bozukluğu olma	
	Alkol bağımlısı	
	Kanser hastası	
	Madde Bağımlısı	
	İşsiz/ Maddi sorunlar yaşayan	

İstismar ve olumsuz durumlarla başa çıkma stratejileri	Bireysel aktivite	Dışarı çıkmak
		Sinemaya/tiyatroya gitmek
		Deniz kenarına gitmek
		Müzik dinlemek
	Sosyal aktivite	Emekliler lokali/kahvehaneye gitmek
		Okey oynamak
		Kursa gitmek (okuma yazma, müzik, tecvit)
	Sanal Aktivite	İnternet kullanımı
		Televizyon izlemek
		Aktif ve pasif karşı koyma
Görüntüyü kesme, önemsememe		
Dini başa çıkma		Dini düşünce
		Dini faaliyet
Sosyal destek alma		Aile desteği
		Arkadaş desteği
Kabullenme- kişisel çabalar		Aynada kendisiyle konuşmak
		Ağlamak
		Para harcamak
		Ev işi yapmak
İçe çekilme		İçine kapanmak
		Susmak

Hayattan beklentiler	Kendi odaklı beklentiler	Otorite odaklı beklentiler
		Sağlık- hastalık odaklı beklentiler
		Duygu odaklı beklentiler
		Din odaklı beklentiler
		Ölüm odaklı beklentiler- beklenti yokluğu (beklentisizlik)
		Somut beklentiler
	Diğerleri odaklı beklentiler	Aile odaklı beklentiler
		İlişki odaklı beklentiler
	Birinci derece yakını	Çocuk, eş, kardeş
İstismarcının yakınlık derecesi	Evlilik ilişkisinden doğan akrabalıklar	Kuma, damat, gelin
	Akrabalık ilişkisi bulunmayanlar	Arkadaş, öğrenci, evlat edinilmiş çocuk
İstismar sonrası yardım alma durumu	Yasal yardım almış	
	Yasal yardım almamış	
İstismardan sonra hissedilenler	Agresif duygular	Öfke
		Nefret
	Depresif duygular	Değersizlik
		Üzüntü
		Güçsüzlük
		İzolasyon
		Ölme isteği- umutsuzluk
Diğer duygular	Pişmanlık	
	Korku	

EK 4. GÖRÜŞME SORULARI

1. DEMOGRAFİK FORM

- Doğum tarihiniz?

- Cinsiyetiniz? a) Kadın b) Erkek

- Eğitim Durumunuz?

a) Okur yazar değil b) Okur yazar c) İlkokul mezunu d) Ortaokul mezunu e) Lise mezunu

f) Lisans mezunu g) Lisans üstü

- Medeni Durumunuz?

a) Hiç evlenmemiş b) Evli c) Eşi vefat etmiş d) Boşanmış e) Eşinden ayrı yaşıyor f) Diğer

- Çocuğunuz var mı? Varsa kaç çocuğunuz var?

- Mesleğiniz?

- Herhangi bir geliriniz var mı? a) var b) yok

- Sosyal güvenceniz var mı? a) var b) yok

- Aylık geliriniz ne kadar?

a) 1000 TL ve altı b) 1000-2000 TL c) 2000- 3000 TL d) 3000-4000 TL e) 4000 TL ve üstü

- Eşiniz hayatta mı?

- (Hayattaysa) Beraber mi yaşıyorsunuz?

- (Hayatta değilse) Yalnız ya da biriyle mi yaşıyorsunuz?

Huzurevinde yaşıyorsa sorulacaklar:

- Huzurevine geliş tarihiniz ne zaman?

- Huzurevine gelme kararını nasıl aldınız?

- (Çocuğu varsa) Çocuklarınız şu an nerede yaşıyor?

- Çocuklarınız ile ne sıklıkla görüşürsünüz?

- Huzurevine gelmeden önce kiminle yaşıyordunuz?

2. MÜLAKAT FORMU

Yaşının özellikleri ile ilgili sorular

Fiziksel açıdan

- Kronik bir hastalığınız var mı?
- Kronik hastalıklarınız gündelik hayatınızı nasıl etkiliyor?
- Gündelik hayatınızı tek başınıza sürdürmenize engel olan hastalıklarınız var mı?

Sosyal açıdan

- Kendinizi nasıl bir insan olarak tanımlarsınız?
- Çevrenizde nasıl tanınırsınız?
- Yaşlılık/ yaşlanmak sizin için ne ifade eder?
- (Bakıma muhtaçsa) Size şu an bakan kişi bütün ihtiyaçlarınızı karşıladığını düşünüyor musunuz ?
- (Bakıma muhtaç değilse) Siz kendi ihtiyaçlarınızı ne düzeyde karşılıyorsunuz?
- Şu an yaşadığınız yerde kendi isteğinizle mi kalıyorsunuz?
- Başka bir alternatifiniz olsa nerede yaşamak istersiniz?
- Kaldığınız yerde ne oranda fiziksel yardıma ihtiyaç duymaktasınız?
- Kaldığınız yer hayatınızı nasıl etkiliyor?
- İsteddiğiniz her şeyi rahatça yapabilme imkanınız var mı?
- Herhangi bir zorlukla karşılaştığınızda yardım isteyebileceğiniz biri var mı? (Varsa) kim? Neden o kişi?

Ruhsal açıdan

- Ruhsal olarak kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
- Hayattan ne tür beklentileriniz var?

Kişisel hakların ihlali ile ilgili sorular

- Hiç istemediğiniz bir şeyi yapmanız istenir mi/ istendi mi?

- Hiç istediğiniz bir şeyden mahrum bırakıldığınız oluyor mu/ oldu mu?
- Hiç size sormadan sizinle ilgili kararlar verildiği oluyor mu/ oldu mu?
- Yaşadığınız yerde size ait bir alanınız var mı?
- Hiç size ait bir şeyi sizin izniniz olmadan kullanan oluyor mu/ oldu mu?

İstismar ile ilgili sorular

Fiziksel istismar ile ilgili sorular

- Hiç fiziksel/ bedensel anlamda zarar gördüğünüz oluyor mu/oldu mu? (Örneğin tokat atma, çimdikleme, sarsılma, dövülme)
- Hiç fiziksel/ bedensel anlamda size zarar veren oluyor mu/ oldu mu? (Örneğin tokat atma, çimdikleme, sarsılma, dövülme)

Duygusal /Psikolojik istismar ile ilgili sorular

- Ailenizde ve etrafınızda size yakın olan kişilere ne kadar güvenirsiniz?
- Hiç size kötü söz söyleyen ya da hakaret eden oluyor mu/ oldu mu?
- Hayatınızla ilgili aldığınız kararlara müdahale ediliyor mu/edildi mi?
- Etrafınızdaki kişilerden size onlara rahatsızlık ya da zahmet verdiğinizi söyleyen biri oluyor mu/ oldu mu?

Cinsel istismar ile ilgili sorular

- Hiç istenmediğiniz bir şekilde size dokunuldu mu?
- Hiç istemediğiniz halde sizi cinsel ilişkiye zorlayan oldu mu?

Ekonomik/Maddi istismar ile ilgili sorular

- Maddi olarak size bağımlı bir yakınınız var mı?
- Size ait olan değerli eşyalar izniniz olmadan kullanılıyor mu/ kullanıldı mı?
- Hiç içeriğini bilmediğiniz ya da bildiğiniz bir belgeye imza atmanız için zorlandığınız oldu mu?
- Hiç yakın biri tarafından paranızın izinsiz alındığı oluyor mu/ oldu mu?

- Bakım verenin ihmali ve terk etme ile ilgili sorular

- Ev içinde yapacağınız işlerde yardım alıyor musunuz?
- Hiç size bakan kişi tarafından yiyecek bir şey verilmediği oluyor mu/ oldu mu?
- Hiç size bakan kişi tarafından ilaçlarınızın aksatıldığı ya da verilmediği oluyor mu/oldu mu?
- Hiç size bakan kişinin banyonuzu unuttuğu oldu mu?

- Kendi kendini ihmal ile ilgili sorular

- Hiç yemek yemeyi ya da su içmeyi unuttuğunuz oluyor mu/ oldu mu?
- Hiç ilaçlarınızı içmeyi unuttuğunuz ya da içmek istemediğiniz bir zaman oluyor mu/ oldu mu?
- Hiç saçınızı taramak istemediğiniz, banyo yapmak istemediğiniz bir zaman oluyor mu/ oldu mu?

İstismarla başa çıkma stratejileri ile ilgili sorular

(Bu sorular sorulurken 'istismar' sözcüğü kullanılmayacaktır. İstismara uğrayan yaşlı hangi tür istimara/istismarlara uğradıysa ona göre görüşme anında sorulara adapte edilerek sorulacaktır.)

- İstismara uğradıktan sonra ne yaptınız? (Örnek soru: Biri size şiddet uyguladıktan sonra ne yaptınız? vb.)
- İstismara uğradıktan sonra bir yere başvurduunuz mu/ başvurmayı düşündünüz mü?
- İstismara uğradıktan sonra neler hissettiniz? (Örnek soru: Paranız zorla alındıktan sonra neler hissettiniz? vb.)
- Yaşadığınız şey (istismarın türü belirtilecek) aklınıza gelince neler yaparsınız?
- Yaşadığınız şeyin hala etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? (psikolojik, sosyal, fiziksel olarak)

EK. 5. BİLGİLENDİRME VE ONAM FORMU

Bu araştırma İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı doktora öğrencisi Deniz Işiker Bedir tarafından doktora tezi kapsamında yürütülmektedir. Araştırmanın danışmanı Doç. Dr. Neylan Ziyalar'dır. Bu araştırmanın amacı, yaşlılıkta maruz kalınan istismarın ve yaşlıların bu istismarla nasıl başa çıktıklarının araştırılmasıdır. Bu araştırmada ses kaydı alınacak, ancak bu ses kaydı şifreli bir bilgisayarda saklanacaktır. Alınan ses kaydının dökümleri araştırmacı tarafından kilitli bir dolapta saklanacak ve katılımcının kimliğini belli edecek hiçbir kişisel veri, araştırma sonrası yazılacak tezde belirtilmeyecektir.

- 1- Bu araştırmaya gönüllü olarak katılacağımı,
- 2- Bu çalışmanın süresinin benim çalışmaya katkı sunmak istediğim ölçüde yaklaşık 1-2 saat olacağını,
- 3- Bu görüşmelerde ses kaydı alındığımı bildiğimi,
- 5- Sorulacak sorulara samimi cevaplar vereceğimi,
- 6- Doktora tezi kapsamında yapılacak olan bu çalışmanın sonuçlarının yayınlanmasıyla ilgili bilgilendirildiğimi,

Kabul ve beyan ediyorum.

EK 6. GÖRÜŞME ÖRNEĞİ

K3/İLKOKUL MEZUNU/ EVLİ/ 2 ÇOCUĞU VAR /GELİRİ YOK/EŞİYLE YAŞIYOR

(Katılımcı görüşmenin başından itibaren öksürmüş ve görüşmeye bununla ilgili açıklama yaparak başlamıştır. Görüşmenin başında demografik bilgiler alınmış ve MMT uygulanmıştır. Bu görüşme katılımcının çok öksürmesi dolayısıyla arada kısa molalar verilerek yapılmıştır.)

K: Öksürük hastasıyım. Astım hastasıyım. Ben daha 40 gün oldu yoğun bakımdan çıkalı.

D: Neyiniz vardı?

K: İşte bu alerjik astımım çok kötü olmuşum. Onun için konuşurken biraz zorlanıyorum.

D: Anladım. İstedığınız zaman ara verebiliriz. Söylemeniz yeterli. Şimdi size birkaç sorum olacak müsaade ederseniz. Eşiniz hayatta mı?

K: Evet hayatta.

D: Kaç çocuğunuz var?

K: Bir oğlan, bir kız.

D: Sizinle mi yaşıyorlar yoksa farklı evde mi?

K: Yok ayrılar. Evliler.

D: Kronik hastalığınız var mı astım dışında ?

K: Şekerim var, troid rahatsızlığım var. Ondan sonra astımım var. İşte ne bileyim dolaşım bozukluğum var.

D: Tek başınıza ihtiyaçlarınızı giderebiliyor musunuz peki?

K: Zaman zaman kadın alıyorum temizliğe. Temizlik yapamıyorum.

D: Kişisel bakımlarınızı yapabiliyor musunuz?

K: Banyomu falan kendim yapıyorum. Temizliğe kadın alıyorum sadece.

D: nasıl bir insan? Ne dersiniz kendinizle ilgili?

K: nasıl bir insan? Kalbinde hiç kötülük yoktur. İnsanların hepsini sever. Çünkü sevgim çok. Sevgimi göstermemden rahatsız olmam. Sevgimi herkese gösteririm. Mesela şu bakışların çok güzel. Sizi sevdim. Binde bir insanı sevmem. O da akılsız insanı sevmem. Akla çok önem veririm. Şu zamanda akılsız olmak iyi bir şey değil. El işlerini çok severim.

D: Hiç çalıştınız mı ya da el işi yaptınız mı parayla?

K: Evet. 20 sene terzilik yaptım. 20 yıl. Her şeyimi kendim aldım. Hatta amcanın 50 lirası yok aldığı evimin içinde. 50 lirası için gittim, dükkana amcanın emekli maaşı vardı o zaman da. Hem de bakkal dükkanımız vardı. Bakkal dükkanımızın yeri de merkeziydi. Çok da kaliteli, şimdiki marketler gibi değil. Böyle dizildiği gibi, her şeyimiz, filanca bakkal derlerdi. 50 lira istemeye gittim bakkal dükkanında 2 saat oturdum. Kayınbabam geldi vermedi 50 lira. 50 liram yok dedi, 50 lira.(vurgulu söylüyor) Kaynım geldi yok dedi. Kocanda bu saatte para olmaz dedi. Ev alıyım ben. 50 lira eksik. Eniştesi geldi ondan aldım. Kızım da sosyal sigortalar kurumunda memur, muhasebeci. Aylığı alınca kızım götürdü verdi ona. Evimi kendim kendi şeyimlen çabamla aldım. Ben epeydir dikiş dikmiyorum, yıllardır. Amma bir karış kumaş alır bir şekil veririm. Gece saat kaçta şunu makinayı kullanmadım. el işimlen azıcık yakanın altına giymek için bunu hemen yaptım (Bluzunun yakasını gösteriyor). Yarım bak. Çok muntazam çalışırdım. Antep'in belirli fabrika sahiplerinin hanımları müşterilerimdi. Belirli sayıda müşterim vardı. Cebimde paraylan oynardım.

D: Eşiniz eve niye katkı sunmadı sizce?

K: Hep çalıştı. Hep çalıştı. Daima derim ki ben afedersin eşek arısı da arı, kızıl arı da arı, bal arısı da arı. Üç tane arı çeşidi söylüyorum. Bu ikisinden hiçbir ürün alındığını gördün mü? Bal

arası verimlidir. Bal üretir. Amcan da hiç evde oturmadı. Hep çalıştı. Bak 50 lira, dedim ev alıyorum. Para yok dedi. İşte böyle bir kocaylan yaşıyorum.

D: Sizce neden hiç katkıda bulunmadı ev alırken? (yeterli cevap alınamadığı için soru tekrar sorulmuştur)

K: Bilmem. Amcan böyle bir adam, yani var da olsa var da diyemem. Çalışır eline 2-3 kuruş geçer. Nereye harcadığını bilmem, çocuklarım da bilmez. Anne, babam ne yapıyor derdi çocuklar. Böyle bir adam.

D: Kötü alışkanlığı var mıydı peki?

K: Yok şimdi dövmez, sövmez, ne yedin demez, çıplak mısın demez, sıkıldın mı, evde mi oturuyorsun demez. Gezmeye mi gidecen demez. Nereye gittin demez. Paran varsın yeter, nereye gidersen demez. Bak sana neler saydım, ne döver ne söver, ne yemek getirir, ne yemek yedin mi der, ne o der ne bu der, ne de yeme der. Hiç, şunun gibidir. (Saksıyı gösterdi) Zaman zaman çok üzülürüm.

D: İletişiminizde sorunlar yaşadığınızdan bahsediyorsunuz yani, doğru mu anlamışım?

K: Doğru, aslında sorunu benimle. Bak seninle konuşsun, aileler çok önemlidir. Eşinize mukayyet olun. İşte çoluk çocuk önemlidir. İşte şöyle iyiliktir, şöyle iyiliktir. Sen dersin ki aaa adam çok iyi, ne güzel böyle konuşuyor dersin. Ben yoğun bakıma yattığımda, kızımın saat 11-12'ye kadar aşağıda beklemişler. Misafirlerimiz gelmiş. Boş zamanlarında baba demiş bak herkesi düşünüyorsun herkese neler hesap ediyorsun, sen o elleri bırak da sen annemin gönlünü hoş et demiş.

D: Peki az önce dediniz ya sorunu benimle diye. Sizinle sorunu ne sizce?

K: Beni sever mi sevmez mi bilmem, kapıdan içeri girer,, der. (kendi ismini söylüyor) Ama deme. Şimdi bu yaştan sonra da bana bir altından köşk yaptırsa, bir de

altından ta yaptırrsa ben bittim, benim için bitti. Ne değer kaldı, halim varken... Yaşamayı çok severdim. Kılık kıyafeti çok severdim. O zamanda kocayı yanında da istersin, düğünde kocanı istersin, ölümde de kocanı istersin, bir Şeyini paylaşmak istersin. lüde de yalnız yaşadım, düğünde de yalnız yaşadım.

D: Neden böyle sizce?

K: Böyle bir adam. Hiçbir Şeyi yok. Üzerine karılarla kızlarla uęraŐtı demem, kumardı, alkoldü, Şuydu buydu diyemem. Böyle bir adam amcan, Rabbim günah yazmasın Allah da onu böyle yaratmış diyorum. Böyle algısı mı düŐüncesi mi bu kadar. Zaman zaman da tahammülüm taŐıyor.

D: “Benimle niye gelmiyorsun bir yerlere” diye sordunuz mu hiç?

K: Ben Şöyle 5-6 senede bir patlarım. Birikir birikir birikir, tahammülüm kalmaz. O bir Şey yapar patlarım. Bundan yıllar evvel ben yıllarca çok biriktim. Baktım gidiyor, gel dedim gel Őuraya otur konuŐacaklarım var. Şunu yapmadın, Şunu yaptın, Şunu dedin, Şunu yaptın Şunu Şöyle, senden Şunu bekledim, senden bunu bekledim, dinledi dinledi dinledi. Yarım saat konuştum, ayağa kalktı. Ben de hanım işte Şöyle oldu da, işte böyle oldu da, cevap verecek diye bekledim. Ayağa kalktı. Bitti mi dedi. Bitti dedim. Bekliyorum. Sokağın kapısını çekti koydu gitti. O kadar zoruma geldi ki, çok ağrıma geldi. Biz der senlen yüzyüze kavga ediyoruz, konuŐamıyoruz, kırılıyorum, canım sıkılıyor. Telefondan nasılsın iyi misin yemeğini yedin mi? Bu mu Şimdi? Hayat bu mu?

D: Gençliğinde nasıldı peki?

K: Hep yleydi de farkında değildim. Ekmek parası derdindeydim. Diker diker koltuk alırım, kanepe alırım, perde alırım, halı alırım, oluğun çocuğun kıyafetini alırım.

D: Çocuklarınıza karşı da böyle mi?

K: Çocukları büyüyene kadar baba kıyafeti görmediler. Baba ayakkabısı giymediler. Ta ki oğlum ortaokulda , lisede baba harçlığı gördü. Evlenirken de 5 kuruşu yoktur. Koymadı. Benim çabamlan evlendiler.

D: Yani şunu kastediyorum, çocuklarımızla ilgilenir miydi?

K: Çocuklar babalarına çok iyidirler. Bak kızımın sözünü söyleyeyim. Artık üç çocuk annesi. Anne, babam çok iyi fakat kendisini ifade etmesini bilmiyor der. Oğlum da der, anne babamı bana anlatma. Oğlan da öyle beni kapar. Susturur. Babam çok iyi ifade edemiyor der kız. Ama evlat onlar için çok iyidir. Ama ben hanımı için mühim olan benlen ilişkisi. Onlarla baba oğlan, baba kızlar. Ama mühim olan karı koca, eş ilişkisidir. İşte.....,, (kendi ismini söylüyor), arkası yok. Bitti, günüm bitti. Yaşım bu yaşa geldi. Aşırı üzüntüden hasta oldum. Ben bu hastalığımı bundan 5 sene evvel aşırı üzüntüden, kendinden (eşini kastediyor) dolayı. Ben bazı sahnelerde dizilerde 5-6 eli tabancalı adamlar bir kişiyi kovalarlar. Şu köşeye gelir dayanırsın, kanadın yok uçamazsın. Arkanda duvar kaçamazsın. O duygu o kadar kötü ki , ben o dönemde onu yaşadım. (sesi titriyor) Annem rahmetli, bacılarım abla niye bu kadar etkileniyorsun, kız sen niye böyle kafana takisin? Ama kendimi köşeye sıkışmış, orda hissettim. Ben ordayım ne olucam. Millet Kabelere gidiyor, umrelere gidiyor. Ben gidelim dedim. Konuşmuyor, ne he diyor, ne yok diyor.

D: Siz kendiniz yalnız gitmeyi düşündünüz mü umreye?

K: Gidemiyorum. Halim yok. Çevredekiler hızlılar. Ben hızlı hareket edemem. Hızlı hareket ettiğim gibi benim ciğerim romatizma, yumuşak doku romatizmasıymış. Akciğerimi büzmüş. Şimdi evde şöyle bir cihazım var. Bana kim tahammül eder yolda. Ancak kendi beni beklemek zorunda. Bi de kendi de ağır. Kaplıca, deniz mesela, kız bir gün giderken anne gidek derler, ben peki dersem ama kızlan bir iki tanesi gittim. Kendisinin ayakları da katlanmaz. Şimdi bu

yaşa geldi belki iki sefer gitti kaplıcaya. Gerizekalı, sana da fayda. Niye gittin diyor, girmez kafasına, hele de benim dediğim hiç girmez. Kendi sözü de bana hoş gelmez. Kendi bana tavsiyede bulursa ben de kendi tavsiyesini dinlemem.

D: Peki çocuklarınız size nasıl davranır?

K: Çocuklarım bana çok düşkünler.

D: Kötü söz söyleyen var mıdır size?

K: Yok. Yoğun bakımda gitti geldi oğlum, torunlarım. Beni yaşatan evladım, gelinim, damadım, torunlarım, kızımın oğlum. Dün bak hepsi bendelerdi. Söylemesi ayıp yaptılar ettiler. Bende her şeyin yerini öğrenmişler. Zaten her şeyim meydanda, gelinim elini ayağını çemler (sıyırır) içeri girer. Kızımın beraber her şeyi yaptılar, onardılar, masaları dizdiler. Gel anne dediler. Ben onlarla, torunlarım bilir onların sevgisiyle... Ellerini öperim torunlarım. İki üniversiteye gidiyor. Oğlumun kızları. Ellerini öperim, bacaklarını ellerim. Severim.

D: Bu kötü hisler geldiğinde, kötü hissettiğinizde nasıl başa çıkıyorsunuz, ne yapıyorsunuz da rahatlıyorsunuz?

K: Ağlarım, zaman zaman ağlarım. Çocuklarım görmesin diye yalnızken çok ağlarım. (sesi titriyor) Zaman zaman derim ki ,Yarabbi isyan ettirme. Dünya kocaman bir tencere içine neler doğramışlar dünya nimetlerinden. Benim de kaşığım şu kadar, kaşığım bu çıkmış. Benim de kismetim bu.

D: Peki başka ne yaparsınız?

K: Hiçbir şey... Ne yapabilirim, ne gücüm var ki. İnsan çok güçsüz, çok zayıf. Yaradılanız, kime ne diyebiliriz.

D: Psikolojik yardım almayı düşündünüz mü?

K: Hiç. Kendi kendime ağlar söylerim. Okurum. (dua anlamında). Ben aynada kendimlen çok konuşurum. Panik atak oldum yıllar önce. Yıllar önce çok kötüydim hemen acillere kaldırırdı çocuklar beni. Çocuklar kaldırırdı, adam yok. Öl, yok... Ondan sonra bir gün aynada durduğum yerde, bak (kendi ismini söylüyor) dedim, aklını başına topla. Kocanın teyzeleri tüh ölmedi ki şu oğlanı doğru düzgün evlendirek derler. Sen deli değilsin akıllı bir kadınsın, bunları bu sözü söyletme dedim. Öyle öyle panik ataktan kurtuldum. Bunu bir sanatçı var beyninden ameliyat oldu. Ondan sonra onda da oda panik atak olmuş. Şuanda aklıma gelmiyor ismi. Aynadan kendimlen konuştum atlattım dedi.

D: Az önce çok güzel bir tanımlama yaptınız, köşeye sıkışmak tanımını... Kendinizi çok güzel ifade ediyorsunuz bence.

K: Ooo, o duygu beni mahveden bir duygu. Çok aptal bir kadın değilim. Bak kendimi bilirim. Aptal bir kadın değilim. İlkokul tahsilime rağmen. Benim babam çok akıllıydı. Biz o babanın yolundan giderek, biz 6 bacıydık. En küçüğümüz vefat etti. Sizlere ömür vere Rabbim. Aniden vefat etti. Biz bacılar çok akıllıyık. Bu apır sapır (abuk subuk) kocaların erkeklerin her şeyini biz idare ediyoruz. Açsan kara kaplı defterde neler var. Açma kapalı kalsın. Daha benden 6 yaş büyük ablam var. Şimdi ben atıyorum 60 yaşındayım değil mi? Ablam benden 4-5 yaş daha büyük. Geçen yemeği almış oturma odasında televizyona bakmak için, yemeği götürmüş tepsiyi koymuş. O sırada eniştem mutfağa girmiş mikrodalganın ışığı yanıkmiş. Sen bunun ışığını niye yanık koydun demiş, gitti gideli o ışığı yakma, bu ışığı söndür, elektrik süpürgesini kullanma halıyı eskitirsin, şunu bilmem ne etme öyle bir adam ki melek gibi, melez eti yenilir. Ama ablamın da başını yaktı. Onu döktün, bunu döktün, şunu yaptın, şunu ettin ablama demeye gerek yok ablam da çok sıkışık ya. Bak şimdi O benim ablam ben açık konuşayım. Geldi beni yolacaktı diyor. Ya demiş sen niye bu kadar ışığı açıyorum ışığı kapatmıyorsun demiş, geldim tepsiyi koydum kapatacaktım 2 dakika beklesen ne olur demiş. Niye üstüme geliyorsun demiş

bu ışık için demiş. Beni yolucuydu diyor. 70 ine yaklaşmış kadını kocaman adam yolacaktı diyor. 51 gün konuşmamış. Şimdi hangi birini söyleyeyim. 6 bacıyız. Allah bize yardım eyliye. Yani yürüyen evlilikleri , dört dörtlük de yürüyor zannetme. Evlat için yürür, ana baba için yürür, toplum için yürür.

D: Siz ne için yürüttünüz?

K: İlk dönemde babamın şanı şerefi için. Babam sanayide sevilen sayılan bir insandı. Eli iş tutan akıllı bir adamdı. (babasının adını söylüyor) ustanın kızları küstü küstü geldiler, geçinemediler demesinler diye ilk. Ondan sonra çocuklarımız oldu. Çocuklar böyle kalmaz nereye sığınacak. Gene bir gerizekalının birine varacam. Onun bundan iyi olacağını bilsem, hemen bırakırım. Onlar için işte yuttuk. Uzun beraber yaşayan evlilikler çok mutlulukla gitmiyor. Mecburiyetten... Kadınlar yutuyor ondan gidiyor.

D: Nasıl evlendiniz?

K: İlk evlendiğimde 15 yaşındaydım. Beni hamamda gördüler. Oğlan da tek, 4 kız. Güzel arıyorlarmış. Sevmişler, şuralarımı buralarımı sevmişler. Akla bak. Ondan sonra 40 gün bunlar beni istediler. Babam makinistti, patronuna kadar geldiler. Biz ustanın kızını istiyoruz dediler. Babam, benim çocuğum küçük, kendi kahvesine şeker atmasını unuttur. Alırsınız yarın da kocaman kadın dersiniz dedi. Bugün küçük alırsınız yarın da adet oldu dersiniz dedi. Benim 4 tane kızım var, onlarla büyüsün dedi kaynanamgil. Onlarla bacı kardeş gibi büyüsünler dedi. 40 gün omzundan çevirdi babam, 41. de gene geldiler. Yazıcı da yazmış aldılar, babam baktı ki olacak gibi değil. Ondan sonra oğlumun bir kolu değil dedi kaynanam, ufak tefeğim ya. Oğlumun bir kolu değil dedi kaynana. Gerizekalı, 40 gün niye arkama düştün. Valizimi aldım da mı geldim. Koştum mu senin yanına ben. Sen arkamda dolandın. Bu sözü söyleme bari. 90 küsur yaşında yaşıyor. 4 yıl beraber yaşadık. Her işi ben yaptım ondan sonra .

D: Yeni evlendiğinizde değil mi teyze?

K: Yeni evlendiğimde. Ondan sonra ayrı eve çıktık, sevmediğim için. Görümcelerimi severim, kaynanamı sevmem. Çünkü çok... Allah kendini dedim pul kader kalmadan ölmesin dedim.

D: Kötü şeyler söyler miydi size kayınvalideniz?

K: Aaaa neler neler, karaçıyan karaçıyan, kusura bakma öyle diyorum ama. Daha da seni beğenmez sana kıymet vermez. Kocamdan da o duyguyu alırım. Şey derim Sultan Süleyman derim amcana. Kaynanamı o vaziyetten Allah pul kader kaldırmadan öldürmesin dedim. Uzundu, baya uzundu boyu, pul kadar kaldı boyu. O andaki gençliğin verdiği ruh haliyle üzülmişim. Görümcelerim geçenlerde görümcelerimden biri diyor ki yenge biz küçüktük, acaba annem sana neler yaptı. Biz bilmiyorduk diyor. Bak, annem çok kötüymüş dedi. Dedim ki amann geçti dedim, geçti . Şimdi yaptığını söylesem ne anlıyacak, ne işe yarayacak? Baskısı, sözü, terbiyesiz dediği gibi seni böyle suratıylan döver. Yani yaşanır ama anlatılmaz şeyler. Yaşayacaksın amcanı da ben daha az ifade edim. Yaşayıcın görücün. Zorlanır kelime bulamazsın. Onu ifade edecek kelime bulamam. Kaynanam da öyleydi . Eğer dedim içimden görümceme, o zamanda dursam otursam annen şöyle yaptı şöyle dedi annen kıymetliydi, beni haksız görürdünüz, iyi ki söylememişim. iyi ki seslenmemişim. Bak yıllar sonra kendi analarının kötü olduğunu gördüler. Bana neler yaptığını düşündüler. Ama neye yarar, ben bittim, benim içim bitti.

D: Ayrı eve çıktıktan sonra da devam etti mi peki size böyle şeyler söylemeye?

K: Görüşürdük. Çok gitmezdim. Yıllarca senede bayramlar, üç defa gittiğim çok oldu. Sonradan görümcelerim büyüüp evlendikten sonra sık görüştük. Yine çarpardı çarpardı.

D: arpardı dediğiniz?

K: Söz söz çarpardı. Eliylen, tavrıylan, szylen, aa nasıl oldu dersin. O dövmeden kötü dayak geçer amma söz içine işler, işte böyle yavrum. (ksryor)

D: Çok teşekkür ederim. Eklemek, söylemek istediğiniz bir şey var mı?

K: Ahh kızım, dedim ya kara kaplı defteri açma diye. Baya anlattım sana, ama çok şey var daha da ben de g yok. Dinledin yavrum. Ben daha ne diyeyim.

D: Çok teşekkür ederim tekrardan. Bana anlattıklarınız çok kıymetliydi.

EK 7. ETİK KURUL İZİNİ

Evrak Tarih ve Sayısı: 02/06/2017-7932

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı

Sayı : 34233153-050.04.04-
Konu : Etik Kurul Kararı

Sayın Arş.Gör. Deniz İŞİKER BEDİR
Edebiyat Fakültesi Dekanlığı

İlgi : 08.05.2017 tarihli dilekçeniz.

İlgi dilekçeniz ile İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı doktora tez çalışması kapsamında hazırlanan ve tez önerisi kabul edilen "Türkiye'de Yaşlı İstismarı ve İhmali: İstismar Biçimleri ve İstismar ile Başa Çıkma Stratejileri" konulu doktora çalışmasının etik açıdan değerlendirilmesi istenmektedir.

Söz konusu çalışmanın Üniversitemiz Etik Kurulunca yapılan değerlendirme sonucunda; 16.05.2017 tarih ve 2017/01-1 sayılı kararı ile etik açıdan uygun olduğu görüş ve kanaatine varılmıştır.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-İmzalıdır
Halil ŞİMŞEK
Personel Dairesi Başkanı

EKLER :
Etik Kurul Kararı(1 adet)

02/06/2017 Per.D.Bşk.

: H.ŞİMŞEK

Mevcut Elektronik İmzalar

HALİL ŞİMŞEK (Personel Daire Başkanlığı - Personel Dairesi Başkanı) 02/06/2017 16:28

Evrak Doğrulamak için : http://ebys.artuklu.edu.tr/enVision/Validate_Doc.aspx?V=BEGE1V40

Nur Mahallesi, Yenişehir Yerleşkesi
Diyarbakır Yolu, Yenişehir / Mardin
T/P : +90 482 213 40 06
F : +90 482 213 40 04
artuklu.edu.tr

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

- 1. Adı Soyadı** : Deniz Işıker Bedir
- 2. Doğum Tarihi** : 14.09.1984
- 3. Ünvanı** : Araştırma Görevlisi
- 4. Öğrenim Durumu** :

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Psikoloji	Yakın Doğu Üniversitesi (Akademik Başarı Bursu %100)	2009
Lisansüstü	Kültürel İncelemeler	İstanbul Bilgi Üniversitesi (TÜBİTAK Yüksek Lisans Bursu)	2011
Doktora	Adli Tıp Enstitüsü/ Sosyal Bilimler ABD	İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa (TÜBİTAK Doktora Bursu)	2019
Doktora	Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Felsefe ve Din Bilimleri ABD	İstanbul Üniversitesi	Devam ediyor

5. Akademik Ünvanlar:

6. Yönetilen Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

7. Yayınlar

7.1 Uluslararası hakemli dergilerde yayınlanan makaleler

7.2 Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında basılan bildiriler

Deniz Işıker Bedir, Sevtap Yeşil Kocagazioglu, "Children and the Youth Under the Probation Procation: A Descriptive Analysis Desperation Level in Teenagers", The 14th European Congress of Psychology, Milan, İtalya, Poster Bildiri, Temmuz, 2015

Deniz Işıker Bedir, "Yaşlı ve Engelli Mağdurlar ile Adli Görüşme", II. Uluslararası Mağdur Hakları Sempozyumu, İstanbul, Davetli Konuşmacı, Nisan 2019

7.3 Yazılan Uluslararası kitaplar ve kitaplarda bölümler

7.4 Ulusal Dergilerdeki Yayınlar

Deniz Işiker Bedir, Ali Bedir, (2014). Gezi'yi "Müslümanca" sahiplenebilmek: Katılanlar Üzerinden Bir Çözümleme Denemesi, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1)

7.5 Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler

Deniz Işiker Bedir, *28 Şubat ve Başörtüsü Yasağının Psikolojik Etkileri*, III. Eleştirel Psikoloji Sempozyumu, Sözlü Bildiri, Eylül, 2012

Deniz Işiker Bedir, , "*Şiddet, İstismar ve Gençlik*", Gençlik, Gelişim ve Değerler Sempozyumu Davetli Konuşmacı, Mart 2015

Sevtap Yeşil Kocagazioğlu, **Deniz Işiker Bedir**, Tunç Demircan, *Denetimli Serbestlik Tedbiri Altındaki Çocuk ve Gençler: Betimleyici Bir Çalışma*, Türkiye'de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu, Sözlü Bildiri, Aralık 2015

7.6 Diğer Yayınlar

8. Projeler

İKADDER Aileleri/Gençleri Uyuşturucu ve Madde Bağımlılığından Koruma Projesi Eğitimci, (İstanbul, 2010-2012)

KASAD-D- GAP, Anne Akademisi Projesi, Eğitimci, (Şanlıurfa, Diyarbakır, Adıyaman 2018- devam ediyor)

9. İdari Görevler

Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi- Müdür (2018-halen)

10. Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler

11. Ödüller

12. Son iki yılda verdiğiniz Lisans ve Lisansüstü düzeydeki dersler